

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

GÄSTRIKLAND

HÄFTE 2

LANDSKYRKORNA

GÄSTRIKLANDS LANDSKYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

av

ERIK ANDRÉN OCH BRYNOLF HELLNER

Med stöd av

KUNGL. VITT. HIST. OCH ANT. AKADEMIEN

utgivet av

SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag

STOCKHOLM

*UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN*

Esselte aktiebolag
STOCKHOLM 1936

GÄSTRIKLANDS ÖSTRA TINGSLAG

AV

ERIK ANDRÉN

OCH

BRYNOLF HELLNER

Fig. 96. Valbo kyrka. Interiör mot öster. Foto Edle 1930.
Inneses gegen Osten. Interior towards the east.

VALBO KYRKA

AV

ERIK ANDRÉN

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830. — I B. ST.: Ritn. till tornbyggnad 1775 av O. S. TEMPELMAN. — A. B. B. L.: BR.-FÖRS. $\frac{9}{10}$ 1811. — I G. LVK.: SEHLBERG. — GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant.

KYRKANS ARKIVALIER: RÅK. 1651—1693, 1697—nu; SST. PROT. 1752—1868; KR. och KST. PROT. 1868—nu; INV. 1661, omkr. 1710, 1752 etc.; »Memorabilia» (1700-t.).

I förteckningen för sexårsgälden 1314 taxeras »Walabo cum anexa» till »III marche denar»¹. Annexet var Hille (jfr s. 151). Mellan 1602 och 1849 var Valbo annex till Gävle men blev sistnämnda år ånyo egen församling.

HÜLPHERS relaterar (s. 86 f.) en tradition, enligt vilken kyrkan varit helgad Johannes Döparen. — Någon »kyrkmässodag», vanlig i Gästriklands socknar under äldre tid, känner varken ALROT eller HÜLPHERS.

¹ 3 mark penningar (i motsats till mark silver, vars värde då var 5 ggr större) torde motsvara värdet av en oxe eller 2 kor. Jfr HILDEBRAND, Sveriges medeltid I, s. 953. — 1 mark = 8 öre

KYRKOGÅRD Kyrkogården skiljes från landsvägen genom terrassering och järnstaket; mitt för torningången en järngrind och stentrappa. På övriga sidor murar, mest av röd sandsten. Kyrkogården är under 1800-t. utvidgad åt n., s. och ö. (jfr fig. 97). En utvidgning åt n. omtalas 1817 (SST. PROT.); en annan ägde rum 1889. I äldre tid omgavs kyrkogården av en murad och putsad bogårdsmur med spåntäckt och tjärat sadeltak. Stigluckor funnos; 1743 uppmurades en ny »kyrkioport» av byggmästaren Erik Romberg (RÄK.). Två år senare omtala RÄK. 2 murade bogårdsportar (flera funnos möjligen), därav en i v. och en i s. Den sistnämnda revs 1813; i denna var inmurad en nu förkommen blå sten »lik en Spena, som skall betäckna att denna Wahlbo kyrka . . . skall vara den äldsta eller Modern för alla kyrkor här i landet», d. v. s. Gästrikland (SEHLBERG).

Inom kyrkogårdens s. parti finnas tre gravkor och en sockenstuga. Det äldre Söderhjemska¹ gravkoret är uppfört år 1800 av sten, vitrappat (fig. 98). — Det yngre Söderhjemska gravkoret fr. 1910-t. kopierar det ovannämnda. — Det Nordinska gravkoret byggdes 1824 av sten, vitrappat, med sockel av sandsten. Över ingången en gjuten järnplatta med inskr.: »I GRAFVEN, DIT DU FAR, ÄR VARKEN GERNING, KONST, FÖRNUFT ELLER VISHET». Gravkoret byggdes för friherre Johan Magnus af Nordin², död 1823. Tillhör numera kyrkan och användes såsom likbod. — Sockenstugan av sten med gulvit puts uppfördes 1814 — dess föregångare hade nedbrunnit 1811 (SST. PROT.).

En klockstapel fanns förr, men om denna äro inga säkra uppgifter bevarade. Enligt HÜLPHERS flyttades klockorna 1777 till det samtidigt fullbordade tornet, var-efter stapeln nedrevs. — Vid 1800-t:s början funnos även kyrkstallar utefter landsvägens v. sida (BR.-FÖRS.). Några finnas ännu kvar; en långa är flyttad till Valbo hembygdsgård, Vretas.

**KYRKBYGG-
NADEN** Den urspr., gotiska kyrkan omfattade det nuvarande koret och långhusets båda ö. travéer; senare tillbyggda äro långhusets v. travé (1742), sakristian (1736) samt tornet (1775). Murarna äro uppförda av natursten och tegel, utvändigt putsade och avfärgade gulvita; sockeln markerad genom grå avfärgning. Struken, profilerad taklist på långhuset, enklare på koret.

Långhus och kor täckas av ett gemensamt sadeltak, i ö. valmat, täckt med tvåkupigt vingtegel. Små takfönster insläppa ljus till vinden. Tidigare (möjligen ända fram till 1775) hade koret ett till dess mindre bredd svarande lägre sadeltak med gavelröste i ö. (jfr fig. 100).

Kyrkan har nu två ingångar: en mitt på långhusets s. mur och en i tornets v. mur, den förra med dubbeldörrar av trä, den senare har smidda plåtportar med

¹ Tolvfors bruk i Valbo socken har sedan 1700-t:s mitt tillhört medlemmar av släkten Söderhjelm.

² Landshövding i Kopparbergs län 1790—1812, därefter bosatt på Forsbacka bruk i Valbo socken.

Fig. 97. Valbo kyrka. Foto Andrén 1933.

Die Kirche von Norden.

The church from the north.

Fig. 98. Valbo kyrka. Söderhjemska gravkoret. 1800. Foto Edle 1930.

Die Söderhjemsche Grabkapelle. 1800. Söderhjelm mortuary chapel, built in 1800.

Fig. 99. Valbo kyrka omkring 1835. Ölmalning i Gävle museum.

Die Kirche zu Valbo nach Valbo Church according to an oil-painting, from a time about 1835.

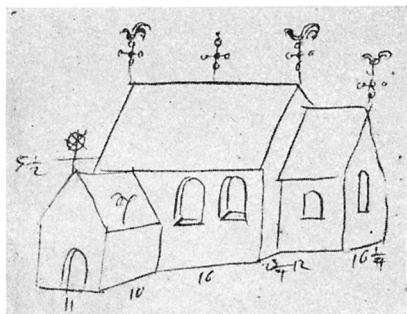

Fig. 100. Valbo kyrka 1690. Teckning av Ulf Christofersson. K. B.

Zeichnung von Ulf Christofersson aus dem Jahre 1690.

Drawing by Ulf Christofersson. 1690.

Valven äro av tegel, slagna över avtrappade pilastrar och djupa sköldbågar. Långhusets två ö. valv äro medeltida (se s. 136) men korets kupolvalv tillkom efter en eldsvåda 1752. Långhusets v. valv, som byggdes i samband med kyrkans utvidgning 1742, är ett ribblöst kryssvalv med i putsen uppdragna åsar, imiterande medeltidsvalvens stjärnmönster. Alla valven äro vitlimmade sedan 1700-t. Om valvmålningar se s. 136.

Den nämnda utvidgningen — en travé åt v. — utfördes 1742—43 av byggmästaren Erik Romberg från Dalarna. Den nya v.-gaveln försågs sannolikt med en portal. — Omkr. 1889 undergick kyrkan en restaurering.

Sakristian vid korets n. mur är uppförd av sten; hög överputsad sockel, sandsten. Murarnas ytbehandling liksom på kyrkan i övrigt. Taket täckt med rödmålad plåt. — Sakristian är avdelad i två rum. Golvet ligger högre än korets. Båda rummen täckas av ett plant tak, gjutet i betong. Enligt räk. 1736 utvidgades sakristian av byggmästaren Anders Persson från Sveden. Två år senare uppsattes på sakristitaket en spira med en tupp och 4 järnknoppar. Under 1780-t. synes den alltjämt bestående uppdelningen i 2 rum ha skett. — En äldre sakristidörr av smidda och sammantitade järnplåtar förvaras nu i Gävle mus. H. 210, B. 97.

Under sakristian uppfördes 1900 en värmekammare, till vilken leder en ingång med trappa i n. Då värmekammaren byggdes, måste hela sakristian höjas, även dess yttertak. På vinden synas i kormuren spår av takfallet före ändringen; muren är emellertid putsad även under detta äldre fall, vilket måste betyda, att sakristia ursprungligen saknats eller ock, att den varit så låg, att icke ens dess taknock nådde ovanför det nuvarande betongtaket.

Tornet uppfördes 1775—77 med en mur vilande på den 1742 byggda v. gaveln. Materialet är sten och murarnas ytbehandling lika som för kyrkan i övrigt. Sockel

beslagsrosetter och handtag. Sistnämnda portar bära inskr.: »P.H.—A.C.H.— $\frac{6}{5}$ 1742», och ha sålunda tillkommit innan tornet uppfördes. Troligen voro de avsedda för dåv. västportalen. — I samband med vapenhusets rivning 1889 flyttades s. ingången något åt v., och ett litet fönster därovan upphöggs. De senmedeltida s. fönstren (synliga t. h. om vapenhuset å fig. 100) igenmurades samtidigt och ersattes av ett fönster mitt i sköldbågen.

Innerväggarna äro vitputsade med gråmålad bröstning. Koret har hög träpanel, målad i grågrönt, och därovan figural och ornamental dekoration på putsen (Alb. Eldh 1916). — Triumfbågen är bred och spetsbågig.

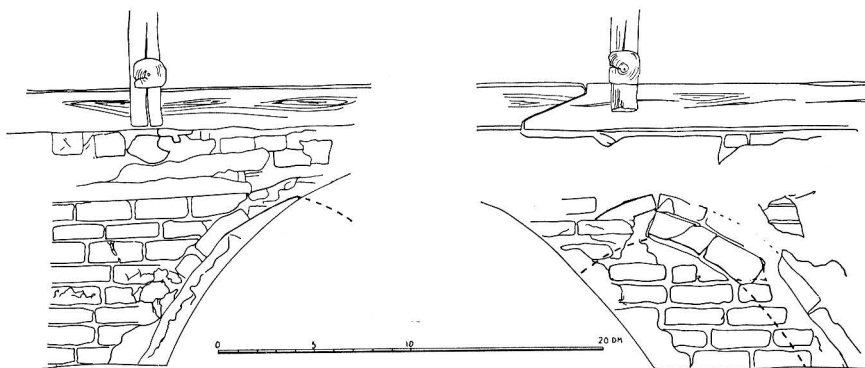

Fig. 101. Valbo kyrka. Uppmätning av ursprungliga fönster ovan valven. 1300-talet.
Frühere Fenster, jetzt über den Gewölben. 14. Former windows, now above the vaults. 14th
Jahrhundert. century.

av röd sandsten, delvis överputsad och gråfärgad. Portalen är enkel med stickbågig avtäckning, ljudguggarna stora och rundbågiga. Ovan den kraftigt profilerade listen en kopparklädd huv, krönt av en lanternin med falska bågöppningar och räcken. Tornbygget stod under ledning av murmästaren Daniel Lundqvist i Gävle. Ritningen (1775), varav 1 ex. i B. St. är signerat O. S. T., är sannolikt utförd av den unge Tempelman¹. — Lundqvist frångick ritningen i vissa detaljer: en »tambur» tillkom (jfr Trefaldighetskyrkan i Gävle, fig. 24) och lanterninen förenklades. Tornkrönet förstördes av eld 1824 (INV. 1829) men återuppfördes följande år — av allt att döma i samma form, men med delvis annat material. En BR.-FÖRS. 1811 beskriver den äldre huven: en »dome», täckt med takspån, därovan en »italian eller fyrkant» av spåntbräder med blyinfattade fönster och överst ett profilerat tak av järnplåt, krönt av kors med glob och hane av förgylld koppar.

Den äldsta kyrkan bestod av långhus (de nuv. två ö. travéerna), med lägre och smalare kor. I långhusets s. mur funnos ingång och två stora spetsbågiga fönster, det v. bredast; spår av dessas översta delar äro ännu synliga från vinden (i svicklarna på ömse sidor om ö. valvets kappor, fig. 101). Möjligen har även den dåv. v. fasaden haft ett fönster. Om korfönstrens äldsta utseende är ingenting känt. — Från de gotiska s.- och korfönstren härrörde säkerligen de masverksfragment och omfattningar med väl huggna profiler av »grå stenart» (kalksten?), som iakttogos på 1820-t., då ett gammalt »kyrkhäbbre» revs för att lämna plats åt det Nordinska gravkoret (SEHLBERG).²

DEN ÄLDSTA
KYRKAN

Kyrkrummet saknade valv och hade antingen öppen takstol eller innertak av bräder. De från vinden synliga putsresterna på korets nu stympade gavel tyda på öppen takkonstruktion eller trätonnvalv.

¹ OLOF SAMUEL TEMPELMAN, arkitekt, f. i Källstad, Östergötland, 1745, död i Stockholm 1816.

² Dessa fragment tillvaratogs tyvärr inte, utan användes för att mura trumman från graven.

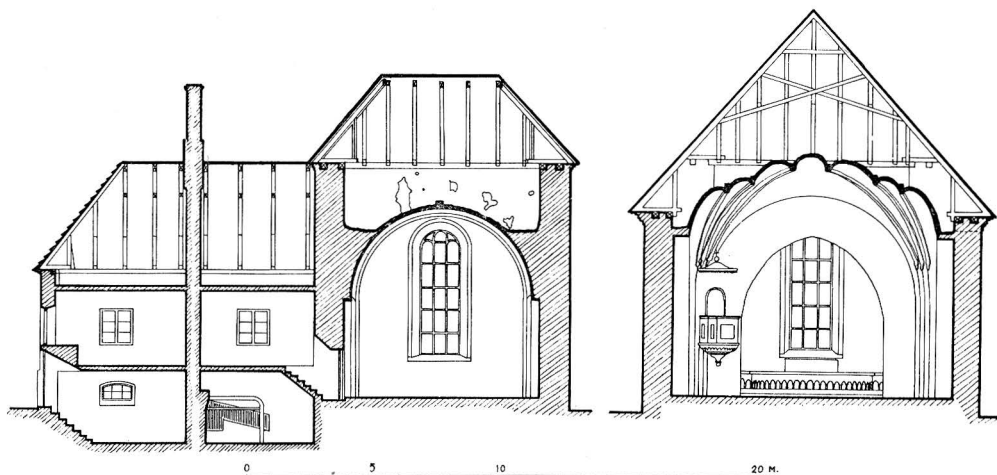

Fig. 102. Valbo kyrka. Tvärsektion genom kor (t. v.) och långhus (t. h.).

Querschnitt des Chors und des Längsschiffes.

Cross section of the choir and the nave.

Denna kyrka kan — att döma av de höga och breda fönstren med spetsbågar och masverk — ha tillkommit redan omkr. 1300; troligen fanns byggnaden 1314, då församlingen existerade (s. 131).

Under Jöns Bengtsson Oxenstiernas ärkebiskopstid 1448—1467 blev kyrkan välvd och försedd med målningar. Tegelman, stjärnvalv med helstensribbor, slogos över avtrappade pilastrar och djupa sköldbågar. Långhusets båda valv äro ännu bevarade, men korets skadades av blixten 1752 och måste nedtagas. Valv och målningar tidsbestämmas genom följande anteckning i Gästriklands dombok för år 1684 (SEHLBERG): »Wapner äro öfwer Chorfönstret, det ena är ett Oxenstjrnawapen och det andra med svart kors, förmenas vara ett Biskops wapen».

Då pilastrar och valv murades, kommo dessa att skära över de stora 1300-talsfönstren, vilka sålunda måste minskas både i höjd och bredd. Därvid uppkommo de rundbågiga s. fönstren, som fig. 100 och 106 visa.

Före restaureringen 1889 fanns utanför s. ingången ett vapenhus, trol. samtida med kyrkans valv. Murarna voro av gråsten, yttertaket av understruket tegel. Innetaket var välvd och bar enl. ALROT följande inskr.: »SANCTA CRUX, CLAVI, SANGVIS, MORS QUAM TOLERAVI DEMONSTRANT QUA VI MISERORUM CRIMINA LAVI» (=det heliga korset, spikar, blod och död, som jag utstätt, visa genom vilken möda jag avtvätt de olyckligas synder). Denna i leoninska verser formade sentens förutsätter en i valvet målad framställning av Kristi pinoredskap, ett icke ovanligt motiv för vapenhusmålningar.

Den gamla vapenhusdörren av breda furuplank med rika beslag av järn förvaras nu i Gävle mus. Svarttjärad, upptill rundad. Medeltida beslagstyper. H. 255, B. 156.

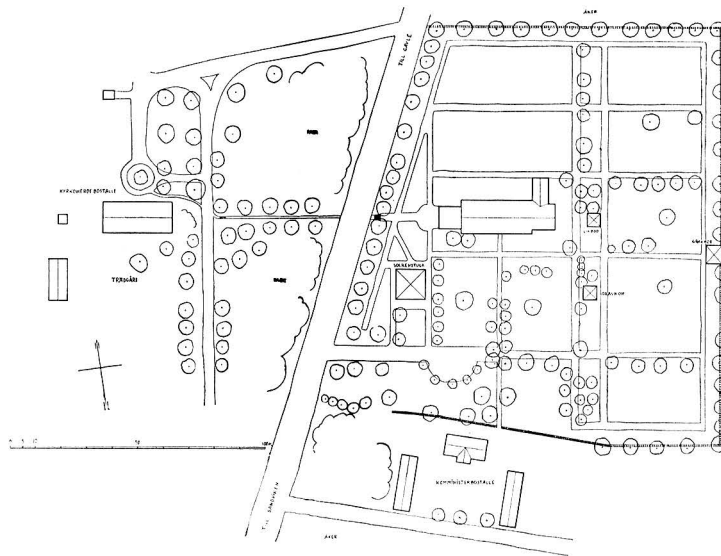

Fig. 103. Valbo kyrka. Situationsplan med präst- och komministerboställena.
 Lageplan mit den Wohnungen des Pastors und des zweiten Geistlichen. Plan of situation with the rectory and curate residence.

Altaret är av trä, prytt av ett enkelt kors i guld och vitt. Altarringens arkadsvit är vitmålade.

Den äldre altaranordningen (fig. 107) utgjordes av ett altarbord av trä med skurna ornament. Därövan palmartad omramning av korfönstret, som infattade ett i trä snidat krucifix, omgivet av Tron och Hoppet. Högst upp ett gudsöga i strålkran med moln och 3 kerubhuvuden. Total B. 285. Nu delvis uppställd i Gävle mus. — Uppsatsen utfördes 1755 av Johan Ljung¹ efter ritningar av bildhuggaren Jacob Chlerch²; arbetet bekostades av dåv. landshövdingen, frih. A. J. Gripenhjelms (INV. 1829).

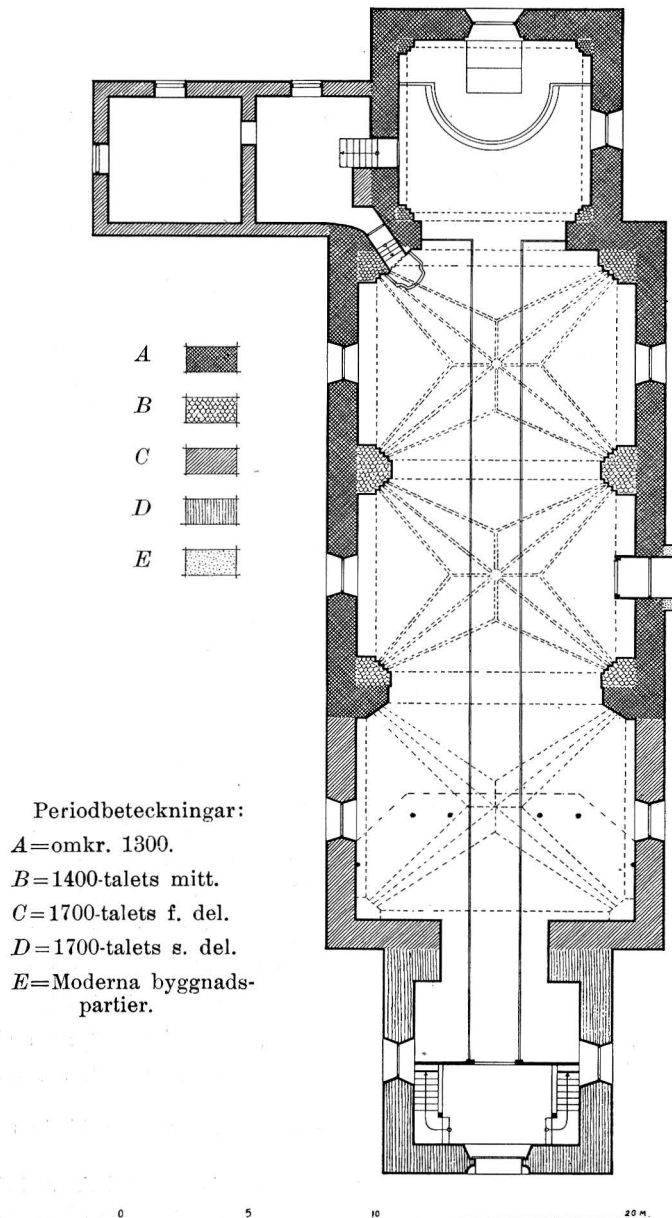
Ett par egendomliga, nu försvunna skulpturer omtalas i Gästriklands dombok 1684³: »Är observerat i Kyrkan, att på båda sidor om altaret stå nu 2 BlossStakar, som för stådt utanför skranket, på hvilka hvardera är ett Engla Beläte hvilka hafva haft hvarsitt rijs, som minerat och hytt folket ondt, som ej offrat som sig bordt till nöijes. Warandes detta hyttandet för gemene hopen så förrättat, att då man med

INREDNING
 OCH LÖSA
 INVENTARIER

¹ F. 1717, d. 1787 i Stockholm; ornamentsbildh., verksam bl. a. vid Stockholms slott.

² F. 1715, d. 1766 i Stockholm.

³ Uppteckningen är ett resultat av dåv. häradshövdingen i Gästrikland Samuel Forsells efterforskningar vid häradstingen 1684 och sammanhänger med det plakat om antikvitets-inventering, som på M. G. de la Gardies initiativ utfärdades 1666 av Karl XI:s förmyndarregering. — Jfr A. ENQVIST, Antikvariska notiser om Gästrikland från 1600-talet, i Från Gästrikland 1930. Gävle 1931.

Periodbeteckningar:
A = omkr. 1300.
B = 1400-talets mitt.
C = 1700-talets f. del.
D = 1700-talets s. del.
E = Moderna byggnads-
 partier.

Fig. 104. Valbo kyrka. Plan. Skala 1:300.
 Grundriss. Plan.

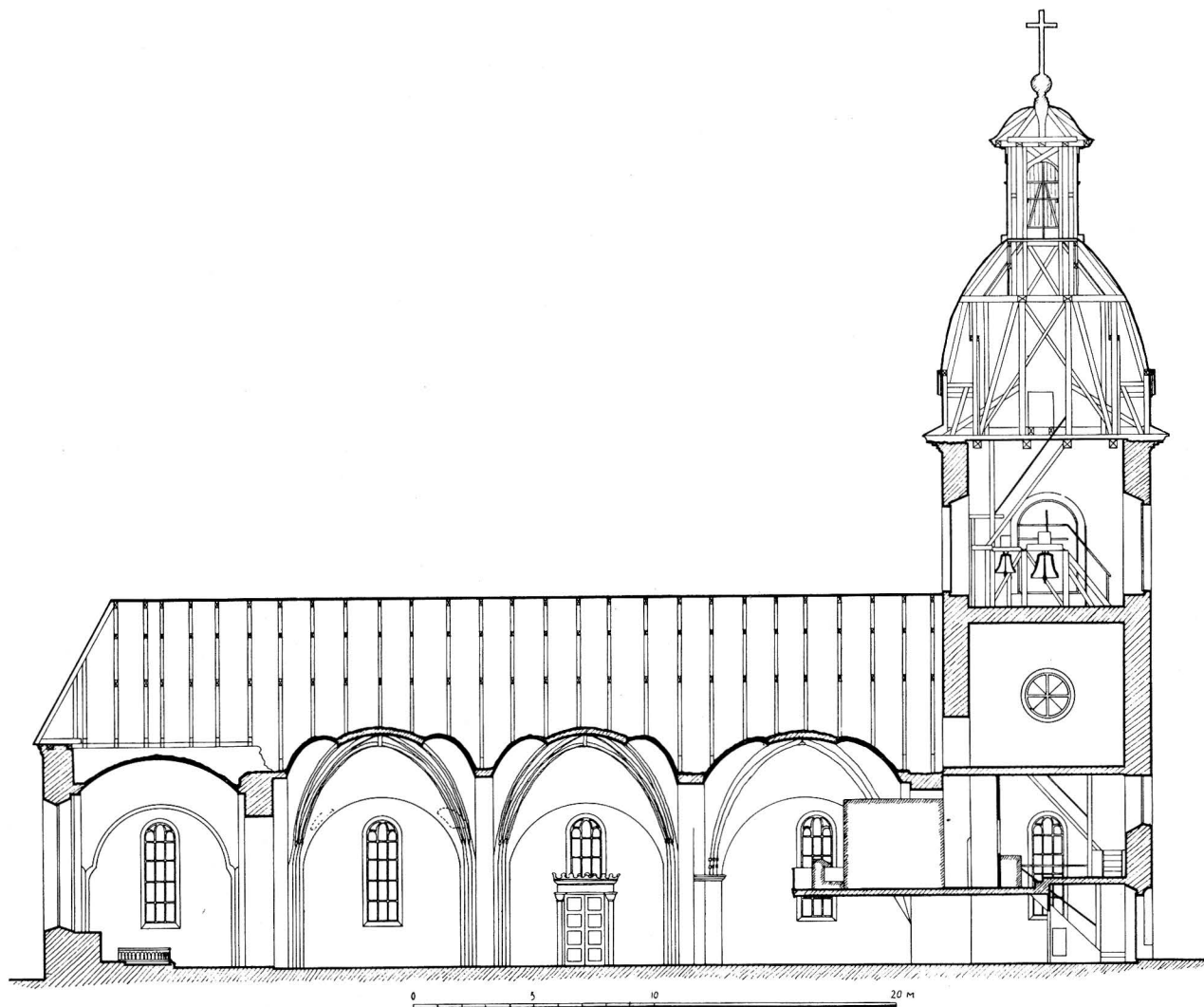

Fig. 105. Valbo kyrka. Längdsektion mot söder.
 Längsschnitt. Longitudinal section.

strängen som hänger ner igenom staken, efter han är ihål litet dragit eller ryckt på, hafva Ängla Beläterna i detsamma upplyftadt armarna, och likasom låfvat hugg med risen de haft i händerne». — Riset och »hyttandet» äro sannolikt 1600-talssspekulationer. Troligen är det fråga om s. k. ljusstavar, använda i de medeltida processionerna. Ängelns rörliga arm kan ha hållit en liten ringklocka el. dyl. (Jfr ett par ljusstav-krön från Haga kyrka, nu i Stat. Hist. Mus., vilkas änglabilder möjligen hållit små klockor¹.)

Predikstolen (fig. 96), skuren i trä och målad i ljusgrått med ornament i guld, delvis mot blå botten, utfördes 1765—66 av bildhuggaren Magnus Granlund² (RÅK.). — En äldre predikstol (omnämnd i RÅK. 1662) stod urspr. på s. sidan och flyttades 1752 till platsen för den nuvarande; därvid upphöggs trappan i muren från sakristian (RÅK.).

Timglas, svarvad ståndare av trä med hållare av plåt för 4 glas. 1700-t.

Den öppna bänkinredningen (1889) är liksom läktarbröstning och orgelfasad målad i gröngrått. Den föregående, slutna bänkinredningen förfärdigades 1748 (RÅK.).

Redan 1745 uppfördes en läktare i v. av snickaren Grönquist i Gävle (RÅK.), troligen den läktarbröstning, som nu förvaras i Valbo hembygdsgård. Den har fält- och pilasterindelning, målad i grått och grågrönt. H. 136, L. 765. — I INV. 1829 omtalas ytterligare en läktare, nämligen på s. sidan, med ingång direkt från kyrkogården, tydligen icke eller blott obetydligt höjd över kyrkans golv. Den disponerades av landshövdingen och hans familj.

Dopställ (fig. 110) av trä, utgörande en skulpterad och målad framställning av Kristi dop. Fotplattan bäres av de fyra evangelist-symbolerna. Enl. RÅK. 1688 betaltes 189 dlr för en funt »av Bildhuggare i Stockholm».³

Dopfat av tenn, 6-sidigt, med graverad framställning av Kristi dop i botten. Enl. inskr. från 1690. Diam. 38,5.

Kyrkans silver är från nyaste tid. Dock finnas två äldre sockenbudstyg av silver, det ena delvis förgyllt, med stplr: åldermansranka — S:t Erik — AT — Z (trol. = Abraham Trautzell, Sthlm 1712), paténen ny; det andra med stplr (J. O. Östlund, Gävle 1850).

Brudkrona av förgyllt silver. Å tinnarna hängande kläppar; stenar i vitt, lila, grönt och rött. Stplr (Daniel Poppelman, Gävle 1768). Diam. 13. — Två kronfodral av koppar (dep. i Gävle mus.) äro troligen beställda 1768, då kyrkans stora brudkrona omgjordes till två, varav endast den ena återstår.

¹ Se SVERIGES KYRKOR, Uppland bd IV, s. 196 och fig. 167.

² Ornamentsbildhuggare, mästare i Stockholm c. 1745—c. 1770. Jfr C. R. AF UGGLAS, Mäster Magnus Granlund, i Kult och Konst 1905.

³ Någon medeltida funt är icke känd i samband med Valbo. Möjligen har 1100-talsfunten i Gävle Trefaldighetskyrka kommit från det närbelägna Valbo — desto sannolikare som en 1100-talskyrka med all säkerhet icke existerat i Gävle, men möjligen i Valbo. Jfr s. 58 not o. 85.

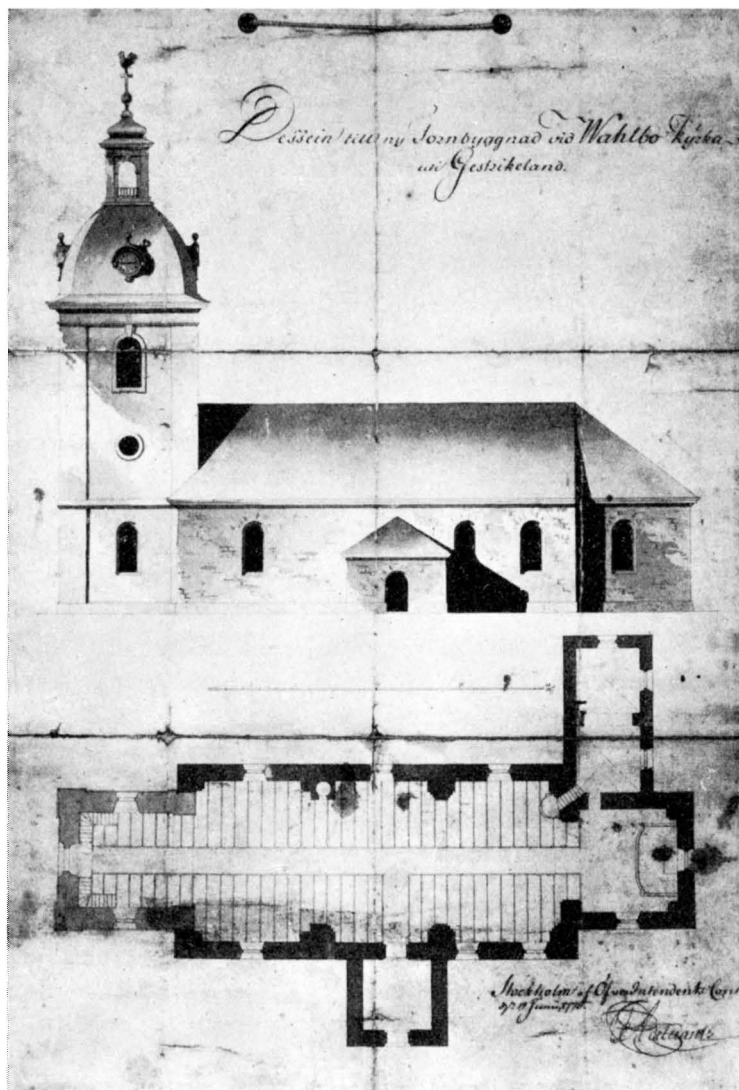

Fig. 106. Valbo kyrka. Ritning till nytt torn 1775, troligen av O. S. Tempelman.

Zeichnung für einen neuen Turm, wahrscheinlich von O. S. Tempelman (1775).

Drawing for a new tower, probably by O. S. Tempelman (1775).

Ett rökelsekar av malm med arkitekturornerat lock. Lockets krön och kedjor saknas delvis. H. 13. Medeltida. Dep. i Gävle mus.

Bland ljusredskap märkas tre ljuskronor av malm. 1) Profilerad, örnrönt mittstam och stor kula nedtill. 6 ljuspipor. Inskrift: »HANS OLSSON I BÅK. — CERSTEN PÅLS DÅTER — ANNO 1666». H. 41. — 2) Profilerad mittstam med dubbelörn och kula. 16 ljuspipor i två kretsar. H. 70. Orgelläktaren. Skänkt på 1660-t. (INV. 1671). — 3) Mittstammen krönt av kvinnlig draperifigur med bladkrans och lagerkvist, stor kula nedtill. 40 ljuspipor i 4 kretsar. H. omkr. 300. Inköpt 1716 för 900 dlr (RÄK.) — Två ljuskronor av bronserat trä med ljusarmar av järn. H. 40. 1700-t. Den ena dep. i Gävle mus. — Ljusarmar av mässing: 1) Urspr. för en ljuspipa, senare utökad med 2 armar med vardera en pipa. Inskr. på skölden: »SIS — ESDS — HLD 1663». L. 36. — 2) Driven ornering och 3 ljuspipor. Inskr. på skölden: »MPB — BHD — A:O 1681». L. 82. — 3) Ett par med driven ornering och urspr. en ljuspipa. Omkr. 1700. Under 1800-t. ha två ljuspipor tillfogats. L. 35. — Två ljusstakar av malm: 1) Inskr. runt foten: »DÄNNA : LIVSTAKA : ÄR : FÖRÄRAT : TIL : WALBO : KYRKA : AF : IOHAN : MÅNSON : DÄN : 20 : NOVÄMB : ANNO : 1643.» (Fig. 108). H. 29. — 2) Urspr. 4 ljuspipor — den mittersta senare tillfogad. I botten monogram »M. H.» och bomärke. H. 55. Tillkommen mellan 1671 och 1710 (INV.)¹ — Ett par ljusstakar av pläter. På foten graverat vapen. H. 51. Skänkta av »greve Cronstedt»² 1807 (INV.). — Ljusstakar, ett par av silver med kolonnformat skaft och 4 ljuspipor. Stplr (Möllenborg, Stockholm 1837). H. 58. — Ljusstake av vit fajans med dekor i blått (fig. 111). Märke i botten: stjärna. 1600-t. (Möjligen Delftfabriken »De star».) Urspr. ett par, skänkt omkr. 1740.

Tre kalkkläden: 1) Av vitt linne (fig. 112). Inskr.: »ANNA GROOT 1706.» Mått 45×45. — 2) Av vitt siden med broderier i guld, silver och flerfärgat silke. Inskr.: »H. VOUGT 1721.» 48×50. Dep. i Gävle mus. — 3) Av brunt siden med guldbroderi och benpaljetter. Inskr.: »HEDVIG CAROLINA LUNDSTRÖM 1827.» 48×49.

Mässhake (fig. 113) av gulbrun (urspr. röd) sammet. Å ryggstycket applicerat kors med broderier i guld, silver och flerfärgat silke. I mitten krucifix i reliefbroderi; därovan Gud Fader och Den helige andes duva. På sidorna bedjande änglar. Nedtill, inom enkel arkadarkitektur: Maria och Elisabet samt Petrus med nyckel och bok. Enkelt arbete från omkr. 1525. H. 124.

Mässhake av röd sammet med ornering av spetsar i guld och silver. H. 129. — På dinstinget i Uppsala 1682 (RÄK.) inköptes »röd plüüsammet» samt guld- och silverspetsar för 214 dlr. — Bland senare mässhakar märkes en av svart sammet, ornerad med band och spetsar i silver. H. 109. 1700-talets senare hälft.

Kollekthåv av rödbrun sammet med band och spets i guld. Trol. inköpt 1693

¹ Liknande i Sundborn, avb. i SVERIGES KYRKOR, Dalarne I, fig. 300. Jfr även sammastädes fig. 55, 281 och Blekinge I, fig. 142.

² Trol. landshövdingen F. A. U. Cronstedt.

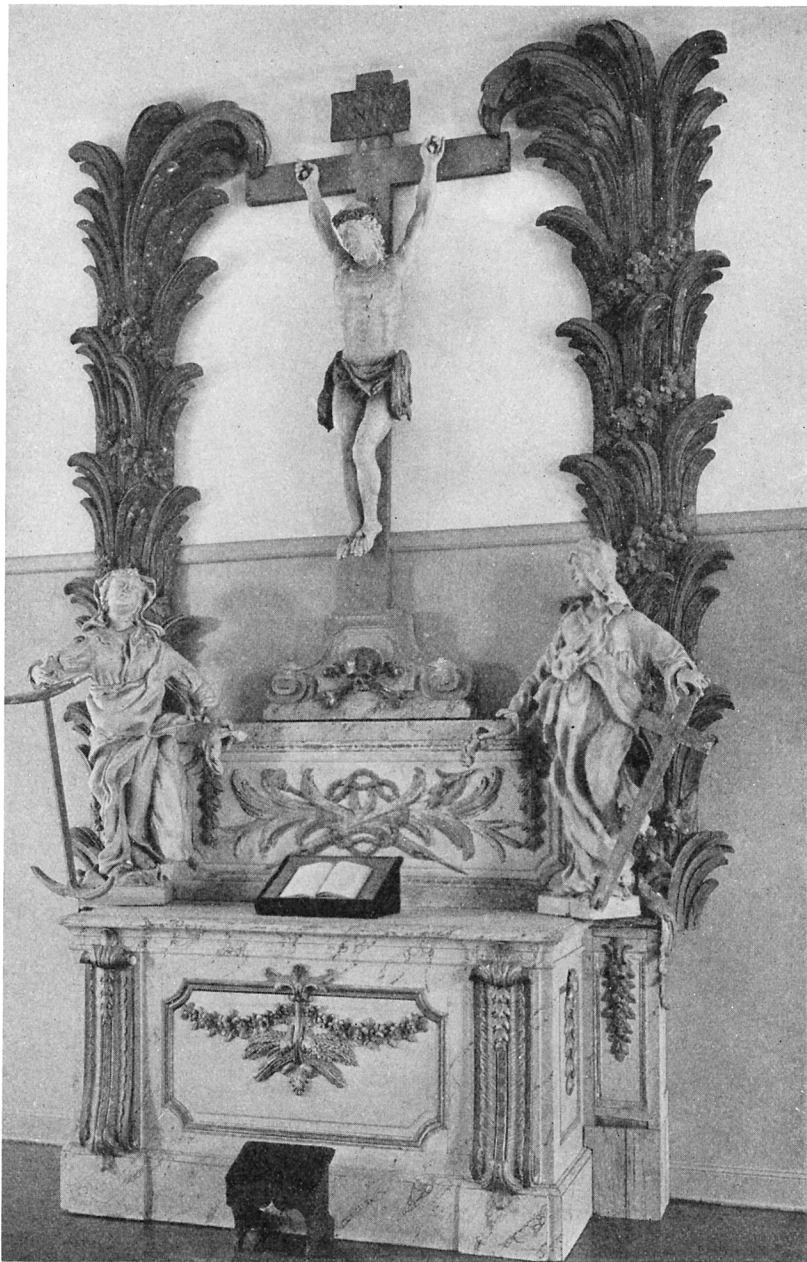

Fig. 107. Valbo kyrka. Altaruppsats av Johan Ljung 1775. Foto Reimers.
Altaraufsatz von Johan Ljung. 1775.

Altar-piece by Johan Ljung. 1775.

Fig. 108. Valbo kyrka. Ljusstake av malm. 1643.
 Erzleuchter. 1643. Brass candlestick. 1643.

Fig. 109. Valbo kyrka. Karm-
 stol. 1600-talets början.
 Lehnstuhl. Anfang des 17. Jahrh.
 Arm-chair from the beginning of the
 17th century.

Fig. 110. Valbo kyrka. Dop-
 ställning. Stockholmsar-
 bete. 1688.
 Taufgestell, Stockholmer Arbeit.
 1688.
 Column supporting a baptismal
 font. Stockholm piece from 1688.

Fig. 111. Valbo kyrka. Ljustake av fajans. Delft 1600-talet.
Foto Edle 1930.

Fayenceleuchter, Delfter Arbeit aus dem
17. Jahrh.

Faience candlestick from Delft, 17th
century.

Fig. 112. Valbo kyrka. Kalkduk. 1706.
Foto Edle 1930.

Kelchtuch. 1706.

Cup-cloth. 1706.

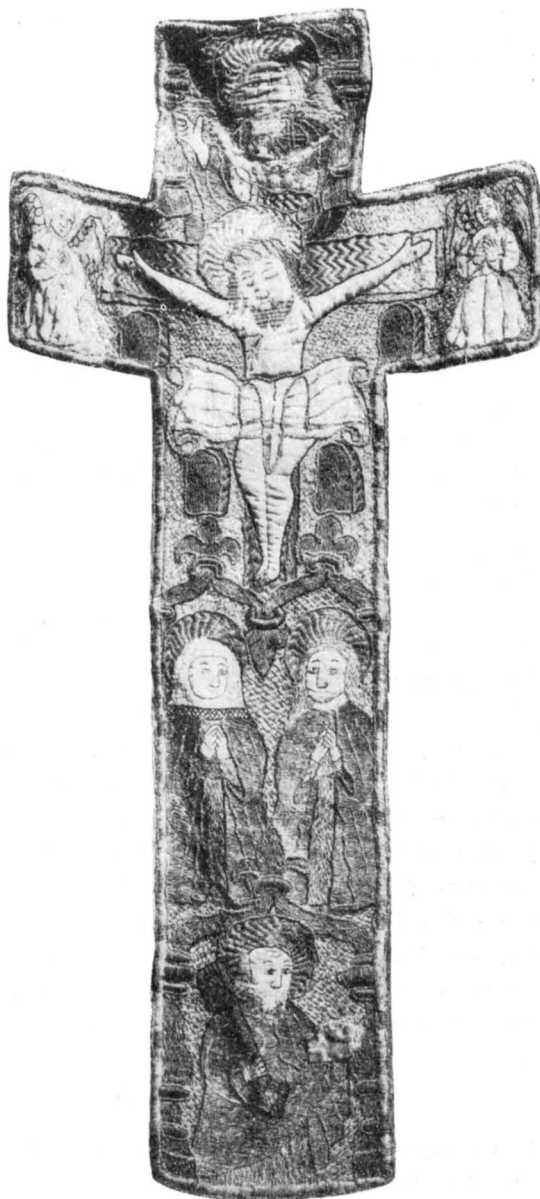

Fig. 113. Valbo kyrka. Kors till mässhake. Omkring 1525. Foto Edle 1930.

Kaselkreuz. Um 1525.

Cross of a chasuble. About
1525.

(RÄK.). — Kollektåv av svart sammet. L. 192. Möjligen från 1802 (INV. 1808).

Begravningsvapen, skuret i trä. Vapensköld inom bladverk av akantus och palmblad. Inskrift: »KONGL. MAJ:STS TROOMAN OCH ÖFVERSTELEUTNANT, VÄLBORNE HERR PACO HÄRLEMAN, FÖDD DEN 14 JULII 1694, DÖD DEN 12 MAII 1763.» H. omkr. 175.

Värja med parérplåt av mässing; bygeln saknas; kaveln omspunnen med mässings-tråd. L. 75. 1700-talet. Dep. i Gävle mus.

Tavla, kopparstick till minnet av religionsfriheten åt Schlesiens protestanter 1708. Dep. i Gävle mus.

Oljemålning på duk, grått i grått, framställande Valbo kyrka (fig. 99). 88 × 112. Trol. omkr. 1835. Dep. i Gävle mus.

I vapenhusets golv finnas enkla gravstenar av rödaktig sandsten, bland dem en, vars inskr. i översättning lyder: HÄR VILAR SALIG HERR MAGNUS ÖSTENSSON RÅLAMB, DENNA KYRKAS FORNE HERDE, SOM AVLED ÅR 1601; av misstag har ristats ett D och ett C för mycket i årtalet. L. 110, B. 109.

I sakristian två karmstolar av björk och furu (fig. 109). Under den nuv. ek-målningen spår av grå målning. H. 102 resp. 115. 1600-t:s förra hälft.

Ytterligare äro bl. a. följande föremål deponerade i Gävle mus.:

Kyrkvaktarstav fr. 1808. — Alnlikare av mässing märkt »17-DE» under krona och svärd. — Järnspekt, märkt genom inlagd mässing: »L. L. 1778.»

Vid kyrkans sv. hörn är en runsten fästad med järnkrokar i muren. H. över marken omkr. 300. Text: IDAL PÅ RÅ(?) LÄT RESA DENNA STEN EFTER ESBJÖRN, SIN SON, SOM (?) VAR (?) . . . SVEN OCH ARNFASTA OCH EL . . . GUD HJÄLPE HANS SJÄL OCH GUDS MODER. RUNOR RÄTTA HÖGG ASMUND. Stenen är ristad av vår förnämste runmästare, Asmund Kareson, verksam under 1000-talets 2:a kvartssekel.¹

I tornets klockrum hänga 2 klockor. Storklockans inskr.: »GJUTEN ÅR 1438. OMGJUTEN I SUNDSVALL ÅR 1825 AF PEHR LINDERBERG.» Årtalet bör vara 1483 (enligt den avtecknade inskriften).² Diam. 139. — Lillklockan enl. inskr. av 1789, omgjuten 1824. — Vid medeltidens slut synes kyrkan haft två klockor, dels den ovan-nämnda, dels en klocka om 3 skeppund 3 lispund och 5 markpund, vilken utlämnades vid den s. k. klockskatten 1531.

SAMMANFATTNING

I. Gråstenskyrka med öppen takstol eller innertak av bräder samt spetsbågiga fönster. Trol. omkr. 1300 eller något senare. (Fig. 104, A.)

II. Två valv slås över långhuset och ett över koret varjämte kyrkan dekoreras med kalk-målningar. Omkr. 1448—67. (Fig. 104, B.) Vapenhus utanför s. ingången. — Ljusstavar med änglaskulpturer — Klocka 1483.

¹ E. BRATE, Svenska runristare, Sthlm 1925, s. 29 f.

² Ritning från 1824 hos SEHLBERG.

- III. Dopställ, ljusredskap, röda textilföremål. 1600 talets senare del.
IV. Sakristia 1736. Långhuset förlänges västerut 1742. (Fig. 104, C.) Tornet uppföres 1775.
(D.) — Altaruppsats, predikstol, sluten bänkinredning.
V. Restaurering 1889 med delvis ny inredning och rivning av vapenhuset; Centraluppvärmning 1900.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Valbo (Grundriss und Schnitte Fig. 102—105, Äusseres Fig. 97, Inneres Fig. 96) ist etwa um 1300 erbaut worden. Mitte des 15. Jahrhunderts wurde sie mit einem Gewölbe versehen und mit Kalkmalereien geschmückt. Beide Gewölbe des Längsschiffes sind erhalten, während das Chorgewölbe im Jahre 1752 durch ein neues ersetzt wurde. Die Sakristei und das westliche Joch des Längsschiffes wurden Mitte des 18. Jahrhunderts, der Turm in der letzten Hälfte desselben Jahrhunderts errichtet.

Von den Einrichtungsgegenständen und Inventarien der Kirche, die sich zum grössten Teil aus neuerer Zeit herschreiben, sind ein mittelalterliches Rauchfass und ein Messgewand (Kasel) aus rotem Sammet von ungefähr 1525 (Fig. 113) zu erwähnen. An der Südwestecke der Kirche ist ein Runenstein angebracht, geritzt von Asmund Kareson, dem grössten schwedischen Runenmeister, der im zweiten Viertel des 11. Jahrhunderts wirkte.

SUMMARY

Valbo Church (plan and sections fig. 102—105, exterior fig. 97, interior fig. 96) was probably erected about 1300. In the middle of the 15th century it received vaults and was decorated with mural paintings. Both the vaults of the long nave are preserved, whilst the choir, in 1752, was replaced by a new one.

The sacristy and the western compartment of the choir were erected about the middle of the 18th century, the tower during the latter part of that century.

Among the fittings and inventories of the church, mostly modern, notice should be paid to a mediæval censer and a chasuble of red velvet from about 1525 (fig. 113). At the south-western quoin of the church, a runic stone is attached. It was cut by Asmund Kareson, the chief rune-carver of Sweden, who worked during the second quarter of the 11th century.

Fig. 114. Forsbacka kapell. Exteriör. Foto Hellner 1933.

Die Kapelle in Forsbacka. Äusseres von Südwesten.

Forsbacka Chapel. Exterior from the south-west.

FORSBACKA KAPELL

INOM VALBO SOCKEN

AV

BRYNOLF HELLNER

Forsbacka bruk ligger vid Gavleåns utflöde ur Storsjön, där en av bönder driven hammare, anlagd senast 1589,¹ funnits. De första privilegierna fick bruket år 1651, sedan det året förut köpts av borgmästaren Johan Eskilsson och rådmannen Peder Jakobsson i Söderhamn. 1742 anlades masugn, och 1870 övergick bruket till Forsbacka järnverks aktiebolag, som anlade det nuvarande moderna järnverket.

¹ SVERIGE, II, s. 195.

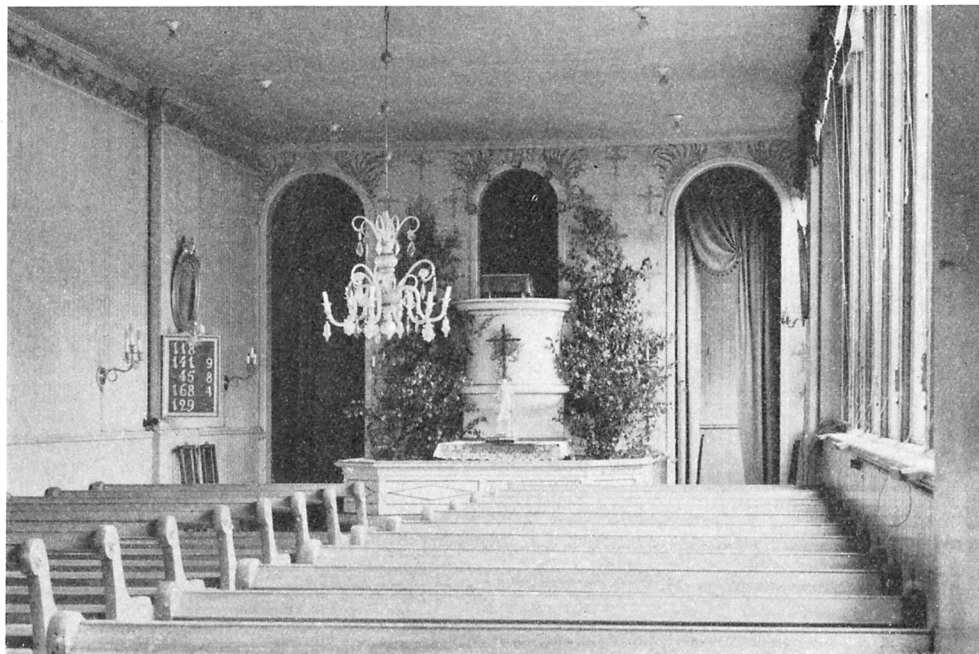

Fig. 115. Forsbacka kapell. Interiör mot öster. Foto Andréén 1930.

Inneres gegen Osten.

Interior towards the east.

En begravningsplats, omgiven av en mur av röd sandsten och med ett gravkapell av samma material, inrättades 1920—21 vid Gavleån ö. om herrgårdens park.

Kapellbyggnaden (fig. 114—116) utgöres av herrgårdens gamla orangeri, en putsad, rektangulär tegelbyggnad i klassicistisk stil fr. sen. delen av 1700-t., vilken 1840 uppläts till skola och gudstjänstlokal, numera endast använd som kapell. Belägen i trädgården intill s. sidan av gårdsplanens terrassmur. N långväggen bildas delvis av terrassmuren. Fönster (urspr.) finnas endast i s., om somrarna till större delen täckta av klängväxter.

Innerväggarna numera gulvita, taket platt och gipsat.

Inredningen är blågrönt oljemålad, sedan kapellet 1930 restaurerats under ledning av konstnären Axel Erdman.

Kalk av silver, stplr (Arvid Öhrn, Gävle, 1841). H. 21,5 cm. — Patén av silver, stplr (E. W. Zethelius, Stockholm, 1841). Diam. 12,2.

Bland ljusredskapen märkas två ljuskronor och två par spegellampetter, allt från 1800-talets förra hälft.

Antependium av rött kläde med broderier i gult silke. Omkr. 1900. — Två kollektståvar av violett sammet fr. 1925.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle ist seit 1840 im alten Orangeriegebäude des Gutes Forsbacka untergebracht, das in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts erbaut wurde. Einfache Einrichtung, hauptsächlich aus dem 18. Jahrhundert.

SUMMARY

Since 1840 the Chapel is housed in the old orangery of the manor of Forsbacka, built during the latter part of the 18th century. Plain fittings, mainly from the 19th century.

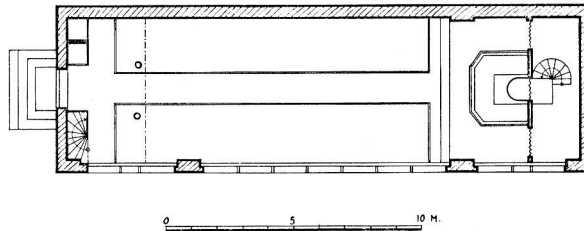

Fig. 116. Forsbacka kapell. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

Fig. 117. Hille kyrka på 1850-talet.

Die Kirche zu Hille in den 1850er Jahren.

Hille Church in the eighteen-fifties.

HILLE KYRKA

AV

BRYNOLF HELLNER

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830; Blyertsteckning av gamla kyrkan; LINDBERG, C. F., Akvallerade pennteckningar av gamla kyrkans målningar, 1858. — I B. ST.: ÅBOM, J. A. Ritning till ny läktare med sektion genom gamla kyrkan, 1846; NYSTRÖM, N., Ritning till ny kyrka, 1857, gillad 1858; DAHL, F. G. A., Ritning till orgelfasad, 1865; HEDIN, E. A., Diverse ritningar till inredning 1894 och till restaurering 1904. — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant. — I G. LVK.: SEHLBERG.

KYRKANS ARKIVALIER: NYSTRÖM, A., Ritning till ny kyrka, 1857. RÄK. 1665—nu; KR. PROT. 1831—nu; SST. PROT. 1770—1852; KST. PROT. 1752—nu; Hille kyrkas dagbok 1786—1835; Liber Ecclesiae Hillensis, innehållande bl. a. Leges Ecclesiae Hillensis, antagna på prosteting den 29 nov. 1615, sammanbunden med första räkenskapsboken (LIB.).

Socknen nämnes första gången i en ägoförteckning från 1319, men var redan tidigt under medeltiden annex. Av denna anledning finns icke namnet upptaget i förteckningen över sexårs-gålden 1314. Församlingen är emellertid helt säkert identisk med det annex, som säges höra till Valbo, s. 131, och var ännu vid nya tidens början annex till denna församling. Därifrån avskildes Hille 1602, då det blev prebende för rektor vid skolan i Gävle. Av okänd anledning övergick prebendet år 1651 till teol. lektorn vid gymnasiet. Först år 1861 blev Hille självständig, regalt pastorat.¹

¹ BÖHLIN, Minnesskrift, s. 35.

Ang. Hille sockennamn säger HÜLPHERS: »Anledningen til Namnet är obekant; gissningswis säges ock här, at en Jungfru Hilleborg först bygt Kyrkan; en Qwinno-bild i Sockne-Sigillet anses som bewis därtill, och förmenas at orten blifwit kallad efter henne» (s. 10).¹

ALROT nämner 1720 i sin avhandling: »Här förvaras jämväl en fana, efter vad man tror Sankt Eriks. Dess nedersta del uppemot hälften är lappad med fem klutar. Den företer två mansfigurer, av vilka den ena föreställer konungens avbild, med huvudet krönt av ett diadem och med ett till foten sänkt svärd; den andra har utseendet av en munk, hållande framför bröstet ett skrin eller snarare ett rökelsekar. Denna fana plögade, som det berättas, munkarna med stor ståt kringföra på sockenbornas åkerfält, där de svängde den oftare över deras åkrar, som betalade en riklig summa penningar, mera sällan över dem som mindre bidrogo.» Även HÜLPHERS omnämner denna fana, ehuru den på hans tid var borta.

Mitt igenom Hille socken går i riktning n.—s. en av de för Gästrikland typiska rullstensåsarna, vilka under äldre tid varit och ofta ännu äro av stor betydelse som färdleder. På denna ås har sedan gammalt den stora och betydelsefulla kustlandsvägen till Norrland, Nordstigen,² gått fram, och på den plats, där åsen passerar mellan två sjöar, Mårdängssjön i v. och Hillesjön i ö., ligger kyrkan ö. om vägen. Läget är i den omgivande, rätt flacka terrängen dominerande.

KYRKOGRÅRD Kyrkogården är vid flera tillfällen utvidgad. Den äldsta delen omgives av en kallmur av natursten, vilken på grund av markens kraftiga lutning åt ö. vid denna sida fått formen av en terrass. Mot en utvidgning i n. avgränsas den äldsta kyrkogården av en rad planterade lönnar. Intill 1826 hade kyrkogården en hög, murad bogårdsmur (fig. 118) med trätak. Ännu på en avbildning (i SEHLBERG), dat. $24/8$ 1826 är bogårdsmuren synlig med sin överbyggda stiglucka mitt för vapenhuset. Bogårdsmurens tak hade, då avbildningen utfördes, nyligen borttagits.

Stigluckan var av en från Uppland välkänd typ, välvd, med ett litet likaledes välvt rum över ingångsvalvet. Dit upp ledde en smal trappa. Yttertaket var täckt med spån och pryddes vidnockarna av korsformiga spiror med klot och flöjlar.

1921 anlades ny kyrkogård v. om landsvägen, och 1924 uppfördes här ett gravkor av sten (fig. 125). Arkitekt: Gustav Holmdal.

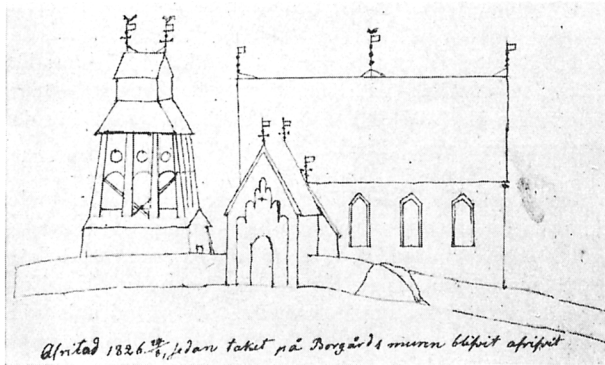

Fig. 118. Hille kyrka 1826. Teckning i SEHLBERG.
Zeichnung aus dem Jahre 1826. Drawing from 1826.

Hille gamla kyrka saknade torn. Klockorna voro inrymda i en stapel av trä på kyrkogården, uppförd 1639 (LIV.). Stapeln är avbildad på två teckningar (Fig. 117 o. 118). Den hade kvadratisk plan och bestod av 12 kraftiga stockar, vilka uppbyro en firsidig huv med en likaledes fyr-

¹ Jämför även BOHLIN, Hille socken, s. 5.

² Hälsingelagen, Kg., 11.

Fig. 119. Hille kyrka. Interiör mot koret. Foto Reimers.
 Inneres. Blick auf den Chor. Interior towards the choir.

Fig. 120. Hille kyrka fr. n.o.
 Foto Edle 1930.
 Äusseres von Nordosten. Exterior from the north-east.

Fig. 121. Hille kyrka fr. s. Foto André 1933.
 Äusseres von Süden. Exterior from the south.

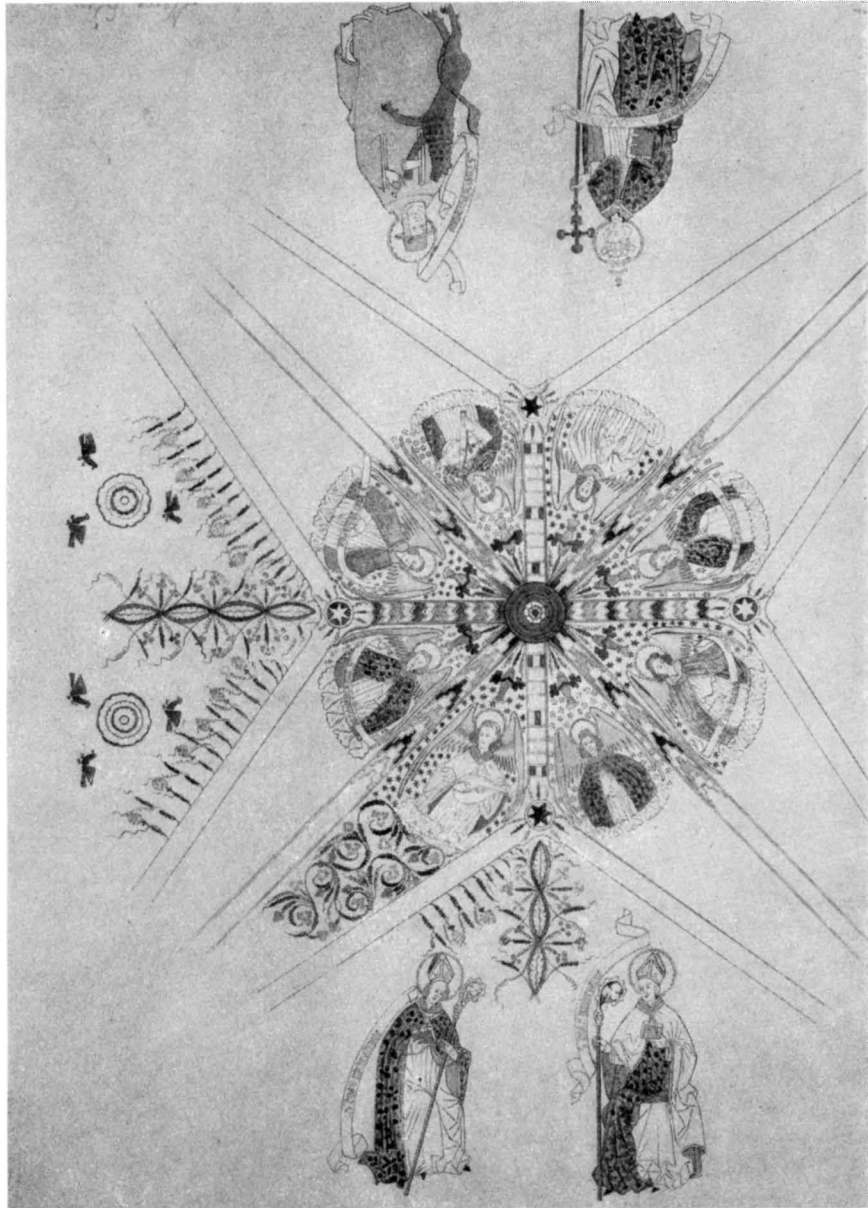

Fig. 122. Hille kyrka. Korvalvet. Färglagd teckning 1858 av C. F. Lindberg. A. T. A.
 Malereien im Chorgewölbe nach einer farbigen Zeichnung aus dem Jahre 1858. Mural paintings in choir vault according to a coloured design from 1858.

Fig. 123. Hille kyrka. Målningar i västra valvet. Teckningar 1858 av C. F. Lindberg. A. T. A.

Malereien im westlichen Gewölbe.

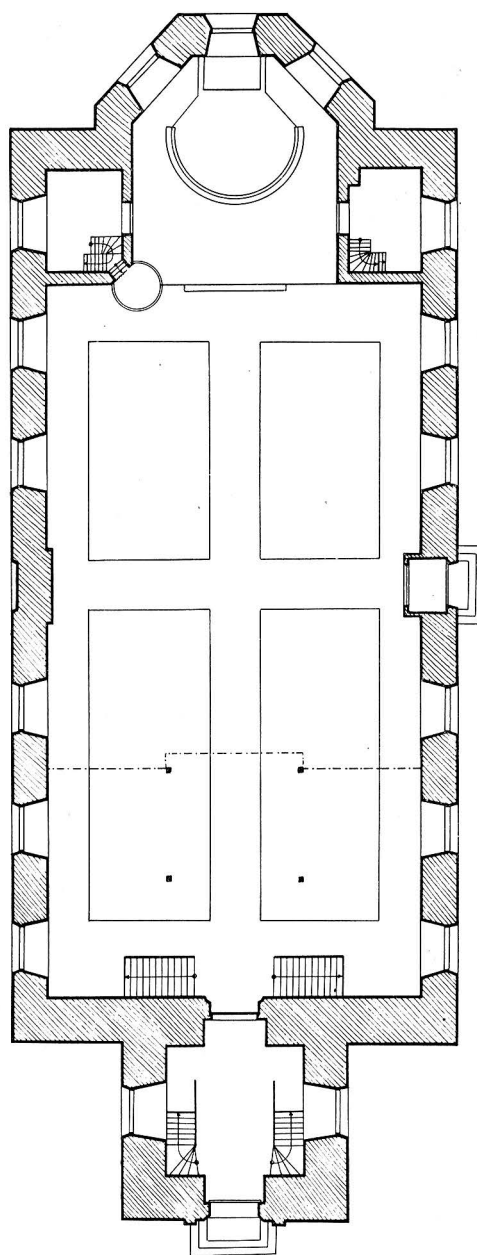
Mural paintings in the western vault.

sidig, lanterninartad överbyggnad, täckt av ett litet sadeltak. Nedtill hade genom träpanel mellan stockarna bildats en med sadeltak försedd bod. Platsen för klockorna var skyddad av en mellan stockarna slagen panel med rundbågar och runda ljudöppningar (fig. 118). Taken och väggarna i de panelade delarna voro helt klädda med spån. Stapeln tillhörde den s. k. torntypen.¹

Hille 1862 rivna medeltidskyrka låg vid n. sidan av den äldsta kyrkogården, intill den tidigare omnämnda trädraden, omedelbart n. om nuvarande kyrkan (fig. 125). Genom en avbildning av SEHLBERG 1826 (fig. 118) och en anonym teckning från tiden för dess rivande samt genom flera beskrivningar från olika tid är den ganska väl känd. Planen var en enkel rektangel med sakristia i n. och vapenhus i s., materialet putsad gråsten. Skeppets mått utv. L. 36 aln. och B. 18 $\frac{1}{2}$ aln.² På båda gavlarna funnos höga, spetsbågiga fönster. S. väggen hade tre likaledes spetsbågiga fönster, under det att n. väggen på medeltida vis helt saknade fönsteröppningar. Yttertaket var ett högt, spånklätt sadeltak med en korsformig spira vid vardera nocken. Spiorna buro flöjlar av mässing och klot på stam och korsarmar.

¹ Jfr S. ERIXON, Skansens kulturhistoriska avdelning, Stockholm 1931, s. 154.

² BOHLIN, Minnesskrift, s. 25.

0 1 2 3 4 5 10 m.

Fig. 124. Hille kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

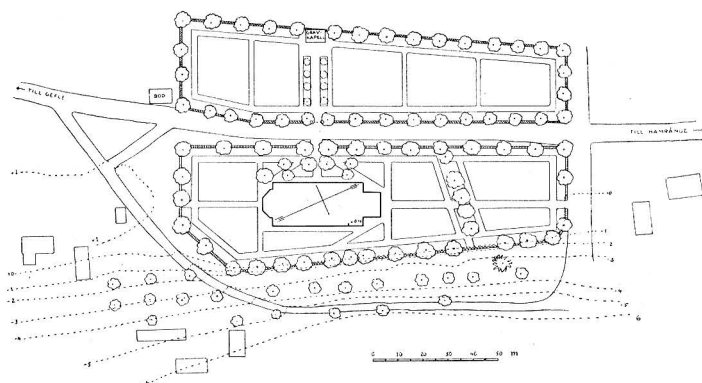

Fig. 125. Hille kyrka. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

De två stjärnvalven buro ännu vid rivningen medeltida kalkmålningar, vilka genom V. H. A:s försorg avbildades 1858 av C. F. Lindberg. Enligt en gammal uppgift fanns ibland dekorationen även ärkebiskop Jakob Ulfssons (Örnfot) vapen. Målningarna dateras härigenom till hans ärkebiskopstid (1469—1514). Även utan detta dateringsmedel hade det emellertid varit mycket lätt att placera Hille-målningarna i deras rätta sammanhang, då de kunna bestämmas som verk av den för sin karaktäristiska stil bekante norrländske mästaren Eghil¹.

Korvalvet i Hille var slaget efter samma schema som valvet över skeppet i Årsunda kyrka (fig. 193).² Det är bevarat i avbildning (fig. 122). I varje valvkappa stod en ängel, varannan bärande ett språkband, varannan trakterande ett musikinstrument. Från v. valvet har C. F. Lindberg endast återgivit 6 enstaka figurer, 4 änglar och 2 kvinnliga helgon. Sannolikt var detta valv av en enklare typ med endast 6 valvkappor. Under medeltiden var det regel, att stjärnvalvens utformning på detta sätt avtog i rikedom från ö. till v. Änglarna i v. valvet buro Kristi pinoredskap (korset, kolonnen, gisslet och de tre spikarna). Helgonen äro S. Ursula med en pil och S. Helena med ett kors (fig. 123). I båda valven omgävos figurerna av de för Eghil typiska växtartade ornamenten. Ursprungligen målades även kyrkans väggar, men dessa blevo år 1748 överstrukna med limfärg (RÄK.).

Sakristian hade två valv och var i sin helhet nybyggd år 1694. Valvet i den äldsta sakristian hade detta år blivit så dåligt, att stenar ramlade ned. — Vapenhuset var av samma material som kyrkan för övrigt och hade ett spåntäckt sadeltak. Inuti var det välvt och försett med målningar.

¹ CORNELL, s. 113; H. CORNELL och S. WALLIN, Uppsvenska målarskolor på 1400-talet, Stockholm 1933, s. 44.

² I allmänhet företer valvens utformning stora likheter i de kyrkor, där Eghil varit verksam. Detta kan möjligen tydas så, att valvslagning och dekorerings skett i ett sammanhang av samarbetande mästare, kanske till och med utförts av samme man (Årsunda, s. 209).

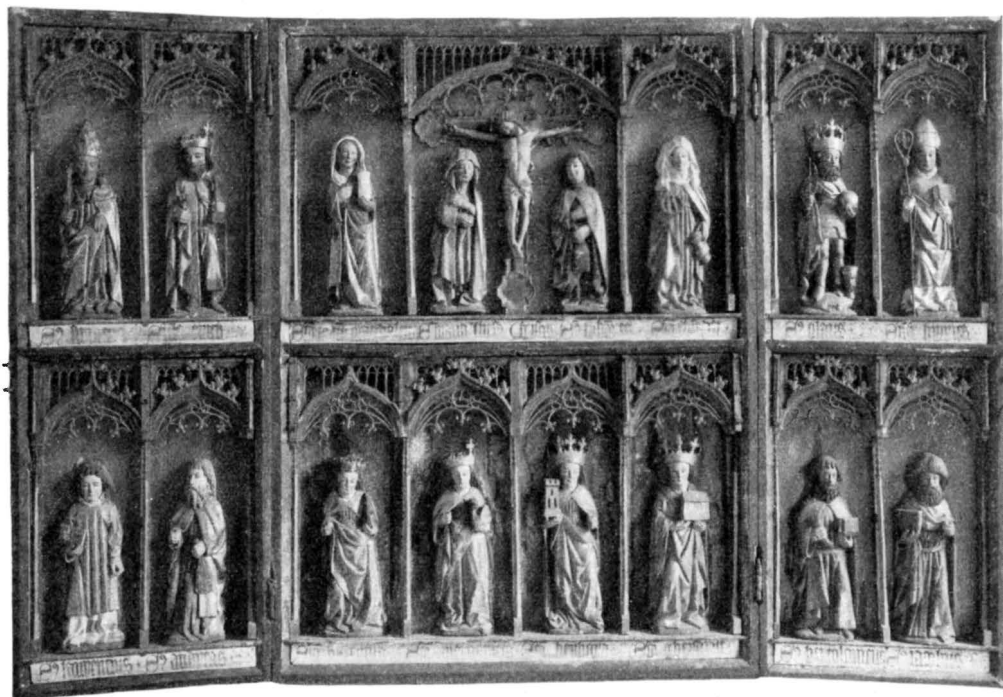

Fig. 126. Hille kyrka. Altarskåp. 1400-talets slut. Foto A. T. A.
 Altarschrein. Ende des 15. Jahrh. Altar piece from the end of the 15th century.

Kyrkans ålder är vanskelig att bestämma. Likaså huruvida den ovan beskr. stenkyrka är den första på platsen. Ingenting talar emellertid mot, att den kan ha tillkommit omkr. 1300, från vilken tid dess äldsta inventarier härstamma. I början av 1500-t. insattes valven och försågs kyrkan med målningar. Tidigare hade den sannolikt ett plant eller välvt trätak.

Utrymmet i kyrkan blev under senare delen av 1700-t. på grund av folkökningen alltför litet. Utvidgningen av läktarna 1796 hjälpte icke mycket, men brist på medel hindrade ombyggnad. Emellertid förefunnos planer på en sådan. År 1826 förelågo ritningar till utbyggnad med 20 alnar och tillbyggande av ett torn. Dessa planer fullföljdes icke. Ej heller ett av byggmästaren Jakob Norin från Norrala upprättat förslag till ombyggnad och förstärkningsarbeten 1857 utfördes. Kyrkans ö. gavel hade vid denna tid på grund av trycket från valven börjat luta utåt. I stället beslöts 1857 uppförandet av en ny kyrka. Då denna blivit färdig och invigts, revs den gamla 1862.

INREDNING
 OCH LÖSA
 INVENTARIER
 I GAMLA
 KYRKAN

Altaret, som urspr. stått fritt i koret, flyttades 1693 intill ö. väggen för att öka utrymmet i koret (räk.). Altarprydnaden var ett ännu bevarat rektangulärt medeltida altarskåp (fig. 126) med två dörrar. I såväl mittpartiet som på dörrarnas in-

sidor stå i trä skurna figurer i två våningar, mitt i mittpartiets översta våning ett krucifix omgivet av Maria Magdalena, Maria Guds moder, Johannes och Elisabet. Därunder S. Katarina av Alexandria med hjul, S. Margareta med drake, S. Barbara med torn och S. Gertrud med kyrka. Den v. dörren innehåller en helig påve, S. Erik, S. Laurentius och S. Andreas, den h. S. Olov, biskop Henrik, S. Bartolomeus och S. Jakob. Dörrarnas yttersidor ha helgonframställningar i målning (fig. 127). Överst på v. dörren Mässan i Bolsena¹ och därunder två apostlar, t. h. Paulus med svärd, t. v. sannolikt Petrus, ehuru utan attribut, på den högra S. Eskil och helig biskop och därunder en munk med bojor, trol. S. Leonard, och en helig biskop. Figurerna stå i guld, blått och obetydligt rött och grönt mot bakgrund i guld. 1400-t:s mitt. H. 175. Skåpet, som är relativt väl bevarat, förvaras sedan kyrkans ombyggnad i Stat. Hist. Mus.

Kristus-bild, som tillhört ett triumfkrucifix, skuren i björk, målad med vitgrå karnation och mörkt hår och skägg. Kort, förgyllt ländkläde med blått foder. Från törnekronan, från hålen i händerna och från ett stort sår i högra sidan flyter blodet, målat i mönsterartade strömmar. Korset saknas. H. 210. 1400-t:s slut. I ett förvaringsrum över sakristian (fig. 128 och 135).

Processionskrucifix. Figuren har ländklädet framtill hängande i en flik, stucken under bältet. Fötterna äro naglade med en spik. Korset är målat i grönt och guld. Kristusbildens ländkläde i guld med rött foder, grön törnekrona, mörkt hår och blodstänkt kropp. H. 65. 1400-t:s slut. Stat. Hist. Mus. (fig. 133).

Processionskors av trä. Rund mittplatta med malteserkors i guld med punktoring. Korset för övrigt är rött med kantlister i guld. 1300-t. (?). Stat. Hist. Mus.

Maria med barnet, skuren i ek. Framstående konstverk. Kraftigt inskurna vecklinjer i långa bukter, huvudet påfallande litet med runda kinder och dubbelhaka. Trol. lybeckskt arbete fr. 1300-t:s mitt, erinrande om den stående Kristusbildens från S. Jacobi i S. Annenmuseum i Lybeck. Madonnans högra hand, vänstra handens tumme och kronan saknas, likaså barnets huvud och båda händer. Färgen är fullständigt borta. H. 125. Ovanpå sakristian (fig. 131 och 134).

Helig biskop, skuren i björk. Huvudet och båda händerna saknas, liksom färgen. H. 88. 1400-t:s senare del. Ovanpå sakristian (fig. 130).

Maria Magdalena, skuren i al (fig. 129). H. handen saknas; i den v. smörjelsekaret. Färgen är borta. H. 128. Börj. av 1500-t. Ovanpå sakristian.

Predikstolen med tak var utförd 1657 (RÄK.) i ek och prydd med evangelistbilder, sannolikt av samma typ som Gävle Trefaldighetskyrkas predikstol,² ehuru enklare. År 1737 målades, förgylldes och försilvrades den av mästern J. Winge i Gävle (RÄK.).

¹ Eller kanske »det heliga blodet i Wilsnack». Denna brandenburgska ort blev ryktbar, emedan man där sett den invigda oblaten blöda. Ett liknande under berättas från staden Bolsena i Italien. Jfr HANS HILDEBRAND, Kungl. Vitt. Hist. o. Ant. Akad:s Månadsblad VIII, s. 120.

² S. 83.

Fig. 127. Hille kyrka. Målningar på altarskåpets dörrar. Foto A. T. A.
Malereien auf den Türen des Altarschreins. Paintings on the doors of the altar piece.

Fig. 128. Hille kyrka. Triumfkruzifix. 1400-talets slut.
Foto Reimers 1934.

Triumphkruzifix. Ende des
15. Jahrh.

Rood crucifix from the end of the
15th century.

Tidigare hade den 1726 flyttats från sin första plats vid s. väggen till den i Sverige vanliga, vid n. (RÅK). Då kyrkan revs, förstördes även den gamla predikstolen.

Intill år 1765 hade kyrkan en medeltida dopfunt av sten, som detta år försålades och ersattes av ett dopställ av trä, en 8-sidig kupa, uppburen av ett svarvat skaft på tre ben. Såväl skaftet som »kuppen» äro försedda med gjutna blyornament, nu-

Fig. 129. Hille kyrka.
Maria Magdalena.
1500-talets början.
Foto Edle 1930.
Maria Magdalena. Anfang
des 16. Jahrh.
Maria Magdalena. From
the beginning of the 16th
century.

Fig. 130. Hille kyrka.
Biskop. 1400-talets
slut.
Bischof. Ende des 15 Jahrh.
Bishop. End of 15th cen-
tury.

mera förgyllda. F. ö. är stället vitmålat. H. 87. Dopstället fick sin plats i sakristian (RÄK.), där det alltså står.

Bänkinredningen var sluten, och för att utöka antalet bänkrum funnos i kyrkans bakre del två läktare över varandra.

Då kyrkan revs, överflyttades de flesta av de lösa inventarierna till nya kyrkan, under det att den fasta inredningen försåldes.

NYA KYRKAN Då tillräcklig plats icke fanns på åsen ö. om vägen för en traditionell placering i ö.—v., har Hille nya kyrka orienterats i det närmaste i n. och s. med koret i s. Bygget beslöts 1857. Ritningarna utfördes av arkitekten A. Nyström¹. Invigning 14/6 1863.²

¹ A. NYSTRÖM, född 1814, död 1886, känd för sin tillsammans med brodern Johan Robert utförda restaurering av Linköpings domkyrka.

² Arbetet utfördes med bistånd av församlingsborna och fick en viss festlig prägel. BOHLIN meddelar i Minnesskriften (s. 28): »När takstolarne i juli samma år (1859) restes, sammankallades ett extra hvarf dagsverkare. Takstolarne buros under musik af Snatermor i Björke, som blåste

Materialet är vitputsad natursten, med hörnpil-
astrar, rundbågsfris och omfattningar i puts. Sockel
av putsad natursten. Taket täckt med rödmålad
plåt. Tornspiran är klädd med koppar.

Kyrkan hade urspr. 3 ingångar, dörrarna klädda
med rödmålad plåt. Den ö. igensattes 1904.

Innertaket är ett stickbågit, gipsat tunnvalv
av trä. Väggarna dekorerade i gulbrunt, gråbrunt
och grågrönt.

På vardera sidan om koret två rum över varandra,
i ö. sakristia och förvaringsrum för äldre inventarier,
i v. skrubbe och arkiv.

Nya kyrkan genomgick 1904 en genomgripande
restaurering efter ritn. av stadsarkitekten i Gävle
E. A. Hedin. I mittersta korfönstret insattes där-
vid en glasmålning, framställande Kristus på kor-
set. Dekorationerna i kyrkan målades vid samma
tillfälle av artisten Edv. Berg i Stockholm.

Kyrkan uppvärms genom en varmluftsanordning.

Altaret är av trä. Som altarprydnad fungerar
det omtalade, målade glasfönstret. En äldre altar-
tavla, kopia efter Fr. Westins Kristi Uppståndelse i
Kungsholms kyrka¹, utförd av ritläraren i Gävle
gymnasium N. L. Söderholm 1863, är numera upp-
satt framför den igensatta ingången.

Inredningen är f. ö. målad i grågrönt utom de
öppna bänkarna, som målats i ekfärg. — Det skulp-
terade timglaset på predikstolen är en gåva 1767
av brukspatronen på Stiglund Erik Östling.

I koret står en 8-sidig nygjord dopfunt av trä,
målad i grågrönt, med en skål av mässing.

Nattvardssilver. 1) Kalk, förgylld, med päron-
format skaft. Stplr (Augustin Rudman, Gävle). H. 22.
— 2) Patén, förgylld; 6-passformig ornering med
Kristusbild i mitten. — 3) Vinkanna (fig. 136),

i horn, på en lång bro upp på murarne. Hela arbets-
laget trakterades efter väl fullbordat arbete med öl och
cigarrer. Tre tunnor malt åtgingo till ölet, som brygdes
hos v. pastorn. Denne erhöi för sitt besvär mäskan.»

¹ SVERIGES KYRKOR, Stockholms kyrkor, Bd. 3, sid. 53.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER
I NYA
KYRKAN

Fig. 131. Hille kyrka. Maria med
barnet. 1300-talets mitt. Foto Edle
1930.

Maria mit dem Kind.
Mitte des 14. Jahrh.

Mary with the child.
About 1350.

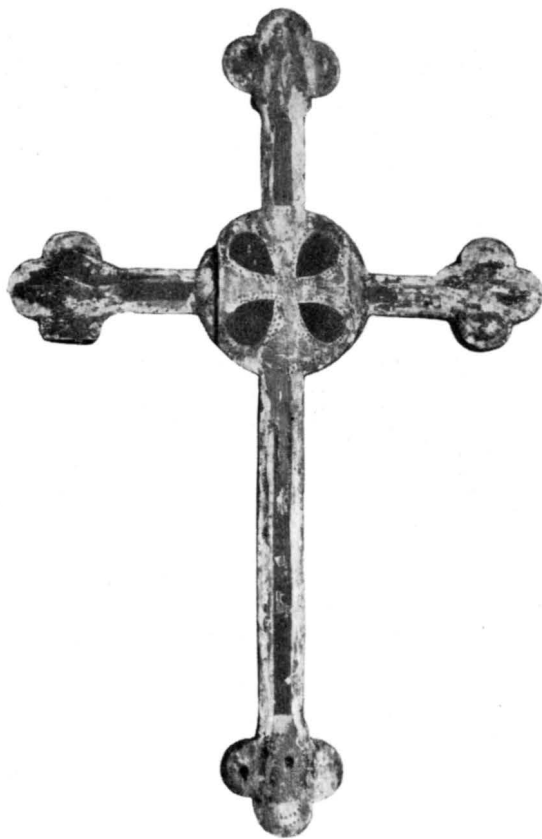

Fig. 132. Hille kyrka. Processionskors 1300-t.
Prozessionskreuz. 14. Jahrh.? Processional cross. 14th century?

Fig. 133. Hille kyrka. Processionskrucifix. 1400-talets slut
Foto A. T. A.
Prozessionskruzifix. Ende des 15. Jahrh. Processional crucifix from the end
of the 15th century.

Fig. 134. Hille kyrka. Maria. Detalj av fig. 131.
Foto Edle 1930.

Maria. Detail von Fig. 131.

Mary. Detail of fig. 131.

Fig. 135. Hille kyrka. Triumfkruzifix. Detalj.
Foto Edle 1930.

Triumphkruzifix. Detail von Fig. 128. Rood crucifix. Detail of fig. 128.

Fig. 136. Hille kyrka. Vinkanna av silver. 1727. Foto Edle 1930.

Silberne Weinkanne. 1727.
Wine-can of silver from 1727.

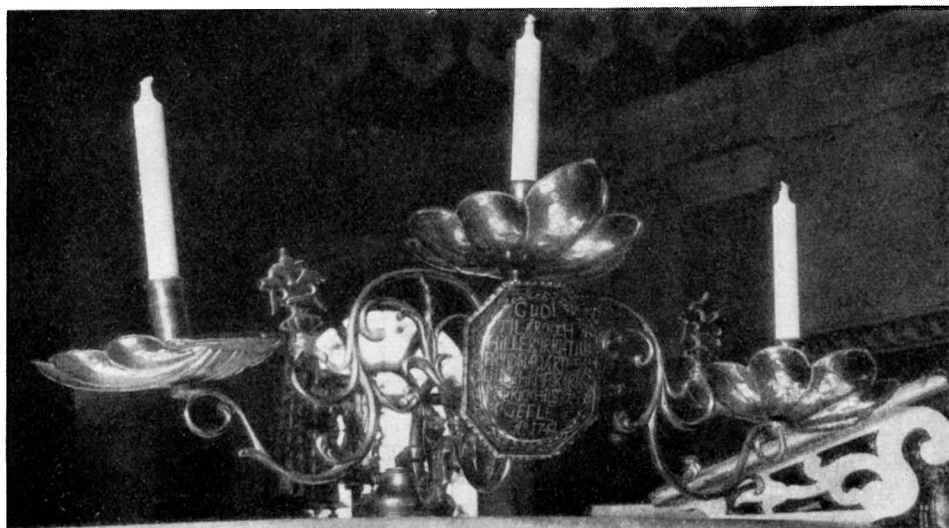

Fig. 137. Hille kyrka. Ljusarm. 1744. Foto Edle 1930.

Wandarm. 1744.

Sconce. 1744.

storbukig, med ansiktsformad pip och Kristusbild på locket. Stämplad som kalken. Inskrift: »THENNA ALTAR KANNA JEMTE KALCKEN ÄR Å- NYO GIORD A^O 1727». H. 33. — 4) Vinsil, förgylld. Stplr (Samuel Jean Lundahl, Gävle). L. 20.

Kåsa av tenn, halvsfärisk, med platt handtag på ena sidan och knopp på den andra. Otydliga stplr. Urspr. användning oviss. L. 15,5. 1700-t.

Bland ljusredskapen märkas fyra ljuskronor av mässing: 1) Krönt av dubbelörn, 6 ljuspipor med musselformade droppskålar. H. 60. Tillkom mellan 1650—1669. Under läktaren. — 2) Profilerad mittstam krönt av dubbelörn. 6 ljuspipor med runda droppskålar. H. 70. 1600-t:s mitt. 5:e från altaret. — 3) Profilerad mittstam. 6 ljuspipor med triangulära, stjärnformiga droppskålar. H. 52. Under läktaren. Nr 2 inköptes 1687 av Esaias Groop, nr 3 inköptes 1692 (RÅK.). — 4) Profilerad mittstam, krönt av kvinnlig draperifigur med lagerkvist. 10 pipor. Enl. inskr. skänkt 1714. H. 90. 2:a från altaret.

Två ljusarmar av mässing; den ena med pipor och musselformade droppskålar, enl. inskr. gåva av klockgjutaren Erik Hillström i Gävle 1742, L. 55, predikstolen; — den andra med 3 ljuspipor, enl. inskr. gåva år 1744 (fig. 137). L. 45. Sakristian.

Två par ljusplåtar av driven mässing, den ena med 3 ljuspipor, rundatfyrstidiga plåtar. H. 70. 1700-t. före 1727 (INV. i LIB.); — det andra från 1752. H. 90. Koret.

Ljusstakar, ett par av tenn. 8-sidig fot och facetterat skaft. Kombinerad trestpl (Johan Johansson, Stockholm). H. 25. Omkr. 1700. Gravkapellet.

Antependium av grön, mönstrad sammet med påsydda band och kors i silver. I H S och årtalet 1657, likaledes i silverband. Som brun äro 1730 fastsydda två broderade bårder från en korkåpa. (fig. 138). Figurer i båganordningar, framställda i applicerat tyg och broderi i guld, silver och flera färger. Av figurerna äro endast de båda yttersta bevarade. Petrus med nyckel och en skägglös man med bok. Antependiets H. 96, B. 195. Brunets L. 119 resp. 112, B. 17. Antependiet är en gåva av

Fig. 138. Hille kyrka. Detalj av besättning för korkåpa. 1400-talets slut. Foto Edle 1930.

Detail des Besatzes eines Chormantels. (Ende des 15. Jahrh.)

Detail of the orphreys of a cope. (Late 15th century).

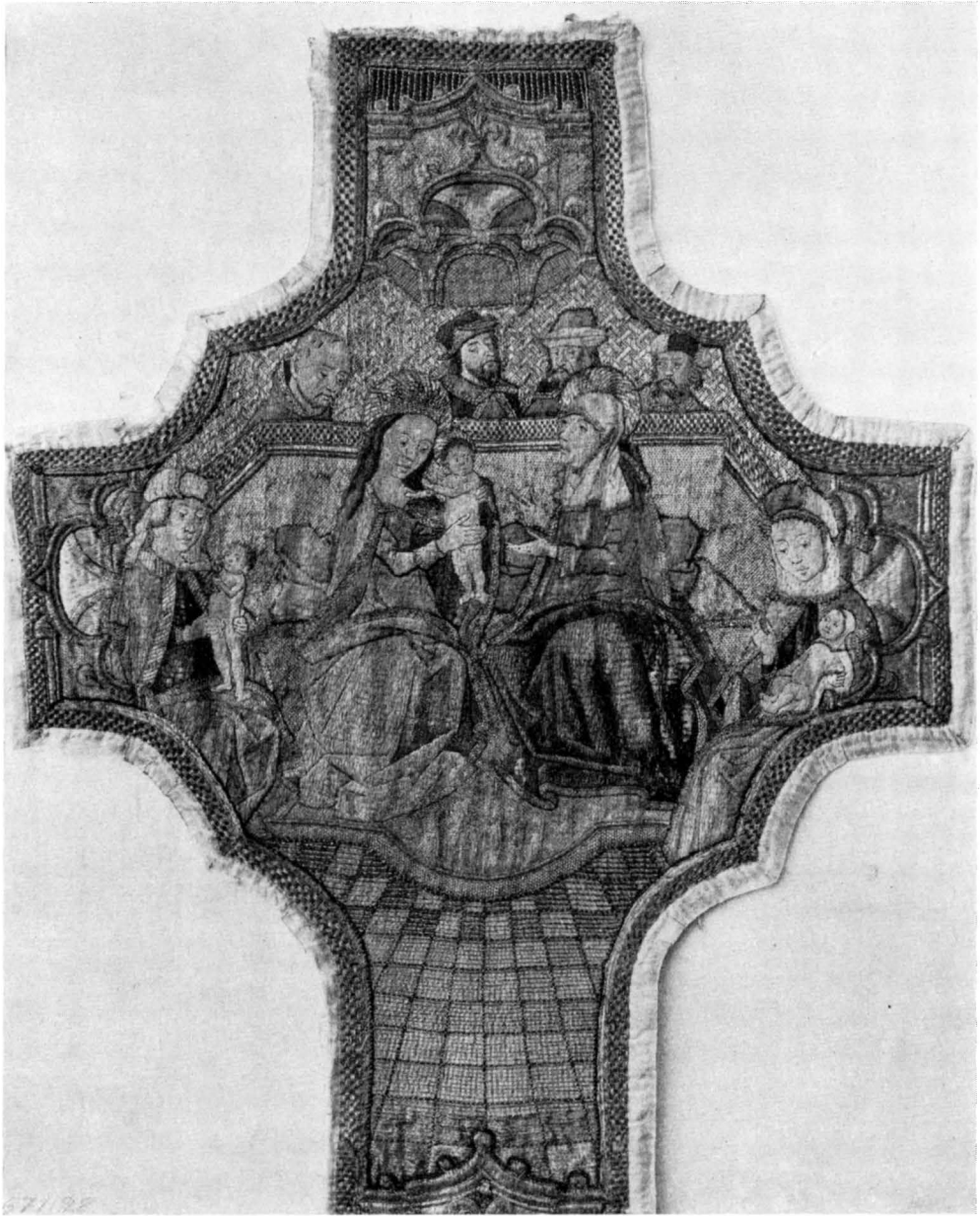

Fig. 139. Hille kyrka. Kors från mässbake. Omkr. 1500. Foto A. T. A. 1929.

Kaselkreuz (um 1500).

Cross of a chasuble from abt. 1500.

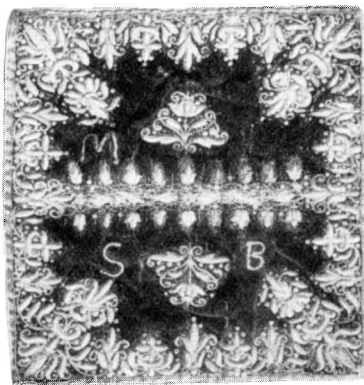

Fig. 140. Hille kyrka. Kalkduk.
1650—1669. Foto Edle 1930.

Kelchtuch. Cup-cloth from
Um 1650—1669. about 1650—1669.

bruksarrendator Lars Björkman. Brunet är ett nederländskt arbete från 1400-t:s senare del. — Antependium av karminrött siden med kors och årtal, 1777, i påsydda guldband. H. 110, L. 190.

Bokdyna av vitt siden med broderier i flerfärgat silke. Broderat årtal 1740. Mått: 60 × 45. Broderad av Margareta Thelaus.

Kalkduk (fig. 140) av svart, blekt sammet med broderier i guld och silver samt broderade initialer M. L. — S. B. Mått: 31 × 33. Gåva av Marcus Larsson Björkman 1650—1669.

Kalkduk (fig. 142), av gråvitt siden med broderier i guld, silver och flerfärgat silke. Mått: 49 × 46. Kalkklädet var urspr. rött, broderat av jungfru Vougt 1730 (RÄK.). — Kalkduk av vitt siden med reliefbroderi i guld, årtal 1805. Mått: 60 × 60.

Kors till mässhake (fig. 139), broderat med guld och silke på linne, kantat med silverband. I mitten Maria med barnet och vid sidan S. Anna, på korsarmarna Marias systrar, upptill S. Josef och Marias svågrar (den heliga släkten). Nedtill S. Katarina av Alexandria med svärd och S. Apollonia. H. 122, B. 55. Nederländskt broderi från Louvain, omkr. 1500, av samma typ som broderier i Borgs kyrka i Östergötland.¹ Stat. Hist. Mus — Mässhake av röd sammet med i guld och silver broderat krucifix på ryggstycket. Broderat årtal: »ANNO 1710». H. 110.

Kollekthåvar av röd sammet från 1727 och 1805.

Doppåse (fig. 141) av bleknad blågrön, stormönstrad sidendamast med en bård

¹ A. BRANTING och A. LINDBLOM, Medeltida broderier och vävnader i Sverige, II, s. 48. Stockholm och Uppsala 1929. C. R. AF UGGLAS, Katalog till utställningen av kyrklig textilkonst i Stockholm 1929, s. 100.

Fig. 141. Hille kyrka. Doppåse med två mössor. 1672—1681. Foto A. T. A. 1929.

Tauf-Steckkissen mit zwei Taufmützchen aus der Zeit zwischen 1672 und 1681.

Christening-apparel with two christening-caps from 1672—1681.

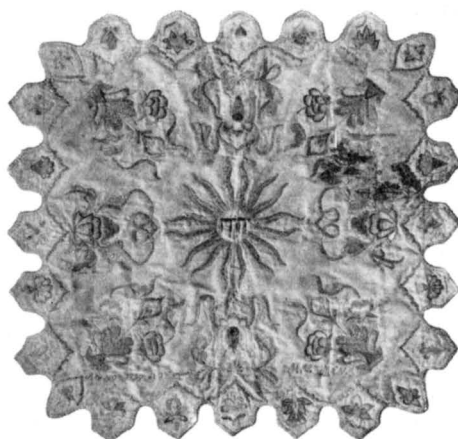
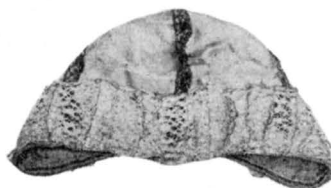

Fig. 142. Hille kyrka. Kalkduk. 1730. Foto Edle 1930.

Kelchtuch. 1730.

Cup-cloth from 1730.

Fig. 143. Hille kyrka. Kalligrafiskt kopparstick av E. Geringius 1730. I samtida ram.

Kupferstich von E. Geringius (1730). Engraving by E. Geringius (1730).

framtill, nedtill och runt om av breda flandriska spetsar, den ena helt knypplad, den andra delvis sydd. Fodrad med gul vadmal. L. 69, vidd 56. 1672—1681. Stat. Hist. Mus. — 2 dopmössor (fig. 141) av samma tyg som föregående och med knypplad flandrisk spets. Den ena mössan är avsedd för gossebarn, sömmarna mötas på denna i en punkt på hjässan. Den andra är för flickebarn med sömmarna gående parallellt från pannan till nacken. Sömmarna äro markerade med smala silverspetsar. Foder av rödaktigt linne, kant av rött siden. Gossmössans L. framtill 25, flickmössans L. 21. Tillkomna samtidigt med doppåsen. — Doppåse av rött mönstrat siden, nu mycket blekt. Framtill en linesspets, nedtill ett rynkat band av guld och gult silke. L. 90. 1700-t:s mitt.

Kristi dop, oljemålning. Mycket skadad. Samtida ram. H. 148, B. 115. Skänkt av kyrkoherden Erik Hadenius 1708, att sitta över funten.

Minnestavla över jubelåret 1730, kalligrafiskt stick, sign. E. GERINGIUS. Samtida ram, skuren i trä (fig. 143). Ytterligare en sådan ram innehåller nu series pastorum.

Rökelsekar av brons, sfäriskt, med krön i form av arkitektur. Kedjor saknas. H. 14. 1200-t:s mitt. Ovanpå sakristian.

Alnlikare av mässing; stplr: Krona — svärd — 36 — DE.

Fattigbössa av trä med lås och beslag av järn, uppsatt på en ställning av järn. Bössans H. 20, ställningens L. 83. Anskaffad år 1700 att sitta i vapenhuset.

Silverkista av trä, rikt beslagen med järnband. Gustav III:s monogram och årtalet 1777. 3 lås. L. 105.

Sockensigill (fig. 144) från 1600-t:s mitt (jfr det daterade Hedesundasigillet s. 204), kvinnobild med utslaget hår och blottade bröst. Ovisst om det återgår på ett äldre sigill med helgonframställning (jfr ovan s. 152).

Två klockor av malm, omgjutna av Joh. A. Beckman & Co, Stockholm, 1882.

SAMMANFATTNING

A. Medeltidskyrkan.

I. Tornlös kyrka av rektangulär plan, trol. uppf. omkr. 1300. — En Mariabild från 1300-talets mitt.

II. Trol. först längre fram under medeltiden byggdes sakristia och vapenhus. Under 1400-talets mitt och sen. del ett antal helgonbilder i trä samt ett altarskåp.

III. Omkr. 1500 inslogos valv. Kyrkan dekorerades samtidigt med kalkmålningar av mästern Eghil.

IV. Predikstol 1657.

V. Ljusredskap av mässing omkr. 1650—1750. Textilier.

VI. Utvidgning av läktarna 1796. Kalkdukar och andra broderade textilier omkr. 1650—1805.

B. Den nuv. kyrkan.

I. Uppfördes 1858—1863 omedelbart s. om den gamla kyrkan, som samtidigt revs.

II. Restaurering 1904.

ZUSAMMENFASSUNG

Die heutige Kirche in Hille (Grundriss Fig. 124, Inneres Fig. 119, Äusseres Fig. 120—121) wurde gegen 1860 erbaut. Im Jahre 1862 wurde ihre mittelalterliche Vorgängerin, die wahrscheinlich um 1300 entstanden ist, abgerissen. Die Inventarien aus dieser Zeit sind bewahrt. Die mittelalterliche Kirche (Fig. 117) war aus Feldsteinen gemauert, hatte einen rechteckigen Grundriss und war mit zwei Rippengewölben überdacht. Diese waren mit Kalkmalereien geschmückt (Fig. 122—123), die Anfang des 16. Jahrhunderts von dem in Norrland wirkenden Meister Eghil ausgeführt worden waren.

Ein mittelalterlicher Altarschrein (Fig. 126) aus der Kirche in Hille, der ins Ende des 15. Jahrhunderts datiert wird, wird jetzt im Staatlichen Historischen Museum zu Stockholm verwahrt. Dort sind auch einige der interessanten Stickereien aus dieser Kirche untergebracht, u. a. ein Kaselkreuz (Fig. 139), mit Gold und Seide auf Leinen gestickt, eine niederländische Arbeit aus Löwen (um 1500), sowie eine seidendamastne Tauftracht aus den 1670er Jahren bestehend aus einem Stechkissen und zwei Taufmützchen (Fig. 141). Unter den Ausstattungsgegenständen der Kirche sei endlich ein schönes Madonnenbildwerk (Fig. 131) erwähnt, wahrscheinlich Lübecker Arbeit aus der Mitte des 14. Jahrhunderts, das an ein stehendes Christusbild aus St. Jacobi im Lübecker St.-Annen-Museum erinnert. (Siehe auch Fig. 128—144).

SUMMARY

The present church at Hille (plan fig. 124, interior fig. 119, exterior fig. 120—121) was erected about 1860. In 1862, its mediæval predecessor, built about 1300, from which time some inventories are preserved, was pulled down. This mediæval church (fig. 117) was built in gray-stone. It had a rectangular plan and was covered by two ribbed vaults, decorated with mural paintings (fig. 122—123) by Master Eghil, working in Norrland at the beginning of the 16th century.

A mediæval altar piece (fig. 126), supposed to be from the middle of the 14th century, is now placed in the National Historical Museum in Stockholm. There, some of the most interesting textiles are also kept, inter alia, a cross of a chasuble (fig. 139), embroidered with gold and silk on linen, a Dutch piece from Louvain, about 1500, and a christening-apparel from the sixteenth-seventies of silk-damask with two christening-caps (fig. 141). Among the inventories of the church, notice should be paid to a beautiful Madonna (fig. 131), probably a Lubeck sculpture from the middle of the 14th century, reminding of the figure of a standing Christ from St. James in the St. Ann-Museum in Lubeck. (See fig. 128—144).

Fig. 144. Hille kyrka. Sockensigill.
Siegel des Kirchspiels Hille. Seal of Hille parish.

OSLÄTTFORS KAPELL

INOM HILLE SOCKEN

AV

BRYNOLF HELLNER

Oslättfors bruk anlades vid Testeboåns utlopp ur Lundbosjön av bergsfogden Johan Röök, vilken den 8 februari 1697 fick privilegium på en hammare och två härdar att bearbeta köpetackjärn från Västerbergslagen. Bruket utvecklades hastigt och fick år 1723 en manufaktursmedja. Senare under 1700-t. utvidgades det ytterligare. Blomstringen under 1700-t. drog mycket folk till platsen, arbetare, tjänstemän och andra, och detta orsakade inrättandet av en gudstjänstlokal 1742. Sedermera bekostade bruksägaren och platsens invånare gemensamt uppförandet av en kyrka (beslut 1784, invigning 1796). Under 1800-t. drevs smidet på platsen för fullt men flyttades vid anläggandet av Forsbacka nya järnverk på 1870-t. till sistnämnda plats.

OMGIVNING Kapellet färdigbyggdes år 1796 i den dåvarande bruksgatan (fig. 146), men flyttades 1825 till sin nuvarande plats alldeles vid sjön, så nära att sakristians grund stiger direkt ur vattnet (fig. 148). Läget är synbarligen valt med tanke på herrgårdsanläggningen, så att kapellets torn bildar en effektiv fond för gårdens uppfartsallé, sedd från herrgården. Av denna anledning avviker även kapellets orientering, som är sydöst—nordväst, från den vanliga (fig. 147).

KAPELL-BYGGNADEN Byggnaden omgives av ett planerat område, urspr. begränsat av ett numera avlägsnat, rödmålat staket. Före flyttandet 1825 hängde klockan i en stapel (fig. 146). En enkel konstruktion av träspiror tillhörande den s. k. klockbockstypen.¹ Begravningsplats finns icke vid bruket.

Kapellet är en vitrappad träbyggnad med takbeläggning av rödmålad plåt, byggt 1784—96. Ingången till kapellet går genom det 1825 uppförda tornet, vars bottenvåning tjänstgör som vapenhus. I det inre äro väggarna rappade och avfärgade gula, med bröstpanel och pilastrar mellan fönstren vitmålade. Bakom predikstolen röd draperimålning. Taket är ett vitmålat tunnvalv av bräder (fig. 150), insatt 1856. Sakristian är tresidigt avslutad och har ett fönster. Inuti är den blårappad och

¹ Jfr SIGURD ERIXON, Skansens kulturhistoriska avdelning, Sthlm 1931, s. 154 ff.

Fig. 145. Oslättfors kapell fr. söder. Foto Reimers.
 Äusseres von Süden. Exterior from the south.

Fig. 146. Oslättfors kapell omkring 1800. Gouache av okänd konstnär.
 Die Kapelle um 1800. Gouache eines unbekanntenen Künstlers. The Chapel about 1800. Gouache by an unknown artist.

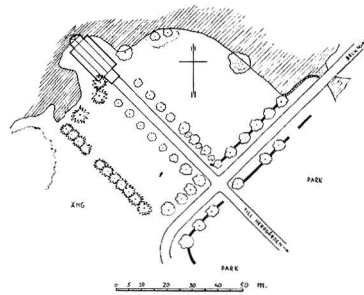

Fig. 147. Oslättfors kapell.
Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

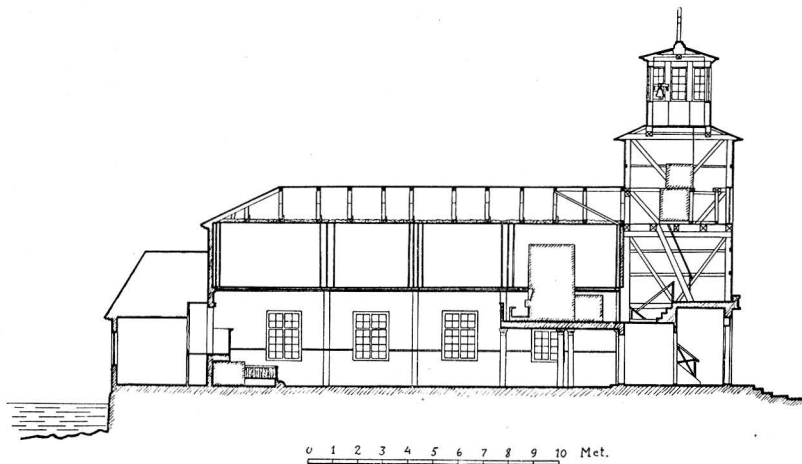

Fig. 148. Oslättfors kapell. Längdsektion.
Längsschnitt Longitudinal section.

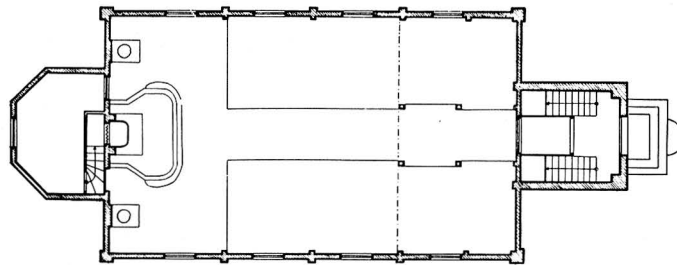

Fig. 149. Oslättfors kapell. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

Fig. 150. Oslättfors kapell. Interiör av korpartiet. Foto Reimers.
 Inneres des Chors. Interior of the Choir.

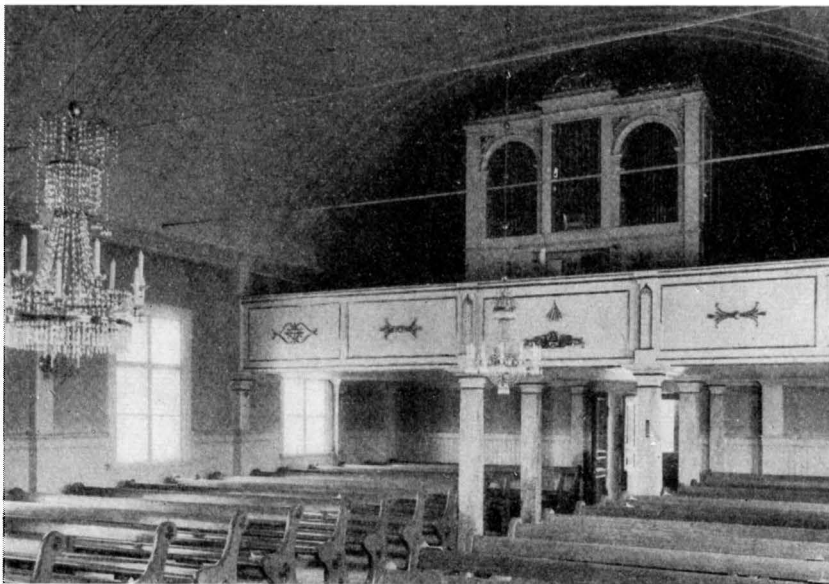

Fig. 151. Oslättfors kapell. Interiör mot orgeln. Foto Reimers.
 Inneres. Blick nach der Orgel. Interior towards the organ.

har platt trätak. — Kapellet uppvärms av två järnkaminer i koret. En omfattande restaurering bekostades 1901 av Korsnäs bolag.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Inredningen, till större delen från 1825, är vitmålad. De öppna bänkarna av 1901 brunmålade.

Nattvardssilver: Kalk på rund fot, ornerad med enkla pärlstavar. Stplr (Lars Åkerblom, Gävle, 1784). H. 20. — Patén med driven lagerbladsstav på brättet. Stplr som å kalken. Diam. 12,5. — Oval oblatask på fyra fötter, med lock krönt av blomma. Stplr (Olof Sedin, Gävle 1796). L. 12. — Sockenbudstyg. Stplr (Samuel Jean Lundahl, Gävle, 1785). Kalkens H. 13,3; patén med oblatgömma. Diam. 9,5.

Belysningsredskapen till största delen från senare tid.

Kollekthåv av svart sammet med smala silverband. Inskr. på ringen: »CADHARINA SDRÖMBÖCK — 1777.» L. 153.

I tornet hänger en liten klocka av malm med inskr.: »PETTER STRÖMBECK OCK MARGARETA HAGTORN HAFWA LÅTIT FÖRFÄRDIGA DENNA KLOCKA I GEFLE ÅR 1759. TIL DETTA BRUKS CAPELL. GUTEN AF E. HILLSTRÖM.» Diam. 38.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle in Oslättfors (Fig. 145—151) wurde 1796 erbaut. Im Jahre 1825 wurde sie an ihren jetzigen Standort verlegt und mit einem Turm (Fig. 145) versehen. Einfache Einrichtung, zum grössten Teil aus dem Jahre 1825.

SUMMARY

Oslättfors Chapel (fig. 145—151), erected in 1796, was removed, in 1825, to its present place and then supplied with a tower. Plain fittings, mostly from 1825.

Fig. 152. Hedesaunda kyrka. Teckning omkring 1850.
 Die Kirche in Hedesaunda um 1850. Hedesaunda Church about 1850.
 Zeitgenössische Zeichnung. Contemporary design.

HEDESUNDA KYRKA

AV

BRYNOLF HELLNER

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; WIBERG, C. F., Resebrev 1865; LINDGREN, G., Beskrivning 1902; INV. 1830. — I B. ST.: Ritningar 1767, osign., sydfasad, sektion mot altaret, plan; WALMSTEDT, JOH. H., Sektion 1785; HILDING, JONAS, Plan av kyrkan 1900; LINDGREN, G., Ritningar till restaureringen 1902. — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant. — I G. Lvk.: SEHLBERG.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1672—nu; KR. PROT. 1863—nu; Sst. PROT. 1740—1862; Kst. PROT. 1863—nu; Documenter tillhörande kyrkan 1713—1800, citeras DOC.

Församlingen nämnes förs'a gången bland de av ärkebiskop Nils Allesson visiterade 1302 och i sexårsgälden 1314.¹ Socknens skyldigheter te sig på följande sätt: »Hesunda VI marche denar». Summan tyder på att socknen tillhörde de rikare i landskapet. Gälden är näml. lika stor som för Ovansjö och Valbo med annexen Årsunda och Hille. Församlingen är emellertid helt säkert betydligt äldre, redan under förra hälften av 1200-t. torde nämligen, av en ännu bevarad portal att döma, den äldsta stenkyrkan ha uppförts. Mikaelsdagen firades under medeltiden som kyrkofest (HÜLPHERS).

Hedesaunda är landskapets sydligaste socken, omfattande även ett stycke s. om Dalälven, kallat Utomälven (s. 206). Kyrkan ligger vid en vik av älven. Under äldre tid färdades en stor del

¹ Svenskt diplomatarium V, s. 238.

Fig. 153. Hedesunda kyrka från väster. Foto Andréén 1933.
Äusseres von Westen. Exterior from the west.

Fig. 154. Hedesunda kyrka från öster. Foto Andréén 1933.
Äusseres von Osten. Exterior from the east.

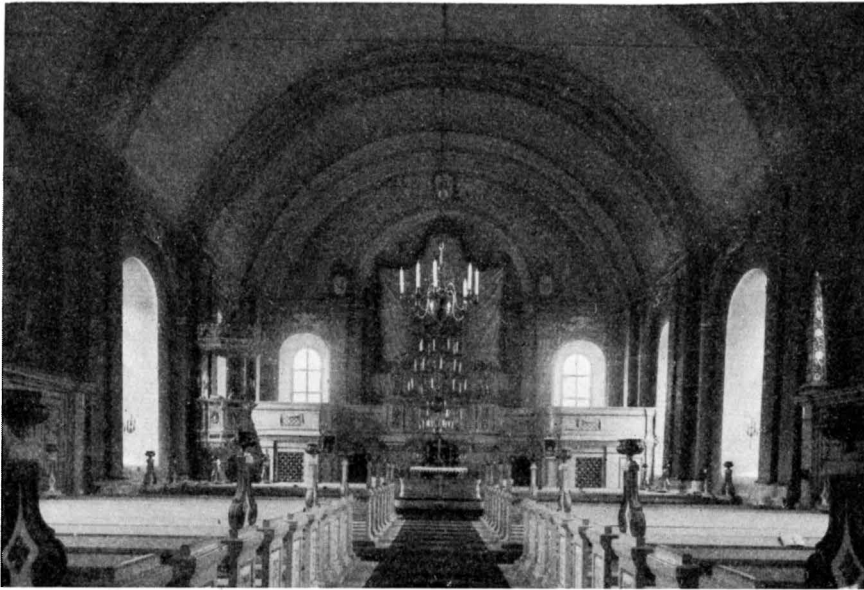

Fig. 155. Hedesunda kyrka. Interiör mot öster. Foto Andréén 1933.
Innes gegen Osten. Interior looking east.

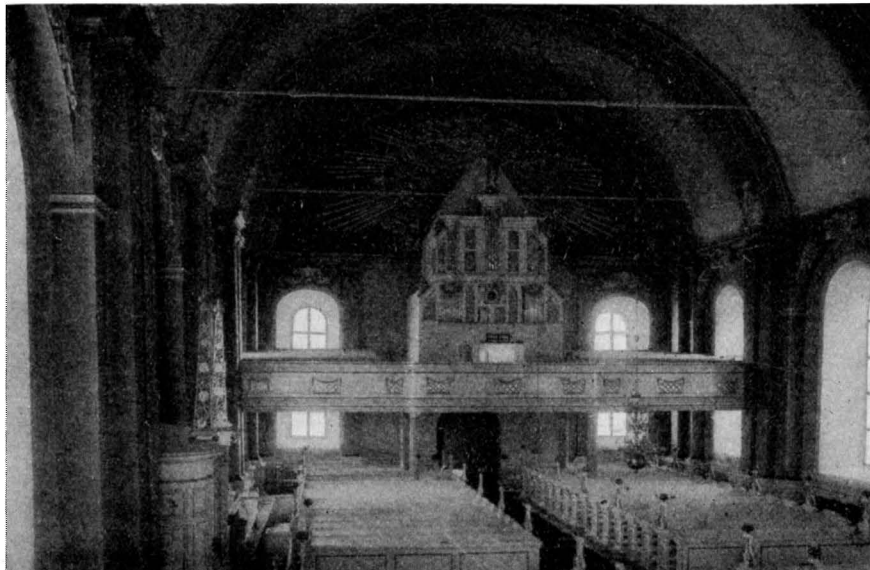

Fig. 156. Hedesunda kyrka. Interiör mot väster. Foto Edle 1930.
Innes gegen Westen. Interior looking west.

av kyrkfolket i båt till kyrkan och en sådan kyrkbåt, byggd 1857 med 8 par åror och mast med segel, finns ännu bevarad och underhålles som ett minnesmärke av socknens hembygdsförening. Under 1860- och 1870-t:n funnos 5 sådana båtar i socknen, vardera rymmande 50—60 personer.¹

KYRKOGÅRD Kyrkogården utgöres av en äldre del omkr. och s. om kyrkan, senare utvidgad i n. och ö. Äldsta delen begränsas utåt av ett gjutjärnsstaket från 1800-t:s mitt. I s. och v. ingångar med grindar av smidesjárn, vackra arbeten från denna folkliga konsterts sista blomstring vid 1700-t:s slut, utförda av den smideskunnige bonden Jon Olsson i Berg (RÄK.) och sign.: »ÅR 1779 : I : G : III : 7. REGER NIS : ÅR : C : B : PASTOR : BONDEN : I : O : S : I BERG.» Grindarna äro flyttade från stigluckor, som stodo på ungefär samma platser, där ingångarna nu befinna sig. Den ena är synlig på en teckning från omkr. 1850 (fig. 152) och var bred, men icke särdeles djup, med valmtak. Bogårdsmuren var under 1700-t. täckt med spåntak och vittrappad. — Kyrkogårdens senare partier begränsas av en låg kallmur av gråsten och har ingångar i n. och v. I ö. en materialbod från 1794, reveterat timmer. Spåntäckt.

Före år 1775 saknade Hedesunda kyrka torn och klockorna hängde i en stapel, bestående av resta stockar, delvis inklädda med panel och med tjärat spåntak (RÄK.). Sedan tornet uppförts, försålles stapeln år 1777 och nedtogs.

KYRKO-
BYGGNADEN

Kyrkan, byggd av natursten med något tegel, vitputsad, spåntäckt, tillkom 1775. Den i ö. belägna sakristian utgöres av det medeltida koret (s. 183). Ingången till nuvarande tornet är en medeltida portal av gotländsk kalksten fr. 1230—60 (s. 183). Tornportarna och s. portarna äro beslagna med koppar 1826 (RÄK.), de n. äro skurna i trä vid kyrkans ombyggnad.

Interiören med trätunnvalv i livliga färger samt ornamental stuckdekor fick sin hållning vid en restaurering 1902. Golvet är belagt med sten i gångarna och med trä i bänkkvarteren, där det också förhöjts.

BYGGNADS-
HISTORIA

Hedesunda äldsta kyrka, byggd av putsad natursten, bestod av ett rektangulärt långhus med lägre och smalare kor i ö. och sakristia i n. På nuvarande kyrkans ö. vägg äro över sakristians valv ännu fullt synliga ansatslinjer för ett sadeltak med brant fall (fig. 161). Helt säkert markera dessa det gamla kortakets lutning, sådant det även framgår av en teckning av Ulf Christofersson från år 1690 (fig. 157).

En svag avsats i halvcirkelform, som obetydligt skjuter upp över korvalvet på samma vägg, är det gamla innertakets begränsningslinje. Murytan är också nedanför denna avsats putsad i motsats till den del av muren, som ligger däröver. Innertaket i koret har sålunda, innan det nuvarande tegelvalvet tillkommit, bestått av ett bräd tunnvalv. Omkr. 1500 ersattes detta av det ännu befintliga stjärnvalvet, likt det i Årsunda kor.

Av Ulf Christoferssons teckning framgår, att det medeltida långhusets sadeltak hade

¹ ANDERS HILDING, Från Gästrikebygder 1922.

samma lutning som korets, och sannolikt hade det även tidigast innertak i form av trätunnvalv, som omkr. 1500 torde avlöstas av tegelvalv.

Numera skiljes gamla koret (=nuv. sakristian) från skeppet av en murad vägg, och den gamla triumfbågens begränsning är överputsad. 1902 var den emellertid fullt synlig enl. en beskrivning av restaureringens arkitekt, som meddelar, att vid detta tillfälle även observerats 1400-talsmålningar över korets valv, alltså från tiden före valvslagningen.

Den på Gotland utförda portalen har förmodl. urspr. varit sydingång. Den består av trenne murhörn, det inre med kapitällist, och mellan dem en kolonn med koniskt bladkapitäl, allt av gotländsk kalksten. Den rundbågiga avtäckningen utfördes 1775 i tegel. Största likheten visar denna portal och Västergarns portaler fr. omkr. 1200.¹ (Fig. 163—164).

Om gamla kyrkans fönster är intet bekant.

I n. anslöt till gamla koret en sakristia, trol. byggd något senare än koret. Huruvida vapenhus funnits, kunna vi icke veta, enär v. partiet ombyggdes redan under 1600-t:s mitt.

Folkökningen i socknen var tack vare bruksrörelsens utveckling mycket stark. Redan under 1600-t. började den relativt lilla medeltidskyrkan bli för trång och en tillbyggnad företogs under den kraftfulle kyrkoherden och hovpredikanten Nils Nilsson Holmius' tid (1639—1673). Holmius lät även utföra en ny predikstol 1666, och förmodligen betecknar detta årtal ombyggnadsarbetenas slut.

OMBYGGNAD
PÅ 1600-T.

Hur kyrkan då gestaltade sig är svårt att avgöra. Av Ulf Christoferssons teckning framgår, att den fått en mot s. vänd gavel på v. delen om $28\frac{1}{4}$ aln. bredd i liv med s. väggen, eller obetydligt utskjutande utanför denna. Teckningens proportioner stämma emellertid mycket dåligt med de utsatta måtten. Att gaveln verkligen vände sig mot s. framgår dock av en anteckning i RÄK. 1727, då den nya kyrkans tak, som spruckit »när s. gaveln gav sig ut», lagades.

Nybyggnaden visade sig emellertid ej kunna fylla behovet av ökat utrymme — redan 1691 måste ny läktare uppföras (RÄK.) — ej heller var den konstruktivt tillfyllest. 1700 måste »nya kyrkan» förbättras, och 1714 insattes band och kors av järn, då »nya kyrkogaveln» börjat förskjuta sig utåt (RÄK.). Ytterligare reparationer utfördes som ovan nämnts 1727. Dessförinnan hade ny sakristia år 1704 uppmurats eller den gamla i varje fall avsevärt ombyggts.

Till år 1731 hade koret endast ett fönster, nämligen på ö. väggen. Då detta år 1731 skymdes av en ny altartavla, upphöggs ett fönster även på s. sidan (RÄK.).

Kyrkan ingav trots förstärkningsarbetena farhågor och synades år 1752 av kyrkobyggmästaren Romberg från Dalarna, som inlämnade förslag till dess lagande (RÄK.). Några ombyggnadsarbeten blevo emellertid icke följden av hans förslag. År 1765 meddelades i stället vid en prostvisitation, att en insamling påbörjats för en ny utvidgning.

¹ Jfr SVERIGES KYRKOR, Gotland, III, under utgivning.

NYBYGGNAD
PÅ 1700-T.

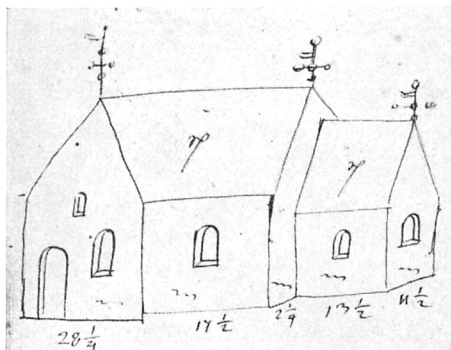

Fig. 157. Hedesunda kyrka 1690. Teckning av Ulf Christofersson. K. B.

Die Kirche im Jahre 1690. Hedesunda Church in 1690. Zeichnung von Ulf Christofersson. Drawing by Ulf Christofersson.

År 1767 planerade murmästaren Daniel Lundqvist i Gävle en ny kyrka (fig. 158). Ritningen (B. St.) visar en byggnad med smalare kor av skeppets höjd i ö., torn i v. och sakristia på n. sidan. Sakristian är överkorsad med blyerts och en annan i stället skisserad vid korets ö. vägg. Tornet täckes av en ytterligt förenklad huv av den av Härleman lancerade typen, som Lundqvist året tidigare ritat i tre rikare upplagor för Gävle Trefaldighetskyrka (fig. 35). Yttertaget över skeppet var i enlighet med tidens mod brutet.

Uppförandet av den nya kyrkan tog sin början först 1775 och Lundqvists ritningar hade då förändrats, sannolikt av Överintendentsämbetet.

Koret hade givits samma bredd som skeppet, sakristian förlades i det gamla koret, och tornet med sin huv hade fått den nuvarande utformningen.

Skeppet och koret täcktes i det inre av ett brett tunnvalv av tegel i fem fack mellan de ännu bevarade gördelbågarna (1776). Tre av de fem facken måste, då murarna visade sig icke kunna motstå trycket från det väldiga tegelvalvet, nedtagas år 1794. De ersattes av gipsade trävalv.

År 1777 utfördes inredningsarbetet. År 1833 reparerades kyrkan, och åren 1834—36 insattes ankarjärn.

Senaste restaureringen utfördes år 1902 av hovintendenten Gustav Lindgren och omfattade kyrkans inre dekorer, inläggande av nytt golv, borttagande av en läktare över orgelläktaren samt ändring av koret (se inredning).

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret står ett stycke från ö. väggen, bakom detsamma är ingången till sakristian. — Altaruppsatsen är utförd 1731 av Carl Spaak¹ i Stockholm. I förgylld träskulptur ses Kristi födelse. Därunder Nattvarden. Som profilörer stå två fristående änglar, på krönlisten två bevingade putti.

År 1882 beslöt församlingen att i stället för den gamla altarprydnaden låta anskaffa en tavla av då modärn typ. En stor oljemålning — Kristus uppenbarar sig för Petrus — utfördes för detta ändamål av konstnären M. E. Winge.² Vid restaureringen 1902 fick den emellertid lämna plats för den gamla och uppsattes i stället över n. ingången, där den ännu finns.

Vid ombyggnaden av kyrkan 1775 undanflyttades ett flertal medeltida träskulpturer, vilka dittills varit uppställda i kyrkan. På föranstaltande av brukspatronen G. Benedicks på Gysinge överfördes dessa år 1883 till Stat. Hist. Mus., där de

¹ Spaak utförde samtidigt Österfärnebo altaruppsats.

² F. 1825, d. 1896, känd för sina målningar med motiv ur den nordiska gudasagan.

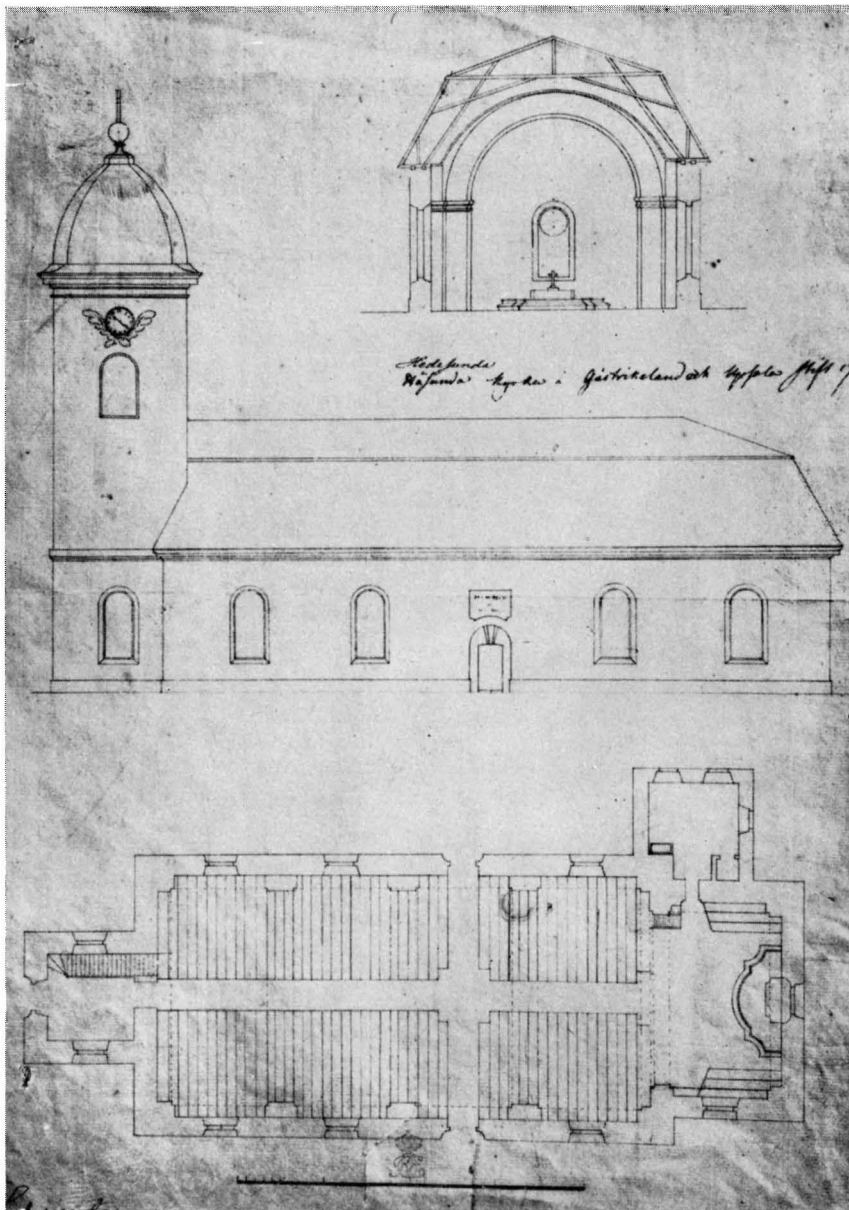

Fig. 158. Hedesunda kyrka. Ritning till ny kyrka av Daniel Lundqvist 1767. B. St.
 Entwurf zu einer neuen Kirche von Daniel
 Lundqvist. 1767. Drawing for a new church by Daniel
 Lundqvist. 1767.

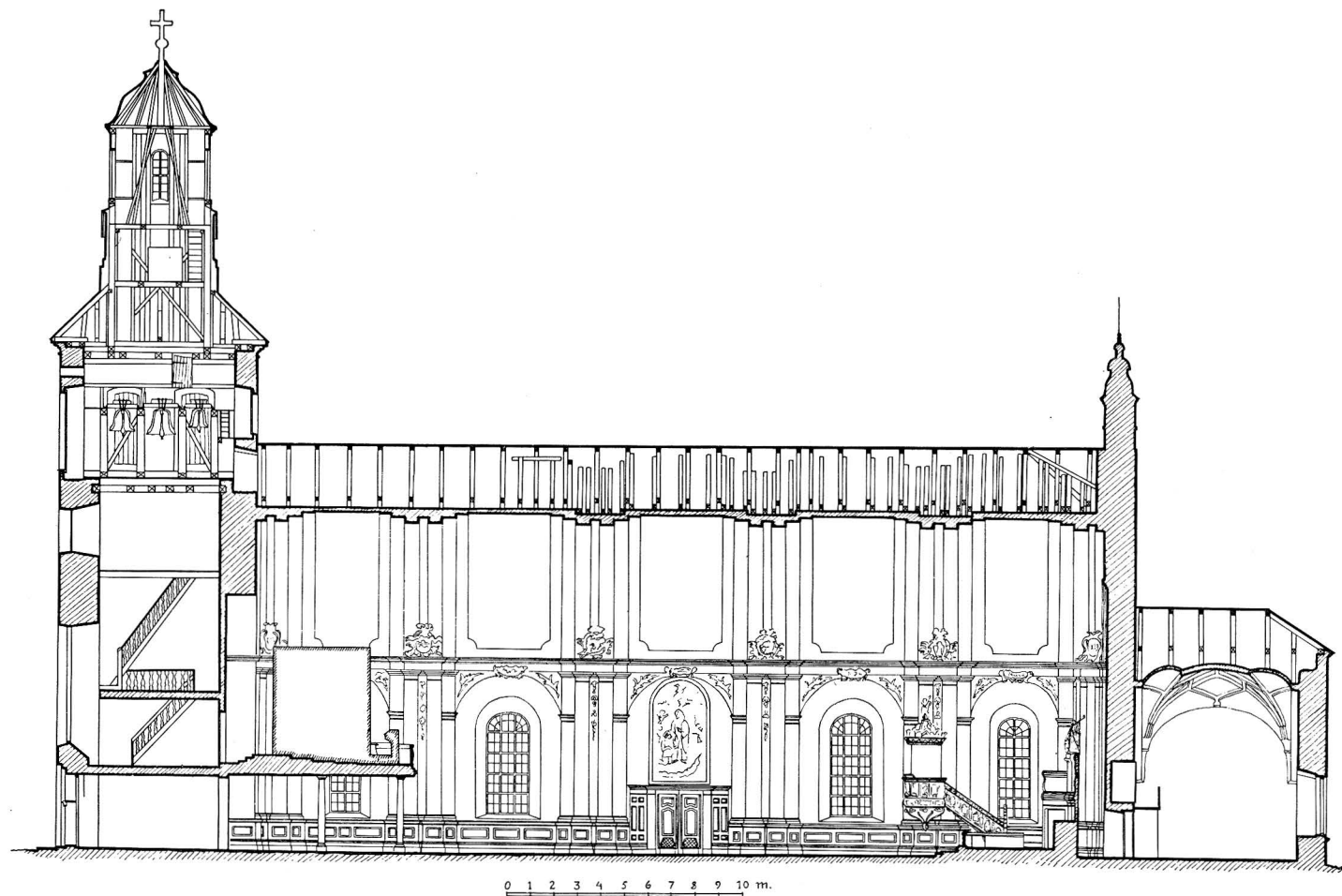

Fig. 159. Hedesunda kyrka. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

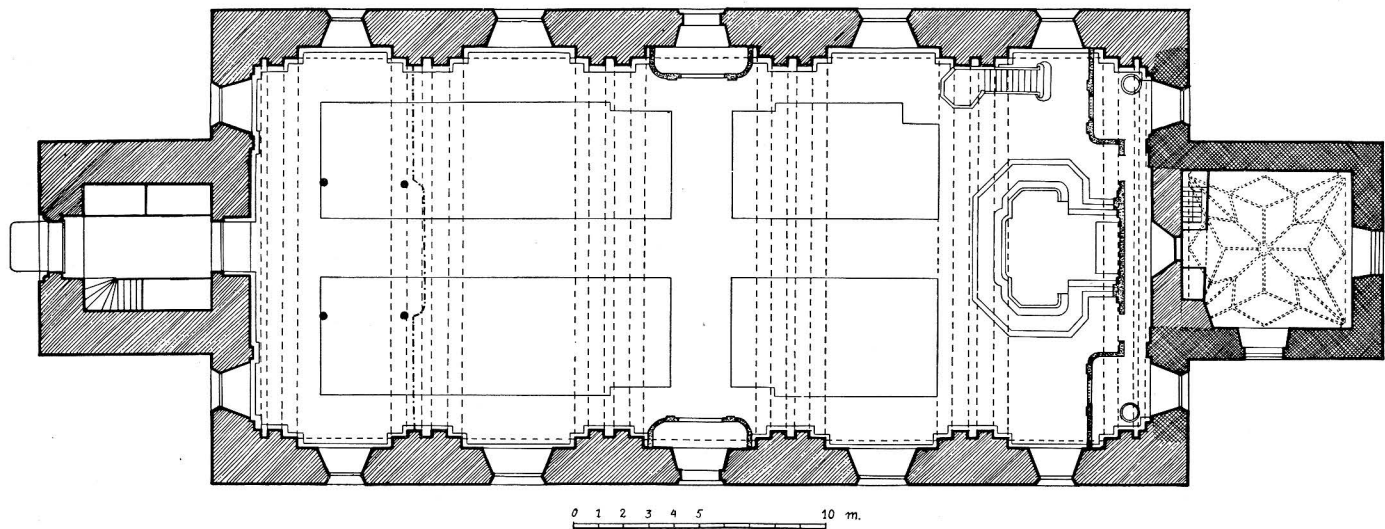

Fig. 160. Hedesunda kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

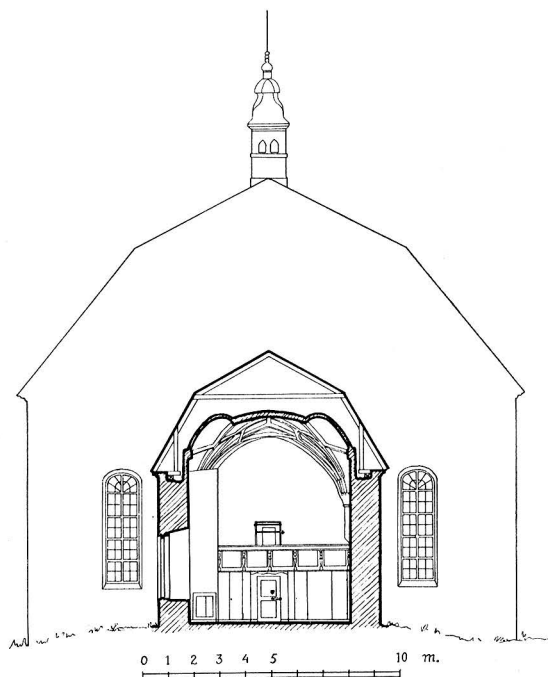

Fig. 161. Hedesunda kyrka. Tvärsektion genom sakristian.
 Querschnitt durch die Sakristei. Cross-section of the sacristy.

numera förvaras. Bland dessa föremål är kyrkans medeltida altarskåp (fig. 165), vilket till år 1731 stod på altaret. Skåpet är rektangulärt med två dörrar. Såväl mittpartiet som dörrarnas insidor ha i trä skurna helgonbilder under baldakiner i två rader över varandra.

I mittpartiets övre rad mitterst ett krucifix, omgivet av Maria och Johannes samt två apostlar, Petrus t. v., Paulus t. h. I den nedre raden smärtomannen, omgivet av Johannes döparen och tre apostlar. I v. dörrens övre rad stå S. Antonius (fig. 174), en helig biskop och ett krönt helgon, i den nedre S. Stefanus, ett krönt helgon och S. Laurentius (?). Under det att den v. dörren endast innehåller manliga helgon, finnas i den h. endast kvinnliga. I den övre raden S. Birgitta, S. Anna och ett helgon utan attribut, i den nedre raden S. Gertrud, S. Katarina av Alexandria och ett helgon med bok. Färgen är företrädesvis guld, bakgrund, mantlar och delvis ramverket, därefter kommer blått i mantlarnas foder och i ramverket. Enstaka detaljer äro målade röda och vita. Skåpets inre är relativt väl bevarat. Några av figurerna sakna emellertid armar. Dörrarnas yttersidor, som varit målade, äro däremot mycket skadade, och färgen är synnerligen fragmentarisk. H. 180. 1400-t:s senare del.

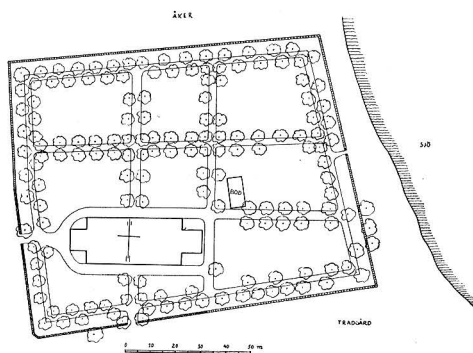

Fig. 162. Hedesunda kyrka. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

Tronande S. Olof, bild av furu (fig. 166—167). På huvudet avsats för krona. H. handen saknar fingrar, har urspr. hållit yxan. V. handen saknas. Ljus karnation, hår, skägg, mantel och livklädnad i guld, blått foder, röd halslinning och fotbeklädnad. H. 95. Ett framstående svenskt arbete från 1200-t:s mitt eller något tidigare av en från England över Norge influerad skola.¹

Triumfkrucifix fr. 1300-t:s senare del (fig. 168). Kristusbilden, en starkt realistisk framställning, skuren i ek. Båda armarna saknas, benen äro åtskilligt skadade, flera tår avslagna. Rester av färg på några ställen. H. 172. — Korset har förhöjd mittlist med bladornament. Tvärarmen lös och mittlisten på stammens övre del bortfallen. Färgen är röd med grön mittlist och blå ändplattor. H. 277.

Processionskrucifix av ek, på kors av al (fig. 171). Färgen mycket fragmentarisk: ljus karnation, svart hår och skägg, korset rött och grönt. Ena korsarmen lös, figurens båda armar samt ena fot saknas. H. 70. 1300-t:s mitt.

Stående Maria med barnet (fig. 169, 170), bild skuren i ek, fr. 1300-t:s mitt, kanske av en lybecksk konstnär. Färgen fragmentarisk. Madonnans mantel är förgylld med blått foder, livklädnaden i guld, mönstrad. Under manteln är spetsen av en röd sko synlig. Barnets livklädnad i guld med blått foder. Karnationen är ljus, ögonen blå. Madonnans fingrar på högra handen och barnets båda händer saknas.

S. Anna själv tredje, bild av ek; svenskt arbete fr. omkr. 1420—50 (fig. 173). Anna iförd viv och vil, mantel och livklädnad i guld, rött och grönt. Maria bär en rödgylle livklädnad med bälte. Barnet är naket; över dess och Marias knän ett språkband. Färgerna äro bestämda genom delvis obetydliga spår. Näsonna avskurna, Annas h. hand saknas, barnets h. hand skadad. H. 78.

S. Göran och draken (fig. 176). S. Göran på en stegrande häst lyfter h. handen, vari han hållit svärdet. Draken ligger på rygg under hästen. Helgonet bär

¹ CORNELL, s. 144 ff. C. R. AF UGGLAS, Tidskrift för konstvetenskap, 1919, s. 102 ff.

Fig. 163. Hedesunda kyrka. Sydportalen. Detalj.
 Detail des Südportals. Detail of the south portal.

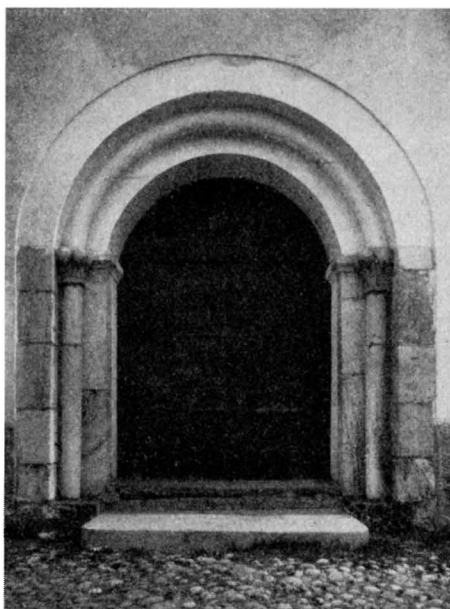

Fig. 164. Hedesunda kyrka. Sydportalen.
 1230—60.
 Südportal. South portal.

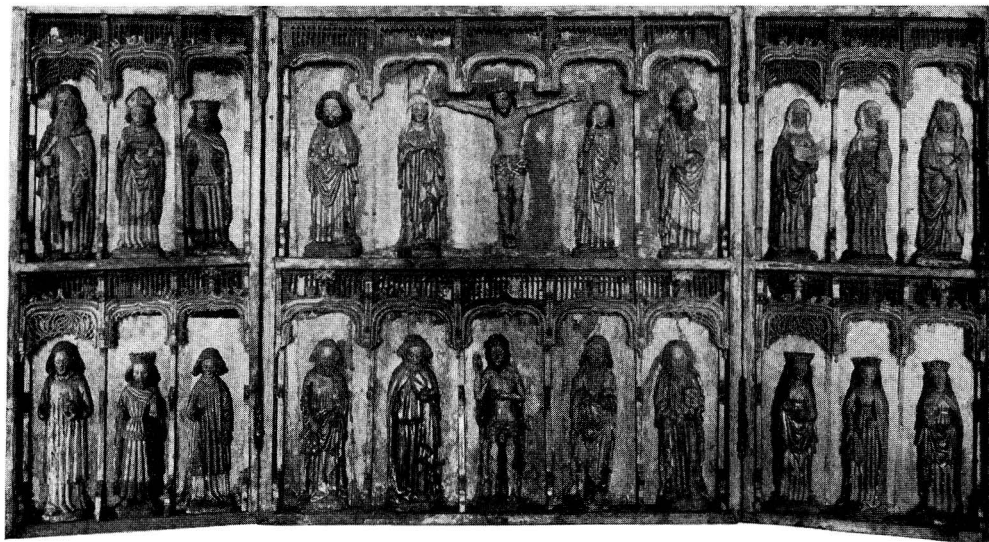

Fig. 165. Hedesunda kyrka. Altarskåp, 1400-talets senare del.
 Altarschrein, 2. Hälfte des 15. Jahrh. Altar piece from the later part of the 15th century.

Fig. 166. Hedesunda kyrka. S. Olof. 1200-talets mitt. Foto A. T. A.
 St. Olof. Mitte des 13. Jahrh. St. Olaf. Middle of 13th century.

Fig. 167. Hedesunda kyrka. S. Olof. 1200-
talets mitt. Foto A. T. A.
St. Olof. Mitte des 13. Jahrh. St. Olaf. Middle of 13th
century.

Fig. 168. Hedesunda kyrka. Triumfkrucifix. 1300-talets senare del.
Triumphkrucifix. 2. Hälfte des 14. Jahrh.
Rood crucifix. Later part of 14th century.

Fig. 169. Hedesunda kyrka. Maria med barnet. 1300-talets mitt.
Maria mit dem Kind. Mitte des 14. Jahrh.
Mary with child. Middle of 14th century.

Fig. 170. Hedesunda kyrka. Maria med barnet. Detalj
av fig. 169.

Maria mit dem Kind. Detail
von Fig. 169.

Mary with child. Detail
of fig. 169.

förgylld rustning med röda och blå detaljer. Hästen svart, med röd sadel och rester av remtyg, ornerat med ranka i guld. Draken är svart. All färg är mycket fragmentarisk. S. Görans båda fötter, fingrar och nässpets saknas liksom hästens h. framhov och svans samt drakens h. framfot och svanspets. H. 142. Gruppen tillhör den produktion av liknande skulpturer, som efter tillkomsten av S. Göransgruppen i Stockholms Storkyrka 1489¹ spreds över hela Norrland och synes ha nått nästan varje kyrka.

S. Erasmus stående i en gryta, i skåp med masverk (fig. 175), arbete fr. 1400-talets senare del. Helgonet bär biskopsdräkt med alba, gyllene dalmatika och mässhake samt håller armarna upplyftade. Karnationen är ljus med mörk skäggbotten. Dorsalen är röd med svarta rosetter och målade mandorla i grönt, brunt och guld,

¹ SVERIGES KYRKOR, Stockholms Kyrkor, I, s. 407 ff.

grönt masverk. Figuren saknar båda händerna och nässpetsen; större delen av skåpets masverk saknas. H. 103.

Sittande manligt helgon ifört livklädnad och mantel, som faller i en flik över knäna. Lockigt hår och skägg. H. handen och nässpetsen borta. H. 70. 1400-t:s senare del.

Stående manlig figur. Bilden, en del av en större grupp, har vänt v. sidan inåt och saknar arm och ben på denna sida. Kring livet bälte med pung. Långt hår och skägg. Livklädnaden har, av rester att döma, varit förgylld, pungen är blå. H. handen saknas. H. 67. 1400-t:s senare del.

Pietàgrupp i skåp, baltiskt-nordiskt arbete fr. 1400-t:s mitt (fig. 172). Kristus har ljus karnation, svart hår och skägg samt vitt ländkläde. Madonnan har vitt vil, mantel i guld med röd ornering och grön livklädnad. Skåpets färg är betydligt skadad. Inuti finnas spår av guld med mönstring i rött; bakom madonnans huvud resterna av en gloria i rött, guld och grönt. Masverket målat i guld och blått. H. 155.

I kyrkan förvaras en bild av ärkeängeln Mikael i rustning och mantel, stående på den besegrade draken. H. handen, som hållit en lans, är upplyftad. Bilden är i modern tid omförgylld och målrad. Lans och vingar saknas. H. 145. 1400-t:s senare del. Har numera sin plats på orgelfasaden.

Oljemålning på ek. Kristus i köket hos Maria och Marta (fig. 177), i förgrunden grönsaker och fiskar. Färger: Kristi dräkt i grågrönt, mantel i rödbrunt, Marias dräkt i blågrönt, Martas i gulbrunt, rött och grönt. Rummets inredning i brunt. 76 × 103,5. Tyskt arbete, 1500-t:s slut.

Jesu uppståndelse, oljemålning. Träram med ny förgyllning. Gråblått och guld. 122 × 95. Tillkommen efter en visitation 1783.

Altarringen utfördes vid kyrkans ombyggnad 1775 av snickarmästaren Sjödin i Gävle (rÅk.).

År 1704 fick Hedesunda kyrka ett korskrank med två pyramider, utfört av gamle soldaten Olof Forsberg. Pyramiderna, som flankerade mittgången, äro bevarade och sitta nu på vindfånget till kyrkans s. ingång. De äro fyrsidiga och krönas av

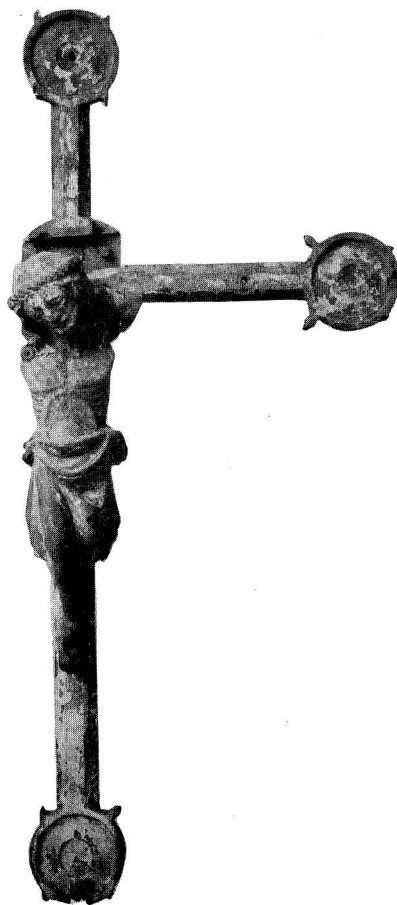

Fig. 171. Hedesunda kyrka.
Processionskruzifix. 1300-talets mitt.
Prozessionskruzifix. Mitte des 14. Jahrh.
Processional crucifix. Middle of 14. century.

Fig. 172. Hedesunda kyrka. Pietà. 1400-talets mitt.
Foto A. T. A.

Pietà. Mitte des 15. Jahrh.
Pietà. Middle of 15th century.

Fig. 173. Hedesunda kyrka. S. Anna själv tredje. Omkr. 1420—1450. Foto
A. T. A.

St. Anna selbdritt. Etwa 1420—1450.
St. Anne self third. About 1420—1450.

eldsurnor. Sidorna äro genombrutna med akantusliknande bladornament och stora, solrosliknande blommor. Ornamentikens litet allmogemässiga karaktär är välbekant från många liknande arbeten i det övriga Norrland. Till pyramider av detta slag höra låga, skärmliknande skrank på de främsta bänkarnas framsidor. Dessa äro de sista rudimenten av de skrank, som under medeltiden avdelade koret till ett rum för sig och som byggdes ännu under 1600-t. t. ex., i Stockholms Storkyrka.¹ Korskranket i Hedesunda målades och förgylldes av Henrik Loftman från Stockholm så sent som 1730 (RÅK).

Predikstolen (fig. 179) är enl. inskr. på ljudtaket utförd eller åtminstone målad 1666 genom den ovan omtalade kyrkoherden Nils Nilsson Holmius' försorg. Inskr. lyder: »SUMPTIBUS ECCLESIAE HOC SUGGESTUM EXTRUCTUM ADORNARI PROCURAVIT VIR REV: DN : NICOLAUS NICOLAI HOLMIUS PASTOR ANNO MDCLXVI» (= Denna på kyrkans bekostnad uppförda predikstol lät kyrkoherden, vördige herr Nils Nilsson från Stockholm utsmycka år 1666). Predikstolen överensstämmer nära med den visserligen betydligt rikare i Gävle

¹ SVERIGES KYRKOR, Stockholms Kyrkor I, s. 424 ff.

Fig. 174. Hedesundakyrka. 1400-talets senare del. S. Antonius; ur altarskåpet. St. Antonius. Figur aus dem Altarschrein, 2. Hälfte des 15. Jahrh. St. Anthony. Detail of the altar piece (late 15th century).

Fig. 175. Hedesunda kyrka. S. Erasmus. 1400-talets senare del. Foto A. T. A. St. Erasmus. Zweite Hälfte des 15. Jahrh. St. Erasmus. Late 15th century.

Trefaldighetskyrka från 1657¹ och Ovansjö kyrkas från år 1662, båda av mästare Ewert Friis i Gävle. Ornamentiken med sin rikedom på snirklade blad och broskornament, vinrankvirade och vridna kolonnetter är liksom också den något stela figurstilen kännetecknande för Ewert Friis, som helt säkert är mästare även till Hedesundapredikstolen. Planen är sexsidig. På sidorna nischer med Frälsaren och evangelister; på taket änglar med Kristi pinoredskap och överst Kristus som världsdomare. Vid kyrkans ombyggnad placerades den enl. ett då rådande mod² över altaret. Redan 1783 uttryckte emellertid församlingen sin önskan att få predikstolen flyttad till n. väggen; vilket också skedde.

Bänkinredningen, av 1902, är öppen, målad i ljusa färger, blått, vitt, guldgult och rödbrunt. Förut hade kyrkan sluten bänkinredning, utförd av snickarmästaren Sjödin i Gävle i samband med ombyggnaden.

¹ Jfr ovan s. 83.

² Jfr Åmots kapell, nedan s. 295, fig. 284.

Fig. 176. Hedesunda kyrka. S. Görän. 1400-talets senare del. Foto A. T. A.

St. Georg. Zweite Hälfte des 15. Jahrh.

St. George. Late 15th century.

Orgeln beställdes av orgelbyggaren Daniel Strähle 1735 (RÄK.) och uppsattes år 1737 på en nybyggd orgelläktare. Fasaden är genom ett horisontellt listverk delad i två våningar och har en kraftig krönlist. Övre våningen har tre framskjutande, halvrunda partier. Den mittersta är högre än de övriga och utgör piedestal för S. Mikaelbildens (s. 195). Över organistens plats en stor urtavla. Musicerande figurer och skurna akantusornament, utförda av bildhuggaren Blom i Gävle, vilken sannolikt även skurit en manlig figur (se nedan), som nu förvaras i tornet, men urspr. sannolikt suttit överst på fasaden. Fasaden får sin karaktär genom de synliga orgelpiporna. Färgen, blått och guld, har tillkommit vid restaureringen 1902.

Vid samma tillfälle målades orgelläktaren, som uppbäres av fyra kolonner, i samma färg. Samtidigt med orgelläktaren uppfördes vid kyrkans ombyggnad även

Fig. 177. Hedesunda kyrka. Kristus hos Marta och Maria. 1500-talets slut. Foto
Andrén 1933.

Christus bei Martha und Maria. Ende des 16. Jahrh.

Christ with Mary and Martha. Late 16th century.

en läktare över denna. År 1902 borttogs den emellertid åter. I stället byggdes en läktare vid ö. väggen och slopades de i koret tidigare befintliga bänkarna. Korläktaren döljer uppvärmningsanordningen, vilket torde vara dess förnämsta uppgift.

Manlig bild. Träskulptur. Flik av manteln lagd framför kroppen. H. 40. 1700-t. H. handen borta (jfr ovan om orgeln).

Nummertavlor, 2 st., av trä. Förgyllda ramar med konsol och bladornament. I krönet: »A:O 1739.» H. 123.

Dopfont av kalksten, 1200-t:s slut. H. 112.¹

Dopskål av silver, 12-sidig, på tre fågelfötter med kulor. 2 grepp. Å sidorna graverade blommor. Inskr.: »KÖPT AF ANDERS LARSSONS ARFVINGAR I RÅNGSTA 1795 : 62 1/2 Lod.» Diam. 22,5.

Nattvardssilver. Kalk, delvis förgylld. Foten 6-passformad. Inskr. med majuskler: »DE VERA VITE / FER(T) HOC VAS POCULA VITE / CALICE» (=av det sanna vinträdet bär detta kärl livets dryck. Med kalken. . .). Stplr å skålen (Anders Dunderberg, Gävle,

¹ Avbildn. i ROOSVAL, Dopfontar i Statens Historiska Museum, Sthlm 1917, s. 59.

1800). Foten från 1300-t., skaft och skål från senare tid. H. 23,5. — Patén (fig. 178) förgylld. Graverad ornering. Inom ett 6-pass i ring bild av lamm med fana. Å kanten fem ringar med punktering. I dessa bröstbild av Kristus, Kristi händer och fötter. På kanten inskr. i majuskler: »AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TECUM BENET» (=inledningsorden till en vanlig katolsk bön). Diam. 16. 1300-t. — Oblataskar, 2 st., ovala: 1) Å locket gravering: »s. FUHRMAN» i krönt kartusch. Inskr.: »D. 11 JANUARIJ 1706.» Stplr (Johan Lund, Stockholm, 1706). L. 11. — 2) Å locket lamm med kors. Stplr (A. Dunderberg, Gävle 1800). L. 15,5. — Vinkanna, delvis förgylld, päronformad. Å locket stående bild av Kristus. Stplr (Augustin Rudman, Gävle). Inskr.: »PAST. SAL. N. I. N. I. H. I. OCH H. U. B. I. D. GIÖS : TEST:TE MED KYRK: E. OMK: D. FORBÄT: T A: O 1703». (Nils Nilsson Holmius och Brita Jonsdotter Giös). H. 32,1. — Sockenbudstyg, 2 st.: 1) Kalk. Stplr (Johan Ek, Gävle). H. 12,5. Patén. Å undre sidan ask för oblat. Stplr som å kalken. Diam. 6,2. Omgjordes 1774 av ett gammalt. (RÄK.). — 2) Kalk. Stplr (Anders Örn, Gävle, 1843). H. 14,4. Patén. Översidan förgylld. Stplr som å kalken. Diam. 7,7.

Brudkronor, 2 st., av silver. 1) Förgylld, med »stenar» i vitt, grönt och blått. Hängande blad i silver. Stplr saknas. Nedre diam. 12,5. År 1725 bytte församlingen till sig denna krona mot en mindre med kedja, som redan vid inv. upprättande 1688 var mycket defekt. — 2) Förgylld. »Stenar» i blått, lila och laxfärg, hängande blad av silver. Stplr saknas. Nedre diam. 10,3. Kronans omfång är i senare tid förminskad. Inköpt 1739 (RÄK.) och hade då två silvernålar (INV.).

Tre silversmycken tillhörande brudskruden. 1) Ängel i nisch. Infattade »stenar.» H. 8. 2) 5 st. infattade vita och blå »stenar.» H. 5,5. 3) 5 st. infattade vita och gröna »stenar.» En sten borta. H. 5,8. Alla ha beslagsornamentik och ha varit fastsydda vid tyg. Församlingen bytte dem till sig år 1693 mot en silverkedja och en penning (RÄK.). De ständigt återkommande rep. på kronorna berodde på seden att dansa kronan av bruden, varvid kronan ofta skadades. Till kyrkans brudskrud hörde även en »krage med bandknytning omkring». En ny sådan anskaffades 1699 (RÄK.), och sannolikt anbringades silversmyckena på denna. Såväl till form som storlek visa dessa smycken stora likheter med de hängsmycken, som under 1500- och början av 1600-t. brukades av förnäma damer. De mindre ha möjligen varit avsedda till örhängen.

Bland ljusredskapen märkas 3 malmkronor, H. 106, 82 resp. 65, vilka alla förekomma redan i INV. 1688, samt en större dylik, H. omkr. 150, utförd enl. RÄK. hos klockgjutare Meyers änka i Stockholm 1721 och bärande följande inskr.: »TILL GUDZ ÄHRA OCH HEDESUNDA KYRCKIAS PRYDNAD HAFWER FORDOM COMMINISTER WID DENNE FÖRSAMBLINGEN H:R ERICK CHYTRÆUS MED DES HUSTRU H:U ELISABETH NESSELLIA SOM BEGGIE HÄR IN UNDER LIGGIA BEGRAVNE SIG TILL ÅMINNELSE THENNA LIUS CRONA GIFWIT ÅHR 1720».

Senmedeltida ljuskrona av järn, 6 pipor, H. 54, en av de två gamla ljuskronor av bleck, som nämnas i INV. 1688.

Ljusarmar, 10 st., av malm. 3 pip. L. 39. 1800-t.

Ljusstake av malm. 3 pip. Å armarna gotiska blad och drakornament. Balusterformat skaft på stor, rund fot. H. 37,5. 1500-talstyp. Altaret.

Ljusstakar av malm (par), 3 pip. På armarna gotiska blad. Balusterformat skaft på stor, rund fot. H. 30,5. 1500-talstyp.

Tennljusstakar: 1 par med 8-sidig fot. Ängelstpl (Johan Johansson, Stockholm). H. 31. Skaften nu lösa från foten. 1600-t:s slut; 2 par med balusterformade skaft enl. stplr tillverkade i Stockholm 1761 och 1766. H. 18,5.

Antependium. Mittpartiet utgöres av en f. d. mässhake. Kors med broderi (schattersöm) i rött, gult, grönt, blått, svart: Marias kröning, däröver två änglar, på sidorna två änglar, nedtill Bartolomeus med kniv och bok, Johannes med kalk och bok, Petrus med nyckel och bok, Paulus med svärd och bok. Bottentyget är ljusrött, stormönstrat siden. På sidorna om denna apterade mässhake finnas lodräta våder av gulbrunt och ljusrött, mönstrat siden. Antependiets H. 95. Br. 269. Mässhaken 1300-t., antependiet i övrigt 1700-t.

Kalkkläde av ljusgrönt siden. Å mitten 4-sidigt stycke påsytt, med broderi i guld, silver, gult, blått, vitt, brunt och grönt silke. Kristus med pinoredskap. Vid sidorna och i hörnen blomknippen i flerfärgat silke. Intill kanten guldspets. 62 × 62. Nämnas i INV. 1683 som gåva av klockaren Johan Weslenius.

Kalkkläde av ljusrött siden med guldbroderier. 50 × 50. 1700-t.

Mässhake (fig. 180) av röd sidendamast i granatäpplemönster av ovanlig typ; broderat kors med den Korsfäste, Maria och Johannes samt längst ned Maria Magdalena; på korsarmarna den hel. Katarina av Alexandria och Barbara. Figurerna utförda med guld, silver och olikfärgat silke; överst på korset är insytt Jakob Ulfssons (ärkebiskop i Uppsala 1469—1514) vapen, dolt under en uppvikbar bild av Gud Fader. Foder av blekbrun, urspr. röd granatäpplemönstrad sammet. Kölnarbete från 1400-t:s senare del.¹

Mässhake av nu gulbrunt, småmönstrat siden. Å ryggstycket kors av större mönstrat siden med krucifix i reliefsöm. H. 123. 1600-t. Kristusfiguren skadad,

Fig. 178. Hedesunda kyrka. Patén av silver. 1300-talet. Foto André 1930.

Silberne Hostienteller.
14. Jahrh.

Wafer plate of silver.
14th century.

¹ A. BRANTING och A. LINDBLOM, Medeltida vävnader och broderier i Sverige, s. 78, Stockholm och Uppsala 1929.

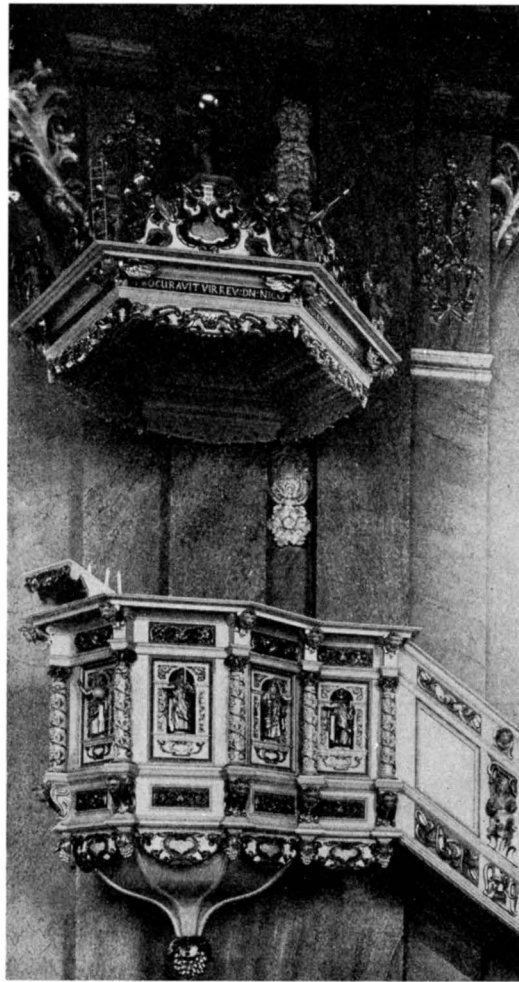

Fig. 179. Hedesunda kyrka. Predikstolen. 1666.
Foto Cornell.

Kanzel. 1666.

Pulpit from 1666.

likaså sidenet. Dessutom en röd sammetsmässshake av 1702, en svart av 1724 och en, likaledes svart, av 1853.

Brudpällar, 2 st. 1) vitt siden med inslag av brunt och silver (fig. 181). Kant av ljusblått siden. 300×165 . Inköpt i Stockholm 1702, samtidigt med en ovan nämnd mässshake. (RÄK.); 2) mörkblått linne och vitt, blommigt siden med blom-broderi i grönt, rödbrunt, blått, gult, ljusrött, vitt m. m. Vid kanten grönt, blommigt siden med gult silkebroderi. 200×165 . Inköpt 1804 (RÄK.).

Fig. 180. Hedesunda kyrka. Mässhake. Kölnarbete från 1400-talets senare del. Foto A. T. A.
Kasel. Kölner Arbeit aus der zweiten Hälfte des 15. Chasuble. Cologne work from the later part of the
Jahrh. 15th century.

Fig. 181. Hedesunda kyrka. Brudpäll. Detalj.
1702.

Detail des Frauhimmel. 1702. Detail of the bridal canopy
from 1702.

Yllevävnad (altarklädsel), randig, med guldinslag. Sydd ornering: IHS samt initialerna ASG och KED. Kortsidorna stympade. Största mått: L. 169, B. 113¹.

Håv av röd sammet med blombroderi i guld och silver, enligt inskr. av 1694. Skaft och holk borta. Söndrig.

Pedellstav, svartmålad, knapp av silver. L. 179. Gåva 1815.

Två klockor av malm, den ena, diam. 135, gjuten 1650, omgjuten 1680, 1690 och 1724 (av Gerhard Meyer i Stockholm), den andra, diam. 110, gjuten 1725 av Meyers änka, Catharina Meyer.

SAMMANFATTNING

I. Stenkyrka med rektangulärt långhus samt lägre och smalare kor, täckt med tunnvalv av bräder. En portal av kalksten beställdes från Gotland. 1200-t:s andra fjärdedel. Tronande S. Olof, 1200-t:s mitt.

II. Stående madonna-bild och processionskrucifix från m. av 1300-t., triumfkrucifix från samma århundrades senare del.

III. Under medeltiden tillkommo sakristia och vapenhus. Omkr. 1500 slogos valv. Altarskåp samt träskulpturer: S. Anna, S. Göran, S. Erasmus, S. Mikael, Pietà m. fl. från 1400-talets mitt och senare del samt 1500-talets början.

IV. Vid mitten av 1600-t. tillbyggdes skeppet i v. Predikstol, utförd av Ewert Friis i Gävle 1666.

V. 1731 ny altaruppsats av Carl Spaak i Stockholm. Orgel 1737.

VI. År 1775 revs kyrkan med undantag av koret och en ny kyrka byggdes av Daniel Lundqvist i Gävle. Det medeltida koret gjordes nu till sakristia.

VII. Restaurering av hovintendenten G. Lindgren 1902, varvid interiören fick sitt nuvarande utseende.

¹ Se AGNES GEIJER »Guldvävnaderna» från Hedesunda och Evertsberg, i Svensk Nyttkonst, Publikation utgiven av Konsthantverkarnas Gille 1932.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Hedesunda (Grundriss und Schnitte Fig. 159—161, Äusseres Fig. 153—154, Inneres Fig. 155—156) wurde 1775 erbaut. Die im Osten belegene Sakristei besteht aus dem Chor einer im übrigen abgerissenen mittelalterlichen Kirche. Von dieser ist auch ein Portal aus der Zeit zwischen 1230 und 1260 erhalten, eine gotländische Arbeit, die jetzt als Eingang zum Turm dient (Fig. 163—164). Das Aussehen der alten Kirche geht hervor aus einer in der Stockholmer Königlichen Bibliothek verwahrten Zeichnung von Ulf Christofersson aus dem Jahre 1690 (Fig. 157).

Der ungewöhnlich reiche Bestand der Kirche an mittelalterlichen Bildwerken wird nunmehr im Staatlichen Historischen Museum zu Stockholm aufbewahrt. Besonders erwähnt zu werden verdient das St. Olofsbild (Fig. 166—167). Fig. 177, ein Ölgemälde auf Holz, das Christus bei Martha und Maria darstellt, ist eine deutsche Arbeit aus dem Ende des 16. Jahrhunderts.

Der Fuss des Abendmahlskelches der Kirche sowie die Patene (Fig. 178) sind mittelalterlich.

Endlich sei noch das Messgewand Fig. 180 aus rotem Seidendamast hervorgehoben, eine Kölner Arbeit aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts.

SUMMARY

Hedesunda Church (plan and sections fig. 159—161, exterior fig. 153—154, interior fig. 155—156) was erected in 1775. The sacristy lies east and consists of the choir of a mediæval church, the rest of which has been pulled down. Of this church a front door from about 1230—60 (fig. 163—164) is also left, a Gotlandic piece of work, now serving as entrance to the tower. The aspect of the old church is known from a drawing by Ulf Christofersson from 1690 (fig. 157), kept in the Royal Library in Stockholm.

The unusually rich stock of mediæval sculptures owned by the church is now preserved in the National Historical Museum in Stockholm. Particular notice should be paid to the St. Olaf sculpture (fig. 166—167). An oil-painting on wood, representing Christ with Mary and Martha (fig. 177), is a German piece of work from the end of the 16th century. The foot of the chalice of the church and the paten (fig. 178) are mediæval. Lastly, the chasuble on fig. 180, a Cologne piece of red silk-damask, from the latter part of the 15th century, should be mentioned.

Fig. 182. Hedesunda kyrka. Sockensigill. 1656.
 Siegel des Kirchspiels   Seal of Hedesunda parish.
 Hedesunda. 1656.   1656.

Fig. 183. Sevalbo kapell. Exteriör.
Aussenansicht. Exterior.

SEVALBO KAPELL

INOM HEDESUNDA SOCKEN

En del av Hedesunda sn ligger s. om Dalälven och kallas Utomälven. I synnerhet höst och vår har vägen till kyrkan härifrån varit besvärlig, ibland har älven lagt oöverkomliga hinder i vägen för kyrkfolket.

Sedan Utomälven år 1868 fick egen skola har gudstjänst ibland hållits i denna. År 1912 väcktes förslag att uppföra ett församlingshus. En missions- och diakonisskrets igångsatte 1923 en penninginsamling för detta ändamål och 1925 beslöts, att ett församlingshus med kapell skulle byggas. Ritningar av ark. Nat. Karlsson antogs, och på hösten 1927 invigdes kapellet av ärkebiskop Nathan Söderblom.

Kapellbyggnaden (fig. 183) av reveterat timmer på sockel av granit är orienterad i nordsydlig riktning med det smalare koret i s. I byggnadens n. del en församlingssal. Spåntäckt tak och spira.

Väggarna äro invändigt putsade och svagt marmorerade i grått och gråbrunt. Öppen takstol. Uppvärmning genom en kamin.

Inredningen är målad i grå marmorering, utom bänkarna, som äro bruna.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle in Sevalbo wurde 1927 erbaut. Die Einrichtung ist ganz neu.

SUMMARY

Sevalbo Chapel was built in 1927. The fittings are quite new.

Fig. 184. Årsunda kyrka. Foto A. T. A.
Äusseres von Südwesten. Exterior from the south-west.

ÅRSUNDA KYRKA

AV

BRYNOLF HELLNER

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830; BRANDEL, S., beskrivning av restaureringen 1924. — I B. ST.: BRANDEL, S., ritningar till restaureringen 1924. — I G. LVK.: SEHLBERG; GÄVLE MUS.: IHRFORS. Ant.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1638—nu; KR. PROT. 1818—nu; SST. PROT. 1746—1862; KST. PROT. 1862—nu; Årsunda kyrkas dokumenter 1704—1846 citeras DOC; Div. handl. (bunt), 1743—1900; Byggnadsritning 1769, uppklistrad på trä.

Årsunda församling tillhör de 9 äldsta gästrikesocknarna, men var under medeltiden annex till Ovensjö, varför namnet icke finns nämnt i 6-årgälden, där emellertid det annex, som finns upptaget under Ovensjö måste vara identiskt med Årsunda. Församlingen blev under 1500-t. eget pastorat. Matmässodagen firades under äldre tid som kyrkfest (HÜLPHERS).

Kyrkan ligger på en moränås, som löper genom landskapet i n.—s. riktning och, genombruten endast på ett par ställen, korsar Storsjön. I n. fortsätter åsen över Sandviken och Högbo. Tack

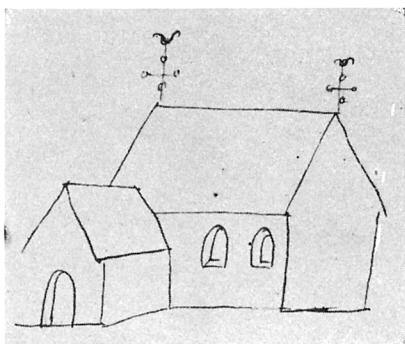

Fig. 185. Årsunda kyrka 1690. Teckning av Ulf Christofersson. K. B.

Die Kirche im Jahre 1690. Zeichnung von Ulf Christofersson. Årsunda Church in 1690. Drawing by Ulf Christofersson.

vare den lämpliga grunden blevo sådana åsar under äldre tid allmänt utnyttjade som kommunikationsleder, och så är även fallet med denna. Landsvägen går på åsen över Storsjön och passerar ö. om kyrkan.

Kyrkogården omgives av en med hällar av röd sandsten lagd kallmur. Ingångar i s. och v. med grindar av smidesjärn, båda från 1800-t., den s. av bonden Carl Persson i Östanhede och sign. MDCCCXVI CPS.

Sedan medeltiden är kyrkogården tre gånger utvidgad: 1777, varvid den höga bogårdsmuren och den välvda stigluckan revos, 1817 och sista gången 1872. — I s. ö. hörnet står ett 1777 uppfört bårhus (vis. PROT.) av vitputsat tegel med spåntäckt

tälttak. Före 1770 fanns klockstapel, enl. beskr. i inv. 1757 lik den i Hille. Stapel nämnes första gången 1657.

Kyrkan förändrades grundligt vid en ombyggnad 1770—1774 av byggmästare Daniel Hagman.¹ Hagmans ritningar till ombyggnaden hade, för att församlingen skulle få anslag till kyrkobygget, visats för Ö. I. Ä., och betydligt förändrats. Bland förändringarna var, att sadeltaket behölls i stället för det av Hagman föreslagna brutna. Detta föranledde en tvist mellan församlingen och byggmästaren, rörande teckningen av kontraktet och orsakade dröjsmål med bygget. Målet avgjordes 1774 till församlingens förmån. Till den tvåålviga medeltidskyrkan lades då ytterligare ett valv och ett torn i v. samt sakristia i ö. I stället revos den gamla sakristian i n. och vapenhuset framför s. ingången. S. ingången kom genom tillbyggnaden att ligga mitt på s. fasaden.

Murarna äro både i de gamla och de nyare delarna uppförda av gråsten, putsade och avfärgade vita. Sockel av röd kalksten på 1700-talsdelen, dessutom under denna och runt hela kyrkan en genom grå färg markerad sockel. Yttertaket spåntäckt liksom 1690 enligt en teckning av Ulf Christofersson. Då pryddes kyrkan även av 2 spiror med flöjlar och klot av koppar. Fönstren rundbågiga med små, i bly infattade rutor och grönmålade träspröjsar. De nuvarande fönstren äro upptagna vid ombyggnaden på 1700-talet. De föregående, likaledes rundbågiga, äro synliga tack vare de målade omramningarna och genom sin form daterbara till 1400-talet. S. ingången fick vid en omfattande restaurering 1924 ett inre vindfång.

¹ HAGMAN kom urspr. från Stockholm omkr. mitten av 1700-t., förlade sin verksamhet till Norrland och har där utfört ett flertal kyrkobyggen. Jfr CORNELL, Daniel Hagman och hans samtida, Byggnadsvärlden, 33 (1923), s. 347, och Dens., 1700-talets landskyrkor i Norra Sverige, i Gustavianskt, studier tillägnade Sigurd Wallin, Sthlm 1932.

I det inre framträder det medeltida ursprunget, med det rikast utformade valvet i ö., klarare och därigenom även avvikelserna från Daniel Hagmans vanliga kyrkotyp med det rikaste valvet i mitten (Borgsjö kyrka i Medelpad, 1767).

Innerväggarna äro putsade och i medeltidskyrkan försedda med kalkmålningar liksom valven i denna del av kyrkan.

Korvalvets ribbmönster återfinnes i de norrländska kyrkorna Anundsjö, Alnö, Enånger, Hedesunda, Harmånger, Kalix, Luleå, Sidensjö, Torsåker (Ång.) Ullånger och Ytterlännäs, mittvalvets (1700-talsvalvet är slaget efter samma schema) i Alnö, Boteå, Dal, Hanebo, Harmånger, Luleå, Skog och Ullånger.¹ Ribborna uppstiga från kraftiga, avtrappade murpelare. Den korta ansvällningen med en spets nedåt, som markerar ribbornas nedre del, förekommer i de flesta av de norrländska medeltidskyrkorna. Däremot saknas i Årsunda de i andra norrlandskyrkor mycket vanliga groparna i valvanfängen, vilka liksom fortsätta pilastrarnas genom avtrappningen bildade fåror.² Måln. se nedan.

Golvet är i bänkkvarteren täckt med bräder; i koret och gångarna med kalkstenshällar och ett flertal gravstenar. Se nedan s. 232.

I stället för den gamla klockstapeln uppfördes 1770—74 vid kyrkans v. gavel ett torn av sten i tre våningar, putsat som kyrkan för övrigt. Bottenvåningen tjänstgör som vapenhus. Klockrummet har rundbågiga ljudöppningar med svarta luckor. Taket har formen av en spånklädd huv med runda urtavlor och en koppartäckt lanternin. Lanterninens tak krönes av en spira med klot och kors samt en tupp av koppar, driven av kopparslagaren Zackarias Sjöström 1772 (DOC.).

Medeltidskyrkans målningar äro utförda av den i Norrland verksamme mästaren Eghil, vars namn bevarats genom signerad målning i Ytterlännäs kyrka i Ångermanland.³ Trots målningarnas fragmentariska tillstånd (de överkalkades vid kyrkans ombyggnad) giva de ännu en god föreställning om denne konstnärs typiska stil. Litet stela, vegetabiliska rankornament och schablonerade blommor, fåglar och stjärnor omgiva figurerna i valvkapporna (fig. 188, 191). Varje tomrum utfylles omsorgsfullt. De schablonerade ornamenten, de heraldiska liljorna, rosorna och stjärnorna äro alldeles lika i de tre bevarade målningssviten av Eghils hand, Ytterlännäs, Enånger (Hälsingland) och Årsunda samt de i avbildning bevarade målningarna i Hille gamla kyrka (fig. 122—123).

Icke endast i teknik och utförande, utan även i motivvalet överensstämma målningarna i dessa kyrkor. En i Sverige eljest ovanlig framställning av Kristus pekande på sina sår och Maria pekande på sitt bröst såsom förebedjare inför Gud Fader för de syndiga människorna förekommer sålunda i alla de bevarade målningssviten. Motivet är hämtat ur dominikanermunken Ludolfs av Sachsen arbete *Speculum Hu-*

KALK-
MÅLNINGAR

¹ CORNELL, s. 62.

² CORNELL, s. 64.

³ Först observerat och publicerat av CORNELL, s. 114.

Fig. 186. Årsunda kyrka. Interiör mot öster. Foto Oscar Svensson.
Inneres gegen Osten. Interior towards the east.

Fig. 187. Årsunda kyrka. Interiör mot väster. Foto Oscar Svensson.
Innes gegen Westen. Interior towards the west.

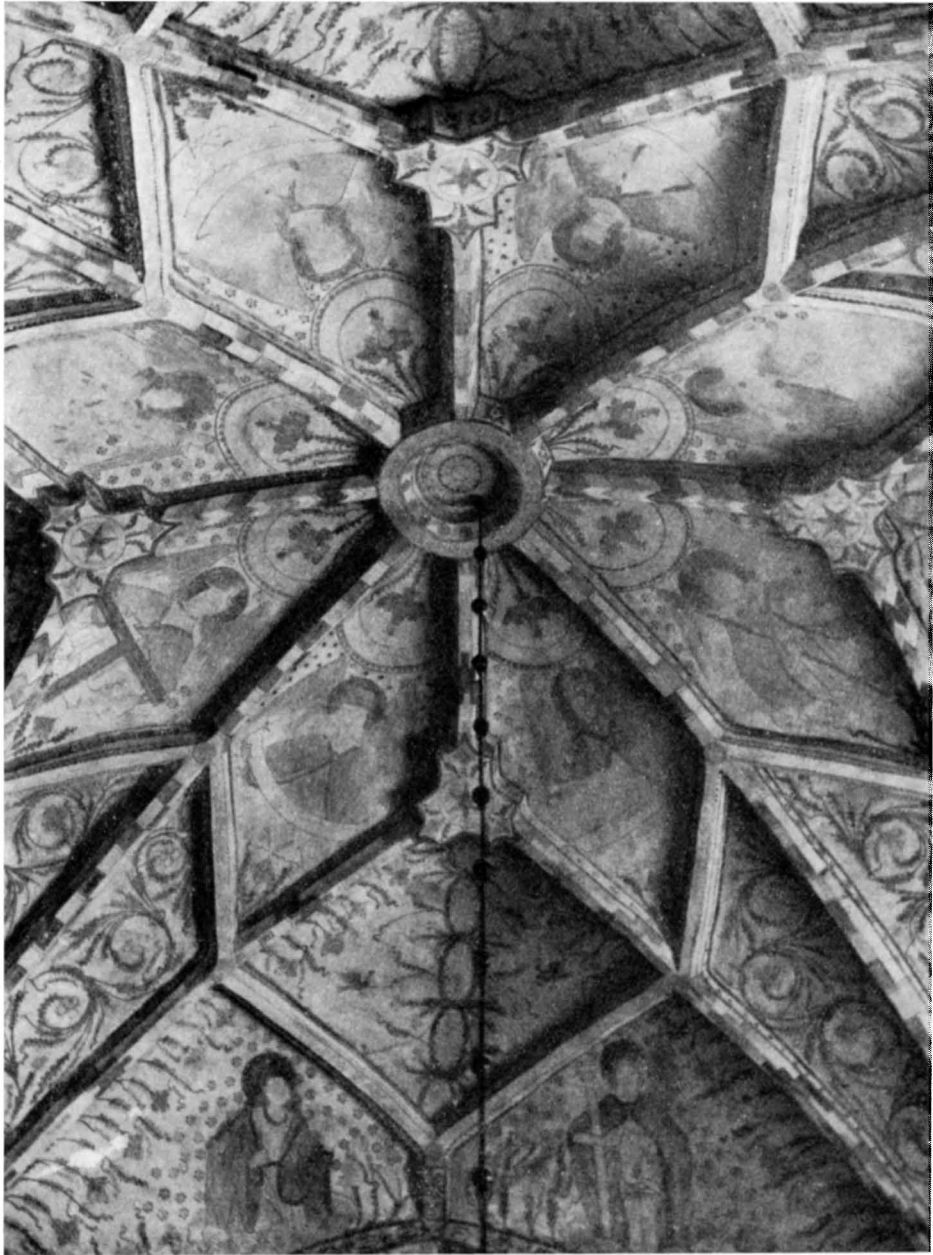

Fig. 188. Årsunda kyrka. Korvalvet med målningar av Eghil 1500—1530.
Chorgewölbe mit Malereien von Meister Eghil. 1500—1530. Choir vault with paintings by Master Eghil. 1500—1530.

Fig. 189. Årsunda kyrka. Korvalvet. Maria i förbönsscenen.

Chorgewölbe. Fürbitte Mariä. Choir vault. Mary in the pleading scene.

Fig. 190. Årsunda kyrka. Korvalvet. Kristus i förbönsscenen.

Chorgewölbe. Fürbitte Christi. Choir vault. Christ in the pleading scene.

Fig. 191. Årsunda kyrka. Korvalvet. Detalj.

Chorgewölbe. Detail. Choir vault. Detail.

Fig. 192. Årsunda kyrka. Mittvalvet. S. Sigfrid.

Mittelgewölbe. St. Siegfried. Central vault. St. Sigfrid.

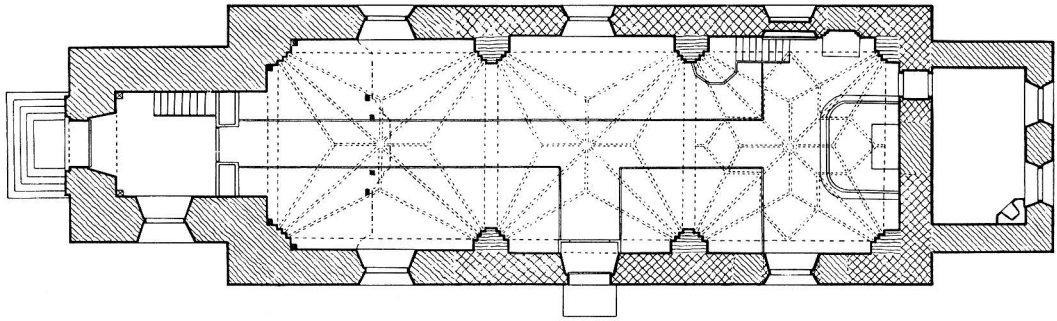

Fig. 193. Årsunda kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

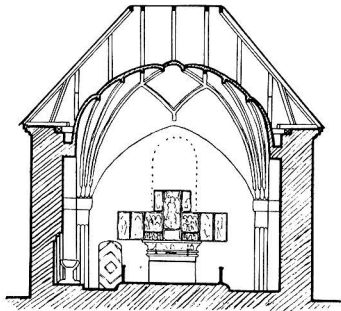

Fig. 194. Årsunda kyrka.
Tvärsektion.
Querschnitt. Cross-section.

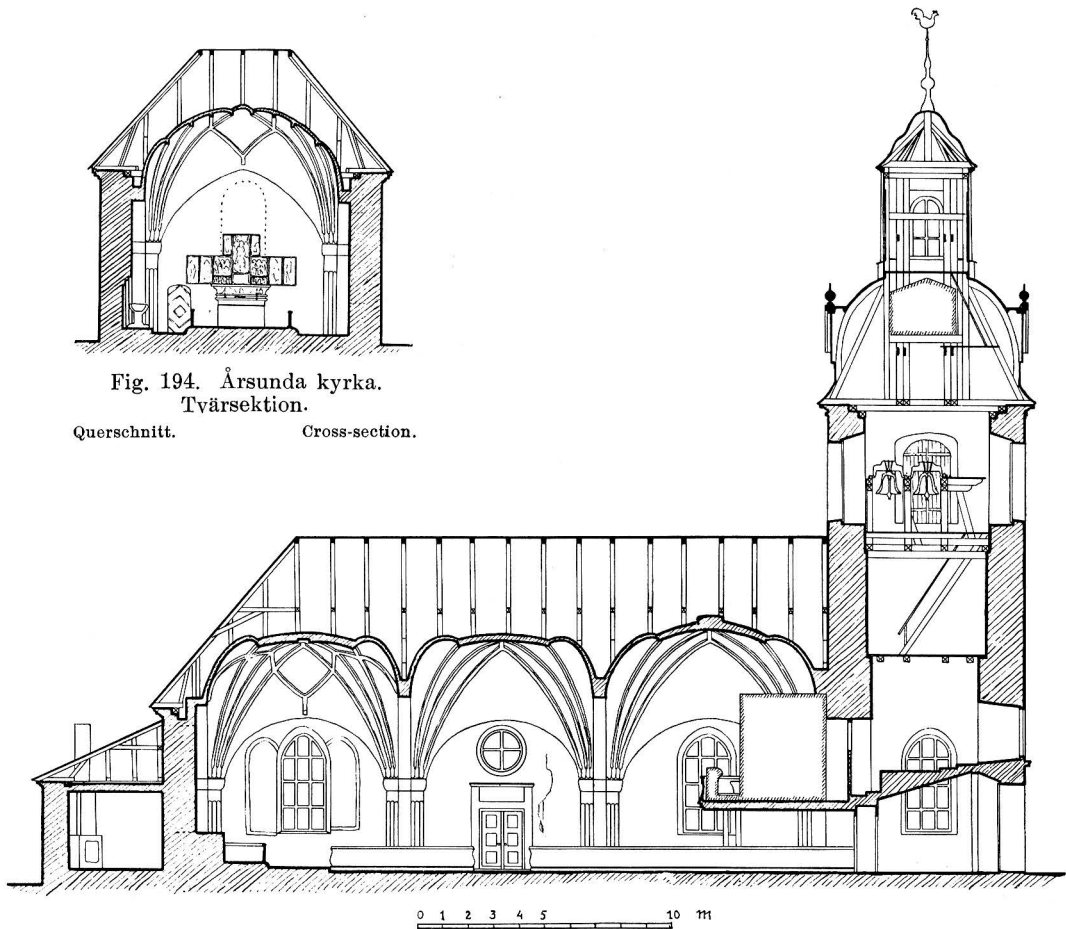

Fig. 195. Årsunda kyrka. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

manæ Salvationis (Spegel av den mänskliga frälsningshistorien).¹ Vad de i förböns-scenerna medverkande ha att säga förklaras genom språkband i ett altarskåp med samma motiv från Forsa kyrka i Hälsingland. Först vänder sig Maria till Jesus och säger (i översättning); »Käre son, se på mina bröst och förbarma dig över världen för din smärtas skull.» Kristus svarar: »O moder, se mina sår, som jag bär för människornas synd.» Kristus till Gud Fader: »O Fader, för mina sår, förlåt människorna deras synd.» Gud Fader svarar: »Det du ber, det skall så bli.»²

Eghilmålningarnas plats i tiden kan bestämmas genom deras nära släktskap med målningarna i Edebo kyrka i Uppland. Flera ornament, bl. a. den kedjeliknande rankan i valvens hjässlinjer, förekomma där något rikare utformade. Schablonerade fåglar insatta här och där finnas i Edebo liksom i de av Eghil målade kyrkorna.

Nu kan man emellertid ganska noga bestämma tiden för tillkomsten av målningarna i Edebo genom ärkebiskoparna Jakob Ulfssons (Örnfot) och Gustaf Eriksson Trolles vapensköldar. Jakob Ulfsson efterträddes av Trolle 1514, och målningarna böra ha tillkommit vid denna tid.³ Man kan därför med stor säkerhet antaga, att målningarna i Årsunda utförts någon gång mellan åren 1500 och 1530. Släktskapet mellan Eghils målningar och Edebo är otvetydigt, ehuru olikheterna äro sådana, att Eghil icke kan ha gjort även Edebomålningarna.

Utom den ovan omnämnda scenen med Maria och Jesus (fig. 189—90) framställas i Årsunda ö. valv i en inre krets 8 änglar med Kristi pinoredskap, av vilka spjutet, spikarna, spöpålen och korset äro synliga, de övriga utplånade. I en yttre krets sitta de fyra kyrkofäderna, Hieronymus, Gregorius, Ambrosius och Augustinus.

Det v., enklare valvet har figurer endast i den yttre kretsen. S. Sigfrid med Unamans, Sunamans och Vinamans huvuden i en bytta (fig. 192), Maria Magdalena med turban och smörjelsekar, S. Botvid med yxstav och fisk, kvinnligt helgon, helgon med stav och bok, nästan utplånad figur, S. Margareta stående på draken och med korsstav, helig biskop.

Väggarnas målningar äro tyvärr ännu sämre bevarade än valvmålningarna, och då väggarna i både Ytterlännäs och Enånger äro överkalkade saknas jämförelsematerial, som kan giva stöd vid tydningen av de fragmentariska scenerna. Synbarligen har det varit två sviter över varandra, skilda åt genom bårder.

Omväxlande har framställts figurrika scener och enstaka figurer. På ö. väggen äro i övre raden t. v. figurer med mantlar i landskap och t. h. helig biskop m. fl. figurer, bl. a. en kvinna i grön livklädnad och med gult hår. I den nedre raden t. v. visas återfinnandet av Kristi kors(?), t. h. två helgon, varav det längst t. h. är påve.

N. väggen i korvalvet har t. h. ett berglandskap och t. v. över nischen, som markerar ingången till gamla sakristian, flykten till Egypten. S. väggen hade under me-

¹ CORNELL, s. 73.

² CORNELL, s. 175.

³ CORNELL, s. 116.

Fig. 196. Årsunda kyrka. Altarskåpet. Antwerpenarbete 1515—1520. Foto A. T. A.
 Altarschrein. Antwerpener Arbeit. 1515—1520. Altar piece. Antwerp work from 1515—1520.

deltiden två fönster; 1700-talsfönstret sitter mellan dem, varför här nu endast finnas två höga smala fält med två helgon.

Den andra travéns n. vägg har i övre raden t. v. målad arkitektur, sannolikt en framställning av himmelen som kontrast mot helvetet i form av ett stort gap t. h. I gapet störta de fördömda, vilkas med säker karaktäristik, i enkla drag framställda ansikten äro de enda, som finnas bevarade i Årsunda. För övrigt har denna målning starkt skadats vid upptagandet av ett 1700-talsfönster. Under helvetesscenen är en framställning av korsfästelsen. Den v. scenen är nästan utplånad. S. väggen är i andra travén mycket illa åtgången. Endast t. h. skymtar i övre raden ett kvinnligt helgon. Pilar komma flygande från h. och visa, att framställningen illustrerat S. Ursulas och de elva tusen jungfrurnas martyrium. Därunder står ett manligt helgon, som i handen håller något, som möjligen kan vara ett hörn av ett halster. Helgonet ifråga är i så fall S. Laurentius.

Vid restaureringen 1924 framtogos och konserverades målningarna. Omålade partier i medeltidskyrkan och väggar och valv i 1700-talskyrkan avtonades i färger för att icke bryta av mot de dekorerade partierna. — Även den gamla sakristian hade medeltida målningar.

BYGGNADS-
HISTORIA

Den äldsta delen av Årsunda kyrka är uppförd under medeltiden, möjligen vid 1200-talets mitt. Kyrkans äldsta inventarier kunna dateras till denna tid och synas alltså stödja ett sådant antagande. Om en kyrka av sten funnits från denna tid,

Fig. 197. Årsunda kyrka. Altarskåpet. Maria i bebådelsescenen. Foto Edle 1930.
Mariä Verkündigung. Detail des Altarschreins. The Annunciation. Detail of the altar piece.

Fig. 198—199. Årsunda kyrka. Altarskåpet. Målningar på dörrarnas yttersidor. Foto Oscar Svensson.
Malereien auf den Aussenseiten der Türen des Altarschreins. Paintings on the outsides of the altar piece doors.

Fig. 200. Årsunda kyrka. Altarskåpet. Födelsen. Foto Edle 1930.

Die Geburt Christi. Detail des Altarschreins.

The birth of Christ. Detail of the altar piece.

Fig. 201. Årsunda kyrka. Altarskåpet. Konungarnas tillbedjan. Foto Edle 1930.

Die Anbetung der Könige. Detail des Altarschreins.

The adoration of the Magi. Detail of the altar piece.

Fig. 202. Årsunda kyrka. Altarskåpet. Omskärelsen.
 Beschneidung Christi. Detail des Altarschreins. The circumcision of Christ. Detail of the altar piece.

har den emellertid under 1400-t. eller i samband med att kyrkan fick valv vid 1500-t:s början undergått betydliga förändringar.

Under 1500- och 1600-talen ha inga förändringar av någon betydelse för kyrkans utseende ägt rum, utan den bild, som visas på Ulf Christoferssons teckning från 1690 (fig. 185), är sannolikt nära överensstämmande med exteriören vid medeltidens slut. Under 1700-talet blev Årsunda, liksom de övriga gästrikekyrkorna, för trång för församlingen. Vid en laga undersökning år 1763 hade kyrkan plats för endast 224 män och 242 kvinnor, under det att i socknen funnos omkr. 650 personer (doc.).

Efter besiktningen beslöt församlingen att låta utvidga kyrkan och att utöka sakristian. Arbetet anförtroddes samma år åt Daniel Hagman (s. 208).

Sitt nuvarande utseende fick Årsunda kyrka vid en restaurering 1924, varvid de gamla målningarna framtogos. Restaureringens arkitekt var antikvarien Sven Brandel.

INREDNING
 OCH LÖSA
 INVENTARIER

Altaret är murat av sten intill korets ö. vägg. På altaret står ett vackert, synnerligen väl bibehållet altarskåp med skulpterade polykroma scener i corpus samt ett par flyglar med målningar (fig. 196—202). Skulpturerna, märkta med Antwerpens stämpel, en hand, tillskrivas den s. k. Maître de Viborg, d. v. s. mästaren till altarskåpet i den danska staden Viborgs kyrka.¹ Målningarna äro av en annan anonym antwerpenmästare kallad Pseudo-Blesius (möjligen=Jan de Beer).² Allt omkr. 1515—1520. Scenerna visa i corpus: mitterst Madonnan i rosenkransen, t. v. Födelsen (fig. 200), barnet saknas, t. h. Omskärelsen (fig. 202). I nedre raden från v. till h.:

¹ J. ROOSVAL, Retables d'origine néerlandaise dans les pays nordiques, Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art 1933.

² ROOSVAL, Revue belge etc. 1934.

Bebådelsen. Marias och Elisabets möte. Den heliga släkten. Maria med Jesusbarnet och Josef. S. Anna och Joakim (Marias föräldrar). På ömse sidor sitta Marias båda halvsystrar. T. v. Maria, Klefas dotter, med sin man Alfeus och barnen Jakob d. y., Josef, Simon och Judas. T. h. Maria, Salomes dotter, med barnen Jacob d. ä. och Johannes evangelisten. T. h. om denna scen: Konungarnas tillbedjan (fig. 201). Frambärandet i templet. I vänstra flygeln: Marias tempelgång. Maria överlämnas till templet för uppfostran och går upp för trappstegen med ett brinnande ljus i handen. Trolovningen. I högra: Flykten till Egypten. Kristus vid 12 års ålder i templet. Överst: Marias födelse. Barnamordet i Betlehem. På dörrarnas utsidor: Konungarnas tillbedjan (fig. 198—199). Upptill: Kristus uppenbarar sig för Maria.

Altarskåpet har alltid haft sin plats på altaret och är ovanligt väl bevarat. Det konserverades vid kyrkans sista restaurering 1924 av O. Svensson, Stockholm, varvid gallerverket över två av figurerna i corpus och nio knoppar, som avsluta spirorna nedtill vid de större figurgruppernas gallerverk, kompletterades. Predellan var övermålad så när som på figurerna, sittande Madonna inom rosenkransen, omgiven av donatorerna, en man och en kvinna i knäböjande ställning, och ytterst två kvinnliga helgon, t. h. S. Barbara med torn och t. v. S. Katarina med svärdet. Övermålningen bortogs, och färgen konserverades.

Triumfkrucifix (fig. 203), helt utfört i ek. Kristus har h. foten spikad över den v., armarna nästan rakt utsträckta och huvudet endast obetydligt böjt. Karnationen är skär med bloddroppar i mönster över hela kroppen, gult ländkläde, grönt kors. 1200-t:s mitt, ommålat på 1400-t. Korset är försett med halvcirkelformiga knoppar vid kanterna. Krucifixet restaurerades år 1924, då båda tummarna och fyra tår nygjordes. Korset fick firsidiga ändplattor, som det förut enl. kvarsittande spår haft. I 1757 års inv. nämnes krucifixet som sittande ovanpå pelarskranket (korskrank, se nedan). Därifrån togs det vid kyrkans ombyggnad. Vid senaste restaureringen uppsattes det i triumfbågen.

Processionskrucifix (fig. 204). Kristusbilden med långt ländkläde och v. foten vänd i profil.¹ Korset är stort, har fyrpassformade ändplattor med halvpalmetter och i kanten en våglist. I en av plattorna rest av evangelistsymbol i relief. Karnationen är ljus, bloddropparna äro spridda som ett mönster över kroppen. Ländklädet är förgyllt med blått foder. 1300-t:s mitt. H. 105. Restaurerades samtidigt med triumfkrucifixet, varvid båda fötterna kompletterades, ändplattornas palmetter nygjordes och färgen, som var mycket skadad, restaurerades som på föregående.

S. Olof (fig. 206), i strängt frontal ställning på trollet Skalle, som har skepnaden av en krigare. Bilden har brunmålat skägg, röd mantel med blått foder och försilvrad livklädnad med gul underklädnad. Manteln är draperad över båda axlarna och uppehålls under båda armarna. På huvudet synas resterna av en krona med låg ring.

¹ CORNELL, fig. 132.

Fig. 203. Årsunda kyrka. Triumfkruzifix. 1200-talets mitt. Foto Oscar Svensson.
Triumphkruzifix aus der Mitte des 13. Jahrh. Rood crucifix. Middle of 13th century.

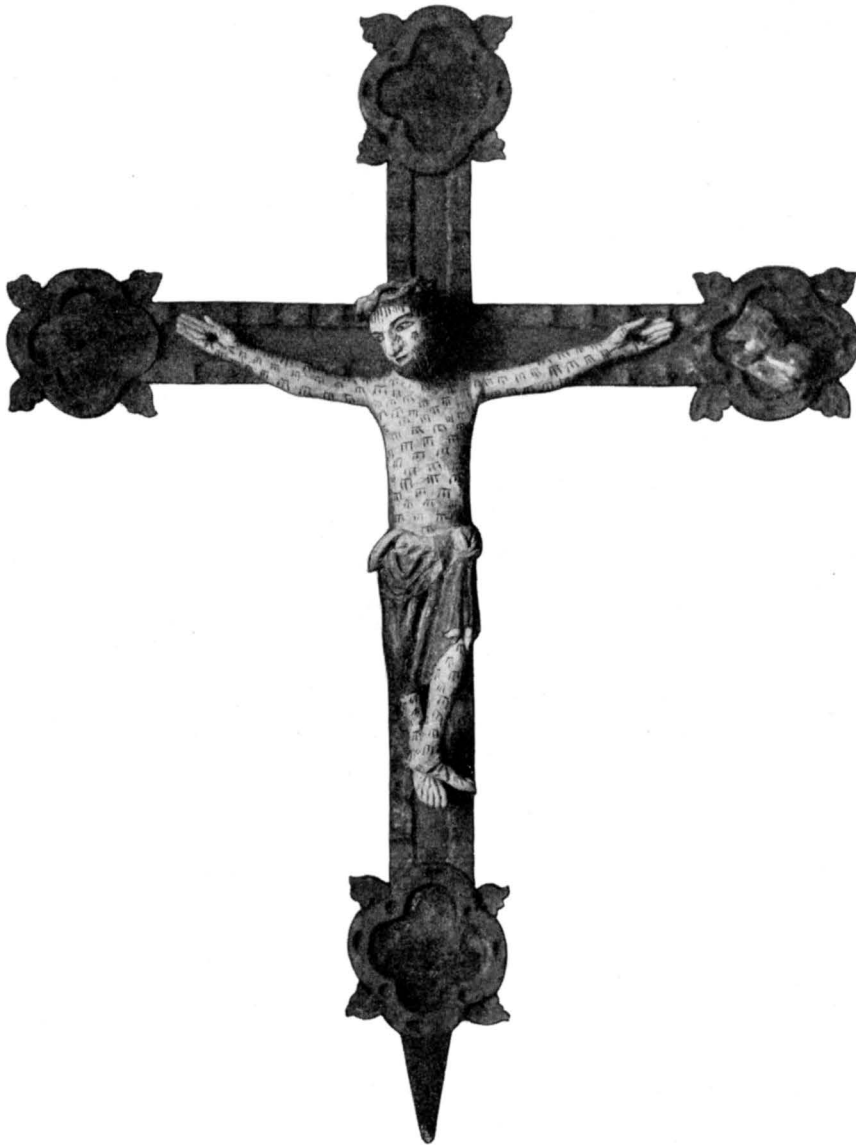

Fig. 204. Årsunda kyrka. Processionskrucifix. 1300-talets mitt. Foto A. T. A.
Prozessionskruzifix. Mitte des 14. Jahrh. Processional crucifix. Middle of 14th century.

Fig. 205. Årsunda kyrka.
Maria med barnet. 1400-ta-
lets sen. del. Foto A. T. A.
Maria mit dem Kind. 2. Hälfte
des 15. Jahrh.
Mary with child. Later part of
15th century.

Fig. 206. Årsunda kyrka.
S. Olof. 1300-talets mitt.
Foto A. T. A.
St. Olof. Mitte des 14. Jahrh.
St. Olaf. Middle of 14th century.

Fig. 207. Årsunda kyrka.
Maria Magdalena. 1400-ta-
lets sen. del. Foto A. T. A.
Maria Magdalena. 2. Hälfte des
15. Jahrh.
Maria Magdalen. Later part of
15th century.

1300-t:s mitt. Vid konserveringen 1924 bättrades färgen, liksom på de övriga skulpturerna, samt kompletterades näsan och lagades en spricka i ansiktet. Båda underarmarna saknas. H. 125.

Maria med barnet (fig. 205), säkerligen ett bygdearbete från 1400-t:s senare del. 1924 bättrades färgen med tempera. Gråröd karnation, förgyllt hår, gulvit mantel med punktrossetter och kantbård i guld med blått foder, brun livklädnad. Högra handen och kronans tinnar saknas. H. 115. Samtidigt med denna bild och troligen av samma mästare är en bild av Maria Magdalena (fig. 207), hållande smörjelseasken i den av manteln övertäckta v. handen. Hon bär vitt vil, guldmantel med rött foder och försilvrad livklädnad. Restaurerad liksom föregående. H. 100.

Fig. 208. Årsunda kyrka. Dopängel av Johan Ljung 1757. Foto Edle 1930.

Taufengel von Johan Ljung. 1757. Baptismal angel by Johan Ljung. 1757.

Fig. 209. Årsunda kyrka. Kalk. Fot och skaft från 1300-talet. Foto Edle 1930.

Kelch. Fuss und Stiel aus dem 14. Jahrh. Chalice. Base and stem from the 14th century.

Altarringen har fyllningar mellan kraftiga listverk. Under 1800-t. hade den ersatts av en balusteranordning men uppsattes ånyo vid senaste restaureringen. En tredjedel måste därvid kompletteras. Den urspr. färgen, marmorering i grått och blått, olika nyanser, var övermålad och framtofs delvis, delvis nymålades. Utförd av snickarmästaren Anders Ström i Gävle 1772.

Före ombyggnaden avskildes koret med ett korskrank, som synbarligen bestod av tätt ställda balustrar, sannolikt av en typ, som även funnits i Gävle Trefaldighetskyrka (s. 79).

Predikstolen (fig. 210) är utförd 1678 av predikstolsmakaren Mäster Olof¹ (rÅk.) och är daterad med detta årtal på bokstället. Till stilen skiljer den sig från de samtida predikstolarna i landskapet och ansluter sig i stället till den skola, som utbildades vid Axel Oxenstiernas inredning av Tidö slott 1625—1645. Korgen är femsidig med fristående kolonnetter i hörnen, på sidorna Frälsarens och de fyra evangelisternas bilder i rundbågiga nischer. Baldakinen med fem fria sidor och svävande duva. Korgen är fanerad med inläggningar i ljusare och mörkare trä och har svarta ram-

¹ Mäster OLOF PERSSON i Sala. Jfr predikstolen i Österfärnebo, s. 254.

Fig. 210. Årsunda kyrka. Predikstol av Olof Persson. 1678. Foto Edle 1930.

Kanzel von Olof Persson. 1678. Pulpit by Olof Persson. 1678.

stycken och lister. Målades 1778 men restaurerades 1924, varvid övermålningen borttogs. 1775 nedtogs den och sattes i stånd av snickaren Anders Ström i Gävle.

På murpelaren vid predikstolen är ett timglas fastsatt vid väggen med en arm av smidesjärn. H. 23. Skänkt av Anders Pärsson i Lund 1744.

Kyrkans bänkar och läktare äro samtida med altarringen och utförda av samma mästare. Bänkarnas gavlar och läktarbröstningen äro marmorerade i en varm grå färgton. Gavlarna och dörrarna äro av en ovanlig typ med kraftiga listverk upptill och nedtill, men utan den vertikala indelning, som vanligen markerar bänkarna. Då dörrarna äro stängda, bilda de tillsammans med gavlarna ett obrutet löpande listverk utefter gångarnas sidor med en svagt karnisformad profil mellan de kraftigt markerade krön- och fotlisterna.

Läktaren vilar på fyra kolonner, och bröstningens utformning påminner om bänkarnas. Före ombyggnaden på 1700-talet uppfördes flera läktare och utvidgades

Fig. 211. Årsunda kyrka. Dopfund. Senmedeltida. Foto Edle 1930.

Taufbecken, spätmittelalterlich. Font from the late middle ages.

Fig. 212. Årsunda kyrka. Detalj av orgelpipa med målad ornering från 1719. Foto Wester 1931.

Detail einer bemalten Orgelpfeife aus dem Jahre 1719. Detail of painted organ-pipe from 1719.

bänkinredningen gång efter annan. Vid syneförrättning 1763 fanns läktare i v. och efter hela n. sidan.

Orgeln är byggd för Ovansjö kyrka år 1719 av orgelbyggaren Joh. Niclas Cahman. Den måleriska fasaden är ett vackert arbete med rikt genombrutet rankverk, sammanhållet av kraftiga horisontala lister. Till fasadens intryck av livlighet bidrager färgen, marmorering i grått, blått och grönt med ornamenten i rött, blått, grönt och guld. På piporna äro målade maskaroner, och pipornas öppningar bilda dessas gap (fig. 212). Målningen är utförd av Joh. Bring. Efter ombyggandet av Ovansjö kyrka försåldes orgeln 1772 till Årsunda. År 1837 blev den betydligt reparerad, och 1924 fick själva orgeln lämna plats för en ny, men fasaden med sina (nu stumma) pipor behölls. Den gamla orgeln flyttades upp i ett rum i tornet och har sedermera iståndsatts av fil. lic. Bertil Wester.¹

Tre figurer, av stilen att döma från karolinsk tid, ha troligen tillhört orgelfasaden (fig. 213). 2 av figurerna äro skägglösa, båda sannolikt fiolspelare, ehuru nu endast den

¹ Lic. Wester har välvilligt ställt sin beskrivning och sina fotografier från detta arbete till förfogande.

Fig. 213. Årsunda kyrka. Tre figurer från orgelfasaden. 1719.
Foto A. T. A.

Drei Figuren von der Orgelfassade. 1719.

Three figures from the organ façade. 1719.

ena har fiolen i behåll. H. 75. Den tredje, som har fått benen avslagna, är en skäggig man, sannolikt kung David; v. handen framsträckt som för att spela harpa. Denna torde ha varit fastsatt med en rad tappar, varav spår synas framtill på dräkten. H. 65. Dräkterna äro blå med röda bälten för samtliga figurer, vilkas plats på fasaden bör ha varit på förkroppningarna i listverken med kung David i mitten.

Dopängel (fig. 208) av trä, marmorerad i vitt med detaljer i guld, utförd 1757 av professorn vid Akad. för de fria konsterna i Stockholm, Johan L. Ljung.¹ H. 96.

Dopfunt (fig. 211) av kalksten utan uttömningshål. Skaftet ersatt med ett nytt av trä. Skålen är ojämn och har märken efter grovhuggning med rundmejsel, sannolikt härrörande från en påbörjad omhuggning, möjligen under 1600-t. Skålens diam. 66. Medeltidens senare del. Koret.

Dopskål av tenn med rund fot och lock samt hank med maskaronformade fästen. Stplr: Tre kronor — Krönt G inom sköld (Gävle) — Två korslagda pilar och initialerna PN inom sköld (två gånger) — C (1761). Diam. 23,5.

Nattvardskärl: 1) Kalk (fig. 209) med 6-sidig fot och skaft med 5-sidig platt nod, allt av förgylld koppar. Liten, halvsfärisk skål av silver utan stplr. Inskr. å foten: »AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TECUM BENE DICATU» (inledningsorden till en vanlig

¹ Ornamentsbildhuggare, f. 1717, d. 1787.

Fig. 214. Årsunda kyrka. Medeltida ljuskrona. Foto E. Salvén.
Mittelalterlicher Kronleuchter. Mediæval chandelier.

katolsk bön). H. 12,8. Foten med skaft: H. 10,5. 1300-t.; skålen sannolikt tillkommen under 1600-t. — Patén av silver. Diam. 7,2. — Under senare delen av 1600-t. och förra hälften av 1700-t. använt som sockenbudstyg. — 2) Kalk av silver med rund fot, skaft med päronformad nod; stor skål. Stplr saknas. H. 22. Ändrad och tillökad 1712 (INV.), fanns redan 1662. — Patén av silver, översidan förgylld. Diam. 14. — 3) Vinkanna av silver. Stplr (Friedrich Heinrich Kling, Stockholm, 1734). H. 32. — 4) Oval oblatask av silver, 3 klofötter, delvis förgylld med drivna och ciselerade ornament. Stplr (Augustin Rudman). Inskr.: »PASTOR H. HAQUINUS NETZELIUS DES HUSTRUR MARGARETHA SEBECKIA OCH WIGTMOD WITTE — GIFWIT TILL ÅRSUNDA KYRRCKIA A:O 1724 D. 27 MARTIJ.» L. 14,5. — 5) Vinsked av silver, förgylld. Stplr (Petter Gerhard Stenfelt, Gävle). L. 13. Gåva av kyrkoherden Lundquist, 1763.

Brudkrona av silver med 8 röda stenar vid nedre ringen. Stprl (Erik Adolf Zethelius, Stockholm, 1816). Diam. 13.

Smycke från omkr. 1600 av förgyllt silver med tre små figurer i relief samt en infattad röd sten. Mått: 5,5 × 5. En av tre, som nämnas redan i INV. 1662 (jfr s. 200) och då hörde till kyrkans brudskrud jämte en brudkrona och ett vitt förkläde (DOC.). Två smycken och brudkronan omgjordes år 1700 till en ny krona, föregångare till den nuvarande (RÄK.).

Ljuskröna (fig. 214) av malm med profilerad mittstam, krönt av lutsplande ängel och nedtill avslutad av ett lejonhuvud bitande i en ring. 6 ljuspipor i en krets vid armar med gotiskt lövverk (en avbruten). 1400-talstyp. Inköpt 1667. H. 75. N:r 3 från altaret.

Ljuskrönor, 2 st., av mässing. 1) Krönt av sol, 12 ljuspipor i två kretsar. H. 100. N:r 1 från altaret. Inköpt 1713 (RÄK.) — 2) profilerad mittstam, krönt av dubbelörn. 24 ljuspipor i 3 kretsar, runda droppskålar. Inskr. »ME FECIT ERICK HILSTRÖM. GEFALIA ANNO 1774.» N:r 2 från altaret. H. 150.

År 1662 nämnas endast tre förtenta ljuskrönor av järn, vilka år 1775 försåldes. Sannolikt voro dessa av samma typ som de ännu bevarade i Österfärnebo och Torsåker (s. 256 och 334).

Ljusarmar: 1) Ett par av driven mässing med rund väggplåt och böjd, refflad arm med knapp. 1 ljuspipa. L. 32. 1600-t:s sista fjärdedel. Koret. — 2) 4 st. med liten rund fot och handformad hållare. 3 ljuspipor med musselformade droppskålar. L. 47. Köpta från klockgjutaren Erik Hillström i Gävle 1759. Koret.

Ljusstakar. 1) Ett par av tenn med rund fot och vridet skaft. 3 ljuspipor (urspr. en). Stprl: krönt ros och PA. H. 32. Inköpta 1667 (RÄK.). 2) Av malm med rund platt fot, 5 ljuspipor vid 2 sidoarmar och på stammen 2 rosor. H. 42. Gjuten av två äldre 1763.

Bland mässhakarna märkes en av röd sammet från 1727 och en, likaledes röd, från 1827.

Kollekthåv av svart sammet med snoddar. Holk av försilvrad mässing, svart träskaft. L. 220. 1700-t:s förra hälft.

I kyrkan finnes ett flertal gamla gravstenar enl. planen fig. 215 och nedanstående förteckning.

1. 1686. LES KL D.	6. KYRKIOHERDEN I ÅHRS : H : HAQUINUS
2. MATHIAS. P. SKARP 1658.	NETZELIUS NAT : MDCL VI DEN I SEPT
3. OLOF; JONSON; 1734.	THES FÖRA HÜST : MARGARET : SE-
4. O I S A S D 1734.	BECKIA OCH DES ANDRA HÜSTRÜ
5. ERICUS LAÜR : PASTOR HVIVS ECCL	WIGTMOD WITTE A ^o 1717.
MORTWS A ^o 1660 DIE 19 NOV : H :	7. B O D B 1687.
KARIN ER : D MORTUA A 1662 DIE	8. N E S 1628. Se särskild ritning (fig.
11 MARTIL.	217).

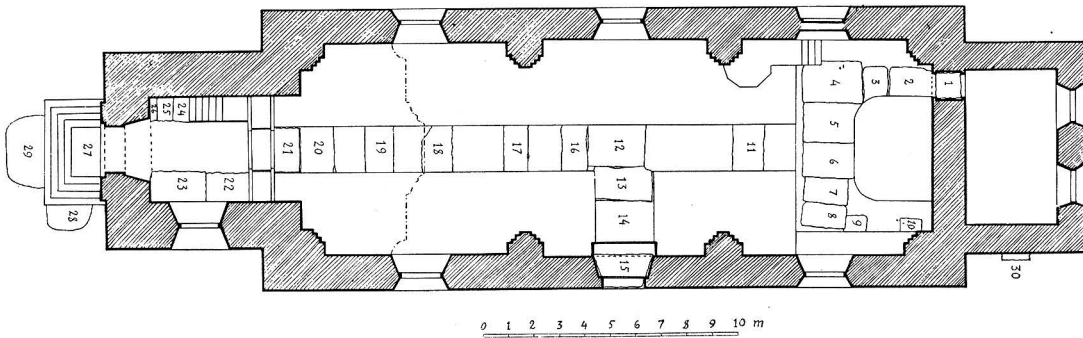
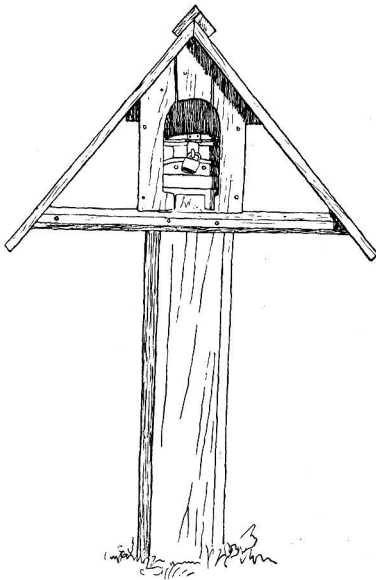
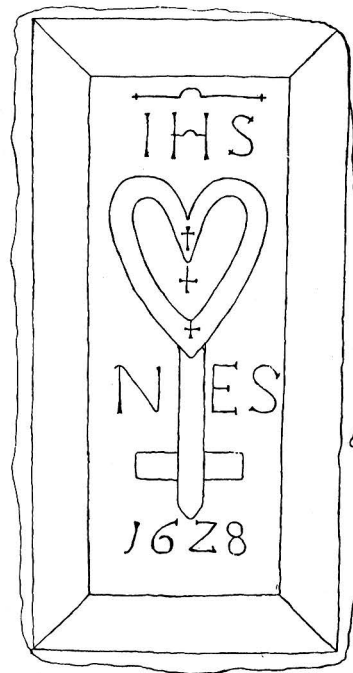

Fig. 215. Årsunda kyrka. Gravstensplan.
Lageplan der Grabsteine. Plan of situation of the tombstones.

0 1 2 3 4 5 dm.

Fig. 216. Årsunda kyrka. Fattig-
bössa.
Armenbüchse. Alms-box.

1 1 2 3 4 5 10 dm.

Fig. 217. Årsunda kyrka. Gravsten
n:r 8.
Grabstein. Gravestone.

9. E N D E N D 1628.	20. O L S K O D L O S O : O : S 1679 B O D.
10. I I N C H O D P O B D M D X X Q V N.	21. E. O. S. A P D A N N O 1635 D E N 16 J U N I.
11. L O S L H 1713 K O D A N N O 1695.	22. I n g a b o k s t ä v e r . 1621.
12. L L S M O D.	23. O A S K L D A N N O 168..
13. K E D 1679.	24—26. I n g e n i n s k r i f t .
14. Ö I S I P D 1659.	27. K Ö R K O H E R D E N I O H A : W A H L R O T 1815.
15. A L D 1729.	28. A P S K O D O A S 1711.
16. O L S Ä P D 1729.	29. P D S K N D 1731.
17. N I S A O D 1618.	30. (Lutad mot väggen) ^{B O} _D 1654.
18. O L O F I O N S O N M A R I A L A R S D O T E R 167..	
19. L O S A E D 1671.	

I vapenhuset står en runsten från mitten av 1000-talet, av röd sandsten. H. 210, B. 85. Texten lyder: ANUND, SON TILL RUNA I VI, LÄT RISTA (STENEN) EFTER TORGEIR, SIN BRODER, OCH GUDÄLV, SIN MODER, OCH EFTER ESBJÖRN OCH VIMOD(?). Bildristningen utgör en framställning ur Sigurdssagan.

Fattigbössan (fig. 216) av koppar, i ställning av furu. 1700-talet. Vid västra kyrkogårdsgrinden.

Sockensigillet från mitten av 1600-talet visar en slipsten, två mejslar och en hammare samt har inskriften: »ARSUNDA SOCKN».

SAMMANFATTNING

- I. Rektangulär stenkyrka med vapenhus och sakristia. 1200-t:s mitt.
- II. De äldsta inv. äro ett triumfkrucifix från 1200-talets mitt, ett processionskrucifix och en S. Olofsbild från 1300-talet samt två andra helgonbilder från 1400-talets senare del.
- III. Omkr. 1500 välvdes kyrkan och försågs med kalkmålningar av mästern Eghil.
- IV. Altarskåp från Antwerpen, början av 1500-t.
- V. Predikstol av mästern Olof Persson från Sala 1678.
- VI. Åren 1770—74 tillbyggdes en valvtravé och tornet i v., samt en ny sakristia i ö. varvid gamla sakristian och vapenhuset revos.
- VII. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan vid en restaurering, ledd av antikvarien Sven Brandel, 1924.

ZUSAMMENFASSUNG

Der älteste Teil der Kirche in Årsunda (d. h. die beiden östlichsten Joche der heutigen Kirche) ist vielleicht schon Mitte des 13. Jahrhunderts erbaut worden. Aus dieser Zeit rühren auch die ältesten Einrichtungsgegenstände der Kirche her. Im 15. Jahrhundert oder zu Beginn des 16. Jahrhunderts wurde das Innere mit Gewölben gedeckt. Ihr heutiges Aussehen (Grundriss und Schnitte Fig. 193—195, Äusseres Fig. 184, Inneres Fig. 186—187) erhielt die Kirche nach einem Umbau 1770—74, wobei zu der zweigewölbigen mittelalterlichen Kirche ein weiteres Gewölbe, ein Turm im Westen und eine Sakristei im Osten hinzugefügt wurden. Die erhaltenen

mittelalterlichen Teile sind mit Kalkmalereien (Fig. 188—192) versehen, die zwischen 1500 und 1530 von dem norrländischen Meister Eghil ausgeführt und 1924 restauriert wurden.

Die Kirche besitzt u. a. eine Anzahl wertvoller mittelalterlicher Holzbildwerke, unter denen der besonders gut erhaltene Altarschrein (Fig. 196—202) zu erwähnen ist. Es ist eine Antwerpener Arbeit aus der Zeit zwischen 1515 und 1520, deren Schnitzwerk dem sog. Maitre de Viborg, d. h. dem Schöpfer des Altarschreins in der Kirche zu Viborg (Dänemark), zugeschrieben wird. Die Malereien dagegen dürften von einem unbekanntem Antwerpener Meister, genannt Pseudo-Blesius (vielleicht Jan de Beer?) ausgeführt worden sein. Siehe auch Fig. 203—207.

SUMMARY

The oldest part of Årsunda Church (i. e., both the easternmost compartments of the present church) may already have been erected about the middle of the 13th century, to which time the oldest inventories of the church can be dated. During the 15th or at the beginning of the 16th century the interior was covered with vaults. The church got its modern aspect (plan and sections fig. 193—195, exterior fig. 184, interior fig. 186—187) after it was rebuilt in 1770—74, at which time a third vault, a tower in the west and a sacristy in the east were added to the two-vaulted mediæval church. The preserved mediæval parts are decorated with mural paintings (fig. 188—192), executed by the Norrland Master Eghil about 1500—30, restored in 1924.

The church owns, inter alia, a number of precious mediæval wood sculptures, among which notice should be paid to the particularly well-preserved altar screen (fig. 196—202). It is an Antwerp piece from about 1515—20, the sculptures of which are attributed to the so-called Maitre de Viborg, i. e., the master of the altar-screen in the church of the Danish town of Viborg, whilst the paintings probably were executed by an anonymous Antwerp master, called Pseudo-Blesius (possibly Jan de Beer). See also fig. 203—207.

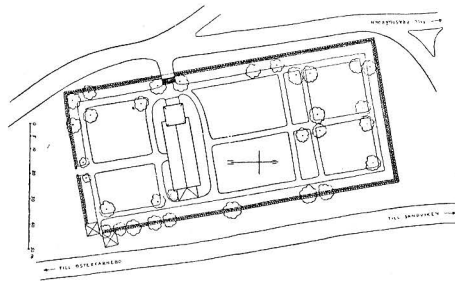

Fig. 218. Årsunda kyrka. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

HÖGBO KAPELL

INOM HÖGBO FÖRSAMLING

AV

BRYNOLF HELLNER

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.: INV. 1830. — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant. — KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1656; SST.PROT. 1781—1863; KST.PROT. 1864—nu; KR. PROT. 1837—nu.

Högbo bruk anlades av bergmästaren Olof Larsson och privilegierades åren 1659—1666. Dessförinnan fanns på platsen flera av bergsmän drivna hammare. Högbo blev redan 1622 kapellförsamling och 1869 eget pastorat. Församlingens första gudstjänsthus, ett kapell av trä, uppfördes samma år kapellförsamlingen bildades och invigdes av ärkebiskopen P. Kenicius.¹

Det första kapellet låg på Löten vid Västanbyn, varifrån det flyttades till sin nuvarande plats n. om Högbo by år 1777 på bekostnad av bruksinspektören P. Bomgren. Kapellbyggnaden gjorde efter 1869 tjänst som församlingens huvudkyrka ända till år 1882, då denna roll övertogs av den nya kyrkan vid Sandviken. Urspr. hölls gudstjänst vid Högbo endast var tredje söndag, men vid mitten av 1700-t. fick församlingen egen präst, till stor del tack vare bruksägarens frikostighet, och därefter hölls gudstjänst varje söndag.

KYRKOGÅRD Byggnaden omgives av en med ett gjutjärnsstaket i s. och v. samt med en stenmur i n. inhägnad kyrkogård, anlagd 1838 och senare utvidgad åt ö., vilken del omgives av ett trästaket (Sst.PROT.).

Intill år 1824 hängde klockorna i en stapel, sannolikt av samma enkla konstruktion som den ungefär samtida på Oslättfors (fig. 146). Även kapellet på Löten hade klockstapel, och då denna var uppförd så sent som 1744, flyttades den sannolikt till den nya platsen samtidigt med kyrkobyggnaden.

KAPELL-
BYGGNADEN Kapellet återuppfördes 1777 av liggande timmer med stående locklistpanel, sedan 1874 målad med vit oljefärg, dessförinnan rödfärgad. Fönstren ha gråmålade omramningar. Taket är brutet och täckt med svartmålad plåt, det inre täckes sedan 1855 av ett trätunnvalv med kraftigt profilerad taklist, tidigare av ett plant tak. Tornet är uppfört 1824 och utgöres av en stockkonstruktion med bräder på lock.

¹ IHRFORS, Ant., s. 72. — HIST. GEOGR. OCH STAT. LEXIKON.

Fig. 219. Högbo kapell fr. öster. Foto Salvén 1917.
 Äusseres von Osten. Exterior from the east.

Fig. 220. Högbo kapell. Interiör mot koret. Foto Edle 1930.
 Inneres. Blick auf den Chor. Interior towards the choir.

Fig. 221. Högbo kapell. Oljemålning. 1700-talet.
Ölgemälde. 18. Jahrh. Oil-painting. 18th century.

Det täckes sedan 1914 av en huv med kopparplåt och krönes av förgyllt klot och tupp. Urspr. hade tornet en lanternin liksom Oslättfors (fig. 145). Kapellet uppvärms sedan 1914 medelst varmluft. I sakristian finns en urspr. tegelmurad spis med oljemålning omramning av trä.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret är av trä. Altaruppsatsen från 1915, målad i vitt och guld, ersätter den urspr. anordningen med predikstolen över altaret. Den gamla altartavlan, oljemålning på duk i enkel förgylld ram, 1700-t:s förra hälft, framställer den korsfäste. Hänger nu å korets östvägg. Storlek: 131 × 75,5.

Altarringen, 1700-t., är marmorerad i brunlila och blått. Predikstolen från 1915 är gråblå med ornering i mörkare blått, brunt och rödlila samt guld. Gamla predikstolens bokpall är bevarad. Uppgången till gamla predikstolen var från sakristian. Den öppna, gråblå bänkinredningen avlöste 1888 den gamla, slutna. En del av de gamla bänkarnas gavlar finns som panel på Nybonds gård i socknen.

Läktaren och orgelfasaden äro målade i vitt och guld.

Nattvardskärl av silver från 1779—1892.

Brudkrona av silver, förgylld, med 6 tinnar och rombiska hängblad. Stplr (Johan Ek, Gävle, 1761). Förvaras i Sandvikens prästgård.

Fig. 222. Högbo kapell. Sigismund, oljemålning av Lorentz Pasch d. ä. 1700-talet.

König Sigismund. Ölgemälde von Lorentz Pasch d. Ä. 18. Jahrh.

King Sigismund. Oil-painting by Lorentz Pasch senior. 18th century.

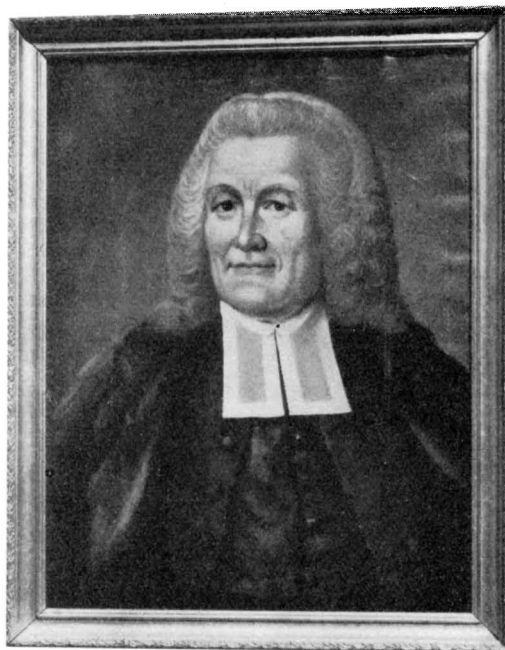

Fig. 223. Högbo kapell. Ärkebiskop Magnus Beronius. Oljemålning av Magnus Hallman. Foto Edle 1930.

Erzbischof Magnus Beronius. Ölgemälde von Magnus Hallman.

Archbishop Magnus Beronius. Oil-painting by Magnus Hallman.

Bland ljusredskapen märkes en krona av mässing och slipade glasprismor, krönt av en kunglig krona, 8 ljuspipor med droppskålar av glas, skänkt 1796 (Ant. i arkivet). H. 90. Närmast altaret.

Bland textilierna märkas: 2 mässhakar, en av rödviolett sammet med kantband och kors av smala guldband, tidigt 1700-t., inköpt från Ovansjö 1779, H. 104, samt en av svart sammet från 1833. Kollektihåv av svart sammet med band och frans av silver, i 1785 års inv. angiven som ny. L. 120.

Kapellet har en märklig samling porträttmålningar. Främst en serie svenska monarker från Gustav Vasa t. o. m. Fredrik I (fig. 222) (12 st.), i förgyllda samtida ramar, alla lika. (H. 140, B. 110). Samtliga signerade »LORENTZ PASCH PINX».¹ Utförandet av dessa kopior efter äldre porträtt är rätt schematiskt, och färgerna ha mörknat. Tavelsamlingen är skänkt till Högbo mellan åren 1785—1798, första gången upptagen i 1798 års inv.fört. men icke nämnda i 1785 års. Den är helt

¹ LORENTZ PASCH d. ä. född i Sthlm 1702 och efter 1728 verksam som porträttmålare i födelsestaden, död 1766.

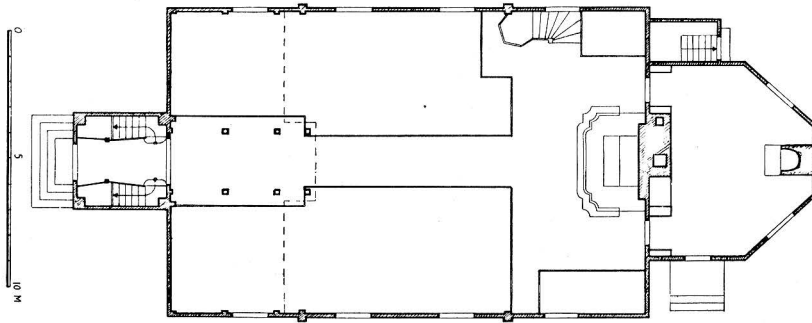

Fig. 224. Högbo Kapell. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

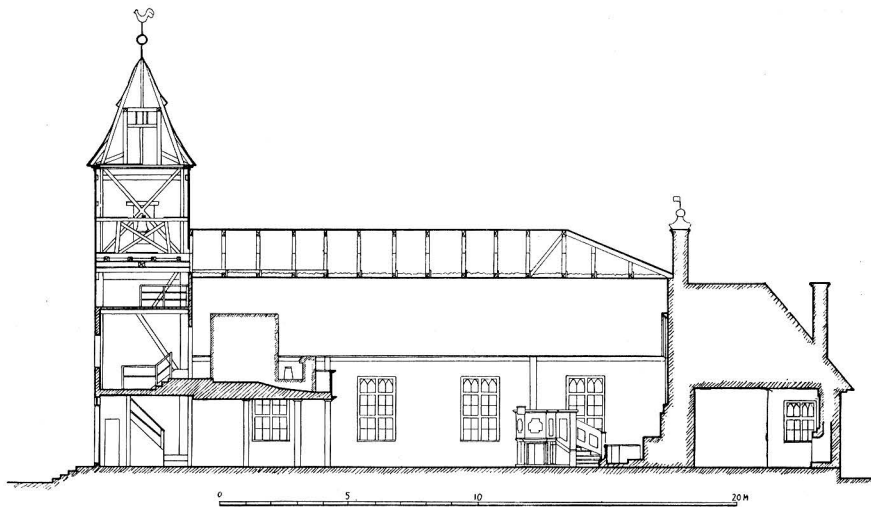

Fig. 225. Högbo kapell. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

säkert bildad av kammarherren och översten Hans Hierta, ägare av Högbo sedan 1736, och före 1751, då den slutar med Fredrik I. Hans Hierta avled 1754.

Vidare finnas på läktaren samtida porträtt av Ulrika Eleonora och Fredrik I (H. 77, B. 51). Okänd konstnär.

Slutligen finnes en serie om 15 porträtt av landets ärkebiskopar, liksom kunga-porträtten utförda i olja på väv (H. 67, B. 50), signerade på dukens baksida »PINXIT MAGN. HALLMAN»,¹ dessutom meddelas ärkebiskopens namn och en kort biografi. Den förste är Petrus Kenicius, den siste Magnus Beronius (fig. 223), som blev ärkebiskop 1764. Detta årtal, men ej hans dödsdatum (1775) är anført. Således har serien tillkommit mellan dessa år.

På korets s. vägg hänger en oljemålning på trä (H. 79, B. 62), i skulpterad och förgylld ram (fig. 221). Framställer en äldre man, knäfallande framför ett altare; ovanför detta en flygande duva. 1700-t.

Pedellstav av svart trä. H. 163. 1800-t:s början.

Storklockan är gjuten i Gävle av Lindahl och Runér 1850, den mindre likaledes i Gävle av Erik Hillström 1743. Bland den senares inskr. märkas: »EHO MIN KLINGAND RÖST I HÖGBO BYGD WIL LYDA DEN SOM EN CEDER HÖG SKAL LIBANON BEPRYDA» m. fl. artiga anspelningar på friherrinnan Catharina Cederströms (Hans Hiertas makas) namn.

SAMMANFATTNING

I. Högbo första kapell, byggdes vid Västaby och invigdes 1622.

II. Det nuvarande kapellet byggdes 1777 på sin nuvarande plats med användande av timmer från det gamla kapellet. Kapellet äger två serier av porträtt, dels svenska konungar fram t. o. m Fredrik I, målade av Lorentz Pasch d. ä., dels ärkebiskopar från 1609 till 1775, målade av Magnus Hallman. Porträttsamlingen hopbragt under 1700-t:s sen. del.

ZUSAMMENFASSUNG

Die erste Kapelle in Högbo wurde 1622 erbaut. Die jetzige Kapelle wurde 1777 errichtet, mit Ausnahme des Turms, der 1824 hinzukam. Die Einrichtung stammt aus dem 18. und 19. Jahrhundert sowie aus dem Jahre 1915. Die Kapelle besitzt eine bemerkenswerte Gemäldesammlung, vor allem eine Reihe von Bildnissen schwedischer Könige (12 Stück; Fig. 222), die von Lorentz Pasch (1702—1766) signiert sind, sowie 15 Bildnisse von Erzbischöfen des Landes (Fig. 223), gemalt von Magnus Hallman (geb. 1745, gest. nach 1796).

SUMMARY

The first chapel at Högbo was built in 1622. The present chapel was erected in 1777, except the tower, added in 1824. The fittings originate from the 18th and 19th centuries and from

¹ MAGNUS HALLMAN född i Östergötland 1745, död efter 1796, verksam framför allt i Uppsala och Östergötland som porträttmålare.

1915. The chapel owns a remarkable collection of paintings, particularly a series of portraits of Swedish kings (12 pieces; fig. 222), signed by Lorentz Pasch (1702—1766), and 15 portraits of Swedish archbishops (fig. 223), painted by Magnus Hallman (b. 1745, d. after 1796).

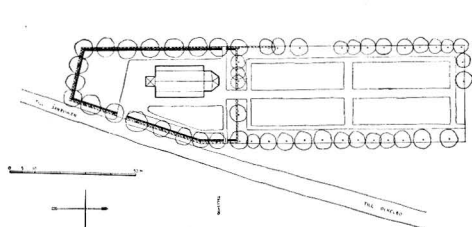

Fig. 226. Högbo kapell. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

Fig. 227. Sandvikens kyrka från söder. Foto Andréén 1933.

Äusseres der neuen Kirche von Süden.

Exterior of Sandviken new church from the south.

SANDVIKENS KYRKA

INOM HÖGBO FÖRSAMLING

AV

ERIK ANDRÉÉN

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.SAML.: I B. St. ritningar till ny kyrkobyggnad 1929.

Sandvikens järnverk grundades 1862 av konsul G. F. Göransson och har nu växt ut till Sveriges största kvalitetsstålverk. Denna snabba utveckling har medfört, att Sandvikens köping numera med sina över 12 000 invånare är folkrikast bland landets köpingar och municipalsamhällen.

År 1882 inköpte järnverket en kyrkobyggnad av en friförsamling och skänkte den till Högbo församling. (Jfr ovan s. 234.)

På kyrkogården, en med barr- och lövträd bevuxen höjd (fig. 233), utgör ö. delen KYRKOGRÅRD begravningsplats och inhägnas av ett gjutjärnsstaket. Vid ö. sidan uppfördes 1906

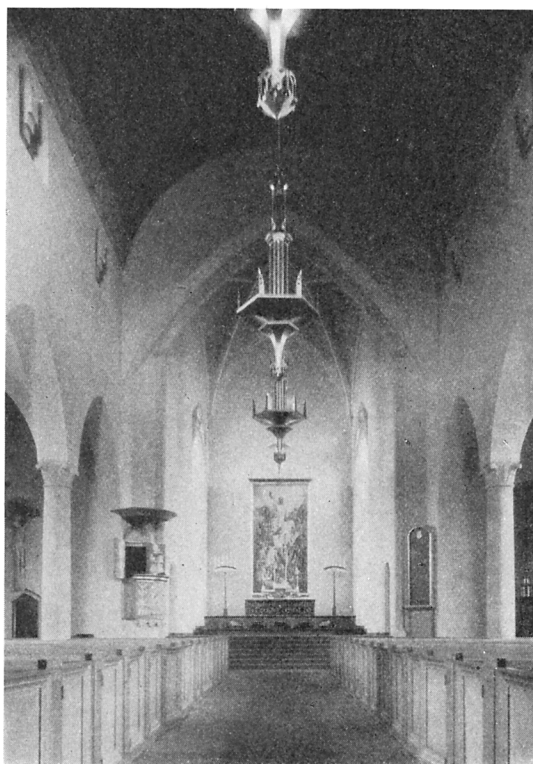

Fig. 228. Sandvikens kyrka. Interiör mot altaret.
Foto Price.

Inneres mit Blick zum Altar. Interior towards the altar.

ett gravkapell av sten, vitputsat och täckt med gråmålad takplåt. Platsen omkring och v. om den nya kyrkan är ett öppet område med stenterrasser och trappor.

DEN ÄLDRE
KYRKAN

Den äldre kyrkobyggnaden var orienterad med koret åt n. (fig. 232). På en låg stengrund voro väggarna uppförda av liggande timmer, reveterade och avfärgade vita med grå putsad sockel. Tak och tornhuv med svart tjärpapp, resp. kopparplåt. Innerväggarna voro målade i gult med vita pilastrar, taket brädpanelat och alla golv av trä. En sakristia var inredd n. om den med en femsidig absid försedda korväggen. — Denna byggnad revs 1933, men grunden lämnades kvar och tecknar alltså jämt i kyrkogårdens gräsmatta den gamla byggnadens plan.

INREDNING

I koret höjde sig ovan det fristående altaret en predikstol. Den var liksom altarringen, den öppna bänkinredningen och orgelläktaren laserad i grönt. Nattvardskärl, skrud och klockor fr. slutet av 1800-t.

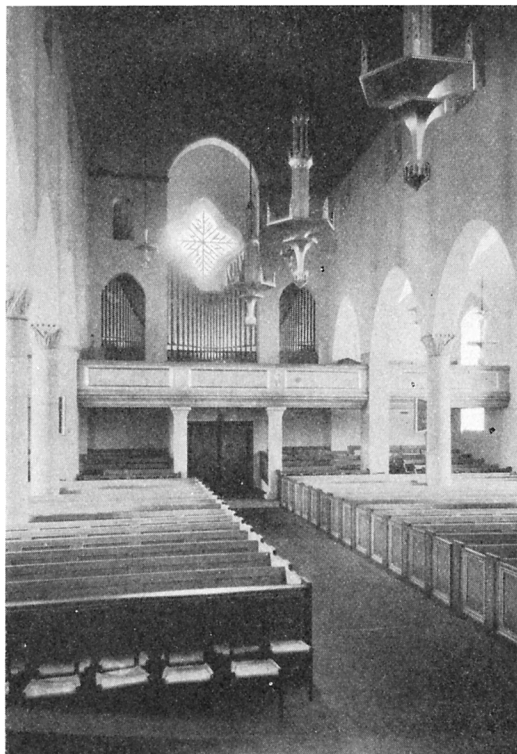

Fig. 229. Sandvikens kyrka. Interiör mot orgeln.
Foto Price.

Inneres mit Blick nach der Orgel. Interior towards the organ.

Den nya kyrkan uppfördes 1929—1931 efter ritn. av arkitekt Lars Israel Wahlman¹ i Stockholm. Dess tillkomst främjades genom en donation av bruksdisponenten Tord Magnuson och hans maka Elisabeth, f. Göransson. Invigning 29 nov. 1931.

Kyrkan är en basilika med tre skepp och torn i ö. över koret. — Alla murar av tegel, slamputsade och avfärgade i tegelrött. Sockel av huggen röd granit. Fönstren spetsbågiga med blyinfattat råglas. Samtliga portar och ytterdörrar helt beslagna med kopparplåt. V. gaveln, där huvudingången är belägen, har rund- och fyrpassfönster samt blindingar. Ingångstrappan av röd granit med smidda järnräcken. Sadeltaket, täckt med enkupigt tegel, uppdelas i två fall av en avsats med halvrunda takkupor av kopparplåt. Spånklädd tornspira med kopparspets och förgyllt kors.

Innerväggarna äro avfärgade varmt gråvita. Valven vila på tre par kolonner av rödaktig sandsten med huggna kapitäl, symboliserande vinet och brödet. Koret

¹ F. 1870 i Hedemora; professor vid Tekniska högskolan i Stockholm.

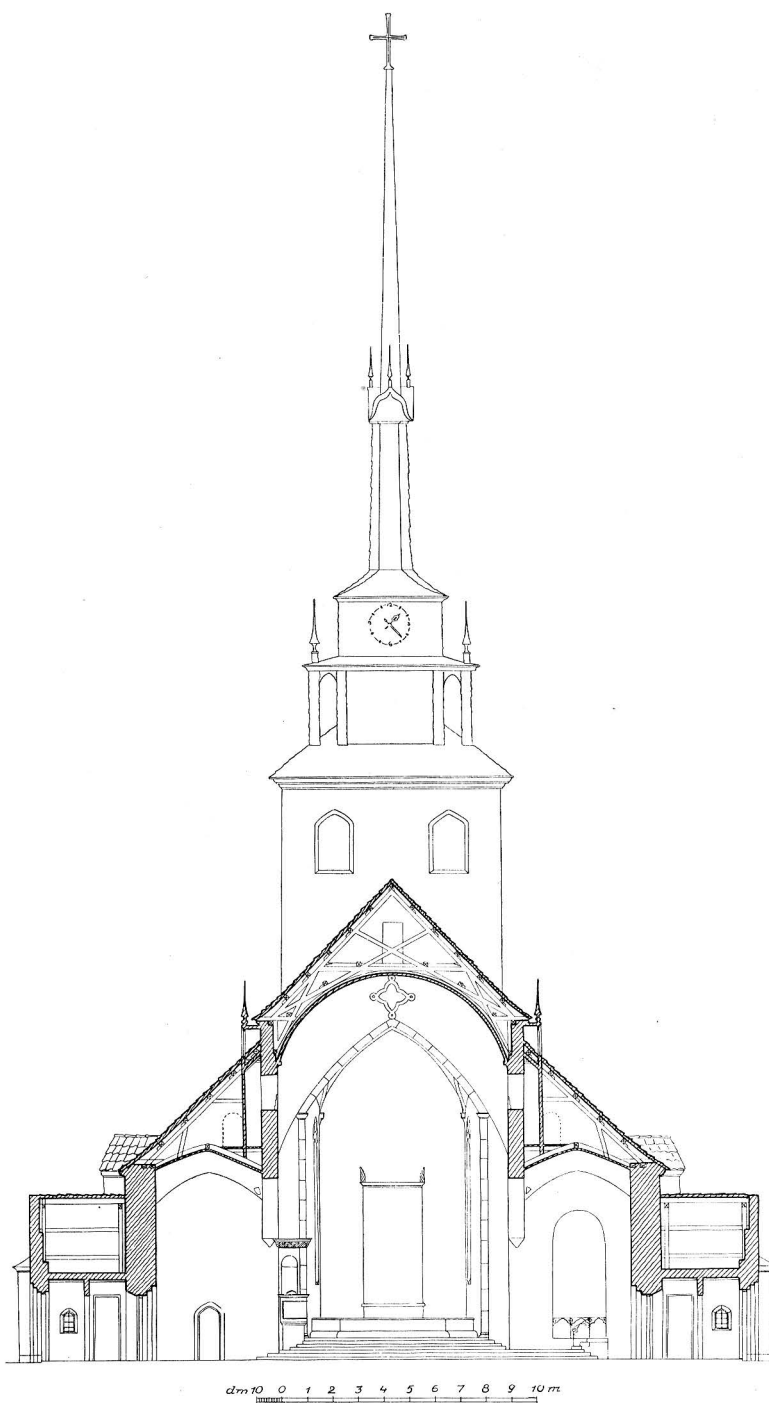

Fig. 230. Sandvikens kyrka. Tvärsektion.

Querschnitt der neuen Kirche.

Sandviken new church. Cross section.

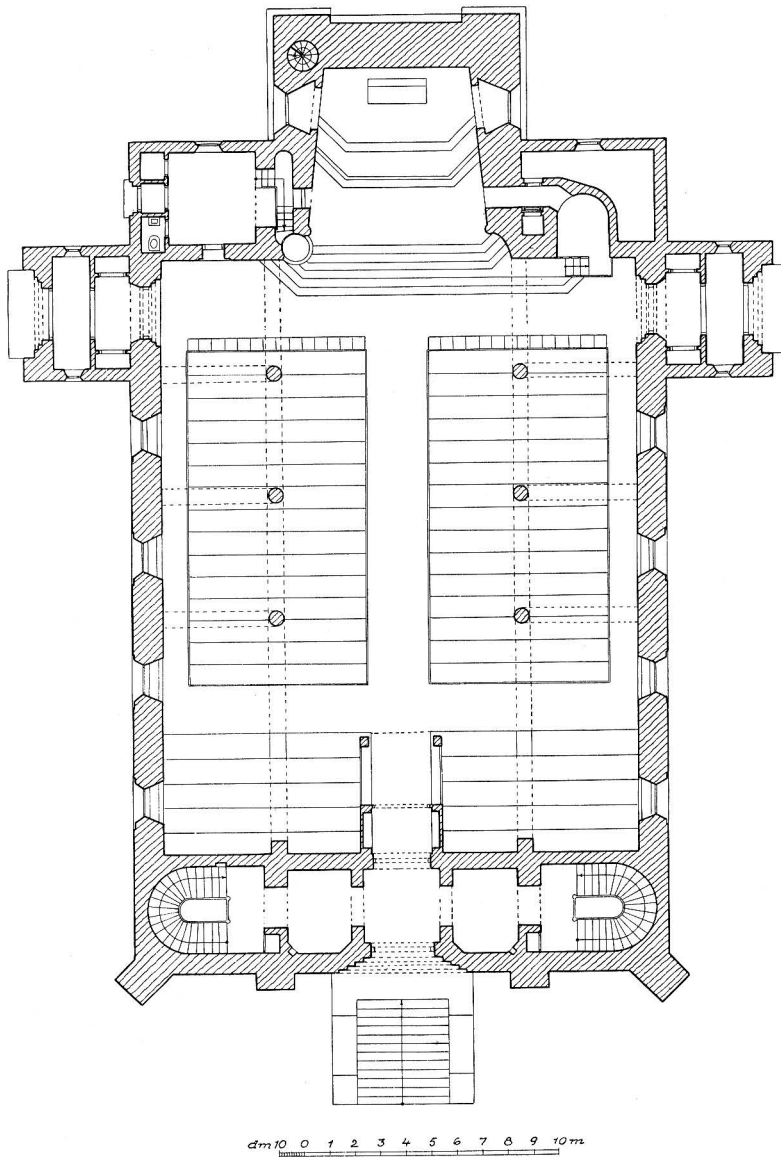

Fig. 231. Sandvikens kyrka. Plan. Skala 1:300.

Grundriss der neuen Kirche.

Plan of the new church.

täckes av ett stjärnvalv med ribbor, avfärgat i blått och rödbrunt; mittskeppets tunnvalv rödbrunt med anfangsbård. Sidoskeppen ha kupolartade valv.

S. om triumfbågen en dopnisch med tegeltrappa och smitt järnräcke. — Orgel-läktaren vilar på skeppets två västligaste, murade och gråputsade pelare samt två sandstenspelare. Västpartiet är utformat såsom förhall med dubbla stentrappor till läktaren. — Kyrkan har golv av tegel med trägolv i bänkkvarteren. I förhallen kalkstensplattor.

Sakristian vid korets n. sida har putsat innertak med kalkmålning i grått och rött samt ett målat glasfönster. I s. väggen ett altare av trä med dekorerade fyllningar och brokadklädd skiva.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret är murat och klätt med polerad kalksten. Därövan en framställning av Kristi bergspredikan, oljemålning av Gunnar Torhamn¹ 1931. Altarring av trä.

Predikstol, skuren i ek, med förgylld reliefornering: på korgen evangelistsymboler och på dörrarna nytestamentliga scener.

Krucifix (fig. 234), skulptur i ek av John Lundqvist²; ovan sakristidörren. — Kors av silver, delvis förgyllt, med infattade stenar; altaret. Utfört av J. Ängman, Stockholm, 1932 efter ritn. av kyrkans arkitekt. — Dopfont av kolmårdsmarmor med lock av ek. — Dopskål av silver, åttssidig, utförd av J. Ängman 1931.

Bänkinredningen är sluten och laserad i gråbrunt och gråblått liksom läktarbröstningen. Orgelns pipor ha med god verkan lämnats synliga inom sin öppna ramkonstruktion.

Armatyr för elektrisk belysning: 16 större och mindre ljuskronor, skurna i trä och delvis förgyllda. — Två kandelabrar vid altaret, skurna i trä och grålaserade, med förgyllda krön. — Vid särskilda tillfällen insättas ett flertal ljusredskap för levande ljus.

Antependium av rött ylle med broderier i flerfärgat silke, guld och stål. — Antependium, utfört i pinnspets av fru E. Magnuson på Högbo. — Altarbrun av spets i linne och guld. — Två mässhakar av grönt mönstrat siden med broderier i guld och flerfärgat silke. — Två mässhakar av vitt mönstrat siden med broderier i flerfärgat silke. — Kollektåvar, 4 st., av röd sammet, med korta ekskaft.

I tornet hänga två klockor av malm, gjutna i Stockholm 1931.

¹ F. 1894 i Kungshamn.

² F. 1882 i Stockholm.

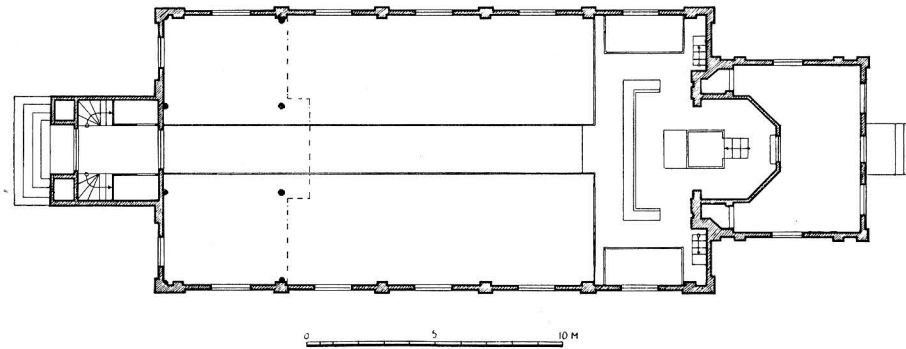

Fig. 232. Sandvikens gamla kyrka. Plan skala 1 : 300.
 Grundriss der alten Kirche. Plan of the old Sandviken church

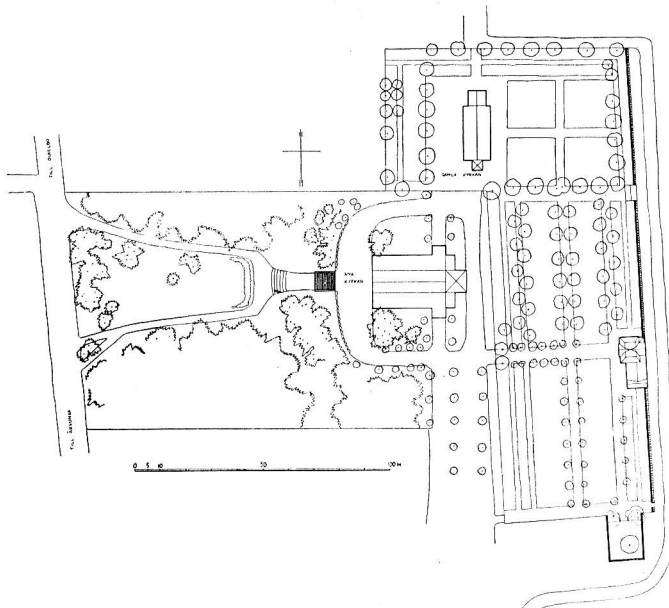

Fig. 233. Sandvikens kyrka. Situationsplan.
 Lageplan. Plan of situation.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Sandviken wurde 1929—1931 nach dem Entwurf von Prof. L. I. Wahlman erbaut. Einrichtung aus derselben Zeit.

SUMMARY

Sandviken Church was erected in 1929—31 from drawings by Prof. L. I. Wahlman. Contemporary fittings.

Fig. 234. Sandvikens kyrka. Krucifix
av John Lundqvist. 1930.

Krucifix von John
Lundqvist. 1930.

Crucifix by John
Lundqvist. 1930.

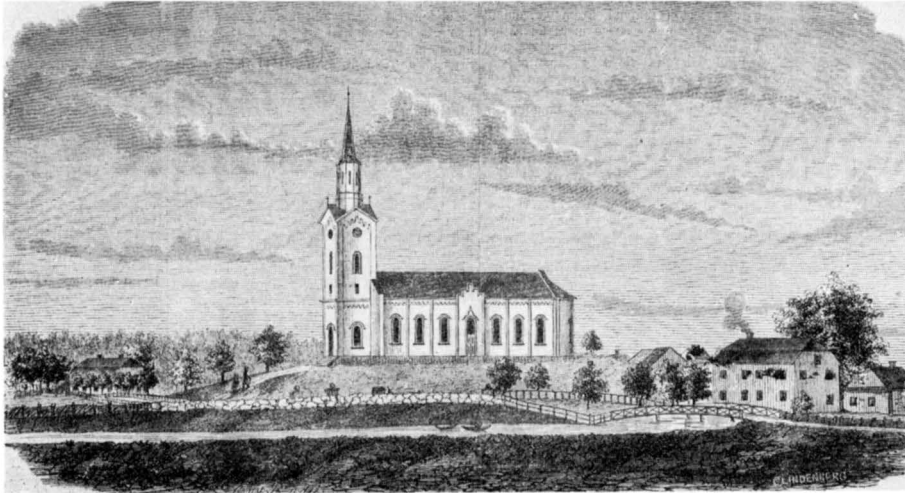

Fig. 235. Hamrånge kyrka. Efter träsnitt ur »Svenske Arbetaren» 1864. Till höger prästgården, till vänster gamla kyrkogården.

Die Kirche in Hamrånge nach einem Holzchnitt von 1864. Rechts das Pfarrhaus, links der alte Friedhof. Hamrånge Church after a wood cut from 1864. On the right: the rectory, on the left: the old churchyard.

HAMRÅNGE KYRKA

AV

ERIK ANDRÉN

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gestrícia; INV. 1830. — I B. ST.: Ritn. till ny kyrka 1846 av C. A. SETTERBERG; Omarb. ritn. till ny kyrka 1846 av J. F. ÅBOM. — I A. B. B. L.; BR.-FÖRS. $\frac{3}{6}$ 1807. — I G. LVK.: SEHLBERG. — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant.

KYRKANS ARKIVALIER: RÅK. 1702—1743, 1752—nu; SST.PROT. 1754—1862; KST. PROT. 1858—nu; INV. och VIS.PROT. 1752—nu; Kyrkans handl. 1739—1904.

Kyrkans äldsta inventarier, dopfunten och en biskopsbild, visa att församlingen funnits till vid 1200-talets mitt. Namnet förekommer för första gången 1302 i en lista för biskopsvisitationer (Sv. DIPL.) samt i 1314 års förteckning för sexårgälden (10 öre penningar — jfr sid. 131 not). En i Linköpings stiftsbibliotek förvarad handskrift från 1343 redogör för kyrkans ägor och prästebolet. Under den senare medeltiden förekommer namnet ofta, vanligen under formen Hambrunge.

Råskillnaden mellan Skogs sn i Hälsingland och Hamrånge fastställdes av ärkebiskop Olof år 1324 (Westin).

Kyrkan har, alltsedan den först grundades och till dess N. stambanan på 1870-talet byggdes, legat vid den viktigaste samfärdsleden till Norrland, hälsingelagens »Nordanstig». Också ha flera av Sveriges konungar åhört mässon i den gamla, nu rivna kyrkan. Stundom synes den livliga

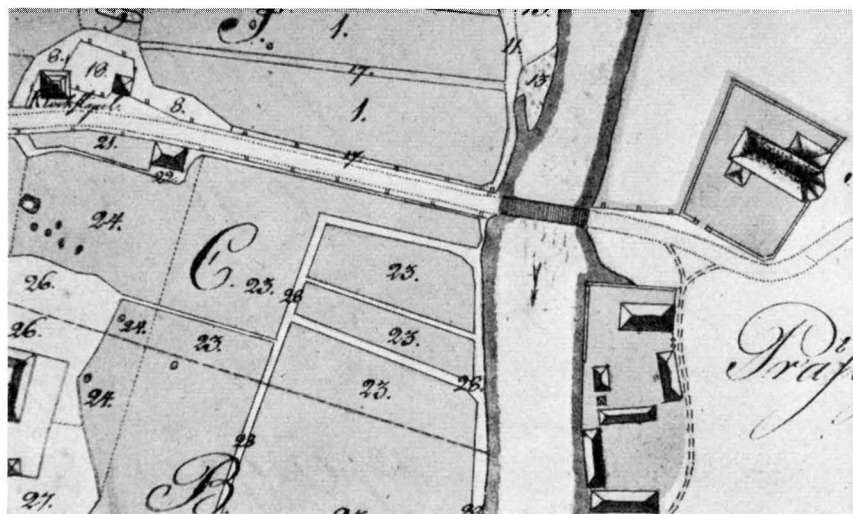

Fig. 236. Hamrånge kyrka. Detalj av karta över Bergs by 1816—1817.
Detail der Karte von dem Dorf Berg 1816— 1817. Detail of the map of the village of Berg 1816—1817.

trafiken ha stört gudstjänsten, ty 1727 ville kyrkoherden »låta göra en Bom öfver Landsvägen, som wid sammanringningen igenslås» (VIS.PROT.) för att tvinga de vägfarande att bevista gudstjänsten.

Under medeltiden har S. Mikael varit kyrkans skyddshelgon — ännu vid 1700-t:s slut kallade allmogen Michaëlis dag kyrkmässa och firade den som helgdag (HÜLPHERS). Efter reformationen var kyrkan vigd åt den heliga Treenigheten, Sancta Trinitas; även detta torde gå tillbaka på medeltiden, då Treenigheten intog mittplatsen i altarskåpet (jfr s. 257).

KYRKO- GÅRDAR

Ehuru den gamla kyrkan rivits och den nya uppförts på annan plats, har den gamla kyrkogården blivit bevarad och i senare tid underhållits med stor pietet. Dess läge invid korsningen av den gamla norrlandsvägen och Hamrångeån framgår av fig. 237. Området är anmärkningsvärt litet, vilket låter oss ana, att inga väsentliga utvidgningar förekommit under nyare tid, detta i motsats till vad som vanligtvis är fallet. Kyrkogården inhägnas nu av en låg kallmur med ingångar på ö. sidan och mitt för prästgården i s. muren. I äldre tid fanns en hög, rappid bogårdsmur med spåntak och stigluckor (en i s. och en i so. Jfr fig. 236). År 1775 ombyggdes den ena av murmästaren Eric Söderblom (RÄK.). Under 1840-t. revos stigluckorna, och hela muren omlades av dalkarlar. Tydligt slopade man nu trätaget och lade muren i kallt förband, detta i överensstämmelse med ett kungligt cirkulärbrev, utfärdat redan 1764.¹ Stigluckorna ersattes 1842 med murade stenpelare och järngrindar.

¹ Jfr SVERIGES KYRKOR, Uppland, bd IV, s. 207 f.

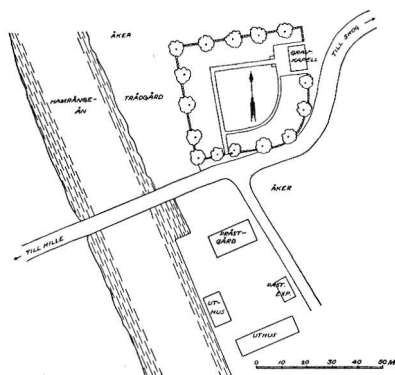

Fig. 237. Hamrånge kyrka. Gamla kyrkogården.

Der alte Friedhof. The old churchyard.

Vid kyrkogårdens ö. sida ligger — delvis på den gamla kyrkans plats — ett gravkapell, uppfört 1876.

Den trånga kyrkogården framtvang 1834 (vid en befarad koleraepidemi) en ny begravningsplats vid Österhed, några km n. om kyrkan. Denna kyrkogård har sedan dess alltmera tagits i anspråk och vid flera tillfällen måst utvidgas. År 1925 uppfördes där ett begravningskapell.

Den gamla klockstapeln uppfördes 1649 (SEHLBERG) på en höjd ungefär 200 m v. om kyrkan. Dess plan var kvadratisk med 8,5 meters sida. Sockeln bestod av en halvmeterhög stenfoot och två timmervarv. Därövan reste sig ett kvadratisk torn med 14 runda ståndare, förbundna genom snedsträvor. Hela stommen (H. till takfoot 11,5 m) var inklädd med brädpanel. Stapeln avslutades av en 6,5 m hög, spånklädd »dohm». (BR.FÖRS. 1807). I VIS.PROT. 1747 nämnes en förestående brädkläddning av stapeln — möjligen har den dessförinnan haft helt öppen konstruktion. Den revs på 1850-t.

Strax s. om den gamla kyrkogården ligger prästgården (fig. 237). Enligt HÜLPHERS uppfördes här en ny sätesbyggnad 1775 (den nuvarande tillkom 1806). — Samma källa uppger, att ett fattighus funnits invid kyrkan, men att detta, liksom den övriga bebyggelsen kring kyrkan, nedbränts vid ryssarnas härjningar i denna trakt 1721.

Den på 1850-talet nedrivna medeltidskyrkan låg på n. delen av den gamla kyrkogården (fig. 236). Om byggnaden sådan den tedde sig efter 1700-t:s om- och tillbyggnader, kunna vi erhålla en god föreställning dels genom en målning (fig. 238) dels genom BR.FÖRS. 1807, HÜLPHERS och notiser i VIS.PROT.

Kyrkobyggnaden bestod av följande delar: ett rektangulärt långhus med tresidigt avslutat kor, vid n. muren en sakristia och vid den s. ett vapenhus; yttermått:

GAMLA
KYRKAN

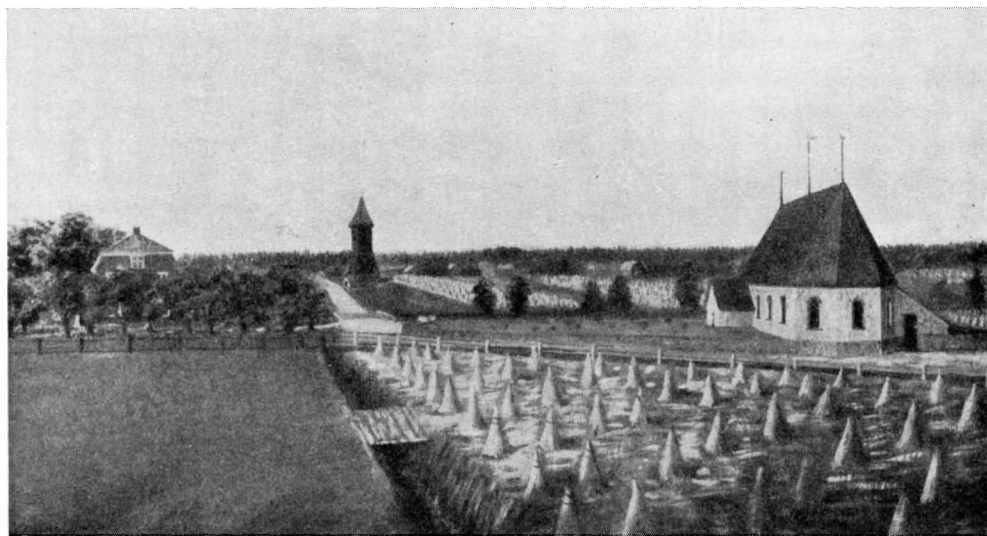

Fig. 238. Hamrånge kyrka. Gamla kyrkan. Målrad ur minnet 1913 av C. Lundkvist.
 Die alte Kirche in Hamrånge, aus dem Gedächtnis Hamrånge old church, painted from memory by C.
 gemalt von C. Lundkvist 1913. Lundkvist 1913.

L. 30,6 m, B. 11,7 m och H. till takfot 6,6 m. Murarna bestodo av gråsten, ut- och invändigt rappade (murtjocklek c:a 135). Fönstren voro rundbågiga (H. 375), 3 i koret och 4 i långhuset, med blyinfattade rutor. Det branta sadeltaket vilade på »28 stadiga takstolar» och var täckt med tegel (1807) på underlag av bräder och näver. Den östra takflöjeln bar inskriften »SANCTA TRINITAS — 1698»¹, den mellersta: »PETRUS ERASMI P. T. PASTOR HAMBRUNG ANNO 1688».

Innertaket av spåntade bräder, vitlimmat med blå lister och »en gyllene sol med krans omkring». Detta paneltak härrörde från en ombyggnad 1698, då de gamla stenvälven nedrevos. HÜLPHERS uppger, att valvmålningar skola ha funnits, som »wisat många särdeles figurer sedan Catholska tiden».

Sakristian vid n. muren var liksom kyrkan i övrigt uppförd av gråsten; yttermått: 12,3 m och 6,1 m, H. till takfoten 3,6 m. Det åt n. sluttande pulpettak var av bräder och näver med yttertäckning av spån. Två fönster med luckor funnos och i ö. muren en plåtbeslagen dörr. Det plana innertaket av vitlimmade spåntbräder.

Vapenhuset vid s. muren hade en yttre L. av 6,3 m, B. 6 m och H. till takfoten 2,5 m. Rummet täcktes av ett tegelvalv. Både ytterporten och dörren till kyrkan voro plåtbeslagna.

¹ Fanns 1933 i privat ägo.

Fig. 239. Hamrånge kyrka från väster. Foto Salvén 1917.
 Aussenansicht von Westen. Exterior from the west.

Bevarade inventarier visa, att en kyrka funnits på platsen senast vid 1200-t:s mitt. Ingenting talar emot ett antagande, att vissa partier av den på 1850-t. rivna stenkyrkan tillhört denna äldsta byggnad, nämligen långhuset helt eller delvis. Om detta är riktigt, voro valven med säkerhet senare inslagna. Hur ö. partiet urspr. varit utformat är ovisst, likaså byggnadstid för vapenhus och sakristia. Muralmålningarna ha sannolikt — liksom valven — tillkommit under medeltidens sista skede, den tid då Eghil och andra målare prydde Norrlandskyrkornas valv och väggar med dekorativa målningar.

Vid 1600-t:s slut synes kyrkan varit för trång och beträffande valven bristfällig. Åren 1688—1698 företogs därför en omfattande reparation och tillbyggnad. Ö. partiet nedrevs, och ett kor av skeppets bredd och med tresidig avslutning uppfördes. Samtidigt nedtogos valven, ett målat trätak uppsattes. Det tresidiga ö. partiet är med all säkerhet inspirerat av landskapets största kyrka, Trefaldighetskyrkan i Gävle. Vid denna byggnad, uppförd 50 år tidigare, har nämligen denna korform tillämpats, men för övrigt är den icke påvisbar inom Gästrikland förrän på 1750-t. i Torsåker.

År 1762 blev kyrkan besiktigad av stadsmästaren Daniel Lundqvist från Gävle. En omfattande reparation befanns nödvändig, och under de två följande åren reparades kyrkan och tillbyggdes sakristian under Lundqvists ledning.

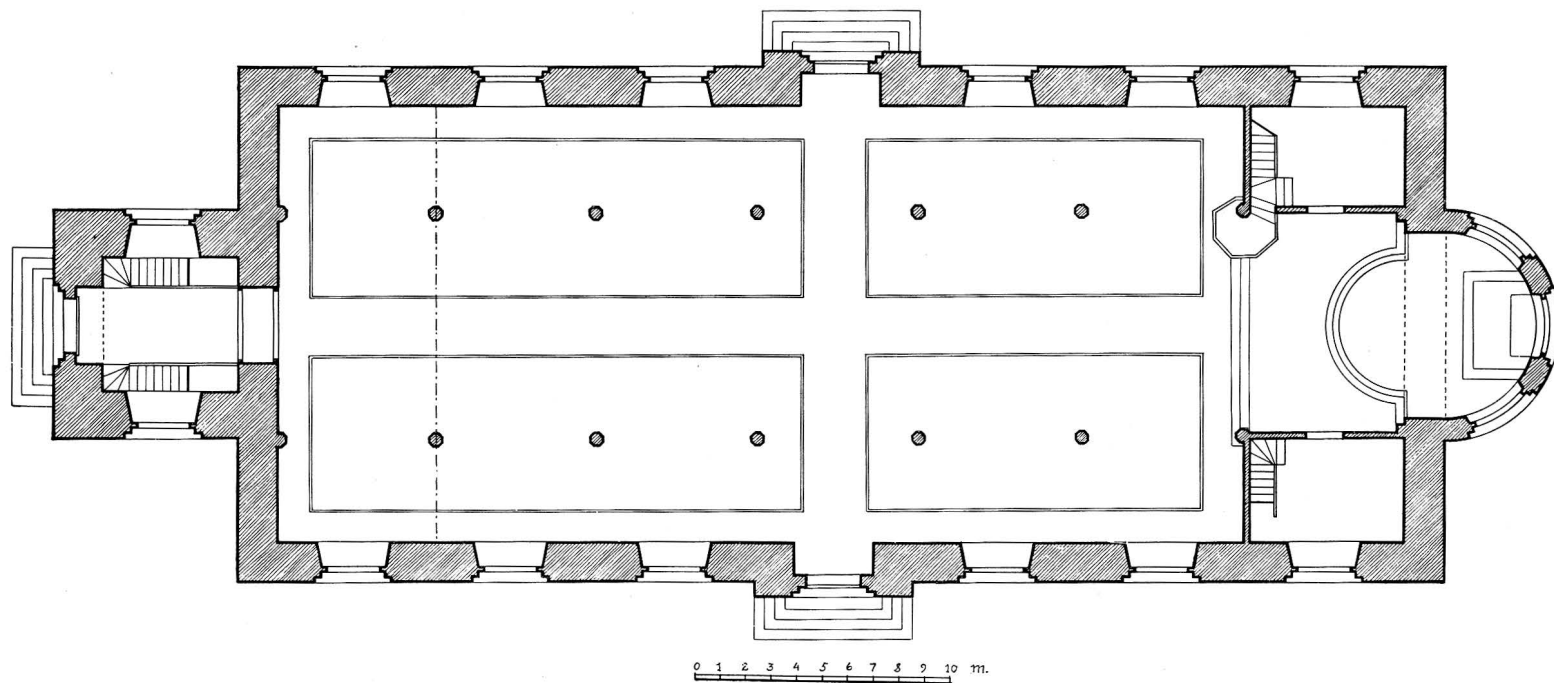
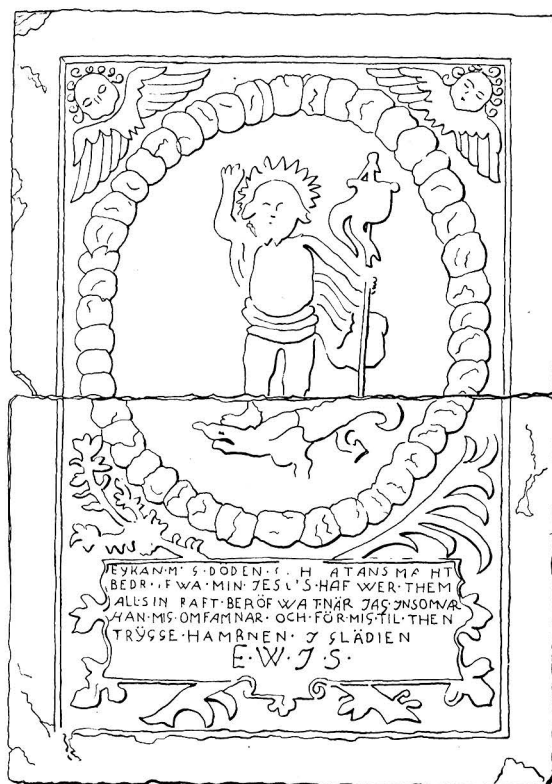

Fig. 240. Hamrånge kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

0 1 2 3 4 5 10 dm.

Fig. 241. Hamrånge kyrka. Gravsten.

Grabstein.

Gravestone.

Trots de vidtagna åtgärderna beredde kyrkobyggnaden församlingsborna mycket bekymmer; murarna visade hotande sprickor, och kravet på ökat bänkutrymme gjorde sig alltmer gällande. Redan 1816 beslöt församlingen göra ett sammanskott till ny kyrkobyggnad, och 1843 fattades ett beslut, att den nya kyrkan skulle uppföras på berget »i Prestebolets åker invid kyrkostig».

Då den nya kyrkans uppförande pågick, beslöt församlingen den 20 aug. 1848 att riva medeltidskyrkan för att använda dess material vid nybygget — vinsten blev givetvis ringa, men förlusten kännes numera stor.

Altaret var (sedan 1698) av timmer med disk av bräder. Av det äldsta kända altarskåpet återstå några figurskulpturer (1400-t:s slut); även av den 1708 skänkta barockuppsatsen och av korskranket äro fragment bevarade (se s. 257 ff.).

Bänkinredningen var sluten. Tre läktare funnos, en i v. av 9 alnars Dj. och

MEDELTIDS-
KYRKANS
INREDNING

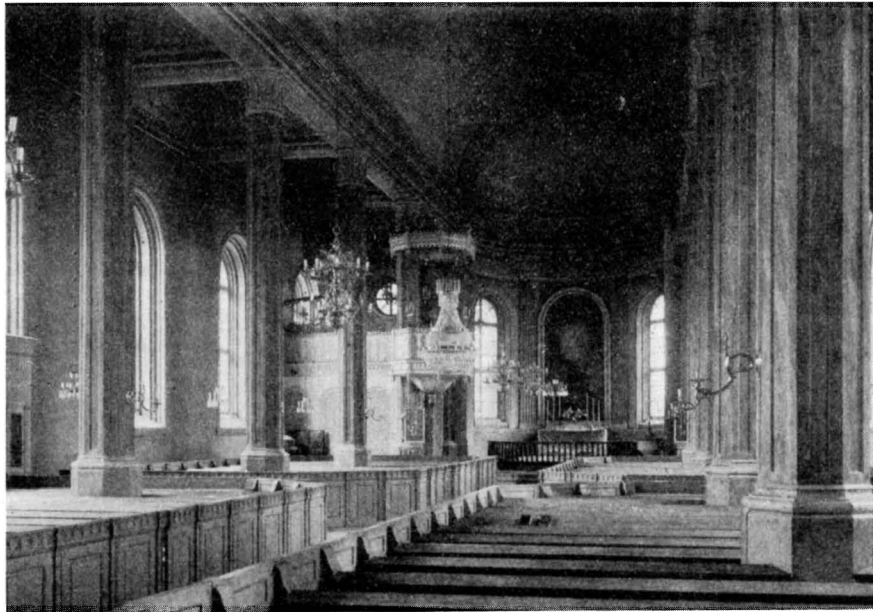

Fig. 242. Hamrånge kyrka. Interiör mot koret.. Foto Salvén 1917.
 Inneres mit Blick zum Altar. Interior towards the altar.

Fig. 243. Hamrånge kyrka. Interiör mot orgelläktaren. Foto Salvén 1917.
 Inneres mit Blick nach der Orgel. Interior towards the organ.

en utmed vardera s. och n. sidorna av 11 alnars L. och $2\frac{1}{2}$ alns Dj. — Predikstolen (jfr s. 270) vid n. väggen var rikt sirad med bildhuggeriarbete och blev 1710 ommålad och förgylld på överste R. H. Horns bekostnad (SEHLBERG).

Orgel saknades, ehuru kommerserådet David Schinkel 1807 testamenterat 500 rdl. härtill. Det knappa bänkutrymmet ansågs icke tillåta uppsättandet av en orgel.

Flertalet av den gamla kyrkans värdefulla konstföremål finnas ännu kvar, förvarade i den nya kyrkan (s. 264).

Den nuvarande, 1854 invigda kyrkan är belägen på en skogklädd höjd, ungefär 150 m ö. om den gamla. Kyrkområdet, som icke utgör begravningsplats, avgränsas i n. från gamla landsvägen genom ett järnstaket med två grindar (uppsatt 1897).

Länsbyggmästaren C. A. Setterberg i Gävle fick 1845 i uppdrag att utarbete ritningar till den nya kyrkan. Hos Ö. I. Ä. godkändes dessa följande år, dock först sedan de undergått vissa omarbetningar av ark. J. F. Åbom.¹ Byggnadsarbetet bedrevs under Setterbergs ledning och fullbordades 1851. Först den 16 juli 1854 förrättades invigningen.

Murarna äro uppförda av sten, utvändigt rappade och avfärgade ljusröda med pilastrar, lister och omfattningar i vitt. Putsad sockel av sten i ojämna skikt. Sadeltaket har rödfärgad järnplåt; tornhuvan är koppartäckt.

Kyrkrummet är treskeppigt med koret i söder. Mittskeppet har tunnvalv (urspr. av »gärdsel och ler»), buret av 12 åttasidiga träpelare i två rader, sidoskeppen täckas av ett slags klostervalv. Murarna äro invändigt avfärgade i ljusgrått, pelarna målade i grågrönt. Träggolv överallt, i koret förhöjt.

I vardera sidoskeppet är den sydligaste travén avskrankad till sakristia resp. församlingsbibliotek; ovan dessa rum öppna läktare. — Kyrkan uppvärms genom 2 st. järnkaminer.

Altaret är byggt av trä. Altartavlan, en kopia i olja på duk efter Fr. Westins Kristi uppståndelse², är utförd av S. A. Blombergsson³ 1869. — Altarringen är gråmarmorerad.

Från 1400-t:s sista år fanns ett altarskåp med dubbla dörrar. Mittpartiet inne-

¹ En mycket anlitad arkitekt i Ö. I. Ä.; f. 1817, d. 1900.

² Utförd 1823 såsom altartavla för Kungsholms kyrka i Stockholm. Jfr SVERIGES KYRKOR, Stockholms kyrkor, bd III, s. 53.

³ F. 1810, d. 1875.

Fig. 244. Hamrånge kyrka. Detalj av gamla altaruppställningen 1708. Foto Edle 1930. Detail des alten Altaraufsatzes. 1708. Detail of the old altar piece. 1708.

NYA KYRKO-
BYGGNADEN

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Fig. 245. Hamrånge kyrka. Maria med barnet. Från gamla altarskåpet. 1400-talets slut. Foto Edle 1930.
 Maria mit dem Kind. Vom alten Altarschrein. Ende des 15. Jahrh.
 Mary with child. From the old altar-piece. Late 15th century.

Fig. 246. Hamrånge kyrka. S. Mikael. Från gamla altarskåpet.
 St. Michael. Vom alten Altarschrein.
 St. Michael. From the old altar-piece.

höll tre skulpturer: jungfru Maria, Treenigheten och S. Mikael. I vardera dörren funnos 4 mindre skulpturer. I inv. 1752 säges arbetet vara »wackert och förgylningen durabel». Nu återstår av det hela blott Maria- och Mikaelbilderna, skurna i björk, H. 80. Maria (fig. 245) bär en klädning av mönstrat silvertyg med blått foder och mantel i guld, rödfodrad. Kristusbarnet har en framtill öppen grön klädnad. Marias v. underarm och Kristi h. fot saknas. S. Mikael (fig. 246) är iförd en gotisk rustning i silver och mantel i guld med rött foder. Gyllene hår med grön bindel. Båda underarmarna och svärdet saknas. — Detta altarskåp synes 1708 ha av

Fig. 247. Hamrånge kyrka.
S. Mikael. 1400-talets slut.
Foto Hellner 1933.

St. Michael. Ende des 15. Jahrh.
St. Michael. Late 15th century.

Fig. 248. Hamrånge kyrka.
S. Birgitta. Omkring 1500.
Foto A. T. A. 1918.

St. Brigitta. Um 1500.
St. Brigitta. About 1500.

lösts av en i trä skuren uppsats, vilken omfattade den gamla kyrkans rundbågiga ö. fönster. Över ett med blomguirland och bladkonsoler sirat sockelparti reste sig spiralvridna kolonnpar i två våningar med bilder av Petrus (fig. 244) och Paulus. Mitt i fönsteröppningen svävade den uppståndne Kristus, hållande en korsfana. Överst en strålsol i guld mot blå botten. Omedelbart över sockeln ett senare insatt bräde med målad inskr.: »Anno 1721 den 18 majj plundrade Muschoviterna denna Kyrikia och hela den öfriga församlingen uti aska lade. Johan Axmarch blef Kyrikoherde Anno 1730». — Uppsatsen skänktes enl. inv. 1752 av brukspatronen Erik Warg

Fig. 249. Hamrånge kyrka. S. Olof. Omkring 1300. Foto Edle 1930.
St Olof. Um 1300. St. Olaf. About 1300.

Fig. 250. Hamrånge kyrka. Helig biskop. Detalj av fig. 251.

Foto Edle 1930.

Heiliger Bischof. Mitte des 13. Jahrh.
Detail von Fig. 251.

Holy Bishop. Middle of 13th century.
Detail of fig. 251.

Fig. 251. Hamrånge kyrka. Helig biskop.
1200-talets mitt. Foto Salvén 1917.
Heiliger Bischof. Mitte des 13. Jahrh. Holy Bishop. Middle of 13th century.

Fig. 252. Hamrånge kyrka.
Maria med barnet. 1300-talets mitt.
Foto Salvén 1917.
Maria mit dem Kind. Mary with child.
Mitte des 14. Jahrh. Middle of 14th century.

Fig. 253. Hamrånge kyrka. S. Martin av Tours.
1500-talets början. Foto Edle 1930.

St. Martin von Tours. St. Martin of Tours. Early
Anfang des 16. Jahrh. 16th century.

Fig. 254. Hamrånge kyrka. Maria med barnet.
1500-talets början. Foto Edle 1930.

Maria mit dem Kind. Mary with child. Early
Anfang des 16. Jahrh. 16th century.

Fig. 255. Hamrånge kyrka. S. Göran. Omkr. 1500.
Foto Edle 1930.

St. Georg. Um 1500.

St. George. About 1500.

och hans maka Margareta Machei, 1708. Den är delvis bevarad och uppställd å läktaren ovanför sakristian.

Utom ovannämnda altarskåpsbilder äger Hamrånge en betydande samling medeltida träskulptur. De här först nämnda åtta bilderna ha förmodligen varit ställda på eller anslutna till sidoaltaren. Därtill komma triumfkrucifixen, vilka i triumfbågen avlöst varandra.

Tronande helig biskop, skuren i ek (fig. 250—251), gör med h. hand en välsignande gest, i den v. torde han ha hållit sin biskopsstav. Han är iförd gyllene mässhake med blått foder, röd mönstrad tunica med grönt ärmfoder och guldbård nedtill samt vit alba med romber i guld och gröna småblad. Bänken målad i grönt och rödbrunt. H. 110. Ett utmärkt arbete från 1200-t:s mitt, som står den norsk-engelska skulpturstilen nära; med välbevarad polykromi — isynnerhet visar ansiktet (fig. 250) den förfining, varmed målningen utförts.

S. Olof, skuren i ek (fig. 249), stående, med riksäpplet i den av manteln täckta h. handen, trampande på en krigare. Huvudet och h. handens fingrar saknas. Svaga spår av den ursprungliga polykromien (guld på manteln). H. 95. Närstående den franska höggotiska skulpturverkstaden, som man föreställer sig ha arbetat vid Uppsala domkyrka i slutet av 1200-t.

Maria med barnet (fig. 252), skuren i ek (ryggplattan av furu). Maria bär gyllene,

Fig. 256. Hamrånge kyrka. S. Görans-gruppens prinsessa. Omkr. 1500. Foto Edle 1930.
 Prinzessin aus der St. Georgs- Gruppe. Um 1500. Princess from the St. George group. About 1500.

rödfodrad mantel, i guld mönstrad klädning och röda skor. Kristusbarnet har fotsid klädnad i guld med blått foder. H. 132. 1300-t:s mitt.

S. Martin, skuren i björk (fig. 253). Helgonet håller med v. handen upp en flik av sin mantel för att med svärdet (nu förlorat) avskära ett stycke åt en tiggare. Polykromien — huvudsakligen guld — väl bevarad. I ursprungligt skåp; färger: guld, blått och grönt. H. 130. I Haken Gulleasons art. (verksam c. 1514—c. 1528).

S. Görans-grupp, skuren i björk eller al. Ryttaren (fig. 255) höjer h. armen till ett svärdshugg. Svärdet, v. armen och benet saknas liksom hästen och draken. Spår av guld i rustningen. H. 94. Prinsessan (fig. 256) är framställd knäböjande. Spår av polykromi. H. 56. Omkr. 1500. — HÜLPHERS uppger, att »St. Jörans bild til häst af trä, som länge stådt i wapenhuset, i sednare år blifwit bårtflyttad, äfwen andre gl. bilder, emedan de gifwit anledning til oskick och förargelse i kyrkan».

S. Mikael (fig. 247), skuren i björk. Helgonet, ifört fotsid dräkt och rikt veckad mantel, framställes stående på draken. Spjutet och drakens huvud förlorade. Svaga spår av polykromi. H. 85. 1400-t:s slut.

S. Birgitta, skuren i björk (fig. 248). Birgitta bär viv och vil, gyllene klädning och däröver en blåfodrad svart mantel med ströornament i guld. I v. handen en bok, den h. har hållit en nu förlorad penna. H. 94. Omkr. 1500.

Fig. 257. Hamrånge kyrka. Maria med barnet. Detalj av fig. 254.
Maria mit dem Kind. Anfang des 16. Jahrh. Mary with child. Early 16th century.
Detail von Fig. 254. Detail of fig. 254.

Fig. 258. Hamrånge kyrka. Triumphkrucifix. 1200-talets slut. Foto Hellner 1933.
Triumphkrucifix. Ende des 13. Jahrh. Rood crucifix. End of 13th century.

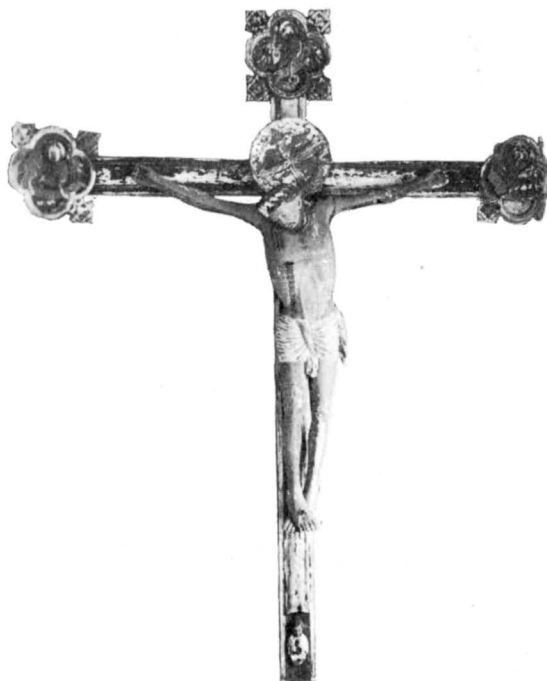

Fig. 259. Hamrånge kyrka. Triumfkruzifix. 1400-talets slut. Foto Edle 1930.

Triumphkruzifix. Ende des 15. Jahrh. Rood crucifix. Late 15th century.

Tronande Maria med barnet, snidad i al (övre delen) och ek (fig. 254 o. 257). Polykromi, huvudsakligen guld. Madonnans h. hand förlorad. Sittbänken målad i rött och grönt. H. 85. 1500-t:s början.

Ett triumfkruzifix (fig. 258) av ek, på kors av furu och björk. Kronan förgylld, kroppen i karnationsfärg, ländklädet blått med rött foder. Korsets målning fragmentarisk (i en av de bevarade 3 ändplattorna spår av en evangelistsymbol). H. 195. 1200-t:s slut.

Ett större triumfkruzifix, skuret i björk (fig. 259—261). Kroppen i naturliga färger, hår och skägg i brunt, törnekronan grön och ländklädet vitt. Profilerat kors, målat i olivgrönt, fyrpassformade ändplattor med evangelistsymboler. H. 370. 1400-talets slut.

S. Katarina av Alexandria, björkskulptur. Helgonet bär en rödbrun, ursprungligen försilvrad, klädning och gyllene mantel. H. 72. Barock; troligen importarbete.

»Hoppet» med ankare och fladdrande, förgylld klädning, träskulptur. H. 54. 1700-t.

I den gamla kyrkan fanns vid de främsta bänkarna ett korskränk med pyramider.

Fig. 260—261. Hamrånge kyrka. Triumfkruzifix.
1400-talets slut. Detaljer.

Triumphkruzifix. Ende des 15. Rood crucifix. Late 15th
Jahrh. Details. century. Details.

Fig. 262. Hamrånge kyrka.
Dopfund. 1200-talets mitt.
Foto Salvén 1917.

Taufbecken, Mitte des 13. Jahrh. Font. Middle of 13th century.

Mellan de senare var uppsatt en järnbåge (över mittgången) med två svävande änglar, hållande inskriftstavlor (INV. 1752). Av korskranket äro följande delar bevarade: Två krön av furu med skuren ornamentik och målade i guld, silver och grönt. Inskr.: »SOLI DEO GLORIA—MP—EW—1706» (Martin Portuan¹ och Elisabeth Warg). L. 326 resp. 360. — Svängande ängel, skuren i björk. Spår av silver och guld. Ena vingen saknas. — Två pyramider av furu med genombruten ornamentik. Inskr.: »EW—MM—ANNO 1710» (Erik Warg och Margareta Machei). H. 205.

Dessutom finns en äldre pyramid av furu med fält och bladornering, krönt av en druvklase, skuren i björk. Botten målad svart, ornamentiken omålade. H. 210. 1600-t.

Ett mindre krön av furu med genombruten ornamentik (ensidig). Inskr.: »ERICH WARG — MARGARETA MACHEJ — ANNO 1708». Målning i grönt, rött och guld.

Predikstolen, målade vit med förgyllda lister, härrör från den nuv. kyrkans byggnadstid. — Av den gamla predikstolen äro de flesta delarna bevarade. Korg med 5 ornerade sidor. Himmel med genombruten ornamentik, krönt av pelikanen med 4 ungar (3 av de senare bevarade). Målning i vitt, gråblått, rött och något grönt. Trapppräck till predikstolen med fältindelning, hermer och pålagda speglar. Målning i gråvitt, svart och guld. H. 120. L. 220. 1600-t:s mitt. Predikstolen, som varit uppsatt på n. sidan i gamla kyrkan och haft uppgång från koret, blev år 1710 förbättrad och förgylld (INV. 1752), enl. en nu förlorad inskr. på bekostnad av »Reinhold Henr. Horn och Sophia von Berndz».

Timglas, hållare av mässingsplåt för 4 glas (ett trasigt). H. 19. Inköpt i Söderhamn 1706 (RÄK.). — Dito av trä för 4 glas (3 bevarade). Förgyllt. H. 25.

Den nuvarande kyrkans läktarbröstningar äro vitmålade, orgelfasaden i vitt och guld. Orgelverket utfört av en eljest okänd Wengström 1851 och följande år. — Över sakristian och biblioteket två öppna läktare, där nu äldre träskulpturer etc. från den gamla kyrkan museiartat förvaras, ordnade och förtecknade av dr Erik Salvén 1913.

Dopfunten (fig. 262) är av sten, överputsad med en cementblandning. Uttömningshål i skålens botten. Dess form överensstämmer med den likaledes odecorerade funten i Ala kyrka, Gotland.² H. 98, diam. 80. Gotländskt arbete från 1200-t:s mitt. Lock av furu med skuren fjällornering, målade i rött och grönt, möjligen medeldeltida, den svarvade knoppen dock ej ursprunglig. H. 60.

¹ MARTIN L. PORTUAN, kyrkoherde i Hamrånge 1702, d. 1718 (HÜLPHERS).

² J. ROOSVAL, Die Steinmeister Gotlands, Stockholm 1918, s. 208 f.

Nattvardssilver: 1) Kalk och patén, den senare med gravering. Stplr (Augustin Rudman, mästare i Gävle 1720—1735). Skänkt 1727 av Catharina Bröms (vis.-prot. s. å.). Kalkens H. 26,4, patenens Diam. 16,6. — 2) Oblatask med driven ornamentik på lock och sidor. Stplr (Henning Petri, Nyköping, 1700). L. 15,5. — 3) Vinkanna, delvis förgylld, med graverad barockornamentik; Inskr.: »ÅHR 1739 DEN 3 FEBRUARI ÄR DENNA SILFWERKANNA SKÄNCKTER OCH GIFWEN TIL HAMBRUNGE KYRKIA AF FRU BRITA BEHM SOM ÄR ÄGARE TIL AXMARS BRUK». Stplr (Petter Erson Lund, Stockholm 1739). H. 35. — 4) Vinkanna lik föregående. Inskr.: »DENNA KANNA ÄR FÖRÄRDER TIL HAMBRÅNGE FÖRSAMLING GUD TILL ÄHRA OCH KYRKIAN TILL PRYDNAT AF PETTER HILBERG. ANNO 1745». Stplr (Wilhelm Andreas Meijer, Stockholm 1745). H. 29,5.

Brückrona av silver, förgylld, med 7 blad och infattade glasstenar. Stplr (Augustin Rudman, Gävle). Inköpt 1732 (räk.). Diam. 12,2.

Bland 6 malmljuskronor märkas 3 st., skänkta resp. 1705, 1691 och 1704 och nu hängande som nr 2, 3 och 5 i mittgången från altaret räknat, alla med donationsinskr.; å nr 5 är givaren »Guldsmeden Salig Hindrik Norlings Änka — —».

Ljuskrona av järn, förtent, med 6 ljuspikar. Vid ring med hängblad och stående liljor. Restaurerad. Diam. 54. Medeltidstyp.

Ljusarm av mässing. Driven väggplåt med gjutet lejonhuvud. Grenande ljusarm med 3 ljuspipor. 2 hängande polyedrar och ett löv med inskr.: »P. E. G.—B. L. D.» L. 34.

Ljusarmar, 10 st., av mässing. En s-formad ljusarm med eldsflamma och en ljuspipa. L. 48. Skänkta av »kanslirådet» Carl Albrekt Rosenadler¹ (INV. 1752) omkr. 1750.

Ljusarmar, 14 st., skurna i trä och målade (fig. 264), i form av manliga grinande ansikten (10 st.) och bladrosetter (4 st.) med en ljushållare i form av mäniskoarm. L. c:a 60. Omkring 1700. — De voro uppsatta i gamla kyrkan på tre av dess väggar (INV. 1752).

Ljusstakar, ett par, av tenn. Konisk underdel på 3 fötter, skaft med knapp, droppskål med rak kant. H. 38,5. 1500-talstyp.

Ljusstakar, ett par, av tenn. Fot och skaft åttasidiga, 2 droppskivor. Donatorsinitialer: ME. Rund tennstämpel med fågel, BC och 1680. H. 30 cm.

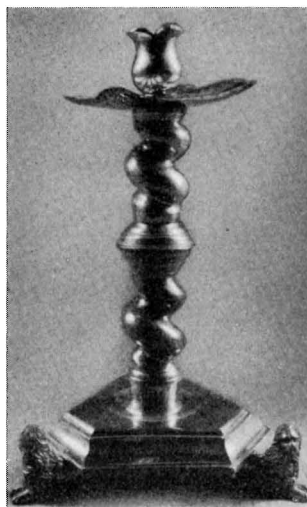

Fig. 263. Hamrånge kyrka. Ljusstake 1711. Foto Hällner 1933.

Leuchter. 1711. Candlestick. 1711.

¹ F. 1717 i Uppsala, d. 1799 i Stockholm.

Fig. 264. Hamrånge kyrka. Vägglattor till ljustakar. Omkring 1700. Foto Edle 1930.
Rückenplatte für Wandleuchter. Um 1700. Backs for candlestick. About 1700.

Ljustake av mässing med hög, kupig fot, kort skaft och en ljuspipa. H. 19. 1600-t:s senare del.

Ljustakar, ett par, av malm (fig. 263). Tresidig fot med lejon, spiralvridet skaft, en ljuspipa med musselformad droppskål. Inskr. å den ena: »SOPHIA VON BERENDS 1711». Den andra staken förkom vid ryssarnas plundring 1721, men ersattes 1746 (RÄK.) med en kopia av den kvarvarande. H. 58.

Ljustake av mässing med rund fot, profilerat skaft, 2 sidoarmar och 2 ljuspipor. Foten skadad; 1600-t:s förra hälft. H. 25.

Kalkduk, vit, med broderi i silver och flerfärgat silke. Knypplad silverspets. Inskr. »A. M. G. — 1793». Mått: 44 × 43.

Bland mässhakar märkes en av röd sammet fr. 1733, två av svart fr. resp. 1799 och 1830. — Ett par kollekthåvar av svart sammet fr. 1755.

Brudpäll av rött siden med smala gröna kantband. — Inv. 1727 omnämner en brudpäll av »rött Bast».

Av de huggna gravhällar, som delvis täckt den gamla kyrkans golv, ha bevarats 4 från 1700-t:s början (fig. 241).

Epitafium, skuret i trä och målat. Över gästgivaren Oloff Erichsson Bärge och hans maka Karin Zackries Dotter. H. c:a 300. — Epitafiet uppsattes 6 aug. 1710.

Värja med sorgflor. Parérplåt, smal bygel och knapp av mässing; lindad kavle. 1700-t.

Offerkista av omålad furu med järnbeslag. Ett mynthål. L. 63, B. 47, H. 24. 1600-t. — Fattigbössa av järn, halvcylindrisk. H. 21. B. 20. Tillverkad av Carl Pärsson 1741 (RÄK.). — Pedellstav av omålad furu, svarvad, med åttsidigt skaft. Inskr.: »O B 1745», L. 130.

Sockensigillet visar en ruda under tre stjärnor inom sköld, samt omskriften: »HAMBRUNGE. SOCHNE. SIGNET. AN. 1685».

I tornet 2 klockor, den större omgjuten 1787 av G. S. Meyer i Stockholm, den mindre 1851 av N. P. Linderberg i Sundsvall.

SAMMANFATTNING

A. Medeltidskyrkan.

I. Gråstenskyrka utan torn: invändigt trätak eller öppen takstol. Dopfont och biskopsbild, båda från 1200-t:s mitt. Triumfkrcifix fr. 1200-t:s slut.

II. Maria-bild fr. 1300-t:s mitt.

III. Valvslagning, kalkmålningar, altarskåp, triumfkrcifix m. fl. träskulpturer, 1400-talets slut och början av 1500-t.

IV. Östpartiet rives och ett nytt tresidigt kor uppföres; valven nedtagas och ett målat paneltak uppsättes. 1688—1698. Altaruppsats 1708, korskrank, mässingskronor etc.

V. Sakristian ombygges av Daniel Lundqvist och kyrkan repareras 1762—64.

B. Den nuv. kyrkan.

Ny kyrka uppföres 1847—54 i närheten av den gamla, efter ritningar av C. A. Setterberg och J. F. Åbom. Gamla kyrkan rives.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Hamrånge (Grundriss Fig. 240, Äusseres Fig. 239, Inneres Fig. 242—243) wurde 1850 eingeweiht. Gleichzeitig wurde eine in der Nähe belegene Kirche aus dem Mittelalter abgerissen, die teilweise aus der Mitte des 13. Jahrhunderts stammte und aus einem Langschiff, dreiseitigem Chor, Sakristei im Nordosten und Vorhalle auf der Südseite bestand (Fig. 236 und 238). Die Kirche war seit Ende des Mittelalters mit Kalkmalereien geschmückt. Fig. 245—261 geben die besten von den mittelalterlichen Holzbildwerken der Kirche wieder.

SUMMARY

Hamrånge Church (plan fig. 240, exterior fig. 239, interior fig. 242—243) was consecrated in 1850. Simultaneously, a neighbouring mediæval church partly dated back to the middle of the 13th century was pulled down. It consisted of a long nave, a trilateral choir, a sacristy in the north-east and a porch in the south (fig. 236 and 238). The church had been decorated with mural paintings executed in the late Middle Ages. Fig. 245—261 reproduce the best mediæval wood sculptures of the church.

GÄSTRIKLANDS VÄSTRA TINGSLAG

AV

ERIK ANDRÉN

OCH

BRYNOLF HELLNER

Fig. 265. Ockelbo kyrka. Västpartiet.
Foto Andrén 1930.

Westpartie.

West part.

OCKELBO KYRKA

AV

ERIK ANDRÉN

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; Inv. 1830. — I B. ST.: Projekt till ombyggnad, av RAPHAEL POUSETTE 1788; Ritn. till tornhuv etc., av E. A. HEDIN 1886; ritn. till återuppbyggande efter branden, av G. AMÉEN 1905; ritn. till bårhus, av G. PETTERSSON 1928 — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant. — I G. LVK.: SEHLBERG.

KYRKANS ARKIVALIER: 1 bd VIS.-PROT. och div. handl. 1586–1917, innehåller INV.FÖRT. 1586 1603, 1655, 1670, 1709, 1795, 1829, 1837, 1846 etc. — Av kyrkans handlingar räddades endast detta band vid branden 1904.

Ockelbo kyrka ligger invid en av de i n. och s. gående huvudvägarna, vilken här följer en långsträckt rullstensås, uppkallad efter socknen. Församlingen nämnes i 1314 års förteckning för sexårsgälden under namnet Oklabo (18 öre penningar — jfr s. 131 not). Namnets stavning växlar sedermera betydligt: Uclabo (1344), Wglebo (1586), Ockleboo (1603), Uckelboo, Åckelbo etc. En ofta upprepade sägen förtäljer, att det första kyrkobygget i Ockelbo företogs vid Fornvi, »men trollen hindrade här såsom ofta annorstädes arbetet, och man nödgades välja en annan plats. Man byggde då vid Bysjöns södra strand». (Wibergs resa 1865). — Under medeltiden

Fig. 266. Ockelbo kyrka mellan 1892 och 1904.

Die Kirche zwischen 1892 und 1904.

The church between 1892 and 1904.

skall kyrkan ha varit helgad åt S. Martin, vars bild även funnits bland valvmålningarna med språkband »SANCTE MARTINE ORA PRO NOBIS» (ALROT); hans dag, 11 nov., firades ända in på 1700-talet såsom kyrkmässa.

KYRKOGÅRD Kyrkogårdens s. del är äldst och inhägnas av en stenmur. I vissa delar av muren finns ännu kalkbruk mellan stenarna; härigenom visar den sig vara en rest av den murade och rappade bogårdsmur med spåntak, som förr omgav den gamla kyrkogården (jfr fig. 271). Åtminstone två stigluckor funnos — i INV. 1795 omtalas galler i s. och v. stigluckorna.

Under 1800-t. utvidgades kyrkogården med ett lika stort parti n. om kyrkan, omgivet av gjutet järnstaket och häckar. Den senaste utvidgningen har skett åt ö., där ett lägre parti förbundits med de äldre genom terrassmur och trappor enl. en 1915 uppgjord plan. — Ett bårhus av sten, vitrappat och plåttäckt, uppfördes enl. ritn. 1928 av ark. G. Petterson.

Grindarna — två i v. och en i s. — till den äldsta kyrkogården äro av smidesjärn och troligen tillkomna på 1790-t. — På kyrkogården finnas planterade träd, huvudsakligen lönn.

Strax n. om kyrkan ligga utmed båda sidorna av landsvägen de gamla kyrkstal-

Fig. 267. Ockelbo kyrka. Kyrkstallarna norr om kyrkan. Foto Andréén 1930.
Kirchenställe nördlich von der Kirche. Church stables north of the church.

larna (fig. 267 och 276), låga, rödmålade trälängor med spåntäckta sadeltak. De omnämns av HÜLPHERS 1793.¹

En klockstapel fanns ännu 1793; den var då alldeles förfallen (vis.-PROT. 1792) och torde kort därefter ha rivits, sedan den nya kyrkans torn fullbordats. Stapelns byggnadsår är okänt; den nämnes 1603 (INV.) och låg enl. HÜLPHERS något avsides i n.v. Av dess två små klockor var den ena medeltida med inskrift i »munkstil» (HÜLPHERS).

Den kyrka, som revs 1795, var till största delen av medeltida ursprung. Upplysningar om denna byggnad erhålla vi ur äldre vis.-PROT., HÜLPHERS, SEHLBERG, Pousettes uppmätn. 1788 (fig. 274) och Gestrins ritning s. å. (fig. 271).

MEDELTIDS-
KYRKAN

Kyrkan, som låg strax s. om den nuvarande, var uppförd av gråsten och bestod av ett enskeppigt, rektangulärt långhus, lägre och smalare kor i ö. med rak altavvägg samt ett vapenhus vid s. muren; yttre mått: 40,2 × 10,2 m. Torn saknades. De branta sadeltaken — valmade i ö. och v. — voro täckta med spån och pryddes av 4 kors av järn, vardera med 5 glober av förgylld koppar, och en väderflöjel (fig. 271). Fönstren voro stora och rundbågiga; den 1741 tillbyggda v. delen av långhuset var »med 3 wachra fönster illuminerad». Kyrkans huvudingång låg mitt på långhusets s. mur.

¹ »Salpetersjuderi sker allenast hwart 5:te år wid Prästgårdarne och de på Kyrkwallen bygde Stall».

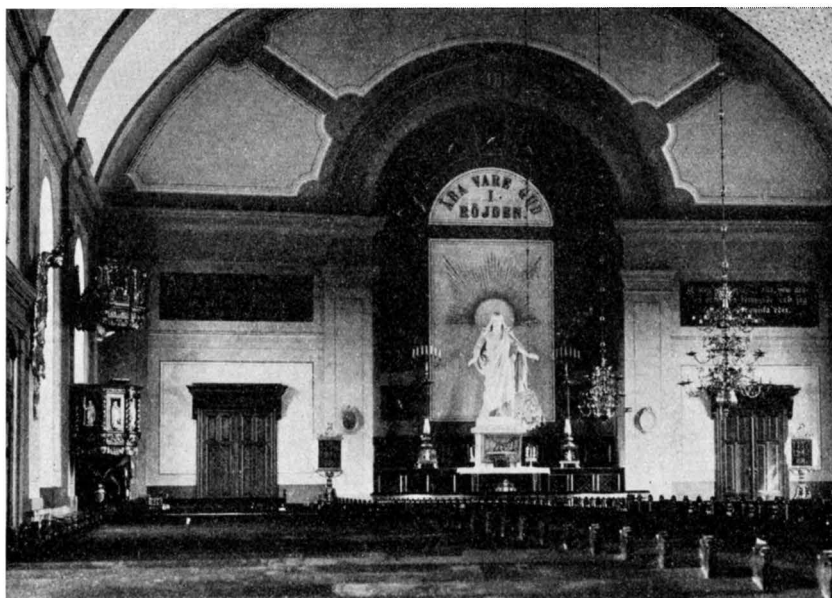

Fig. 268. Ockelbo kyrka. Interiör mot öster före branden 1904.
 Inneres gegen Osten vor dem Brande von 1904. Interior looking east before the fire from 1904.

Det inre täcktes av valv, slagna av tegel; att döma av fönstrens antal och placering torde långhuset haft tre travéer och koret en. Valven hade målningar (överkalkade 1743), dels medeltida med helgonframställningar (S. Martin o. a.), dels senare målningar med ärkebiskop Andreas Laurentii Björnrams vapen och årtalet 1590 (ALROT). Kyrkorummet var på grund av de många och djupa läktarna ganska mörkt, ett förhållande, som ofta påtalades av visitator (t. ex. VIS.PROT. 1787), och som tillika med trängseln i bänkarna framtving uppförandet av en ny kyrka på 1790-talet.

Kyrkan bestod ursprungligen av ett litet långhus med ingångsdörr i s. murens v. del samt ett lägre och smalare kor. Byggnadens B. var 17 alnar (=10,2) och dess totala L. 53 alnar (=31,8 m). Denna plantyp är yngre än absidkyrkorna men äldre än de enkelt rektangulära kyrkorna med kor och skepp av samma bredd. De flesta kyrkor av Ockelbos typ kunna hänföras till 1200-t., och längre än till denna ungefärliga datering kan man icke nå, då själva monumentet gått förlorat.

Innertaket var säkerligen urspr. av trä. Mot slutet av medeltiden slogos valv av tegel, två över långhuset och ett över koret. Vapenhuset torde också tillhöra en sen tid. Om sakristian var ursprunglig eller senare tillbyggd är obekant. Kyrkorummets med tiden kännbara trängsel sökte man först avhjälpa med läktare, men tvangs 1741—42 att riva v. gaveln och förlänga långhuset med 14 alnar (=8,4 m). Några år

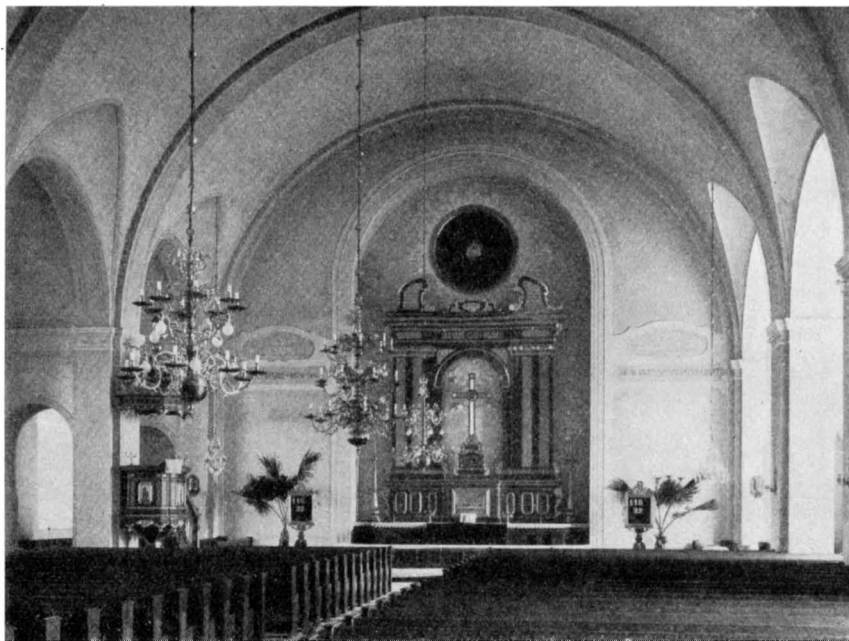

Fig. 269. Ockelbo kyrka. Interiör mot öster. Foto Andréén 1930.
Innernes gegen Osten. Interior looking east.

tionden senare fattades emellertid beslut om uppförande av en ny kyrka,¹ strax n. om den gamla, och sedan detta skett 1791—93, kunde medeltidskyrkan rivras 1795. Därmed var ett önskemål uppfyllt, som vid visitationer ideligen framförts alltsedan 1600-t:s slut.

Ett förgyllt altarskåp med 10 bilder (inv. 1795), säkerligen detsamma som omnämnes i vis.PROT. 1586: »A. C. 1484 köptes altar taflan i kyrkian». Några av skulpturerna funnos kvar ända till nya kyrkans brand 1904. — Den skulpterade predikstolen (synlig å fig. 268) och korskrankets pyramider voro på 1680-talet skänkta av arkiatern dr Sven Bröms och dennes måg Johan Silfverkloo. Predikstolen förstördes 1904. En träskulptur (H. 4 fot), framställande Maria stående på månskära inom rosenkrans, förstördes vid branden 1904. En ritn. i A. T. A. (fig. 278) ger en antydning om likheten med Mariaskåpet i Ovansjö kyrka (s. 359).

Flera läktare funnos; störst var den manfolksläktare, som 1744 uppfördes i den v., tillbyggda delen. Den innehöll 14 bänkar. — Orgelläktaren — vars plats är okänd — prydd med Cederströmska vapnet, och en orgel med 7 stämmor voro skänkta

¹ Länsbyggmästaren RAPHAEL POUSETTES förslag att låta den gamla byggnaden ingå i en stor korskyrka (fig. 278) förkastades.

Fig. 270. Ockelbo kyrka. Förhallen.
Foto Andrén 1930.

Vorhalle.

Porch.

av hovmarskalken Th. Cederström och invigdes 23 nov. 1777. Orgeln var byggd av Jakob Westervik i Stockholm.

En dopfunt av sandsten (fig. 277), »ornrad med djurbilder i relief» (IHRFORS, Ant.)¹ var under 1800-t. starkt vittrad och förstördes totalt vid branden 1904.

Tre epitafier funnos, nämligen över regementskvartermästaren Jonas Lejonflycht, död 1697 (på s. sidan); kyrkoherden Magnus Weslander, död 1733 (på s. gaveln); hovmarskalken Sven Cederström, död 1767 (i koret).

I övrigt framgå kyrkans ägodelar av INV.FÖRT. 1586 och 1603:

INV. 1586

»Bleff och så inuenteradhe i wglebo körkio Anno 86 12 Ian.... i then godhe höglärde herrez hr Erchebiskopz Andz nerwarelse sampt H: höglärde mendh Mester Iohan i wene Dom prost och Oloff i geffle lanz prost, fantz

Kalkar 2 stycken, En förgyld, En hwitt med patin / Corporale (nattvardsduk) 1 sty / Messe särker 4 sty, två gamle och två nyie / Messe hakar 4 sty, två nyie och två ga(m)le / Huffuar (håvar) 2 sty, gamle / Axlestolor 1 sty / Handkläd 3 sty / Dugh (altarduk) 1 sty / Flasker 3 sty / Ett gammalt pell / Een messingz ketill (dopskål) / Een ellketill aff iän (fyrfat?) / Tu tyäru kethler aff kopar.

¹ Detta kan ifrågasättas. Märk att fig. 277 visar dess skadade tillstånd vid tiden för Ihrfors' besök.

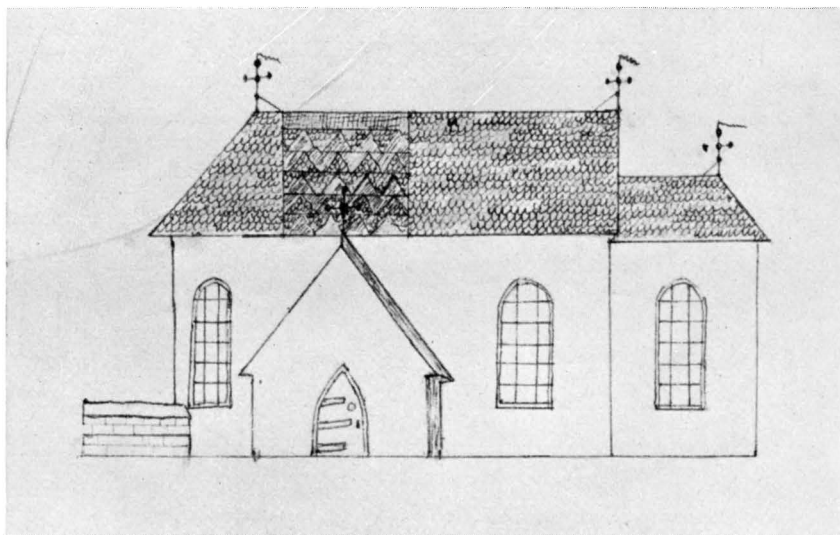

Fig. 271. Ockelbo kyrka 1788. Teckning av S. Gestrin i SEHLBERG.
 Die Kirche im Jahre 1788. Zeichnung von S. Gestrin.
 The church in 1788. Drawing by S. Gestrin.

Om körkones böcker.

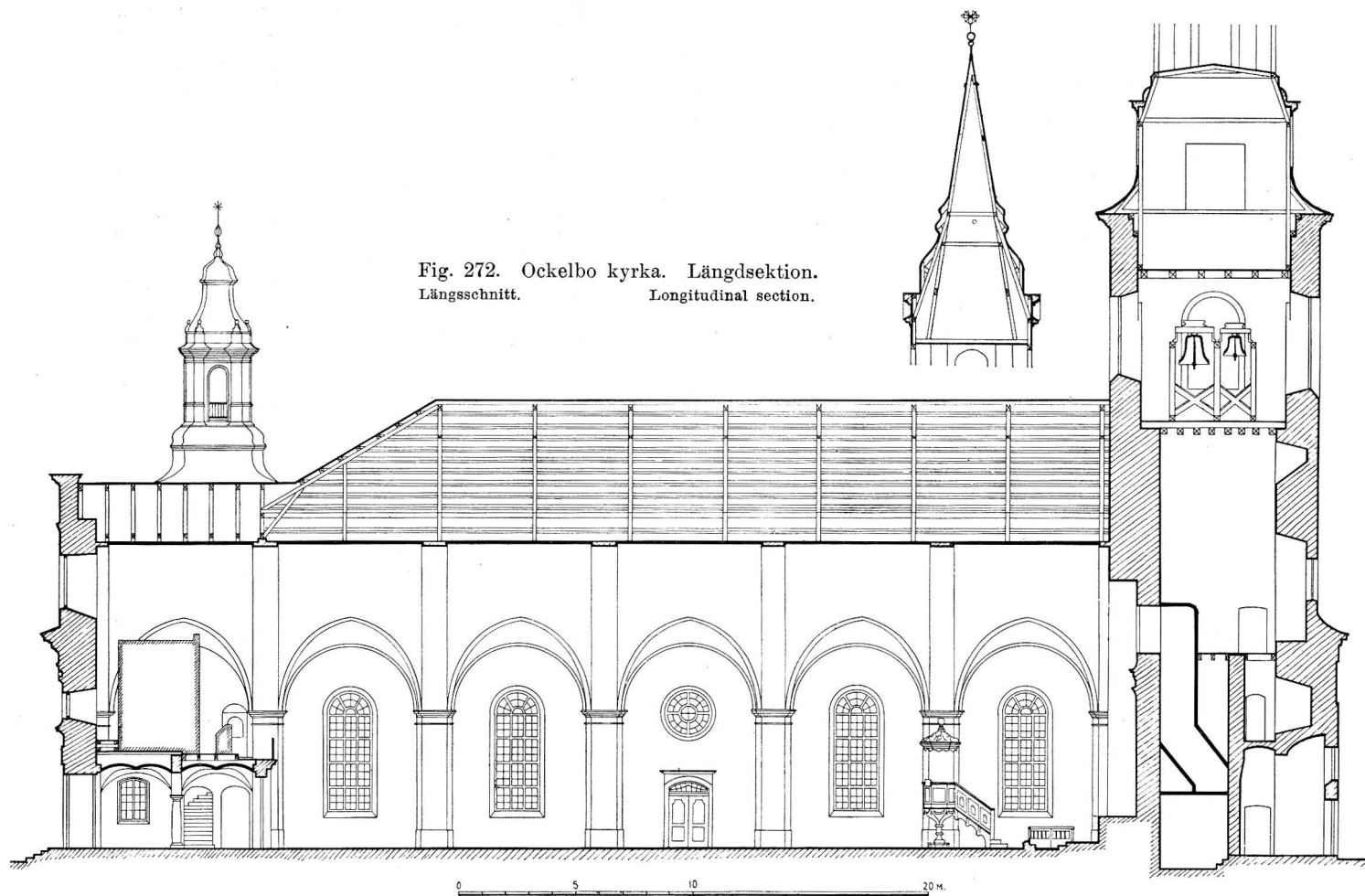
Eett Ofciale, Eett skrifvet / Een gammal messebook / En saltare / Tuå biblie en på latin then andre på sue(n)sk / Een gammal psal(m)booch / Körkio orningen på sue n)ske / Eett ma(n)uale (handbok).»

»Anno Dnj 1603 then 6 Augustj när Reverentissimus Dnus ArchiEpiscopus M. Olaus Martinj sampt med Archie præposito och Pœnitentiario hölt Visitation uthj Ockleboo bleff Jnventarium i kiörkian, Prästegården, såsom huus och byggningar öffuersedt och registrerat, såsom här effterföllier.

INV. 1603

Jnventarium i Kyrkian.

Kalck förgyld med patheen, 1 st. / Kalck oförgyld med patheen, 1 st. / Theen flaskor, 3 st. / Then stenikor (= ståndkärl), 2 st. / Messingz Kiättill i funten, 1 st. / Eldkiättill, 1 st. / Eld kaar, 2 st. / Klockor utj stapelen, 2 st. / Hand Klocka, 1 st. / Tiäru kiättlar, 3 st. / Jern stångh, 1 st. / Förtheenat Chronor, 2 st. (jfr s. 331) / Biblia svensk, 1 st. / Swensk Handbook, 1 st. / Kiörkio Ordningh, 1 st. / Psalm book, 1 st. / Ofciale, 1 st. / Missale (handbok för mässan), 1 st. / Psalterium på Latin, 2 st. / Breviarium, 1 st. / Messe Hakell aff rödt damask, 1 st. / Messe Hakel aff got brunt rutewerk, 1 st. / Jtem en aff insprängt gåålt ryseswerk / Messe Serker, 3 st. / Röklina, 1 st. / Stoler, 2 st. / Humeral (halslin), 1 st. / Antependium, grönt, 1 st. / Altare dook, 1 st. / Åkläde, 1 st. / Handkläde med blå Lister, 2 st. / Bruudpälle aff

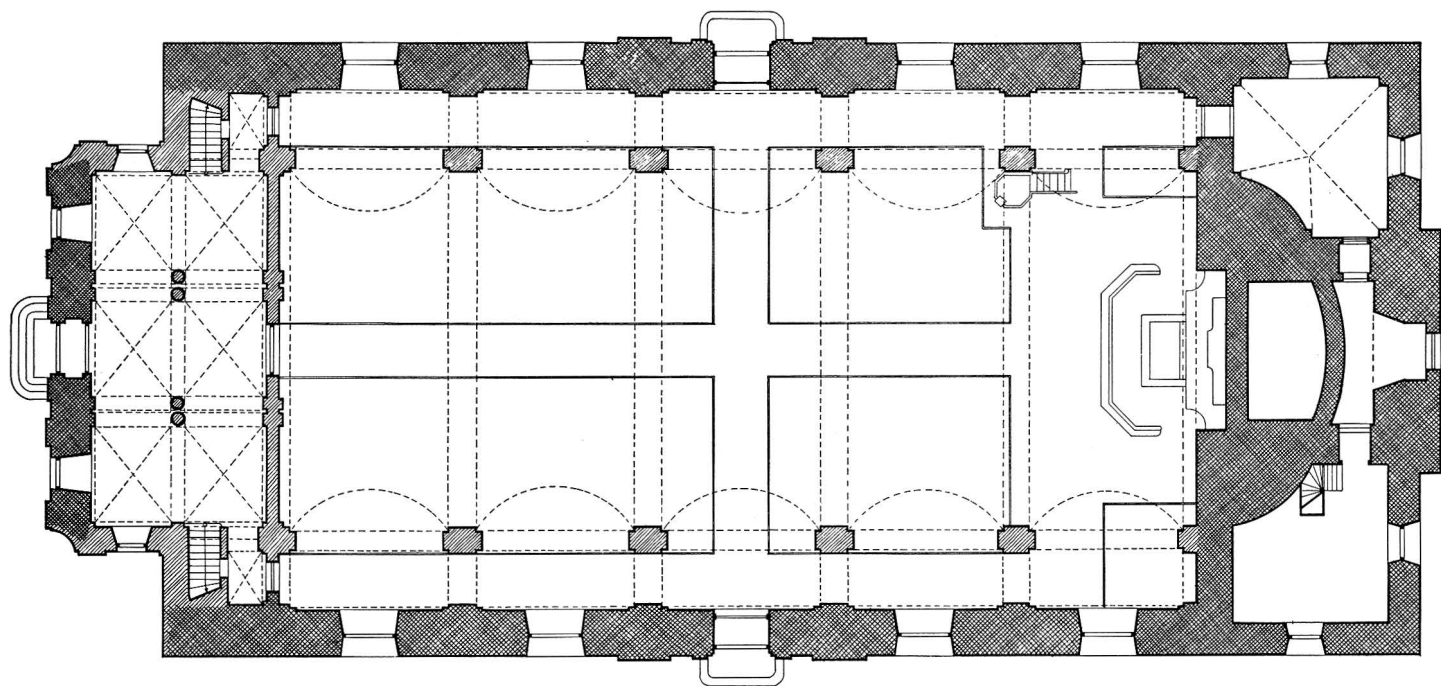

Fig. 273. Ockelbo kyrka. Nuvarande plan. Skala 1:300.
Jetziger Grundriss. Present plan.

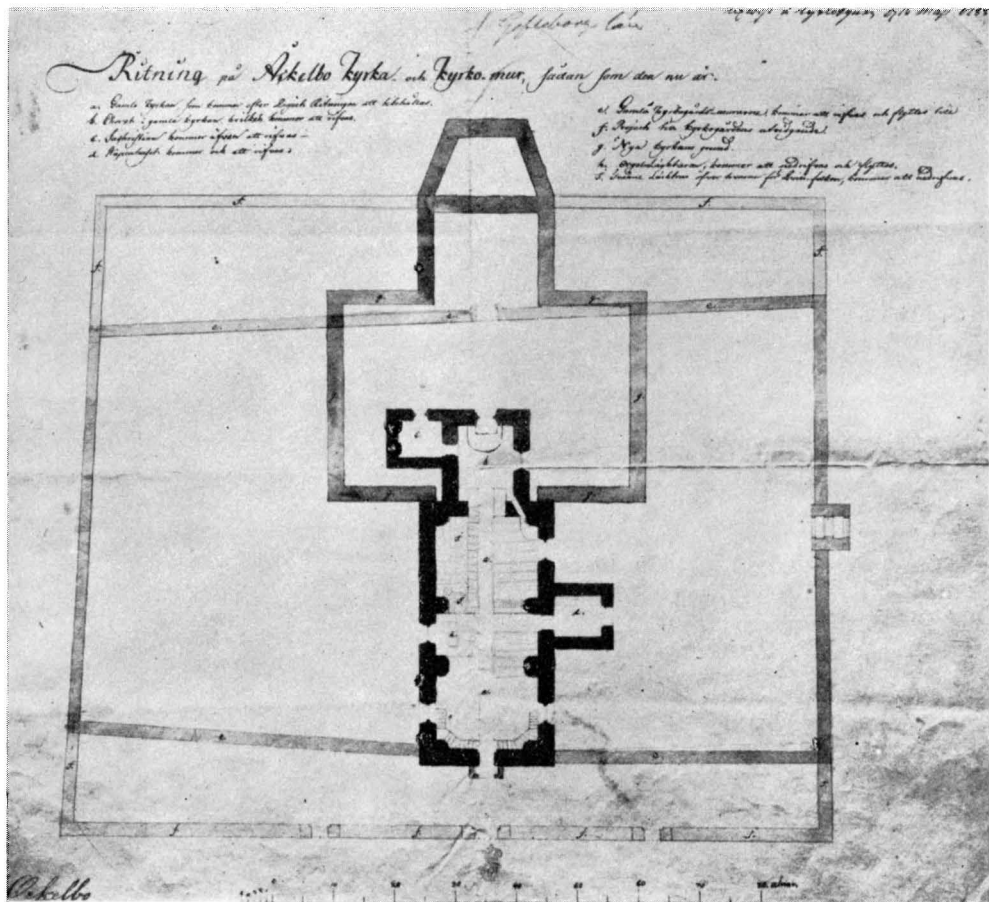

Fig. 274. Ockelbo kyrka. Ombyggnadsprojekt av Raphael Pousette 1788. B. St.
 Umbauplan von Raphael Pousette. 1788. Plan for rebuilding from 1788 by Raphael Pousette.

Silke gammalt, 1 st./Lijkpälle aff pjuk med insänkte och målade Lister, 1 st./
 Jtem Brudpälle målat aff dwelk (grovt lärft), 1 st.»

DEN
 NUVARANDE
 KYRKAN

Den nuvarande kyrkan uppfördes 1791—93 av putsad sten. Östpartiet med sitt stora torn tillkom 1796; västpartiet omformades och pryddes med två smärre torn 1906—08. Sockeln är putsad och gråfärgad. De fyra portalerna ha låg stickbågig täckning; dubbeldörrar av ek. Över v.-portalen (som är urspr.) en inmurad stenplatta med Gustav III:s monogram och året 1793. Fönstren äro stora och rundbågiga med grönmålade karmar. Över n.- och s.-portalerna rundfönster. Taket är täckt med svartmålad plåt.

Kyrkorummet omfattar ett brett mittskepp, vars vida tunnvalv av tegel upp-

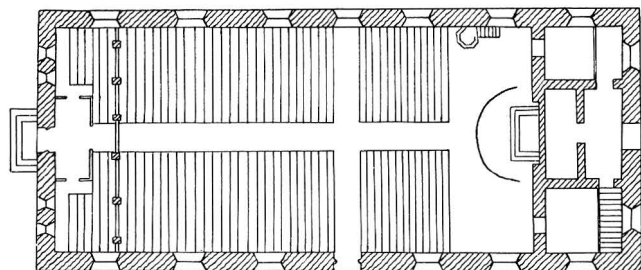

Fig. 275. Ockelbo kyrka. Plan omkring 1890.
Efter IHRFORS. A. T. A.

Grundriss um 1890.

Plan about 1890.

bäres av 8 firsidiga pelare, samt två smala sidoskepp med tvärställda tunnvalv. Väggar och pelare målade i ljusgult, valven i gråvitt. Den raka altarpväggen har en grund, rundbågig nisch för altarpopsatsen. Träggolv.

Förhallen (fig. 270) täckes av 6 ribblösa, vitputsade kryssvalv, uppburna av två par kopplade kolonner. Putsade väggar, avfärgade gula. Golv av kalkstensplattor.

Sakristian är inrymd n. om ö. tornet, täckt av ett femkappigt kryssvalv. Tornets bottenvåning tjänstgör som värmekammare. Rummet s. därom användes för kol- och vedförråd; härifrån leda trätrappor upp i tornet. Tornhuven är kopparklädd och har 4 urtavlor, en öppen lanternin samt överst en firsidig spira.

Byggnadshistoriens huvuddrag äro följande:

Sedan församlingen i slutet av 1787 eller i början av följande år beslutat om uppförandet av en större kyrka, utarbetade stads- och länsbyggmästaren Raphael Pousette ett ombyggnadsförslag, enligt vilket den gamla kyrkans långhus skulle ingå i en stor, korsformig anläggning (fig. 274). Detta rön te församlingens bifall den 16 maj 1788, men förkastades av Överintendentsämbetet. I stället utarbetade ämbetet ett förslag,¹ som gillades av Gustaf III den 6 okt. s. å. Av någon anledning uppsköts emellertid företaget — möjligen på grund av församlingens motvilja mot de godkända ritningarna — och 1790 inkom Pousette med ett nytt förslag. Tydligen hade landshövdingen i Gävle, greve F. A. U. Cronstedt, hela tiden förordat Pousettes olika ritningar, som dock av Ö. I. Ä. lika envist förkastats. Följande år löste landshövdingen den gordiska knuten genom att själv uppgöra ett nybyggnadsförslag, som tillfredsställde alla parter. Trots att Ö. I. Ä:s ritningar redan tidigare fastställts, fick församlingen 1791 tillstånd att bygga sin nya kyrka enligt Cronstedts projekt, och arbetet påbörjades omedelbart.

Det kan synas egendomligt, att en landshövding uppträder som arkitekt, men Cron-

¹ Alla förslagsritningarna utom Pousettes första förslag (1788) gingo förlorade vid branden 1904. Även Ö. I. Ä:s ritn. (utarbetad av konduktören Gust. Pfeffer) använde av allt att döma den korsformiga planen.

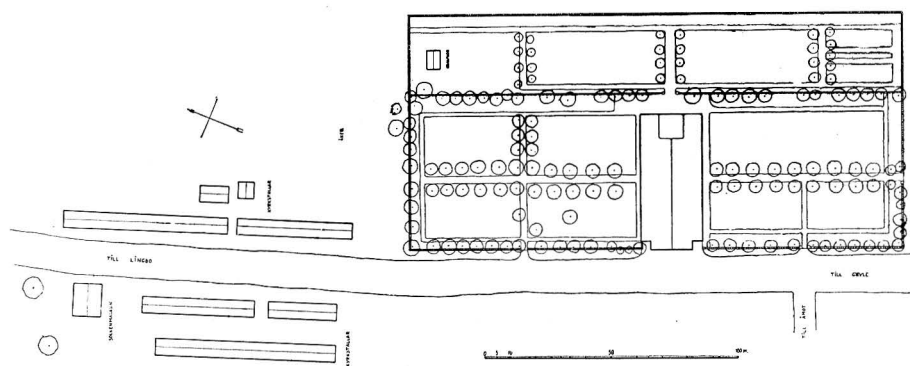

Fig. 276. Ockelbo kyrka. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

stedt¹ hade i sin ungdom utbildat sig i denna konstart och t. o. m. gjort utländska studier. — Så vitt känt är, är Ockelbo kyrka den enda byggnad, som utförts efter hans ritningar (jfr SVENSKT BIOGRAFISKT LEXIKON, under red. av B. Boëthius, Stockholm, Bonniers).

Den egentliga kyrkan fullbordades 1793, tre år senare började tornet byggas. Innan detta slutförts, synas emellertid ekonomiska svårigheter ha uppstått; tornet fick en låg och enkel avslutning, som med säkerhet icke var den från början avsedda.

Kyrkan måste, då den 1796 stod färdig, trots det ofullbordade tornet ha imponerat på samtiden genom sin massiva tyngd och mäktighet. Vid en visitation 1813 lär ärkebiskop Lindblom ha yttrat, att kyrkan var den största och vackraste landskyrkan i ärkestiftet.

Först 1892 fick tornet en lämplig huv (fig. 266) efter ritningar av stadsarkitekten E. A. Hedin i Gävle. Samtidigt gavs åt ö. gaveln en rikare utformning kring portalen och en krönande fronton.

Få år senare, natten till den 4 dec. 1904, drabbades kyrkan av en svår eldsvåda, varvid den nyuppförda tornhuvan, yttertak och valv samt hela inredningen blevo lågornas rov. Vid den återuppbyggnad, som skedde 1906—08 enligt ritningar av arkitekten G. Améen,² fick kyrkan sitt nuvarande utseende. V. delen av långhuset avskildes till förhall och två västtorn uppfördes. Yttertaket över sakristian och korrummet sänktes och fönstren till dessa rum minskades väsentligt, tornet erhöi smäckrare huv och ljudgluggarna minskades.

Även till det inre blevo förändringarna betydande. Tunnvalvets spännvidd minskades genom anordnandet av två smala sideskepp. Vidare utfördes helt ny inredning efter ritningar av ombyggnadsarkitekten.

¹ FREDRIK ADOLF ULRIK CRONSTEDT, greve, född 1744 i Stockholm, landshövding i Gävle 1781—1812, död i Stockholm 1829.

² F. 1864 i Lovö, nära Stockholm.

Altaret är byggt av trä, delvis med genombrutna fyllningar av metall. — Altaruppsatsen utgöres av ett kors med arkitekturinramning. Träytorna betsade i rödbrunt med förgyllda detaljer och lister. Över altaret en framställning av Nattvarden efter Leonardo, korsstyngsbroderi inom guldrum.

Den öppna bänkinredningen betsad i rödbrunt liksom läktaren och orgelns fasad; detaljerna förgyllda.

Predikstolen, skuren i trä, har samma ytbehandling som den fasta inredningen i övrigt. Korgen har två fält med målade framställningar av Paulus och Petrus mot guldgrund. — En 1814 ovan altaret uppsatt predikstol av E. Ph. Thoman¹ nedtogs vid reparationen 1885, då den ovan (sid. 281) omnämnda predikstolen från 1680-talet uppsattes vid n. väggen.

Nummertavlor, ett par, med skurna och förgyllda ramar. Inskrift: »1797 resp. »O P S — 1753». H. 110, B. 90. Uppsatta på tresidiga postament.

Nattvardssilver: Kalk, delvis förgylld. Stplr (O. Sedin, Gävle, 1793). H. 30,5. — Patén med lika stplr. Diam. 18,5.

— Oblatask, oval, delvis förgylld. Inskr. å locket: »JONAS OCH CATHARINA LEJONFLYCHT, A^o 1695» samt det Lejonflychtska vapnet. Stplr (Anders Bengtsson Starin, Stockholm 1695). L. 13,3. — Två vinkannor. 1) Delvis förgylld. Ansiktsformad pip, locket krönt av Salvatorsbild. Enl. inskr. omgjuten 1734. Stplr (Johan Ek, Gävle). — 2) Lik föreg. Inskr.: »GIFVEN TILL UGLEBO KYRCKA AF AND. DUNDERBERG OCH DESS HUSTRU BRITA MOLINDER D. 27 JANU. 1799». Stplr (A. Dunderberg, Gävle 1799). H. 40,5.

Två brudkronor av silver, förgyllda; 5 blad med medaljonger och hängblad; ring med påsatta genombrutna ornament. På den ena inskr.: »39 LOD ANNO 1755». Stplr (Daniel Poppelman, Gävle). Ringens diam. 10. — Den andra av samma typ, men stplr saknas.

Bland ljusredskapen märkas två mässingskronor, den ena krönt med strålsol, den andra med örn, båda nämnda i tillägget till INV. 1670; en mässingskrona med päron formad kula inköpt 1793 (INV.). — En krona med hängblad av slipat glas och mässingsstomme, 1700-t:s mitt, inropades på auktion i Vij och skänktes till kyrkan (INV. 1795).

Lampetter, 8 st.; oval spegel inom träram med rosett och lagerkvistar. 2 ljuspipor. — Inköpta 1802 (tillägg i INV. 1795).

Ljusstake av mässing med hög, kupig fot, droppskål och en ljuspipa. Inskr.: ION IONSSON ANNA ERIKSDOTTER». H. 18,4. 1600-t:s mitt.

¹ ERNST PHILIP THOMAN, ornamentsbildhuggare, född 1760, död 1833. Jfr A. BÆCKSTRÖM, Thomans och Estenbergs meritförteckningar. Tidskr. f. konstvetenskap 1919:4.

Fig. 277. Ockelbo kyrka. Dopfunten. Teckning i A. T. A.

Taufbecken. Font. Drawing. Zeichnung.

Fig. 278. Ockelbo kyrka. Maria med barnet. Teckning i A. T. A.
 Maria mit dem Kind. Zeichnung.
 Mary with child. Drawing.

På altaret ett par ljusstakar av marmor, glas och mässing. Skänkta 1814 för den nya predikstolen (tillägg i INV. 1795).

Bland textilierna märkas: Två kalkdukar, den ena av skärt siden med broderier och spets i silver. Inskr.: »I C H — E C H — ANNO 1774». Mått: 51 × 51; den andra av vitt siden med broderier i guld, silver och flerfärgat silke, guldspets. Mått: 42,5 × 41. 1700-t:s senare hälft. — Två mässhakar av svart sammet, den ena med inskr.: »P : H : 1784» (=prosten Petrus Hillberg, enl. RÄK.); den andra inköpt 1810 (RÄK.). En av gråviolett siden, skänkt av bruksinsp. N. O. Hagberg på Vij 1810 (INV). — Ett par kollektståvar av svart sammet, skänkta av Johan Kristian Harthin (INV. 1795).

På kyrkogården gravstenar över prostarna M. Westlander, d. 1733 och P. Hillberg, d. 1784.

Sigill med svarvat skaft av ben. Inskr.: »L H S F» samt stjärna. — Sockensigillet visar en uggle inom sköld, därovan årtalet 1665 och omskriften: »V G L E B O — S O C H E N S — S I G I L L ».

Pedellstav av svartmålat trä med skadad knopp av silver. Inskrift: »L O S — P O S — O J S — H O S». Skänkt 1805. L. 160.

Bänkdyna av rött skinn med tagelstoppning. Taggbård skuren i brunt skinn. Mått: 105 × 30. 1700-t.

Dubbelblad ur det s. k. andra Uppsalamissalet, tryckt 1513 av Jakob Pforzheim i Basel på beställning av ärkestiftet. H. 34,5. B. 49.

I tornet två klockor, gjutna 1907.

SAMMANFATTNING

A. Medeltidskyrkan.

- I. Tornlös kyrka med rakslutet kor; troligen innertak av trä. Möjl. 1200-t. Dopfont av sandsten.
- II. Tegelvalv slås och förses med målningar, medeltidens slut. Altarskåp 1484.
- III. Ytterligare muralmålningar, omkr. 1590.
- IV. Långhuset förlänges åt v. med en travé 1741—42. Läktare uppföres.
- V. Kyrkan rives 1795.

B. Den nuvarande kyrkan.

- I. Kyrkan uppföres 1791—93 efter ritningar av landshövdingen greve F. A. U. Cronstedt Torn 1796.
- II. Ny tornhuv uppföres och ö. gaveln ändras enligt ritningar av ark. E. A. Hedin 1892.
- III. Kyrkans tak, valv och inredning förstöras vid en eldsvåda 1904. Återuppbyggdes 1906—08 i väsentligt förändrat skick, efter ritningar av ark. G. Améen.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Ockelbo (Grundriss und Schnitte Fig. 272—273, Äusseres u. Inneres Fig. 265—270), wurde 1791—93, der Turm 1796 erbaut. Nach einem Brand im Jahre 1904 wurde das Gebäude wiederhergestellt, wobei der westliche Teil seine heutige Gestalt bekam. Die Vorgängerin dieser Kirche war von mittelalterlichem Ursprung; ihr Aussehen ist u. a. durch eine Vermessung aus dem Jahre 1788 bekannt (Fig. 274, vgl. Fig. 271). Im Innern befanden sich Kalkmalereien, teils mittelalterliche, teils aus dem Jahre 1590. Der grössere Teil des Inventars der Kirche, dar unter einiges aus dem Mittelalter, wurde bei der Feuersbrunst von 1904 zerstört.

SUMMARY

Ockelbo Church (plan and section fig. 272—273, exterior and interior fig. 265—270) was erected in 1791—93, the tower in 1796. After a fire in 1904 the building was restored, at which time the western part received its present shape. It replaced a church of mediæval origin, the appearance of which is known from a survey of 1788 (fig. 274, cf. fig. 271). The interior was decorated with mural paintings, partly mediæval, partly from 1590. The greater part of the inventories, among them some mediæval pieces, were destroyed by the fire in 1904.

Fig. 279. Åmots kapell. Foto Andrén 1930
 Neue Kapelle in Ämot. Ämot new chapel.

ÅMOTS KAPELL

INOM OCKELBO FÖRSAMLING

AV

ERIK ANDRÉN

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830. — I B. ST.: Ritningar till ny kyrka 1914 av G. NILSSON. — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1802—nu; VIS.PROT. och INV.FÖRT. 1785—nu.

I början av 1670-t. grundades de s. k. Ockelboverken¹ av arkiatern Sven Bröms, som 1676 anlade Åmots bruk, privilegierat 1710. År 1785 anhöll dåvarande ägaren, riksrådet och greven Sven Bunge, hos Kungl. Maj:t om ett kapell med patronatsrätt för Åmots järnbruk (VIS.PROT.). Hans ansökan bifölls samma år. Kapellet togs i bruk den 17 sept. 1797 och invigdes den 5 aug. följande år.

¹ Åbrogruvan, Åbrons masugn, Brattfors hammarsmedja, Viksjö och Åmots bruk etc. — Numera sammanfattas under detta namn all egendom i Gävleborgs och Kopparbergs län, tillhörig Kopparbergs och Hofors sågverksaktiebolag.

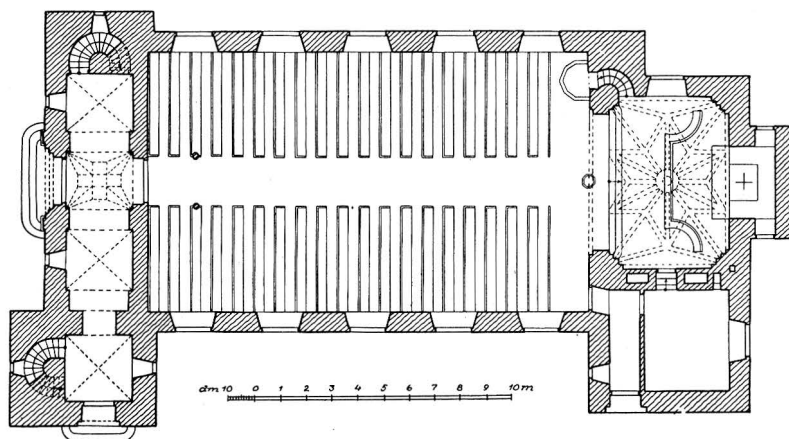

Fig. 280. Åmots kapell. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

Gamla kapellets kyrkogård inhägnas av trästaket och modernt trådstängsel. Det 1811 uppsatta tjärade »kyrkogårdsplanket» är försvunnet. Flertalet gravkors av järn från 1800-t:s förra hälft är av en enhetlig typ med profilerad namnsköld under ett svängt skyddstak.

KYRKO-
GÅRDAR

Sedan 1876 finnes ytterligare en begravningsplats, belägen vid den gamla masugnen, $\frac{1}{4}$ mil från kapellet.

N. om kyrkogården uppfördes 1816 (RÄK.) en nu riven, låg klockstapel (fig. 286) av trä, täckt av en spånklädd huv (IHRFORS, Ant.).

Kapellet är uppfört på stenfot med väggar av reveterat timmer, artikulerade av pilastrar och kraftiga listverk enligt den nyklassicistiska smaken (fig. 283). Planen var urspr. rektangulär med vapenhus i v. Mellan altarpväggen och ö. gaveln voro inrymda en sakristia samt en förstuga med trappa till vinden (INV. 1801). Byggnadens L. omkr. 19 m., B. omkr. 10 m. Sadeltaket är avvalmat mot kortsidornas låga gavelrösten och har nu täckning av rödmålad plåt, tidigare spån. — En ingång i vardera gaveln har enkel omfattning. Fönstrens dimensioner ej ursprungliga.

GAMLA
KAPELL-
BYGGNADEN

Invändigt äro väggarna reveterade och avfärgade grå. Ovan de nuvarande plana taken finnes det ursprungliga tryckta tunnvalvet, bildad av läkt på sparrar, reveterat på båda sidorna, vitlimmat. Valvanfanget markeras av en framspringande profilerad list.

Kapellet uppfördes 1797, troligen helt eller delvis på bekostnad av brukets dåv. ägare, greve Märten Bunge. Redan 1867 ansågs utrymmet för knappt, ty församlingens invånareantal hade tredubblats sedan 1798. Man överlade först om en nybyggnad, men stannade sedermera vid en omfattande reparation, som utfördes 1870. Sedan slutligen ett nytt kapell uppfördes 1914—17, inreddes det gamla till skola.

Fig 281. Åmots kapell. Foto Andréén 1930.
Neue Kapelle in Åmot. Åmot new chapel.

Fig. 283. Åmots gamla kapell. Foto Andréén 1930.
Alte Kapelle in Åmot. Åmot old chapel.

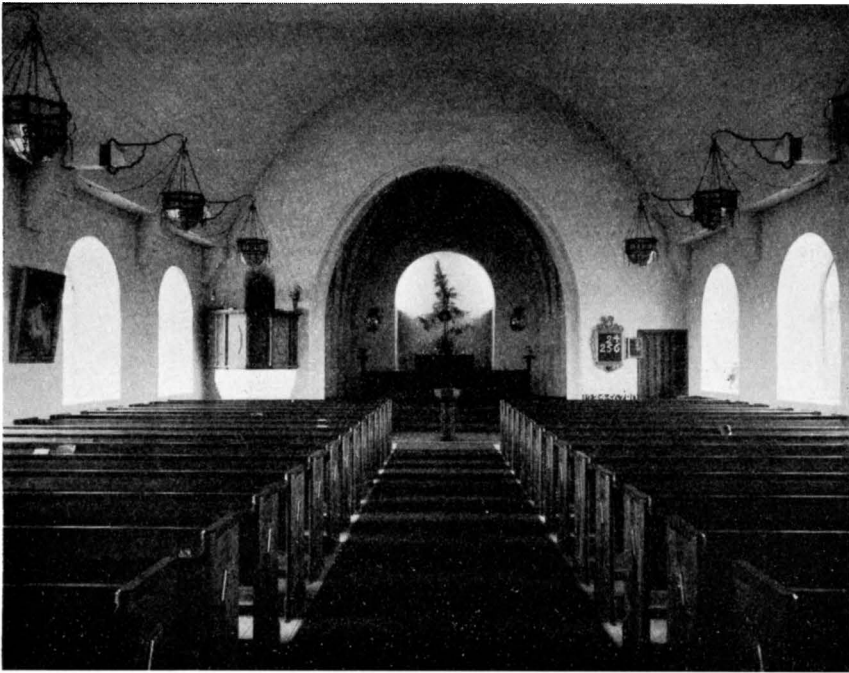

Fig. 282. Åmots kapell. Interiör mot öster. Foto Hellner 1933.
Inneres der neuen Kapelle. The new chapel. Interior.

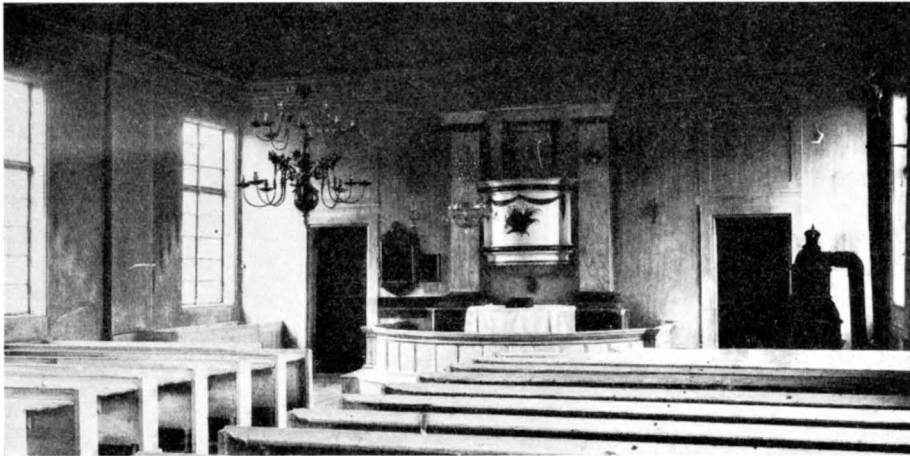

Fig. 284. Åmots gamla kapell. Interiör. Foto A. T. A.
Inneres der alten Kapelle. The old chapel. Interior.

ÄLDRE
INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret var placerat intill ö. väggen. Därövan en predikstol med skurna och förgyllda ornament: bok och palmkvistar. Över predikstolen hängde en målning, framställande »Kristi kropp, omgiven av änglar» (IHRFORS, Ant.) — säkerligen den i nya kapellet upphängda pietåbilden (jfr nedan).

I v. fanns ovanför ingångsdörren en liten läktare för orgel; dess bröstvärm använt för läktaren i nya kapellet.

Två kristall-ljuskronor, den ena av rokok-, den andra av empiretyp försålades 1917, då nya kapellet inreddes.

Se f. ö. under nya kapellets Inredning och lösa inventarier.

NYA
KAPELL-
BYGGNADEN

Enl. ritningar av arkitekten Georg A. Nilsson (stadfästade 1914), uppfördes Åmots nuvarande kapell omkr. 150 m. no. om gamla kapellet. Läget är fritt på en kulle strax n. om landsvägen. Murarnas vithet, accentuerad av takets röda tegel och tornets svarttjärade spira, framhäver på ett lyckligt sätt de vida ängarnas grönska. Ett villkor att kapellet skall komma till sin rätt är, att den närmaste omgivningen fortfarande hålles fri från bebyggelse, murar och skymmande vegetation.

Byggnaden är uppförd av slaggsten och tegel, rappad och avfärgad vit. Ingångarna omfattas av huggen röd granit. I fönstren råglas. — Murarnas innerytor äro vitrappade. Koret täckes av ett vitlammat stjärnvalv av tegel, långhuset av ett vitlimmat trätunnvalv, vilande på konsoler av trappvis utskjutande tegel. Golv av bräder; i förhallen tegelgolv.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret är av trä och prydes av ett krucifix, skuret i ek, signerat »TORE STRINDBERG FECIT 1917»,¹ H. 115.

Tavla, Kristi begråtande (fig. 285). Målningen är en tämligen exakt kopia efter en duk i Wiens hovmuseum, tillskriven A. van Dycks ateljé och återgående på ett verk av P. P. Rubens i Pradomuseet i Madrid.² — Mörknade färger. Dagermått: 97 × 78. Målningen omtalas 1813 såsom skänkt av advokatfiskalen Märten Ekman i Stockholm.

All träinredning är laserad i rödbrunt med mörkbruna detaljer. Orgelfasad i halvt gustavianska, halvt nygotiska former, målad i brunt med förgyllda sniderier.

Dopfont av trä, i kalkform på smärta kolonner; laserad i rödbrunt. — Dopskål av mässing med drivet brätte. Utförd av M. Ax i Gävle. Diam. 37.

Nummertavla med ram och krön skurna i trä och förgyllda; daterad 1803. H. 120. B. 75.

Kalk av silver, delvis förgylld, med bladstav å foten och graverad ranka å skålen. Stplr (Johan Lindgren, Gävle, 1801). H. 26,5. — Patén förgylld, med stplr som ovan. Diam. 14,5. — Oblatask av silver, oval. Stplr: (C. J. Kling, Gävle, 1858). L. 13,5.

Kalk av tenn, H. 19, med patén, Diam. 9. Stplr saknas. 1700-t:s slut. —

¹ Skulptör och medaljgravör, f. i Stockholm 1882.

² Jfr KLASSIKER DER KUNST, Rubens sid. 441 och van Dyck, sid. 447.

Fig. 285. Åmots kapell. Kristi begråtande. Van Dycks ateljé. Kopia från 1700 talet. Foto Andréén 1933.
 Beweinung Christi. Van Dycks Deploation of Christ. Van Schule. Kopie aus dem 18. Dyck's school. Copy from the 18th century.

Vinflaska av tenn, åttssidig, med skruvlock. Stplr: tre kronor — krönt G — I A över en lilja — L 2 (=1793). — Dessa 3 pjäser försågos, troligen redan 1801, med fodral och användes sedan vid sockenbud.

Vinkanna av tenn, balusterformad, med pip och handtag. Stplr som å vinflaskan. H. 28.

Vinkannor, 3 st., av fasettslipat glas med nysilverbeslag. H. 35. Inköpta 1860. (RÄK.).

Sockenbudstyg av silver: kalk, H. 14,6, patén, Diam. 9 och vinflaska H. 11. Stplr (A. P. Lundqvist, Stockholm, 1854).

Brudkrona av silver, förgylld, med beslag av silver och infattade röda och gröna stenar. Stplr (P. O. Bäckström, Gävle, 1826). Diam. 10. — Kronbytta av furu med järnbeslag och grönt klädesfoder, inköpt 1832.

Kapellet har modern elektrisk armatur av smitt järn och råglas. — Ljusstakar, ett par, av mässing, med kolonnformat skaft. H. 28,5. Empire. — Ljusstakar, 4 st., av vitmetall. H. 22. Empiretyp. — Ljusarmar, 4 st., av mässing; 2 ljuspipor. Rokoko. H. 37. Förvaras nu i ett sakristiskåp.

Fig. 286. Åmots kapell.
Klockstapel. Foto A.T.A.
Glockenturm 1816. Belfry 1816.

Antependium av röd sammet med silkesfrans och broderad inskrift i silver: »M. Bunge». Omkr. 1800. Mycket skadat. L. omkr. 200.

Antependium av rött ylle med broderier. Mått: 102 × 160. Utfört av Licium i Stockholm. — Kalkduk av vitt siden med broderier och kantspets i guld. Mått 51 × 52. 1800-t. — Mässhake av svart sammet fr. 1806. — En modern mässhake av mönstrat grönt siden med applikation och broderi. H. 115. — Kollekhåvar, ett par, av rött siden med broderier i guld och silver. Broderad inskrift: »A. B. — A.(Q?) — 1732». L. 223. Detta tidiga datum förklaras troligen så, att håvarna överlätits från moderförsamlingen.

I tornet en klocka av malm, gjuten i Stockholm 1915. — En nu icke använd klocka av malm, gjuten av Öberg i Hudiksvall 1815, har hängt i den rivna klockstapel.

SAMMANFATTNING

- I. Det första kapellet uppfördes 1797. Byggnaden användes nu såsom skolhus.
- II. Nytt kapell enl. 1914 fastställda ritningar av Georg A. Nilsson.

ZUSAMMENFASSUNG

Für die im Jahre 1785 eingerichtete Kapellengemeinde Åmot wurde 1797 eine Kapelle aus verputztem Holz erbaut. In den Jahren 1914—16 wurde ein grösseres Kapellengebäude aus Stein errichtet. Seitdem wird die alte Kapelle als Schule verwendet.

SUMMARY

For the chapelry at the iron-works of Åmot, established in 1785, a chapel of reveted timber was erected in 1797. Since the building of a larger chapel of stone, in 1914—16, the old chapel has been used for a school.

Fig. 287. Österfärnebo kyrka. Foto Hellner 1933.
 Äusseres von Südwesten. Exterior from the south-west.

ÖSTERFÄRNEBO KYRKA

AV

ERIK ANDRÉN

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.-SAML. I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830; — I B. ST.: Ritn. till ny kyrka 1820 av G. AF SILLÉN; Restaureringsförslag 1894 av H. T. HOLMGREN; Ritn. till orgel 1844 av C. STÅHL; Ritn. till altarpupsats 1864 av J. F. ÅBOM. — A. B. B. L.: BR.-FÖRS. ²⁵/₆ 1828. — I G. LVK.: SEHLBERG. — GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1633—nu; SST.-PROT. 1721—1872; KST. PROT. 1872—nu; KR. PROT. 1873—nu; INV. 1633, 1645, 1678, 1692, 1703, 1722, 1753, 1795, 1829 etc.

Socknen kallas i äldre handlingar — och ännu vid 1700-talets slut — Fernabo eller Fernebo, men har småningom erhållit namnet Österfärnebo till skillnad från Västerfärnebo i Västmanland.

Fernebo erlade vid sexårgälden 1314 »xx or. denar» (20 öre penningar — jfr sid 131 not). Allhelgonadag (den 1 nov.) frades fordom som kyrkmässa (HÜLPHERS).

Österfärnebo kyrka ligger i socknens sydligaste del, där skogsbygden öppnar sig mot Dalälvens vattenområde. Omedelbart n. om kyrkan går en av huvudvägarna

KYRKO-
GÅRDEN

Fig. 288. Österfärnebo kyrka. Interiör mot öster. Foto Hellner 1933.
Innernes gegen Osten.

Interior towards the east.

från det inre Gästrikland över Gysinge till Sala och Uppsala. Kyrkogårdsmuren (H. 1 à 1,5 m.) är till större delen lagd av gråsten i kallmur: i de ö. — nyare — partierna är materialet sprängsten. Numera finns en enda ingång, belägen ungefär mitt på n. sidan. Kyrkogårdens utvidgningar — såvitt de äro kända — framgår av fig. 292. Den första skedde 1790 (2), då nära 900 m² mark tillades på s. sidan (HÜLPHERS). Sedan den nuvarande kyrkan fullbordats 1822, inhägnades ett lämpligt område kring denna (3). Landsvägen skilde då de båda kyrkogårdarna. Sedan vägens sträckning ändrats, kunde de båda partierna förenas. Detta skedde först 1925, varvid samtidigt den nya kyrkogårdens n. mur flyttades i linje med den äldres (4).

Den gamla bogårdsmuren var murad av sten och försedd med spåntak. Två stigluckor funnos, en i v. och en i ö. muren. Stigluckorna voro murade och försedda med dubbla portar med lås samt järngaller i marken (INV. 1795).

Utanför muren låg den gamla klockstapeln, vid B å fig. 292. Den var enl. HÜLPHERS uppförd 1673 och hade spånklädd huv med järnspira, 5 kopparknappar och flöjel; stapeln rödfärgades 1699 (RÄK.).

På den äldsta kyrkogården lät brukspatronen på Gysinge, Gustaf Wittfoth, 1781 bygga ett gravkor av tegel och slagsten, vitputsat. Ingång med järndörrar på n.

sidan. Spånklätt tak. Innehåller ett rum med tegelgolv, putsade väggar och kupolvalv. I golvet en rektangulär öppning till det 6 alnar djupa gravvalvet, täckt av en gjuten järnhäll med årtalet 1779.

I kyrkogårdens s. ö. hörn ligger sockenmagasinet, en tvåvånings stenbyggnad, rappad och avfärgad gulvit, med valmat spåntak. Ovan porten årtalet 1830. En slät järnhäll där framför bär årtalet 1734. — Byggnaden uppfördes 1830, delvis med användande av sten från den då rivna medeltidskyrkan.

Vid A å fig. 292 är den medeltida kyrkans ungefärliga läge och utsträckning inritad. Den bestod av ett rektangulärt långhus med kor av samma bredd, sakristia i n. och vapenhus i s. Murarna voro uppförda av gråsten och 3 alnar tjocka med tegel i bågar och omfattningar. Sadeltaket var täckt med spån och pryddes av trenne järnkors, vardera med 5 mässingsknoppar och en »tuppflög». Ett likartat kors fanns på vapenhusets gavelkrön.

MEDELTIDS-
KYRKAN

Kyrkorummet täcktes av tegelvalv, målade »på gammalt katolskt sätt med helgons bilder», men väggarna voro vitlimmade och försedda med fem stora fönster (INV. 1753 och 1795). Tydligt hade fönstren utvidgats sedan 1690, då Ulf Christoferssons skiss tillkom, fig. 291; denna visar relativt små och högt sittande fönster. En kordörr upphöggs 1728 (HÜLPHERS).

I v. fanns en 1684 uppförd läktare med 14 bänkar och en liten orgel, inköpt från Stockholm 1724. Läktarbröstningen pryddes av målade apostlaframställningar, utförda i limfärg av konterfejaren Erick Abramson (RÄK.), samt »den apostoliska trons avskrift på latin» (INV. 1753). I koret funnos ytterligare två läktare, byggda 1728 och målade 1741 av mästern Joh. Winge i Gävle (RÄK.) med »profeternas bilder och namn» (HÜLPHERS).

Koret skildes från långhuset genom ett litet korskrank, uppsatt på den främsta bänkraden, med två pyramider, målade och förgyllda 1741, och mellan dessa dörrar med beslag och lås (INV. 1753). — Golvet täcktes till större delen av gravhällar, varav fragment ännu finnas kvar.

Vid korets n. sida låg sakristian med 2 större och ett mindre fönster samt tegelvalv. Under golvet en välvd källare. Källartrappan mynnade med en lucka under sakristibordet. — Vapenhuset vid långhusets s. mur hade likaledes tegelvalv.

Kyrkobyggnaden kan med hänsyn till de på Christoferssons teckning synliga fönstren och sin disposition i övrigt dateras till 1200-talet. För denna datering talar också förekomsten av en dopfont av 1200-talstyp. Valven, vapenhuset och troligen även sakristian äro i så fall icke ursprungliga utan härröra från medeltidens senare del. — Byggnaden, som 1752 genomgick en reparation under dalamurmästaren Anders Rombergs ledning, nedrevs 1830, då den nya kyrkan stod färdig.

Kyrkan uppfördes 1819—22 enl. ritningar av hovintendenten Gustaf af Sillén¹

DEN NUVA-
RANDE
KYRKAN

¹ F. 1762, d. 1825; verksam framförallt på Rosersberg slott i Uppland.

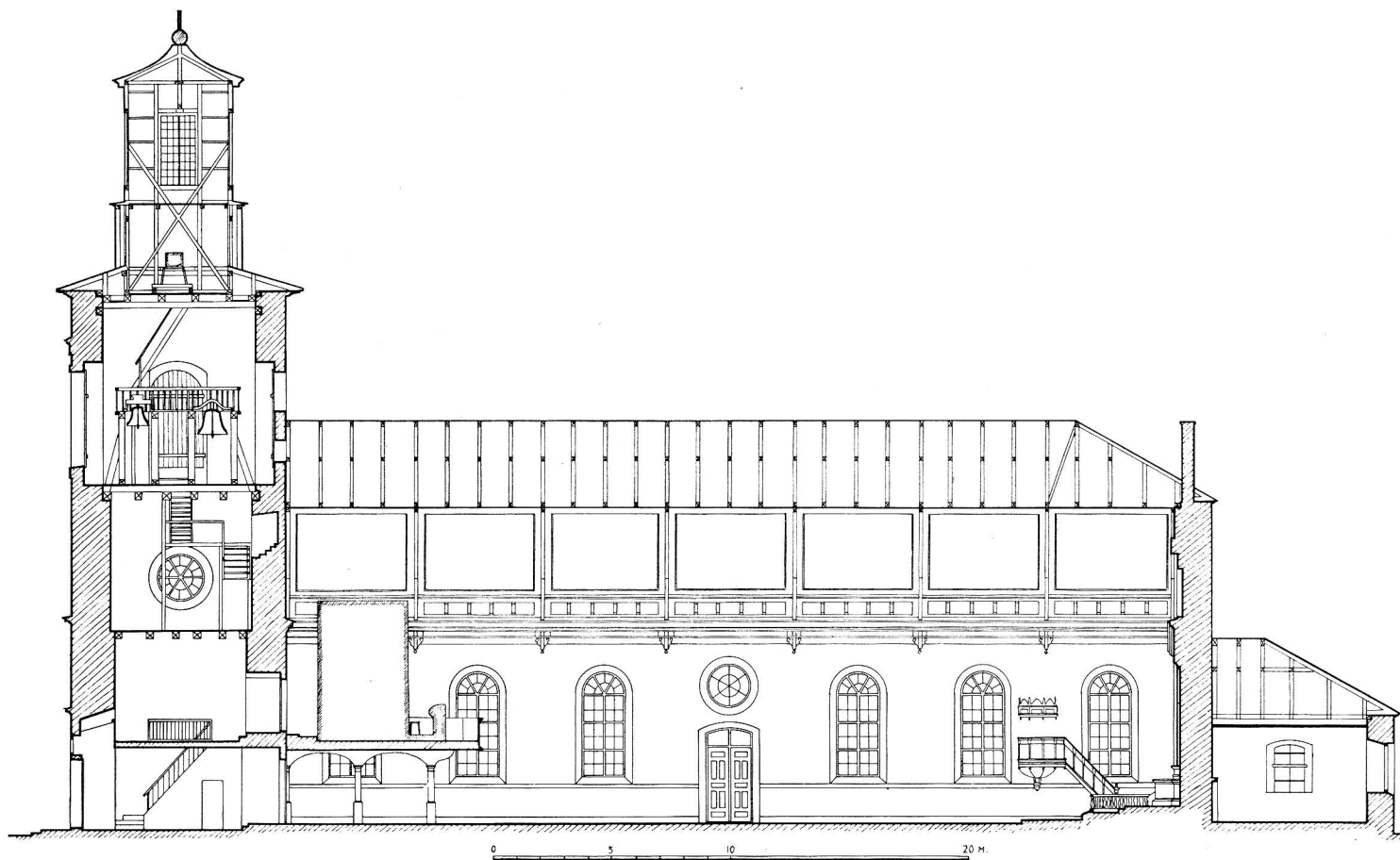

Fig. 289. Österfärnebo kyrka. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

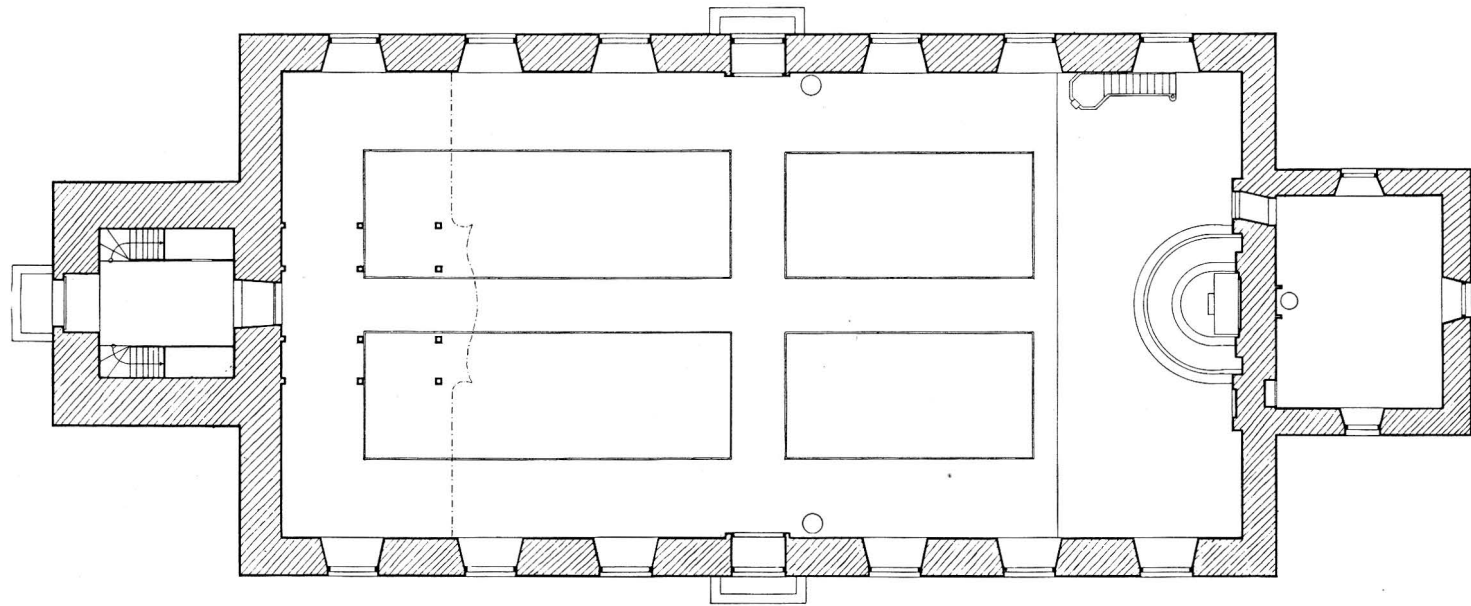

Fig. 290. Österfärnebo kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

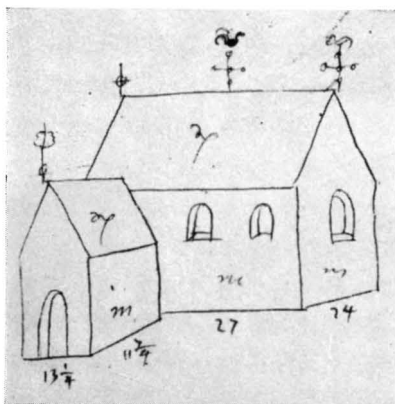

Fig. 291. Österfärnebo kyrka 1690.
Teckning av Ulf Christofersson. K. B.
Die Kirche im Jahre 1690. Zeichnung von Ulf Christofersson.
The church in 1690. Drawing by Ulf Christofersson.

och invigdes 1822. Materialet är gråsten, med tegel i omfattningar och lister. Murarna äro vitrappade, omfattningar och taklist sandgula. Spritputsad, gråfärgad sockel. — Ingångarna äro raktäckta och försedda med svartmålade, helt plåtbeslagna dörrar. — Det brutna yttertaketets nedre fall täckes av tjärad spån, det övre av svartmålad plåt. Den ursprungliga takformen, två parallella fall, skilda av en låg avsats, var bättre lämpad för byggnadskroppen än det nuvarande taket, som tillkom vid reparationen 1894.

Kyrkorummet täckes sedan 1890-talet av ett tredingstak av brädpanel, oljemålat i grågult. Ursprungligen fanns ett tidstypiskt tunnvalv av »ribbor och murbruk» (BR.-FÖRS.). Innerväggarna äro strukna i grågult med ljusbruna omfattningsbårder; fönstersmygar och ö. väggen med grågrön marmorering. Bröstpanel, målad i ekimitation.

— Trägolv överallt. — Kyrkrummet uppvärms genom tvenne järnkaminer i långhuset.

Tornet är samtidigt med kyrkan i övrigt och har samma material och ytbehandling som denna. Ovanför klockvåningen en lanternin, brädklädd och plåttäckt.

Sakristian bakom altaret har tre stickbågiga fönster med ut- och invändiga luckor. I övrigt såsom kyrkans andra partier.

På 1890-talet undergick kyrkan en restaurering enligt ritningar, fastställda 1894.

Altare av trä, med marmorering i grått och grönt. Den nuvarande altarpuppans utgöres av en stor oljemålning, framställande Kristi uppståndelse, signerad J. Z. Blackstadius¹, 1865, med ramverk i vitt, guld och grågrön marmorering, efter ritn. av J. F. Åbom 1864.

I tornet förvaras resterna av en äldre altarpuppas, skuren i furu, med spår av förgyllning och målning. Följande delar äro bevarade: en relief med framställning av Nattvarden (90 × 210); Petrus och Paulus (H. 170, fig. 306); två änglar, skadade (H. 110); gudsöga samt fragment av socklar och krön med spår av skär målning. — Altarpuppans utfördes 1731 av bildsnidaren Carl Spaak i Stockholm och blev 1741 målad och förgylld av mästern Johan Winge, på bekostnad av ryttmästaren Per Hierta (RÄK. och INV.).

Predikstolen är skulpterad i ek med förgyllda ornament och lister samt intarsia i brun- och grönlaserade träslag. Korgen har 6 nischer med bilder och i hörnen kanellerade kolonner med kerubkapitäl. Baldakinen med intarsia på undersidan och krönt av 8 keruber, bärande Kristi pinoredskap. Trappan av ek förnyades 1829

¹ JOHAN ZACHARIAS BLACKSTADIUS, f. 1816 i Falkenberg, d. 1898 i Stockholm.

(RÄK.). — Predikstolen är daterad 1673. Den förfärdigades enl. RÄK. för detta år av bildsnidaren Olof Persson i Sala.

Ett i trä skuret ornament (sido-stycke till gamla predikstolsdörren?) förvaras nu på tornvinden. Inskr. inom rund sköld: »SUMPTIB: ECCLESIAE COLORI . . . (JOHAN)NES ÖRN UPL: PAST: LOCI».¹ L. 72.

Bänkinredningen är öppen och liksom läktaren målad i ekimitation. — Orgeln byggdes 1906 med donationsmedel. Fasaden, målad i vitt och guld, överensstämmer med C. Ståhls ritning 1844 (B. Str.).

Dopfont av Gävlesandsten, huggen i 4 block. Låg fot; cylindriskt skaft i 2 delar, ornerat med 4 huvuden av vädur, kvinna, man samt fabeldjur; cylindrisk cuppa med bågfris samt konisk botten med uttömningshål. — Funten kan genom stenarten betecknas såsom ett Gästrikarbete, som dock vad formen beträffar nära ansluter sig till de gotländska funtarna i Fole och Stöde från 1200-t:s förra hälft.² Funten, som delvis är illa skadad, tillhör sedan 1874 Stat. Hist. Mus. Fig. 298—300. H. 93.

Kalk med patén av silver, förgylld. Stplr på foten (Johan Ek, Gävle, 1753), stplr på skålen (P. O. Bäckström, Gävle, 1824). H. 26,2. — Vinkanna och oblatask, båda av silver. Stplr (J. P. Ernander, Uppsala, 1829).

Balusterformade vinkannor, 4 st., av tenn. Stplr: tre kronor — tillbakablickande lejon — L — G 4 (=1837). H. 38.

Sockenbudstyg, 2 st., av silver. 1) Kalk med stplr (Johan Ek, Gävle, 1755). H. 18,3. Paténen saknar stplr. — 2) Kalk med stplr: tre kronor — S. Erik — RA(?) — 3 C (=Stockholm 1809). H. 16. Patén med lika stplr. Diam. 9.

Brudkrona av silver, förgylld, med 7 blad och lika många färgade stenar, infattade i rosetter. Stplr (Hans Peterson Ek[e]ström d. ä., Hälsingborg, 1723). Diam. 10. — Troligen identisk med den brudkrona, som 1831 (RÄK.) inköptes från guldsmeden P. Ernander i Uppsala.

Mässingsljuskronor. En, krönt av draperifigur, rikt ornerad med ståndare och eldsflammar; 10 ljuspipor. H. 105. Skänkt mellan 1645 och 1678 (INV.). — Två st. med 6 ljuspipor i en krets. H. 50 resp. 42. Skänkta omkr. 1690 (INV.). —

¹ Kyrkoherde i Österfärnebo 1679—1687.

² DOPFUNTAR I STATENS HISTORISKA MUSEUM, utg. genom J. Roosval 1917. Sid. 56 f. — CORNELL, sid. 137.

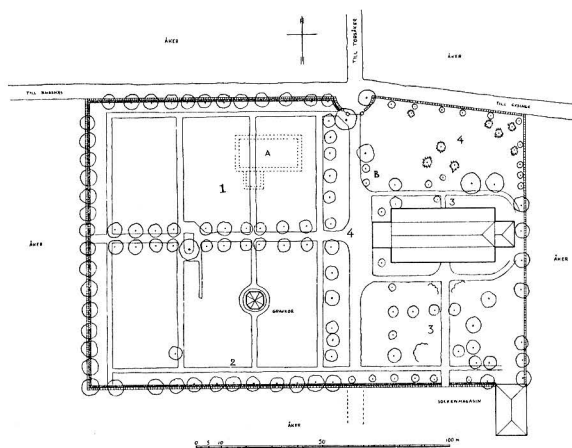

Fig. 292. Österfärnebo kyrka. Situationsplan. Lageplan. Plan of situation.

Fig. 293. Österfärnebo kyrka. Ljustake. Skänkt 1699. Foto A. T. A.
 Leuchter, geschenkt 1699. Candlestick, presented to the church in 1699.

En, krönt av draperifigur, med 20 ljuspipor i 2 kretsar. H. 150. Skänkt av lagmannen Carl Broman på Gysinge 1706 (RÄK.). — En, krönt av figur på bevingat klot, med 8 ljuspipor. H. 75. Testamenterad av kyrkoherden P. B. Norin, 1719. — En, krönt av femtinnad krona; med 6 ljuspipor. Enl. inskr. skänkt 1796. H. 55.

Ljuskronor, 4 st., med stomme av mässing samt kedjor och prismor av glas; H. omkr. 60 resp. 90. — En större och en mindre ljuskrona »av glas» inköptes 1836 (RÄK.).

Ljuskronor, 3 st., av smidesjärn med spår av förtinning. Diam. 55 resp. 61. Fig. 294—295. Den tredje, Diam. 35, har tre ringar ovanför varandra och 8 pipor. Två förvaras i tornet, den tredje i Stat. Hist. Mus. (fig. 296). Medeltidstyper.

Ljusarm av driven mässing med ciselerad ornamentik; 2 ljuspipor med stora runda droppskålar. B. 71. Gåva före 1678 (INV.). — Ljusarm av malm med 3 ljuspipor. L. 37. Tillkommen mellan 1703 och 1722 (INV.). — Ljusarmar av mässing, 6 st., med vardera 2 ljuspipor. L. 43. Skänkta av prostinnan Helena Norin 1761 (INV.).

Ljustake av järn (fig. 297). Vid en ring, vridbar kring en på 4 fötter vilande pik, äro fästade 4 ljuspipor av järn. Hål för hängblad, vilka samtliga saknas. H. 59. Medeltidens slut. I sakristian.

Ljustakar, ett par, av tenn, senare förnicklade.

En ljuspipa. Två rosstämplar med initialerna VD (= Viet Fijthsson¹). H. 26. På altaret. Tillkomna mellan 1645 och 1678 (INV.).

Ljustakar av koppar. 1) Hamrad. Fotplattan ornerad med blommotiv, skaftet spiralvridet, en ljuspipa med ornerad droppskål. H. 72,5. 1600-talets slut. 2) Ett par, försilvrade, med driven ornamentik. Inskr. på foten: »JÖRAN ERIKSON SAMSING 1699» resp. »MARGARETA HANSDOTTER BIEHRE 1699». H. 65,5. Stat. Hist. Mus. (fig. 293).

Femarmad ljustake av malm. H. 43. B. 78. Tillverkad av klockgjutaren Erik Hillström i Gävle 1769 (INV.).

Antependier. Ett på altaret av röd sammet med 4 vertikala bårder, broderade i silver och guld. Med donatorsinitialer och årtal i silverbleck: »A.H. — A.M. — ANNO 1682» (Anders Larsson Hök och Anna Isacsdotter Machei på Gysinge). H.

¹ VIET FIJTHSSON (DRENCHLER), kanngjutare i Sthlm 1637—1686 (LÖFGREN).

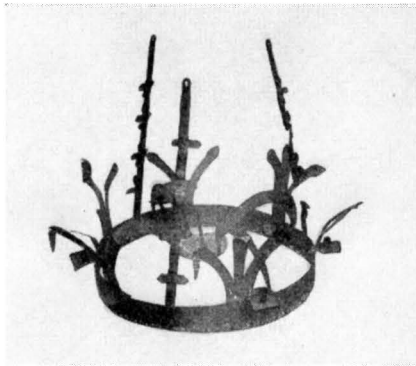
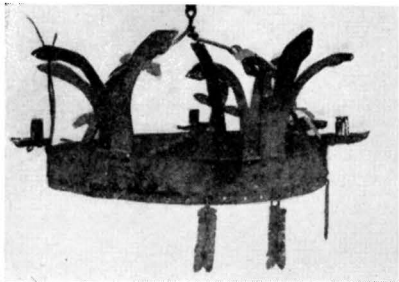

Fig. 294—295. Österfärnebo kyrka. Ljuskronor av järn. Medeltidstyper. Foto A. T. A.
Eiserne Kronleuchter. Mittelalterlicher Typus. Iron chandeliers. Mediaeval types.

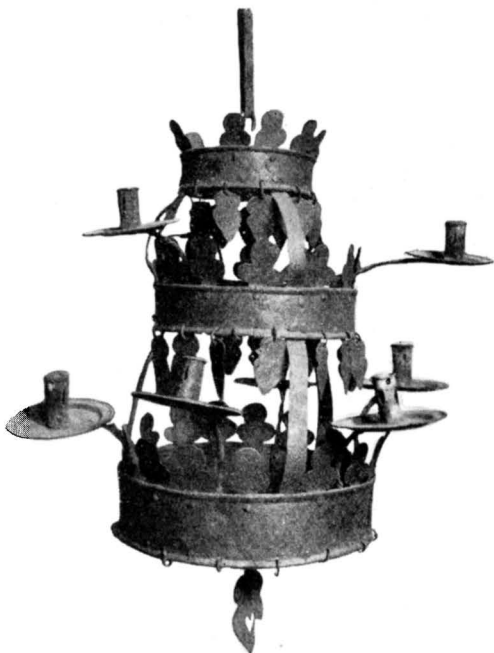

Fig. 296. Österfärnebo kyrka. Ljuskrona av järn. Medeltidstyp. Foto A. T. A.
Eiserner Kronleuchter. Mittelalterlicher Typus. Iron Chandelier. Mediaeval type.

Fig. 297. Österfärnebo kyrka. Ljusstake av järn. Medeltidstyp. Foto Hellner 1933.
Eiserner Leuchter. Mittelalterlicher Typus. Iron candlestick, mediaeval type.

Fig. 298. Österfärnebo kyrka. Dopfund. 1200-talets förra hälft.
Taufbecken. 13. Jahrh. Font. 13th century.

Fig. 299—300. Österfärnebo kyrka. Dopfunt.
Detaljer av skaftet.
Taufbecken. Details des Schaftes. Font. Details of the shaft.

Fig. 301. Österfärnebo kyrka. Mässhake. Italiensk sidendamast. 1500-talets förra del. Foto A. T. A. 1929.

Kasel. Italienischer Seiden-damast. 1. Hälfte des 16. Jahrh. Chasuble. Italian silk-damask from the early 16th cent.

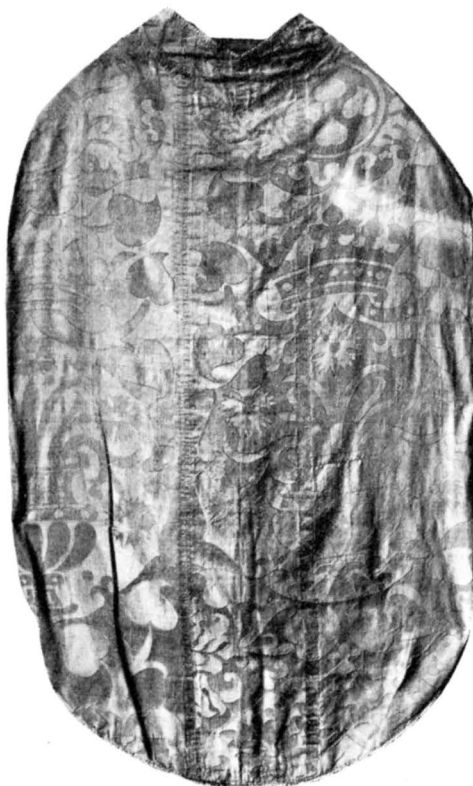

Fig. 302. Österfärnebo kyrka. Kalkduk med tjeckisk inskrift 1630. Foto A. T. A.

Kelchtuch mit tschechischer Inschrift. 1630. Corporal with Czech inscription. 1630.

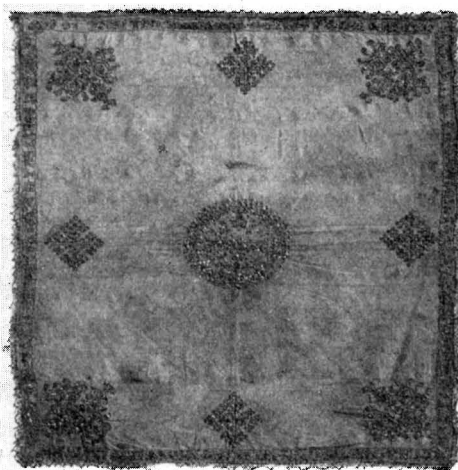

Fig. 303. Österfärnebo kyrka. Detalj av kors till mässhake. Flandriskt arbete.
1475—1500. Foto A. T. A.

Detail eines Kaselkreuzes. Flämische Arbeit. Detail of a chasuble cross. Flemish work
1475—1500. about 1475—1500.

Fig. 304—305. Österfärnebo kyrka. Porträtt av kyrkoherdarna Petrus Esberni, d. 1597, och Olof Jernberg, d. 1782. Oljemålningar av S. N. S. 1797. Foto Hellner 1933.

Bildnisse zweier Pfarrer. Ölgemälde eines unbekanntenen Künstlers. 1797. Portraits of two rectors. By an unknown artist. 1797.

105. L. 245. — Ett av blommig sidenbrokad med mönster i guld och grönt mot brun botten; besättning av 2 breda horisontala guldband. H. 84, L. 232. 1700-talets mitt. Stat. Hist. Mus. — Ett av rött siden, starkt bleknat och skadat. Påsydd inskrift i svart siden: »M. A. V. R. — M. E. V. T. — 1729». H. 105. L. 243. — Ett av svart sammet med smala bårder och inskrift i silver: »A. B. — H. C. W.» (Anders Barchæus på Gysinge, 1788, och hans maka, född Wittfoth). H. 92. L. 225.

Kalkduk av grön taft (fig. 302), broderad med guld- och silvertråd samt guldpaljetter. Ytterst en ram med tjeckisk inskr. (i översättning: »Jag, Dorotea, dotter efter framlidne Blasius från Chlustina, och Adam Kopernicny, min make, offra denna duk åt den helige Laurentii kyrka till åminnelse av mina föräldrar, mig själv och min make, i nådens år 1630»). I mitten en oval med Kristus- och Mariamonogram samt årtalet 1630. Kantspets i guld och silver. Mått: 55 × 51. Stat. Hist. Mus.¹

Kalkduk av rött siden, utan ornering. Av samma stoff som antependiet 1729. Mått: 60 × 60.

Besättning till mässhake, kors för ryggstycket (fig. 303) och vertikalbård för framstycket. Broderier i guld, silver och flerfärgat silke med framställningar av Inridandet, Bebådelsen, Mötet, evangelisten Johannes, Maria Magdalena samt flera helgon. Flandriskt arbete 1475—1500.² H. 130, B. 61. Stat. Hist. Mus.

¹ AGNES GELJER, Krigsbyte från Böhmen. Svensk nyttokonst 1928, sid. 76 ff.

² Utgången ur en grupp ateljéer, kallad Takbaldakin-skolan. A. BRANTING och A. LINDBLOM Medeltida vävnader och broderier i Sverige, Stockholm och Uppsala 1929, II, sid. 45.

Fig. 306. Österfärnebo kyrka. Paulus och Petrus. Från Carl Spaaks altaruppsats 1731. Foto Hellner 1933.

Paulus und Petrus. Von Carl Spaaks St. Paul and St. Peter. From Carl Altaraufsatz aus dem Jahre 1731. Spaak's altar piece. 1731.

Mässhakar. En av grön stormönstrad italiensk sidendamast (fig. 301). Utan besättning. H. 129. Stat. Hist. Mus. — RÅK. för år 1657 upptager 40 dlr för »den gröna mässhaken»; stoffet torde dock härröra från 1500-talets förra hälft. — En av blommig sidenbrokad med korsformiga besättningar av breda mönstrade guldband. H. 123. 1700-talets mitt. Stat. Hist. Mus. Tillhör samma utstyrsel som antependiet i Stat. Hist. Mus. — En av röd sammet med korsbesättning på ryggstycket och kantband i guld (skadade). Stat. Hist. Mus. — Två av svart sammet med kors och gudsöga i silver. Daterade 1778 (gåva av G. Wittfoth på Gysinge) resp. 1831. H. 120.

Stola av ursprungligen röd, blommig, skuren och oskuren sammet. L. 243. 1600-talets mitt. Stat. Hist. Mus. Avb. i Kungl. Vitt. Hist. o. Ant. Akad:s Månadsblad 1874.

Dopkolt i 2 delar av gul sidendamast med broderier i grönt, vitt och rosa. Foder av grönt siden. L. 68, resp. 54. Damasten är av barocktyp. Stat. Hist. Mus.

Bokdyna av röd sidenbrokad med knuten kantspets i guld. Starkt bleknad och skadad. Mått: 37 × 44. 1700-talet.

Bonad i flamskvävnad med strödda blommor och framställning av Kristus i Emaus. Troligen vävd i Hamburg omkr. 1700. H. 175, L. 344. Stat. Hist. Mus.

Kollekthåvar. Ett par av röd sammet med band och tofs i silver. Inskr.: »PETRUS B. NORIN PAST: FERNEB: OBIIT A:O 1719. CATHARINA WESTLANDER OBIIT A:O . . . JOHANNES P. NORIN NOT: COLL: MET: OBIIT A:O 1723». L. 205. — Ett par av svart sammet med band och tofs i silver. Inskr.: »SKÄNKCT AF KYRCKOHERDEN HERR O: JERNBERG 1763». Signerad: »I. F. BERENS». L. 118.

Fig. 307. Österfärnebo kyrka. Vas av fajans med blå dekor. 1700-talet. Foto Hellner 1933.

Fayencevase mit blauer Verzierung. 18. Jahrh.
Vase of faience with blue decoration. 18th century.

Två epitafier i form av vapensköldar skurna i trä och målade. Över överstelöjtnanten Nils Stiernmarck, död 1767, resp. ryttmästaren Pehr Hierta, död 1773. I koret.

Prästporträtt, 9 st., (fig. 304—305), oljemålningar i ovala ramar med bandrosett och inskr.-fält. Ramarna med sign.: »A. U. B. TECKN: BILDEN 1789. — MÅLAT AF S. N. S. 1797». Sviten, som arrangerats av Anders Leufwenius¹, omfattar porträtt av följande kyrkoherdar i Österfärnebo: Petrus Esberni 1577—1597, Laurentius Fernæus 1597—1616, Magnus Petri Isopædius 1617—1632, Magnus Petri Liusbeckius 1633—1644, Olaus Nicolaus Dalenius 1645—1676, Johannes Samuelis Örn 1678—1687, Petrus Benedictus Norin 1688—1719, Bernhard Anders Wählberg 1720—1751, Olof Jernberg 1752—1782. Porträtten hänga i sakristian. Totalmått: 120 × 76.

Porträtt av kyrkoherden Fredrik Larsson Wittingh (1783—1803), oljemålning av okänd konstnär i C.F. Bredas stil. H. 64. B. 57.

Ett par rundbukiga, höghalsade s. k. kurbitsvaser (fig. 307) av vitglaserad fajans med blomdekor i blått.² På altaret. H. 60.

Svarvad karmstol av björk (fig. 308). Gåva av kyrkoherden Olof Dalenius förmodligen 1671, då »hyende till stolen i sakristian» inköptes (RÅK.). H. 128 cm.

Långbänk av björk med svarvade ben och profilerad ryggbräda. Målad i ekimitation. L. 217. Omkr. 1700. — År 1710 köptes 24 alnar rött boj till bänklädsel (RÅK.).

Alnlikare av mässing i rödmålat träfodral. Stplr: krona—svärd—20—D E.

2 värjor 1) Försilvråd parérplåt och spunnen kavel. L. 87. 1700-talets förra hälft. — 2) Karolinsk typ. Delvis förgyllt fäste. Laderslida. L. 103.

Fattigbössa, cylindrisk form, av furu med beslag av järn. H. 38.

I vapenhuset en runsten från senare hälften av 1000-talet av sandsten. H. 190. B. 75. Text i översättning: SN(I)PLANK LÄT RESA STEN EFTER VILEF, SIN MAKE, MEN ÖNJOT . . . . .

En mängd gravstenar från 1600- och 1700-t. skingrades, då gamla kyrkan rivits och finnas delvis — ehuru skadade och nötta — kvar på gårdar i socknen; två på kyrkogården.

Av de båda klockorna i tornet är den större gjuten 1539, omgjuten av Meijer i Stockholm 1716; den mindre gjuten 1655, omgjuten 1757 och 1804.

¹ Komminister i Österfärnebo 1751—1773.

² Dylika tillverkades i Delft och annorstädes under 1600-t:s senare hälft och 1700-t. (Medd. av fil. lic. H. Seitz).

Fig. 308. Österfärnebo kyrka. Karmstol. 1600-talets mitt. Foto Hellner 1933.
Lehnstuhl. Mitte des 17. Jahrh.
Arm-chair from the middle of the 17th century.

SAMMANFATTNING

A. Medeltidskyrkan.

- I. Rektangulär gråstenskyrka utan torn, troligen med innertak av trä. 1200-talet. Ornerad dopfont av sandsten, 1200-talets förra hälft.
- II. Valv av tegel med kalkmålningar. Vapenhus och möjligen sakristia från medeltidens slut.
- III. 1600-talets mitt, 1700-talets början belysningsredskap, textilier.
- IV. Predikstol 1673 och altarpopsats av Carl Spaak i Stockholm 1731. Orgel 1724.
- V. Kyrkan revs 1830.

B. Den nuvarande kyrkan.

- I. Uppförd 1819—1822 efter ritningar av hovintendenten Gustaf af Sillén. Inredning från samma tid.
- II. Restaurerad enl. ritn. 1894, varvid bl. a. ytter- och innertaken fingo sin nuvarande form.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche (Grundriss und Schnitt Fig. 289—290, Äusseres Fig. 287, Inneres Fig. 288) wurde 1819—22 erbaut. Die jetzt abgerissene alte Dorfkirche, die ein Stück davon entfernt lag (siehe Lageplan Fig. 292), stammte aus dem 13. Jahrhundert und war im Inneren mit Malereien geschmückt. (Siehe auch Fig. 291). Das Taufbecken aus dem 13. Jahrhundert, eine Arbeit aus dem Ort, die jedoch in der Form gotländischen Vorbildern folgt, gehört jetzt dem Staatlichen

Historischen Museum in Stockholm. Dort wird auch ein Kelchtuch aus grünem Taft mit tschechischer Inschrift aus dem Jahre 1630 verwahrt (Fig. 302; vgl. Agnes Geijer, *Krigsbyte från Böhmen*. Svensk nyttokonst, 1928, S. 77 ff), ferner der Besatz zu einem Messgewand in Gold, Silber- und Seidenstickerei, flandrische Arbeit aus der Zeit zwischen 1475—1500 (Fig. 303). In der Vorhalle ein Runenstein aus der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts.

SUMMARY

Österfärnebo Church (plan and section fig. 289—290, exterior fig. 287, interior fig. 288) was erected in 1819—22. The now demolished old parish church situated near by (see plane of site, fig. 292) dated back to the 13th century. Its interior was decorated with paintings. (See fig. 291). The font from the 13th century, a local piece of work, which, however, as to its form, follows Gotlandic patterns, is now owned by the National Historical Museum in Stockholm. A corporal of green taffeta with a Czech inscription from 1630 (fig. 302; cf. Agnes Geijer, *Krigsbyte från Böhmen*, Svensk nyttokonst 1928, p. 76 ff) and the orphreys of a chasuble, embroidered in gold, silver, and silk, Flemish, from 1475—1500, are also to be found there (fig. 303). In the porch there is a runic stone from the latter part of the 11th century.

Fig. 309. Torsåkers kyrka. Foto Andréén 1930.
Aussenansicht von Sydosten. Exterior from the south-east.

TORSÅKERS KYRKA

AV

ERIK ANDRÉN

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVBSAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830. — I B. ST.: Ritn. till tornhuv (odat); Ritn till ny altarupsats 1799. — I G. LVK: SEHLBERG. — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, Ant.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1655—1801 och 1833—nu; SST.-PROT. 1828—1862; KST.PROT. 1863—nu; KR.PROT. 1840—1852 och 1889—nu; INV.FÖRT. 1692. — Karta över kyrkogården 1830; Plan och västfasad, omkr. 1756.

(Av kyrkans handlingar förstördes en stor del vid prästgårdens brand 1836.)

Torsåkers bergslag är ett av de äldsta i landet med kungl. privilegier redan från 1334, 1360, 1374 etc. (ALROT). Församlingen omtalas tidigast i sexårgälden 1314 under namnet Thorsakir och betalar då 18 öre penningar (jfr sid. 131 not 1).

Kyrkan skall i äldre tid ha varit vigd åt S. Mikael — en Mikaelbild från medeltidens slut är ännu bevarad — och Michaëlis dag (den 29 sept.) firades ännu in på 1700-t. såsom kyrkmässa (ALROT, HÜLPHERS).

Fig. 310. Torsåkers kyrka. Interiör mot öster. Foto Andrén 1930.
Inneses gegen Osten. Interior towards the east.

KYRKOGRÅRD Kyrkogården inhägnas i n. av ett järnstaket, förfärdigat 1829 av smeden Anders Hoström i Wall. Staketet blev på 1880-t. flyttat närmare landsvägen. Den stora mittgrinden och de båda mindre sidogrindarna torde vara flyttade 2 gånger, 1829 och på 1880-t. (jfr nedan om kyrkogårdens gränser). Mittgrinden är signerad: »DESSA PORTAR ÄRO GJORDA AF KLENSMEDS ÄLDERMANNEN SVEN BOMAN I GEFLE ANNO 1762» (fig. 319).¹ — Mot ö., s. och v. avgränsas kyrkogården av en tät häck.

Vid 1700-talets mitt omfattade kyrkogården blott området rakt s. om kyrkan; 1774 utökades den med en smal remsa åt ö. (fig. 315,4). Omkring 1829 tillades ett stort område n. om kyrkan (3), och 1884—1888 skapades de nuvarande gränserna genom utvidgning åt tre håll (fig. 316).

Kyrkogården var intill 1829 helt omgärdad av en murad och putsad stenmur täckt av ett spåntak. Åtminstone en stiglucka fanns — den ombyggdes 1706 (RÄK.), enär den gamla var »alltför trång och alldeles förfallen».

Intill 1758 hängde kyrkans båda klockor i en stapel. I RÄK. 1666 omtalas en reparation av klockstapeln, men redan 1695 måste man nedriva den och uppföra en ny. Denna kunde genom en donation av kyrkoherden H. Micrander prydas med »5 förgylte kopparflöger medh hana och stiernor» (RÄK.). Byggmästare var Hans Mårtensson från Hudiksvall.

¹ Sven Boman är mästare till de stora järngrindarna vid Gävle slott.

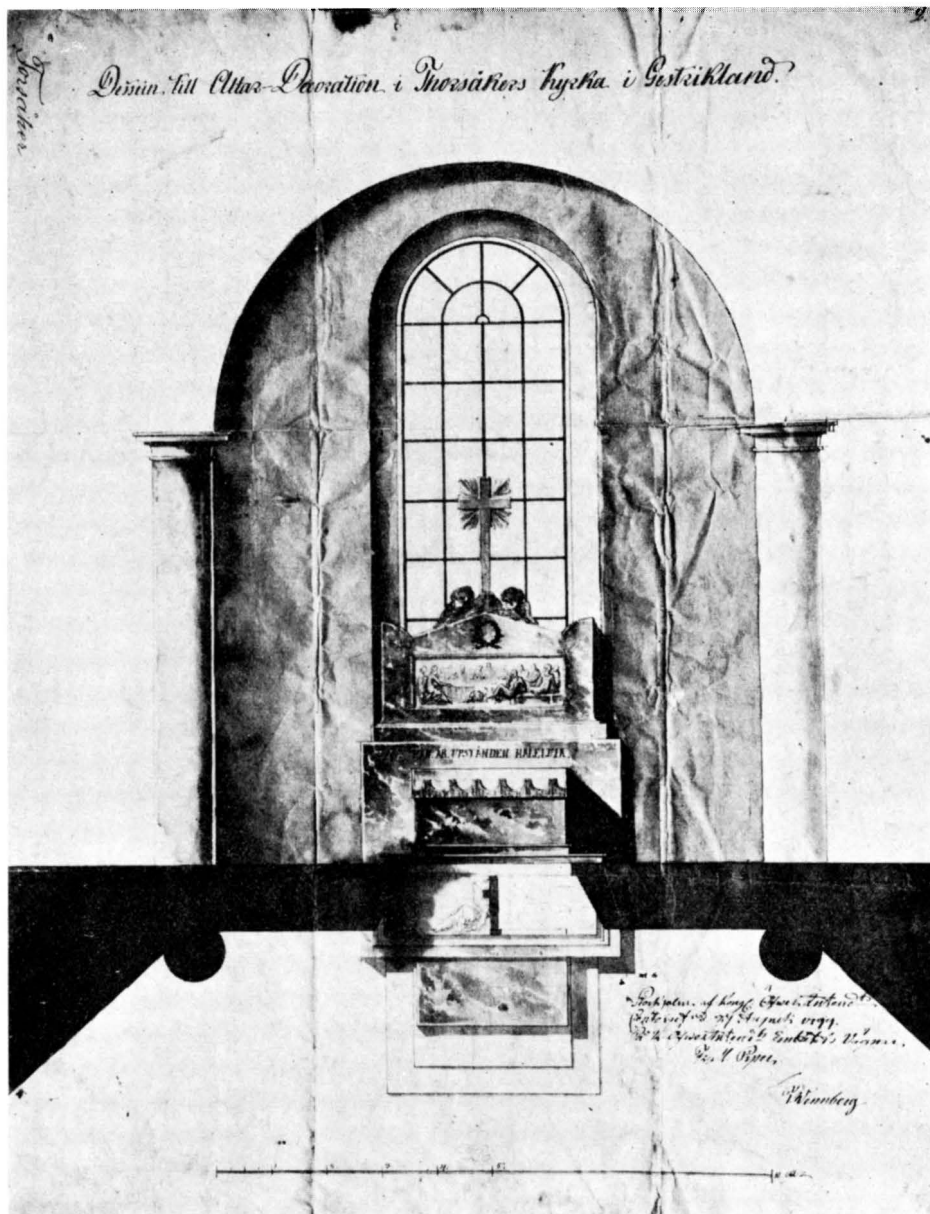

Fig. 311. Torsåkers kyrka. Ritning till altaruppsats 1799. Troligen av Thure G. Wennberg. B. St.

Entwurf für einen Altaraufsatz 1799. Wahrscheinlich von Thure G. Wennberg.

Drawing for an altar piece, probably by Thure G. Wennberg. 1799.

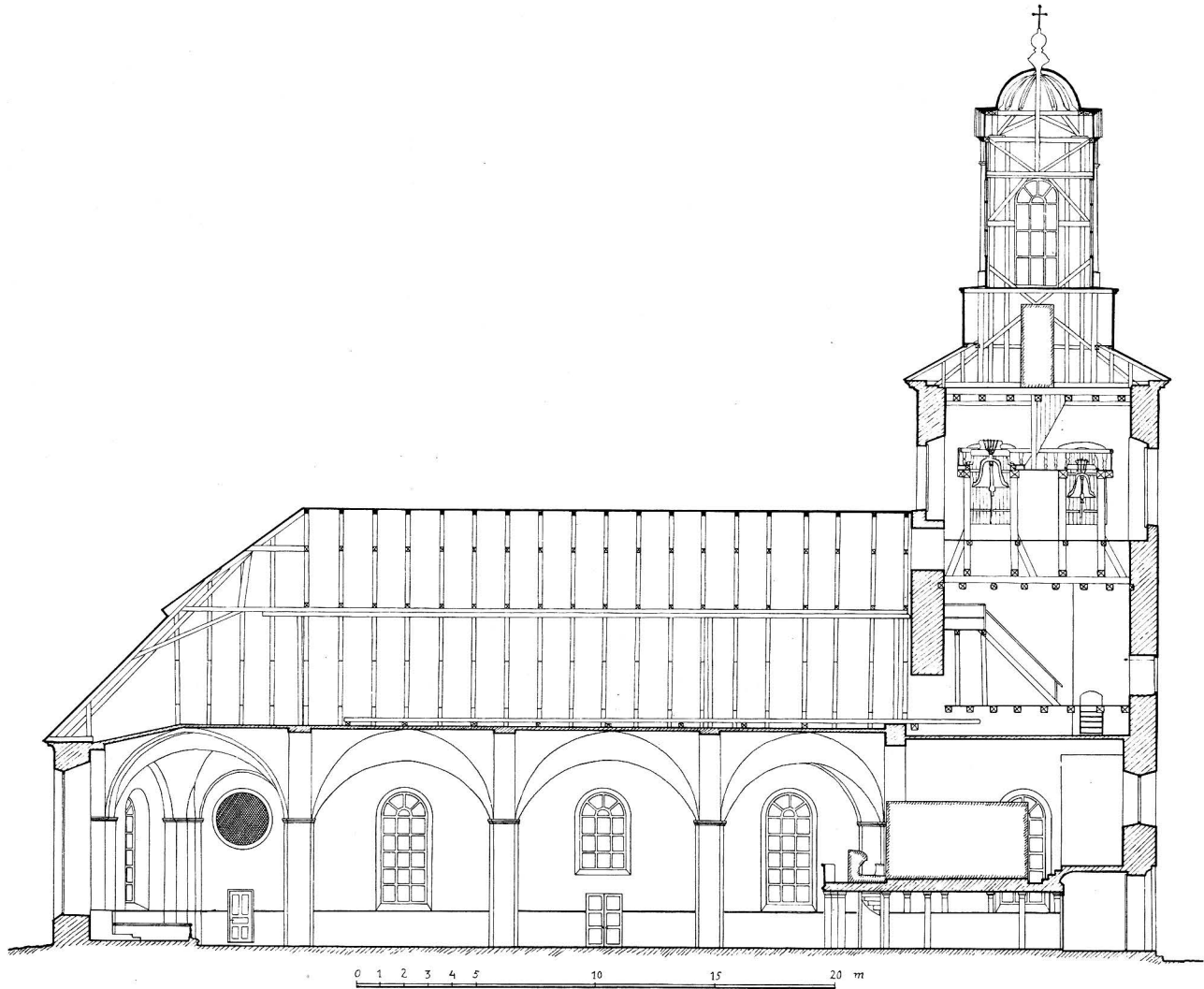
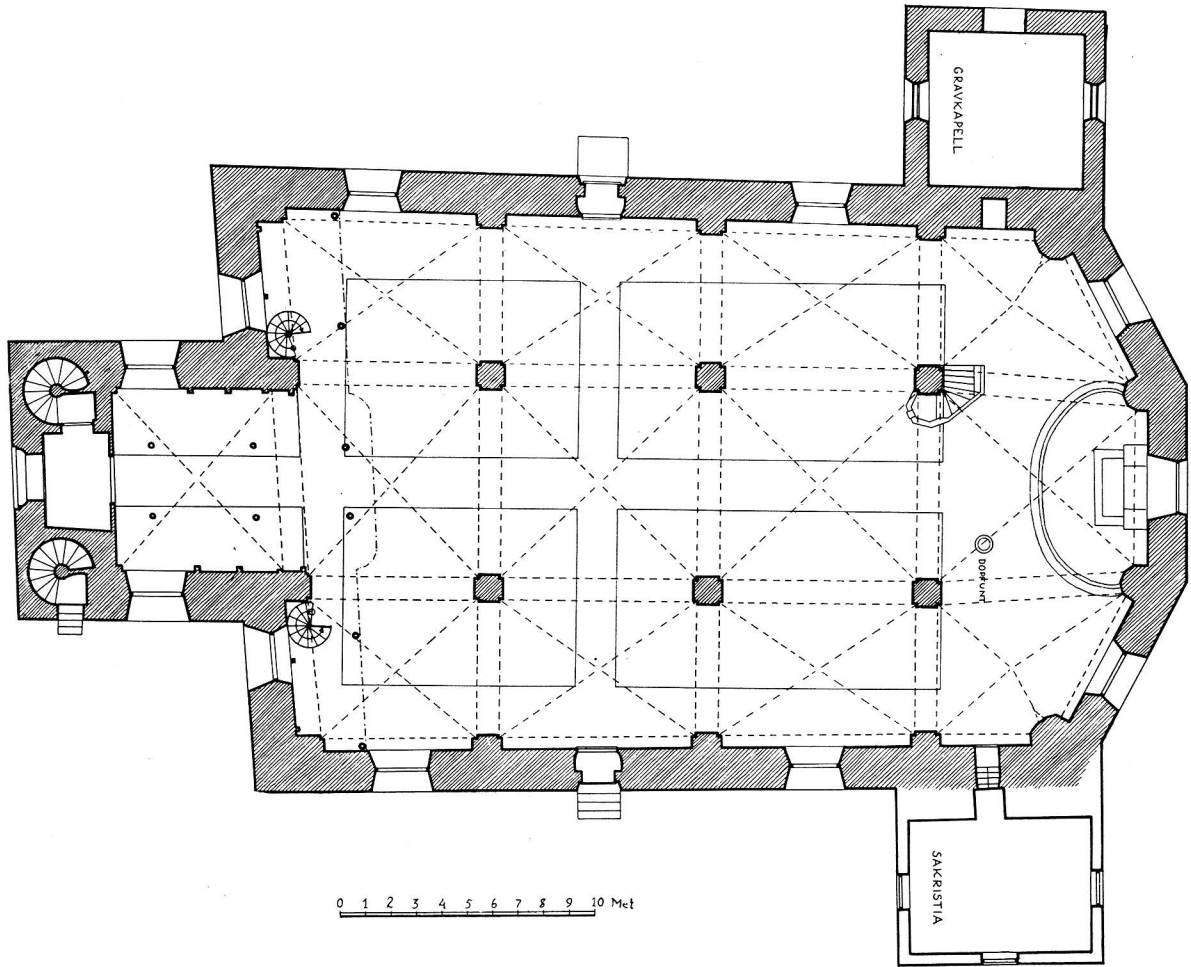

Fig. 312. Torsåkers kyrka. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Met

Fig. 313. Torsåkers kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

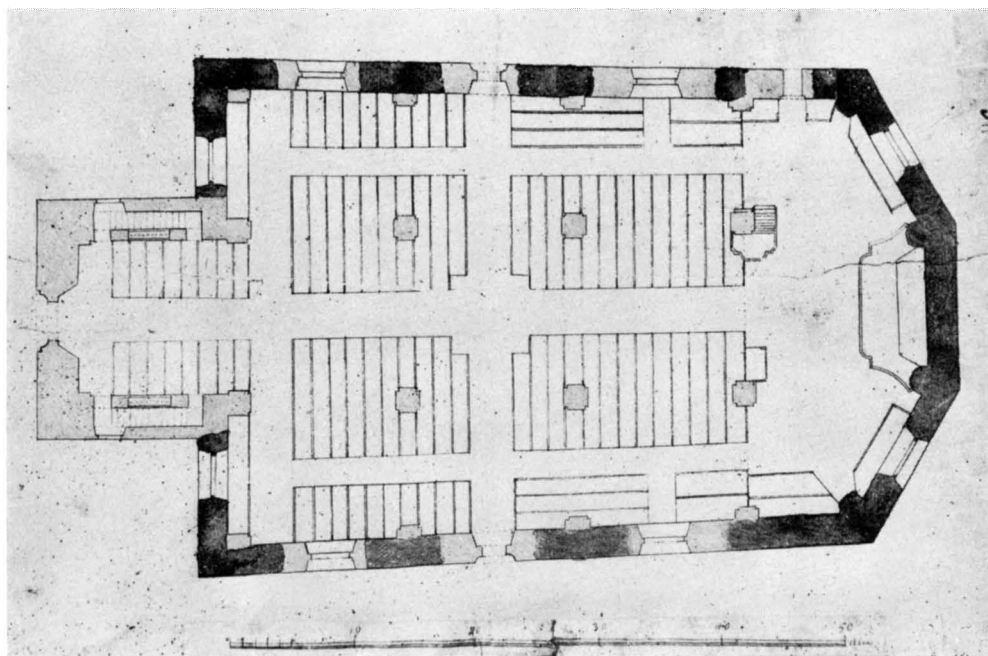

Fig. 314. Torsåkers kyrka. Planritning av D. Lundqvist 1756.
 Grundriss von D. Lundqvist. 1756. Plan by D. Lundqvist 1756.

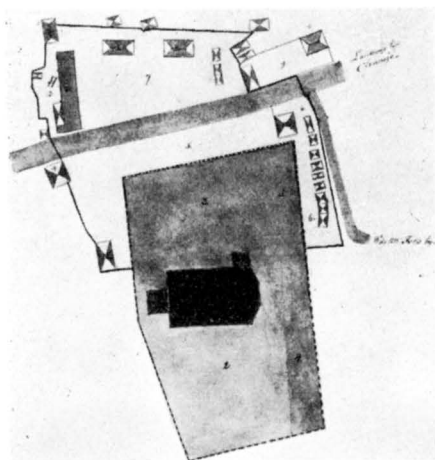

Fig. 315. Torsåkers kyrka. Karta 1830.
 Kyrkvall (5), kyrkstallar (6), socken-
 magasin, fattighus, sockenstuga, material-
 bod m. m.
 Der Kirchhof 1830. The churchyard 1830.

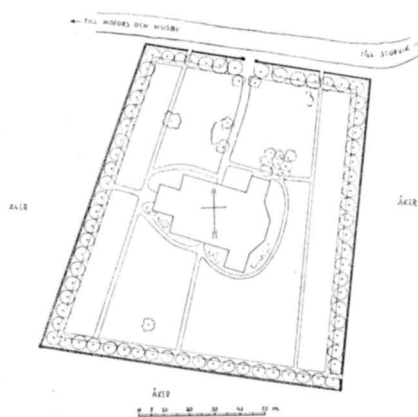

Fig. 316. Torsåkers kyrka. Situa-
 tionsplan.
 Lageplan. Plan of situation.

Den medeltida kyrkobyggnaden låg på samma plats som den nuvarande, och möjligt är, att några murpartier av denna ingå i de nuvarande murarna. Kyrkan bestod av ett rektangulärt långhus (L. 20 m) med ett lägre och smalare kor (B. 10 m, L. 7 m). Vid korets n. sida en sakristia. Sadel-taken voro spåntäckta och pryddes av järnkors.

Den 16 maj 1684 »slog Toordöönz Elden löös i Torgsåkers kyrkiotaak, begynte brinna, och genom Gudz högstes till hielp blef doch uthsläckt». I samband med restaureringen blev kyrkan under de följande åren utvidgad med ett sidoskepp på s. sidan. Byggnadsarbetet stod under ledning av Anders Michelsson »kyrkiobyggare» och utfördes av murmästaren Johan Danielsson m. fl. (RÅK.)

Byggnadens utseende efter genomgången reparation och utvidgning framgår av Ulf Christoferssons skiss 1690 (fig. 317). Sidoskeppets pulpettak hade försetts med tre triangulära takkupor, som lämnade ljus till läktaren.

Den gamla huvudingången fanns i s. muren nära v. gaveln; den nya ingången för-lades till den nya s. murens mitt. År 1694 upphöggs i v. gaveln ännu en ingång (RÅK.). På skissen 1690 är tillbyggnadens — »nykyrkans» — tre fönster synliga, samtliga rundbågiga. N. muren var urspr. fönsterlös, men 1702 »byggdes» fönster (RÅK. — antalet uppgives ej). Korets enda fönster, i s. muren, var ovanligt stort.

Koret täcktes av ett och skeppet av två kryssvalv. Huruvida kalkmålningar funnits, kan nu icke avgöras. Under 1700-t. omnämnes i RÅK. vitlimning av murar och valv.

Två eller flera läktare funnos; den ena — i »nykyrkan» — uppfördes 1697 av den ovannämnda byggmästaren Hans Mårtensson, som 6 år senare byggde ännu en läktare »över västra dörren» (RÅK.). Här uppsattes 1730 Daniel Strähles första orgel- verk, tillkommet på Stjärnsund under Polhems överinseende (HÜLPHERS). — Av den fasta inredningen är endast altaruppsats och predikstol bevarad (sid. 326).

Kyrkan revs omkr. 1753 för att lämna plats åt en rymligare och ljusare.

Redan 1754 började murmästaren Anders Romberg uppföra den nya kyrkan — delvis på de gamla grundmurarna och måhända ock med användande av bevarade murpartier. Inom kort synes dock församlingen ha funnit skäl till missnöje med hans arbete och uppdrog 1756 åt Gävlemurmästaren Daniel Lundqvist att fullborda bygget. Arbetet avslutades två år senare enl. Lundqvists ändringsritningar (fig. 314). Då hade man dock avstått från att giva tornet dess avsedda krön och nöjde sig av kostnadsskäl med ett lägre torn — »till kyrkotakets ansättning».

Murarna äro uppförda av gråsten med tegel i omfattningar och lister, utvändigt spritputsade; sockeln grå.

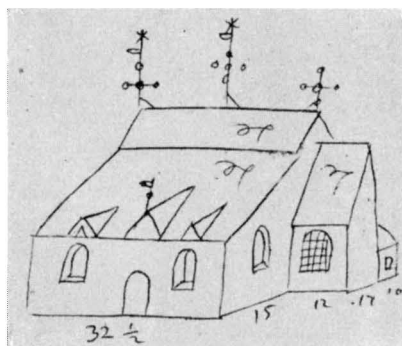

Fig. 317. Torsåkers kyrka 1690.
Teckning av Ulf Christofersson. K. B.
Die Kirche im Jahre 1690. Zeichnung von Ulf Christofersson.
The church in 1690. Drawing by Ulf Christofersson.

MEDEL-TIDS-
KYRKAN

DEN
NUVARANDE
KYRKAN

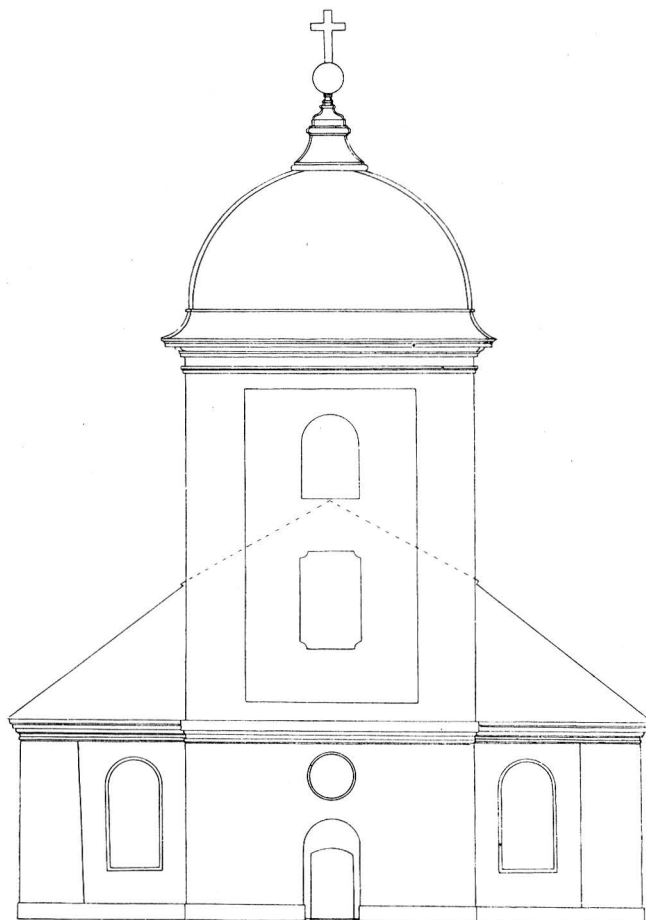

Fig. 318. Torsåkers kyrka. Ritning till västfasad, efter
D. Lundqvist 1757.

Entwurf für die Westfassade, nach D. Lundqvist 1757. Drawing of the west-façade, after
D. Lundqvist 1757.

Samtliga dörr- och fönsteröppningar rundbågiga med skränande smygar. Fönstren ha rombiska rutor med råglas. En av fönstrens järnspröjsar bär inskriften: »GJORDESS AF ENS — CCS — ÅR 1825». Solbänkarna av gjutjärn bära hyttmärken och årtal mellan 1756 och 1782. Det mellersta korfönstret upptogs 1898 och har solbänk av plåt. — Syddörren av smidda, sammantitade järnplåtar med ringformigt handtag; denna dörr torde härröra från den rivna kyrkan. Väst- och norrdörrarna helt plåtklädda och svartmålade. — Långhusets tak med tjärad spån.

Innerväggarna äro målade i gråbrunt med imiterad stenskoning kring dörrar och fönster. Sex firsidiga pelare med målade kvaderindelning uppbära valven, kryssvalv

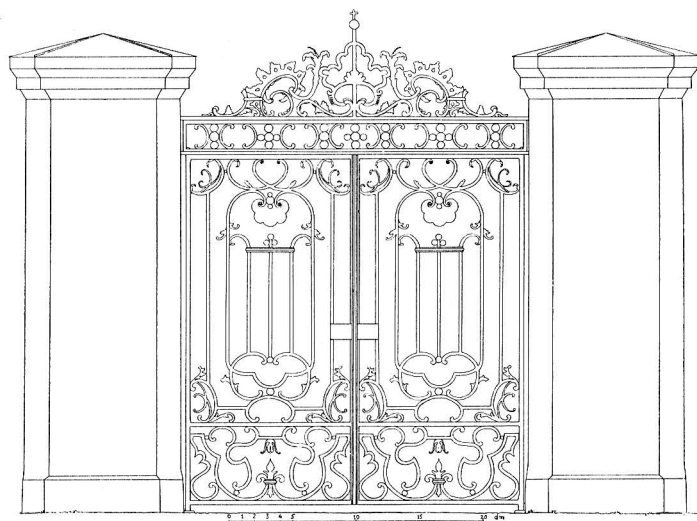

Fig. 319. Torsåkers kyrka. Kyrkogårdsgrindar av Sven Boman 1762.

Kirchhofspforte von Sven Boman 1762. Gates of the churchyard by Sven Boman 1762.

av tegel med horisontala hjässlinjer och smala, profilerade ribbor. Valvkapporna äro målade ljusst grönblå med mörkare ribbor. I hjässpunkterna små förgyllda kerubhuvuden. — Golven äro överallt av trä. — Kyrkan har sedan 1925 elektrisk uppvärmning.

Vid korets n. sida är den gamla sakristian, uppförd med material och taktäckning som kyrkan i övrigt; två fönster med järnluckor (1784); ingångsdörr i n. muren. År 1904 flyttades sakristian, kordörren igenmurades, och rummet omvandlades till gravkor.

S. om koret tillkom 1904 en motsvarande utbyggnad, inrymmande sakristian och därunder ursprungligen en värmekammare. Yttermurarna äro spritputsade, taket täckt med svartmålad plåt.

Tornet är uppfört av sten med ö. muren vilande på skeppets v. gavel. Slätputsat. I bottenvåningen är ett litet vapenhus avdelat och på ömse sidor om detta två tegelmurade spiraltrappor — den n. leder till läktaren, den s. till tornets klockvåning. — Tornhuven kopparklädd. Tornuret signerat: »STJÄRNSUND ANNO 1792, N:O 48 C. G.»

Då kyrkobygget 1758 avslutades, fick tornet en provisorisk avslutning. Redan 1786 hade emellertid överintendentensämbetet på församlingens begäran utarbetat ritningar till en lämplig överbyggnad, och 1792 fullbordades tornet enligt dessa ritningar av byggmästaren Erik Sjöström från Gävle.

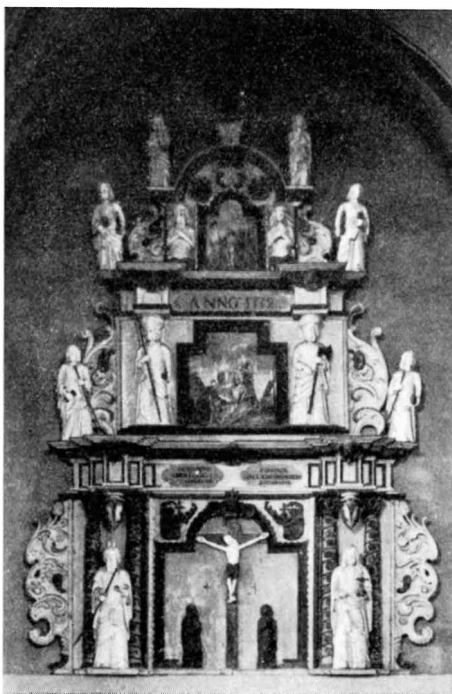

Fig. 320. Torsåkers kyrka. Altaruppsats av Måns Jonsson i Hudiksvall. 1688. Foto Cornell.

Altaraufsatz von Måns Jonsson in Hudiksvall. 1688.	Altar piece by Måns Jonsson, Hudiksvall, 1688.
--	--

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret är av trä. Altarprydnaden, ett ringkors av trä, i brunt och guld (1874). Av kyrkans forna altaruppsatser hänger den äldre (fig. 320) på n. korväggen, uppbyggd i 3 våningar; mittpartiet med framställningar av Korsfästelsen i skulptur, därovan Gravläggningen och Uppståndelsen i målning. På sidorna skulpterade figurer: Moses och Kristus (representerande Gamla och Nya testamentet); därovan 6 apostlar samt Adam och Eva. Överst Världsfrälsaren mellan två änglar. Total H. omkr. 450. Utförd 1688 (RÄK.) av »belätesnidaren» Måns Jonsson i Hudiksvall och målad av »conterfejaren» mästern Matthias i Torsåker. Den överensstämmer i typ, trots förnkling, med Ewert Friis' altaruppsats i Gävle (fig. 39). — Det målade årtalet 1772 hänför sig till en omfattande reovering och fullständig ommålning, utförd av träsnidaren Michael Möller och en målare Wikman, båda från Säter.

Denna altaruppsats fick år 1800 lämna plats för en ny »altar-decoration», utförd i Gävle efter ritningar från Överintendentsämbetet (fig. 311), sannolikt av arkitekten

Fig. 321. Torsåkers kyrka. Predikstolen av Måns Jonsson, 1688. Foto Cornell.

Kanzel von Måns Jonsson   Pulpit by Måns Jonsson, 1688.
1688.

Fig. 322. Torsåkers kyrka. S. Mikael.
1400-talets slut. Foto Andréén 1930.

St. Michael. Ende des 15. Jahrh.
St. Michael. Late 15th century.

Thure G. Wennbergs¹ hand. Mittfältet upptogs av en nu försvunnen oljemålning, framställande Nattvarden. Ramverket med porfyrimiterande målning och förgyllda gipsornament förvaras nu på orgelläktaren. H. 150, B. 232.

Maria med barnet, träskulptur (fig. 323). Maria iförd krona, fotsid klänning, mantel och spetsiga skor. Barnet med fotsid klädnad. H. 150. 1400-t:s slut.

S. Mikael, skuren i trä (fig. 322). Ärkeängeln med pannbindel, rustning och mantel, stående på draken. V. handen och h. armen saknas jämte spjutet. Drakens huvud skadat. H. 92. 1400-t:s slut.

Predikstolen (fig. 321), på den främsta n. pelaren, har skurna och förgyllda evangelistbilder på sidorna. Trappan är ej urspr. Predikstolen är ett verk av den ovannämnde Måns Jonsson i Hudiksvall, påbörjat 1686, och i likhet med altarpupp-satsen målat av mästern Matthias 1691 (RÄK.). Den tillhör en typ av predikstolar,

¹ Konduktör i Överintendentsämbetet, f. 1759, d. 1818.

Fig. 323. Torsåkers kyrka. Maria
med barnet. 1400-talets slut.
Foto Cornell.

Maria mit dem Kind. Ende des 15. Jahrh.
Mary with child. Late 15th century.

Fig. 324. Torsåkers kyrka.
Rökelsekar. Senromansk typ.
Foto Andréén 1930.

Rauchfass, spätromanischer Typus.
Censer of late romanesque type.

Fig. 325. Torsåkers kyrka.
Vinkanna av silver.
1778. Foto Andréén 1930.
Weinkanne aus Silber. 1778.
Silver wine-can. 1778.

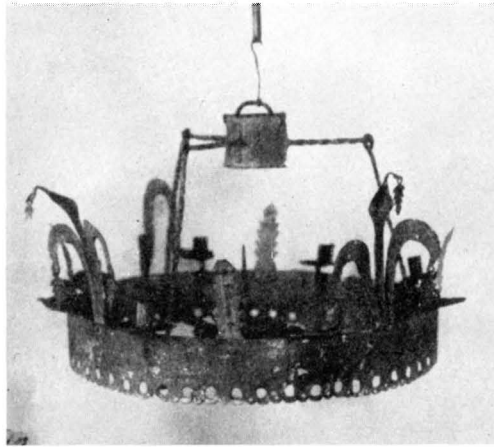
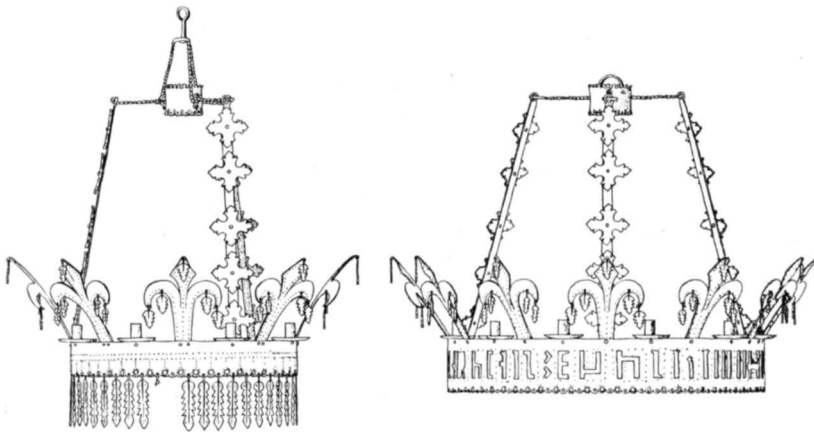

Fig. 326. Torsåkers kyrka. Ljuskrone av järn.
Senmedeltida typ.

Eiserner Kronleuchter, spätmittelalterlicher Typus.

Iron chandelier, late mediæval type.

0 1 2 3 4 5 dm

Fig. 327—328. Torsåkers kyrka. Ljuskronor av järn. Senmedeltida typ.
Eiserne Kronleuchter, spätmittelalterlicher Typus. Iron chandeliers, of late mediæval type.

Fig. 329. Torsåkers kyrka. Epitafium över Anna Bråkenhuusen, d. 1668. Foto Hellner 1933.

Epitaph der Anna Bråkenhuusen, gest. 1668.
Epitaph of Anna Bråkenhuusen, d. 1668.

som är rätt vanlig i Norrland långt in på 1700-t., och som av allt att döma utgår från Ewert Friis' arbeten i Gävle och annorstädes.¹

Timglas med pyramidformad ståndare, skuren i trä och förgylld. Hållare med 4 glas. Inskrift: »PETTER ECKMAN 1773». H. 103.

Bänkinredningen är öppen och oljemålad i ek. — Läktaren vilar på 10 kolonner av trä. Bröstningen målad i brunt med förgyllda lister och ornament. Den nuvarande orgeln (1856) har fasaden i brunt och guld.

Dopfont av grå, gotländsk kalksten, huggen i 3 block, oornerad (fig. 330—31). Rund fot, koniskt skaft med vulst upptill, cylindrisk cuppa med konisk underdel. Uttömningshål saknas. Gotländsk från 1300-t:s förra hälft eller mitt. H. 96.

Bland nummertavlorna märkes ett par med rokokoram, skuren i trä och förgylld. Donators initialer: A. C. M. (Anna Christina Machei?). H. 106.

Nattvardssilver. Kalk, delvis förgylld, rokokoornerad. Stplr (Johan Ek, Gävle, 1759). Inskr.: »GIFVEN AF STÖMMESMÜRE, SILFVERGRUFVE INTRESETER ÅHR 1759». H. 21. — Patén, med lika stplr. Diam. 17,5. — Oblatask av gustaviansk typ. Stplr (Lars Åkerblom, Gävle, 1789). L. 23. — Vinkannor, 2 st. 1) Balusterformad, på rund fot. Stplr: G—H (okänd Gävlemästare²) samt årtalet 1688. H. 30; 2) Rundbukig, ornerad, på 4 fötter (fig. 325). Stplr (Lars Åkerblom, Gävle, 1778). H. 31. — Sked, förgylld. Stplr (Lars Åkerblom, Gävle, 1789). L. 19.

Sockenbudstyg, 2 st. 1) Kalk med stplr (Isak Sauter, Stockholm, 1774). H.

¹ Jfr MANNE HOFREN, Två norrländska storsnickare, Rig 1928.

² Jfr UPMARK, sid. 302.

Fig. 330. Torsåkers kyrka. Dopfunt. 1300-talet.
Foto Salvén 1917.

Taufbecken aus dem 14. Jahrh.
Font from the 14th century.

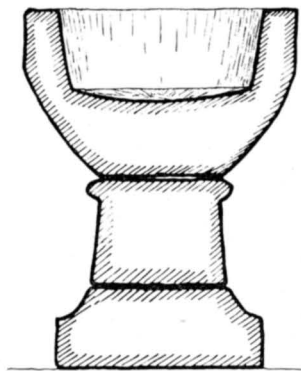

Fig. 331. Torsåkers kyrka.
Sektion av dopfunt.
Schnitt des Taufbeckens.
Section of the font.

19. — Patén med lika stplr. Diam. 9,5. — 2) Kalk med stplr (Lars Åkerblom Gävle, 1777). H. 12,2. — Patén med oblatask i botten. Lika stplr. Diam. 7.

Vinkanna av tenn, konisk form. Stplr: tre kronor — NEM (krönt) — C. H. 17,5. — Åttsidig vinflaska av tenn med skruvlock. Inskr.: »TORSÅKERS: KYRKIO: FLASKA: ANNO: 1750: D. 24 JULI.» H. 25.

Brudkronor, 3 st., av förgyllt silver. 1) Rikt ornerad och försedd med hänglöv. Stplr saknas. Årtal 1751. Diam. 11,4. Förvaras i Hofors; 2) Stplr (Daniel Poppelman, Gävle, 1767). Diam. 10. 3) Stplr (A. F. Hellman, Uppsala, 1831). Diam. 11,4.

Rökelsekar av malm (fig. 324). Sfärisk form, med arkitekturkrön. Fästen för 3 länkar med kedjor, som saknas. H. 22. Senromansk typ.

Bland ljuskronorna märkas 6 malmkronor. 1) 36 ljuspipor i 3 kretsar. Skänkt 1742 av brukspatronen Johan Uhrs änka, Anna Christina Machei. H. omkr. 170; 2) 16 ljuspipor i 2 kretsar. Inskr.: »TILL GUDZ NAMPNS ÄRA OCH KYRK:S PRYDNAT ÄR DENNA LIUSCRONA AF BRUKSFÖRWALT:S SAHL. HR ISAAC MAKEIS EFTERLÄTNA K. HUST:O EHREB:E OCH MYCKET DYGD SAMMA MATRA H:O ANNA LEUPSTADIA FÖRÄRAT ANO 1692.» H. omkr. 115; 3) 6 ljuspipor. H. omkr. 50. 1600-t.; 4) 8 ljuspipor. H. 67. Troligen identisk med den, som skänktes av en löjtnant Leyonflycht (INV.) 1692. 5) 6 ljuspipor. H. 45. Troligen identisk med den, som skänkts av prosten Olof Solenius¹ (INV.); 6) 8 ljuspipor. H. omkr. 55. 1700-t:s förra hälft.

I ett tornrum förvaras 3 st. ljuskronor av förtent järnplåt. Den största har 11 ljuspipor vid en genombruten ring (Diam. 83) och i mitten en pik. Den genombrutna ornamentiken är bokstavsliknande (fig. 328). — De båda mindre kronorna ha vardera

¹ Kyrkoherde i Torsåker 1752—1772.

Fig. 332. Torsåkers kyrka. Detalj av bärd från mässthake. Foto Pietas.

Detail des Besatzes einer Kasel.
Detail of the orphreys of a chasuble.

korsformig besättning med krucifix, omgivet av sörjande Maria och Johannes. Reliefbroderi i guld, silver och flerfärgat silke. H. 110. Efter 1600-t:s mitt.² — En av röd sammet. På bröststycket strålsol; på ryggstycket krucifix. Reliefbroderi i guld och silver. Kantband i guld. H. 128. Omkr. 1700. — Två av svart sammet. Den ena med donatorsinitialer *N I U — M E E 1771* (brukspatron Nils Joch. Uhr och Margareta Elisabeth Ekman). Den andra med årtalet 1840.

Ett par kollektståvar av svart sammet äro enl. inskr. skänkta av länsbyggmästaren Eric Sjöström 1800.

Porträtt av kyrkoherden Johannes Jerler, d. 1716. H. 79, B. 62. — Tavla, oljemålning, äktenskapsbryterskan, allegorisk framställning (naken kvinna, styrd med betsel och tömmar av en djävul, m. fl. figurer). 75 × 116. Svenskt arbete. 1700-t:s

8 ljuspipor och en pik. På den ena äro hängbladen till större delen bevarade. (Diam. 60). — Dessa järnkronor tillhöra en typ, som dominerade under medeltiden men även höll sig kvar under 1500-t. och måhända ännu längre. I INV. 1693 omnämnas endast 2 förtenta järnljusstakar.

Ljusarmar, 1 par, av mässing. Rund väggplåt med drivna blommor och bucklor. En ljuspipa. L. 34. 1700-t. — Ett par ljusstakar av malm. Balusterformat, delvis tvärreflat skaft, en ljuspipa. H. 40. 1600-t. Altaret. — Ljusstakar, 1 par, av mässing med driven och ornerad fot, spiralvridet skaft och en ljuspipa. Altaret. H. 26. 1700-t:s förra hälft. — På läktarbröstningen överdelen av en femarmad malmljusstake. B. 79. 1700-t:s mitt. Ommonterad.

Kalkduk av svart siden med broderier och spets i silver. Inskr.: »A T L — E H V R D 23 AUG. 1787» (Anders Th. Lundqvist¹ och Elisabeth Helena v. Rehausen). Mått: 47 × 49. — Kalkduk av vitt siden med broderier och frans i guld. Inskr.: »BERGSMANNEN A : A : S I W I I Å R 1791». Mått: 54 × 51.

Mässthakar. En av röd sammet. På ryggstycket korsformig besättning med krucifix, änglar samt två kvinnliga helgon, broderi i guld och silver. H. 115. 1600 t. Fig. 332. — En av violett sammet. På ryggstycket

¹ Kyrkoherde i Torsåker 1775—1787.

² Vid renovering 1933 (Föreningen Pietas) påträffades i reliefbroderierna fragment av brev och inskr. fr. 1600-t:s mitt.

mitt. — Tavla, allegori över försoningsläran. Oljemålning av okänd spansk konstnär, 1700-t. H. 125, B. 88.

Två epitafier av polykromerat trä: 1) huvudsakligen i blått och guld (fig. 329). Över fru Anna Bråkenhuusen till Lilieberg m. m. (d. 1668). — 2) i guld, vitt, grönt, rött och svart. Över kyrkoherden Henrik Micrander, d. 1700, och hans maka. Innefattad oljemålning på väv med två porträtt och därovan krucifix. H. omkr. 380. På n. väggen.

Sakramentskåp av furu med täta järnbeslag (fig. 333). H. 242. Medeltiden.

Nära v. ingången är en runsten med krampor fastsatt i kyrkomuren; enligt en uppgift blev den på 1700-t. hitflyttad från Väster Hästbo. H. 223. — Fragment av ännu en runsten från samma ort. B. 93. Texten i det närmaste oläslig.

Av de 10 gravstenar, som ligga i kyrkans golv, äro 7 täckta av 1874 års trägolv, medan de 3 förnämsta, belägna i koret, äro obetäckta: över kyrkoherden Nicolaus Petri, d. 1680, och hans dotter Margareta Fluor, död 1712, över kyrkoherden Johannes Jerler, d. 1716, och hans maka Margareta Isbrandsdotter samt dottern Barbro, över länsmannen Hans Sälgröm samt gruvfogden Zakarias Jederström och dennes maka, Maria Berg.

Sockensigillet visar smidesverktyg och omskriften: »TORSÅKERS SOCHNE-SINGNET 1685».

I tornet två klockor, gjutna 1895 resp. 1910.

SAMMANFATTNING

A. Medeltidskyrkan.

- I. Gråstenskyrka med rakslutet kor; utan torn. — Gotländsk dopfunt fr. 1300-t:s mitt.
- II. Maria med barnet och S. Mikael. 1400-t:s slut.
- III. Kyrkan utvidgas med ett sidoskepp i söder, 1680-t. — Predikstol 1686 och altarpupsats 1688 av Måns Jonsson i Hudiksvall. Textilier.
- IV. Kyrkan rives omkr. 1753.

B Den nuvarande kyrkan,

- I. Uppförd 1754—58 av murmästarna Anders Romberg och Daniel Lundqvist.
- II. Tornet fullbordades 1792.
- III. Sakristia på korets s. sida 1904.

ZUSAMMENFASSUNG

Die heutige Kirche von Torsåker (Grundriss und Schnitte Fig. 312—313, Äusseres Fig. 309, Inneres Fig. 310) wurde 1754—58 errichtet, teilweise auf den Fundamenten einer niedergelegten Kirche aus dem Mittelalter, die ursprünglich aus einem rechteckigen Langschiff mit niedrigerem und schmalere Chor bestand. Nach einer Feuersbrunst Ende des 17. Jahrhunderts wurde diese Kirche durch ein Seitenschiff (Fig. 317) erweitert.

Die Kirche besitzt ein paar mittelalterliche Holzbildwerke (Fig. 322 und 323), einen älteren Altaraufsatz und eine Kanzel (beide aus der Zeit um 1690, Fig. 320 und 321) sowie ein mittelalterliches Sakramenthäuschen (Fig. 333), Rauchfass (Fig. 324) u. a.

SUMMARY

The now existing church at Torsåker (plan and section fig. 312—313, exterior fig. 309, interior fig. 310), was erected in 1754—58, partly on the foundations of a demolished mediæval church originally consisting of a rectangular long nave with a lower and narrower choir. After a fire at the end of the 17th century this church was enlarged by an aisle (fig. 317).

The church owns some mediæval wood sculptures (fig. 322 and 323), an altar piece and pulpit, both from about 1690 (fig. 320 and 321) and a mediæval tabernacle (fig. 333), censer (fig. 324), etc.

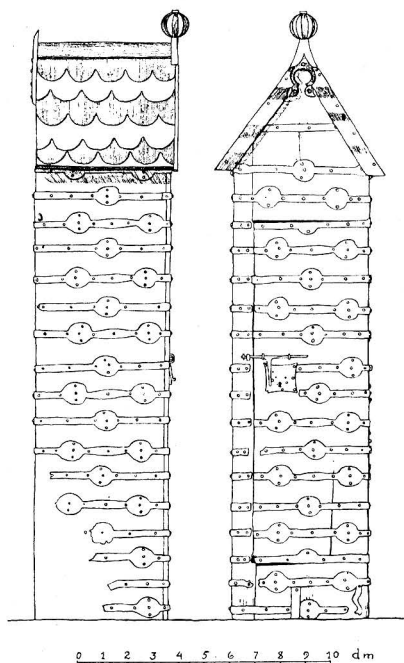

Fig. 333. Torsåkers kyrka. Sakrament-
skåp. Senmedeltida.

Sakramenthäuschen, spätmittelalterlich.
Tabernacle from the late Middle Ages.

Fig. 334. Hofors kapell. Klockstapel.
1902. Foto Salvén 1917.
Glockenturm. 1902. Belfry. 1902.

HOFORS KAPELL

INOM TORSÅKERS FÖRSAMLING

AV

ERIK ANDRÉN

Hofors järnbruk leder sitt ursprung ur en bergshammare, anlagd av bymännen vid Hoån under 1600-t:s början. Från 1680 och nära 200 år framåt gick bruket i arv inom slakten Petre.

Hofors akt.-bol. anhöll 1909 hos K. M:t att bruket jämte lämpligt område av Torsåkers sockens n.v. del måtte avskiljas till ett särskilt kapellag, vilket bifölls.

Kapellet, invigt 1911, är inrymt i skolhusets övre våning. Skolhuset, en två våningar hög tegelbyggnad, uppfördes 1895, varvid det nuvarande kapellet anordnades såsom församlingssal, ett rektangulärt rum med läktare vid ena kortväggen. Vid den motsatta väggen, i koret, äro i hörnen två små sakristior avbalkade.

Väggarna äro målade i grå oljefärg; nedtill en målad bröstpanel. Tredingstak av brunfernissad brädpanel. Tre kopplade fönster i koret äro försedda med färgat glas

Omkring 400 m v. om skolhuset ligger en kyrkogård. Här uppfördes 1902 en klockstapel (fig. 334), timrad och klädd med tjärad spån. Tio år senare uppfördes ett gravkapell, en vitrappad, spåntäckt tegelbyggnad, efter ritningar av konstnären Gustaf Ankarcrona.¹

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaret och altarringen, predikokatedern och de öppna bänkarna samt läktaren äro oljemålade i ljus ekimitation.

Dopskål (diam. 20) av hamrat silver, skänkt 1918.

Nattvardssilvret (kalk med patén, oblatask och vinkanna) med ciselerade motiv efter skisser av ark. E. G. Asplund, utförda av Jac. Ängman, Stockholm, och skänkta 1915. — Sockenbudstyg, modernt.

Ljuskrona av mässing, 24 pipor, modern. — Två blå keramikljusstakar på altaret äro Höganäs-fabrikat. — Ett par moderna kollekthåvar av grönbliitt rips-siden.

Klockorna i stapeln äro gjutna av Johan A. Beckman & Co. i Stockholm 1908.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle in Hofors, die 1911 eingeweiht wurde, ist in einem 1895 erbauten Schulhaus untergebracht. Moderne Einrichtung.

SUMMARY

Hofors Chapel, consecrated in 1911, is housed in a school-building erected in 1895. Modern fittings.

¹ F. 1869 i Hakarp, Jönköpings län, d. 1933.

Fig. 335. Ovansjö kyrka. Foto A. T. A.

Aussenansicht von Nordosten.

Exterior from the north-east.

OVANSJÖ KYRKA

AV

BRYNOLF HELLNER

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.SAML.: I A. T. A.: IHRFORS, Gest.; INV. 1830; — I BST.: Ritningar till gamla orgeln; HEDIN, E. A., Ritningar till restaurering, gillade 1895; HÖGFELDT, V., Ritningar till ny kyrkogård; DAHL, DAVID, Ritningar till nytt gravkor 1925; — I GÄVLE MUS.: IHRFORS, ANT. — I G. LVK.: SEHLBERG.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1683—nu; SST. PROT. 1716—nu; KR. PROT. 1716—nu; Akter och handlingar rör. kyrka och prostgård, 3 band; 3 alternativa ritningar till kyrkans ombyggnad, odaterade och osignerade.

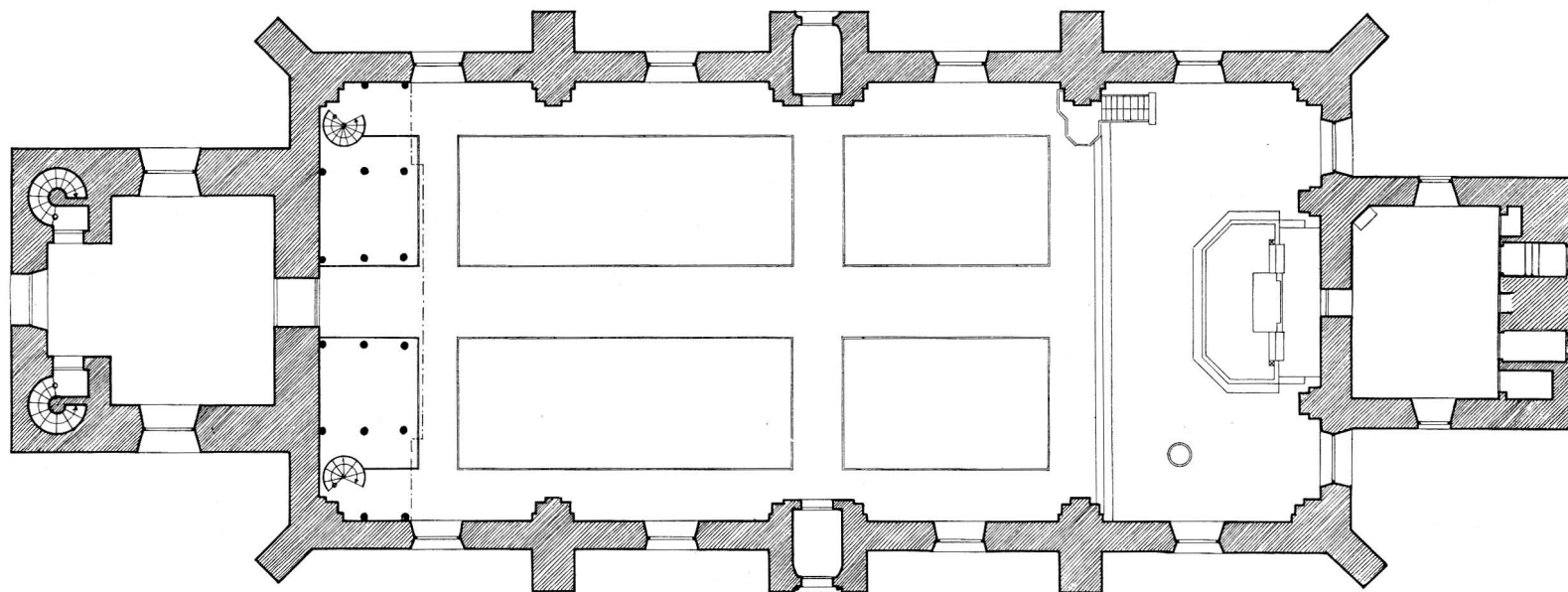
Ovansjö socken hör till de äldsta i landskapet. Första gången nämnes den i en förteckning över kyrkans och prästbordets ägodelar, upprättad år 1293 av kaniken Benno i Uppsala. Förteckningen är bevarad i en avskrift från år 1603, och beskrivningen av kyrkans inv. har följande lydelse: item unus calix pixis argenteus, 3 Casulæ et duo periclamidum et 28 suppelicia et 5 camisæ, unus ornatus altaris et 1 Chyropendium Jtem in Machaforsi possidet Ecclesia unum Setting in uno molendino, Jtem 20 marcas in cista Ecclesiæ, et 15 marcas denariorum in unum

0 5 10 20 M

Fig. 336. Ovansjö kyrka. Längdsektion.
Längsschnitt. Longitudinal section.

0 5 10 20 M.

Fig. 337. Ovansjö kyrka. Plan. Skala 1:300.
Grundriss. Plan.

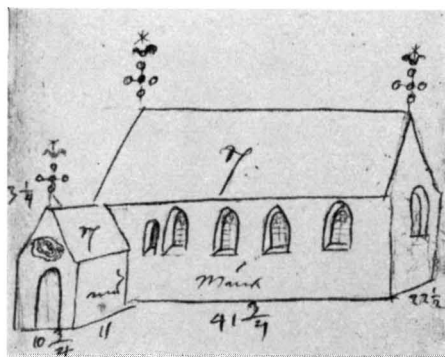

Fig. 338. Ovansjö kyrka. 1690. Teckning av Ulf Christofersson. K. B.

Aussenansicht von 1690. Exterior in 1690. Drawing by Ulf Christofersson. Zeichnung von Ulf Christofersson.

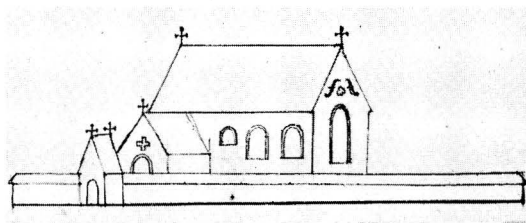

Fig. 339. Ovansjö kyrka före 1760. Teckning i SEHLBERG.

Aussenansicht vor 1760. Zeitgenössische Zeichnung. Exterior before 1760. Contemporary drawing.

cappi Jern 26 Tynnones hordei unum dimidium talentum ceræ et duas marcas thuris [likaså en kalk, en silverask (för oblater), 3 mässhakar och 2 korkåpor och 28 röcklin och 5 mässkjortor(?) en altarprydnad och ett chyropendium likaså äger kyrkan i Munkefors en sjättedel i en kvarn(?) likaså 20 marker i kyrkans kista, och 15 marker i en järnkista, 26 tunnor korn, en halv talent vax och två marker rökelse].

I sexårgälden 1314 är socknen upptagen: »Owansö cum anexa VI marche denar».

Under äldre tid betraktades Ovansjö som en huvudort för landskapet, och i domboken för Gästrikland år 1684 anmärkes, »att innuti kyrkan gentemot kyrkiodörren är ett litet rum i själva muren med en jerndörr där 11 st. lås har förr setat. Der säges Landsens (landskapets) Sigill fordom hafwa varit förvaradt». HÜLPHERS omnämner samma rum i en pelare på n. sidan i den då rivna kyrkan. Järnluckan hade enl. hans uppgift 9 märlor (s. 166, not n.). Samma uppgift har ALROT (s. 30).

Under äldre tid firades Brittmässan som kyrkohelg (HÜLPHERS), vadan kyrkan synes ha varit helgad åt Birgitta.

KYRKOGÅRD Kyrkogården är upprepade gånger utvidgad. 1763 30 alnar åt v., 1795 30 alnar åt n., 1826—28 ytterligare 39 alnar åt n. Senaste utvidgningen skedde under 1920-talet, då den västligaste delen tillkom. De äldre partierna omgivas av en terrassmur av sandsten. Mitt för kyrkans s. ingång och ö. om sakristian finnas överbyggda, murade stigluckor uppförda, den s. 1763, den ö. 1788. Under förra delen av 1700-t. funnos tre stigluckor, i n., v. och en större mitt för s. ingången med valv och tvärställt sadeltak (fig. 339) av den i Uppland och tidigare även i Gästrikland vanliga typen. Bogårdsmuren täcktes under äldre tid av ett spåntak (INV.), vilket borttogs först år 1842, då hela muren omlades.

I s. en bod av vitputsad sandsten och slaggtegel med spåntäckt tak (1700-t.). Då 1780 dödskillen av driven koppar uppsattes som takkrön, betecknas byggnaden som »benhus».

På nya kyrkogårdsdelen ett gravkor av 1925 (arkitekt David Dahl).

En materialbod av putsat tegel i nö. hörnet, uppförd 1791, inrymmer socknens likvagn och gamla likbårar.

Innan det nuvarande tornet uppfördes (1761—62), hängde klockorna i en stapel av resta stockar, delvis panelad, spåntäckt och tjärad, uppförd 1688 i stället för en äldre, som då nedtogs.

I parken vid Hammarby bruk finns en mindre kyrkogård för bruksägarna under 1800-t:s senare hälft. Den användes numera icke.

Kyrkan uppfördes 1760—62. Därvid bibehöllos vissa partier av en äldre kyrka, bl. a. sydportalen. Helt nya byggdes tornet i v. och en sakristia i ö. (se sid. 346). Fasaderna äro vitputsade med hög, grå, spritputsad sockel. Ett spåntak ersätter sedan 1774 tegeltäckningen (som ständigt blåste sönder). Tornet har röd plåthuv. I fönstren katedralglas (1895). V. ingången, upptagen 1685, erhöi då en skulpterad omfattning av röd sandsten (fig. 348) med donatorernas namn inhuggna: »ISAK MACKEY OCH ANNA LEUFSTADIA 1685». Dörrarna äro från samma tid. De mellersta strävpelarna på n. och s. väggarna äro särskilt breda och inrymma vindfång för där befintliga ingångar. Tunnavlv av tegel, vars tryck ofta visat sig vara för starkt för vederlagsmurarna. Redan 1771 behövde det lagas. Hela det inre är oljemålat i brunt och blått, urspr. vitputsat. Uppvärmning sker genom en varmluftsanordning med värmekammare under sakristian. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan vid en grundlig restaurering 1895 efter ritn. av stadsarkitekten i Gävle, E. A. Hedin, varvid bl. a. det tvärställda valvet över koret tillkom.

NUVARANDE
KYRKOBYGG-
NADEN

I nuvarande kyrkan ingå, om än förändrade, murpartier av Ovansjö äldsta stenkyrka, som huvudsakligen genom sin s. portal kan tidsättas till 1200-t:s mitt. Det var en rektangulär sal med ingång på s. sidan och små, högt sittande rundbågiga fönster. Något senare torde ett vapenhus framför ingången ha tillkommit, liksom även en sakristia i n. S. portalen (fig. 347) är av gotländsk kalksten och utan tvivel ett gotländskt arbete, erinrande om Othems kor, Vestergarn, Träkumla huvudportal m. fl. från omkring 1240—60.¹ Enkel, rödfärgad, plåtbeslagen dörr med gotisk dörring vid rektangulär nyckelskylt.

MEDELTIDS-
KYRKAN

Medeltidskyrkan förekommer på två avbildningar, den ena av Ulf Christofersson från år 1694 (fig. 338) och den andra i SEHLBERG (fig. 339). Båda äro schematiskt utförda pennteckningar och förete sins emellan vissa olikheter. Ulf Christofersson har sålunda fyra stora fönster på s. sidan och ett litet rundbågigt fönster närmast vapenhuset. Detta fönster återfinnes på teckningen i Sehlberg och är helt säkert ett av de ursprungliga. Utom detta har Sehlberg emellertid endast två fönster på s. sidan. Sannolikt är detta riktigt, då kyrkan i så fall skulle haft ett fönster i varje travé.

På båda teckningarna har vapenhuset över porten en ornering, hos Christofersson mycket oregelbunden, hos Sehlberg i form av ett kors. Utan tvivel markera dessa

¹ Jfr SVERIGES KYRKOR, Gotland Bd II samt det under förberedelse varande Bd III.

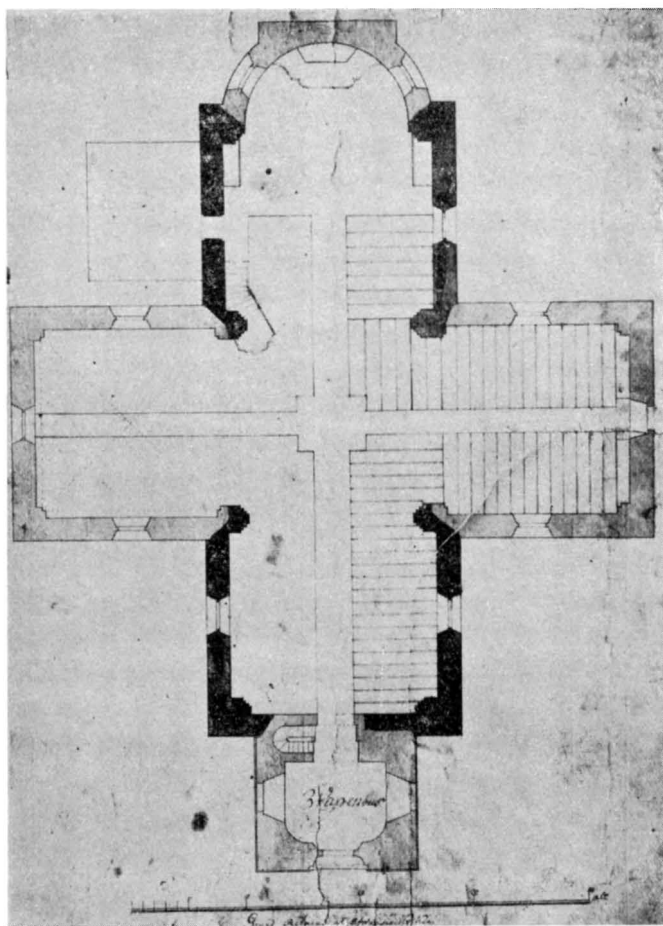

Fig. 340. Ovansjö kyrka. Förslag till ombyggnad av Ovansjö kyrka 1750. Kyrkoarkivet.

Zeichnung für einen Umbau der Kirche. 1750. Project for rebuilding of Ovansjö church from 1750.

hastigt skisserade orneringar i tegel utförda blindingar av den typ, som återfinnas på många liknande byggnader inom det svenska tegelområdet, icke minst i det närbelägna Uppland. Kyrkorna i Vendel och Tensta fingo sålunda under 1300-t:s första årtionden vapenhus, ornerade på likartat sätt.¹

Yttertaket hade branta fall och täcktes med spån. Vid nockarna funnos sedan 1677 järnspiror med klot och flöjlar (RÅK.).

Under senare medeltiden försågs kyrkan med tre stjärnvalv på avtrappade murelare (fig. 340) av en i Norrland under 1500-t:s början mycket anlitad typ (Årsunda kyrka).¹ ROOSVAL, Den baltiska Nordens kyrkor, s. 146.

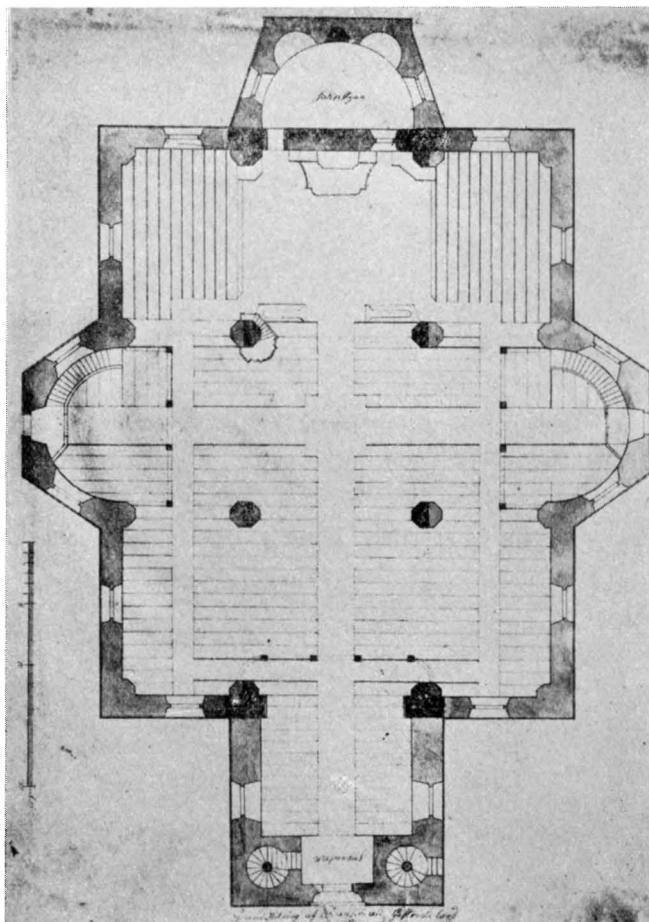

Fig. 341. Ovansjö kyrka. Förslag till ombyggnad av Ovansjö kyrka från 1759. Kyrkoarkivet.

Zeichnung für einen Umbau der Kirche, 1759. Project for rebuilding of Ovansjö church from 1759.

kyrka, fig. 193). Samtidigt därmed eller möjligen något tidigare vidgades fönstren på s. sidan, varvid dock fönstret närmast vapenhuset lämnades orört.

På grund av valvens tryck hade kyrkans v.-mur under 1600-t. börjat luta utåt så, att man 1646 måste binda den med ankarjärn. De på teckningen i SEHLBERG synliga ornamenten i ö. gavelröstet torde vara ankarslutar, härrörande från denna eller senare reparationer.

Kyrkan blev under sista skedet av 1600-t. mycket för liten för församlingen och vid flera tillfällen företagna utvidgningarna av bänkar och läktare gävo endast kortvariga frister. Mot mitten av 1700-t. gjorde bristen på plats en utvidgning

NYBYGGNADS-
FÖRSLAG

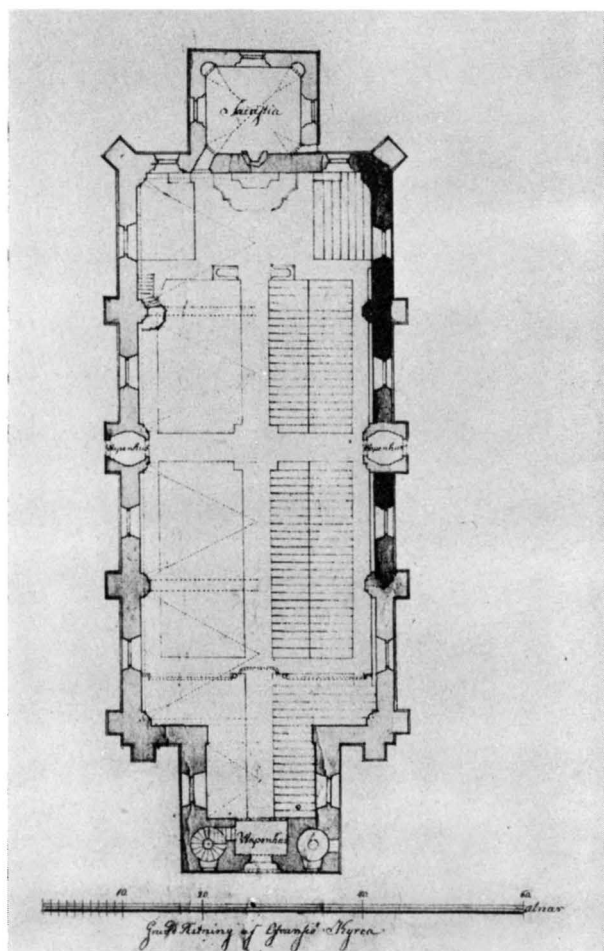

Fig. 342. Ovansjö kyrka. Förslag till ombyggnad av Ovansjö kyrka från 1759. Kyrkoarkivet.

Zeichnung für einen Umbau der Kirche. 1759. Project for rebuilding of Ovansjö church from 1759.

av kyrkan nödvändig, och år 1750 inlämnade murmästaren från Leksand Anders Romberg på församlingens uppdrag en ritning till ombyggnad. Ritningen visar en korskyrka, där tvärskepp tillbyggt till den gamla medeltidskyrkan (fig. 340). Rombergs förslag förkastades av sockenmännen, därför att de, som fingo sitta i korsarmarna, icke skulle ha möjlighet att följa gudstjänsten. Av samma skäl förkastades stadsmurmästaren i Gävle Daniel Lundqvists förslag (1759) att öka kyrkans bredd med två sidoskepp och öppna sköldbågarna (fig. 341). Ett annat skäl mot detta förslag var, att gravarna s. om kyrkan skulle komma att rubbas (SST.PROT.). På församlingens

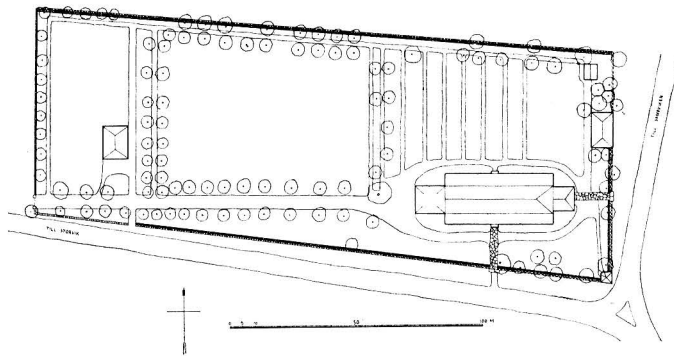

Fig. 343. Ovansjö kyrka. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

begäran uppgjordes en ny ritning med utökning av kyrkan endast åt n., där inga gravar funnos. Lundqvist ökade emellertid därvid kyrkan även åt v. med ett valv, för proportionernas skull (fig. 342). Detta förslag antogs och utfördes, som ovan sagts, 1760—62.¹

Altaret är av trä och står ett stycke från ö. väggen för att lämna plats för in-
gången till sakristian bakom detsamma.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altaruppsatsen, skulpterad i trä 1690 av mästare Jochum Lutkenschwager från Stockholm, är »stofferad» av mästare Petter Wijdberg i Stockholm 1690. Skulpturerna föreställa apostlarna Petrus och Paulus. De målade pannåerna, framställande Nattvarden, Korsfästelsen och överst Gravläggningen, äro utförda av Johan Wulf. Översta målningsfältet bildar urtavla för ett 1742 uppsatt ur.

Triumfkrucifix av furu och lind (fig. 351—53). Karnationen ljus. Ländklädet förgyllt med blått foder. Korsets ändplattor med evangelistsymboler. H. 430. Kristus, 1400-t:s förra hälft; av evangelistsymbolerna är åtminstone Matteus senare, omkr. 1500. Konserverat 1930 av O. Svensson, Stockholm, varvid den gamla färgen framtoogs och bortfallna delar kompletterades.

Tronande, krönt madonna, troligtvis ett gotländskt arbete av den s. k. Hörsne-mästaren, 1200-t:s mitt. Trampar på en drake, i handen rest av blomstjälk. Kristusbarnet gör med h. handen ett välsignande tecken och stöder den v. på ett klot. H. 150. Korets s. vägg. Hårt restaurerad och övermålad.

Tronande Kristus (fig. 354) med riksäpple i v. handen, iförd vid mantel. Den h. handen gör ett välsignande tecken. Bilden har tillhört en Marie kröningsgrupp, sannolikt från ett altarskåp. H. 50. Till samma altarskåp har helt säkert även

¹ 1760 lades grunden till de nya norra och västra sidorna och murarna uppfördes medan gamla kyrkan revs. Samma år fullbordades murningen och pålades taket. 1761 slogos valven, putsningsarbetena utfördes och tornet färdigbyggdes. Följande år ägnades åt inredningsarbetena (Weckoblad för Gefle 1786, n:o 30 och 31).

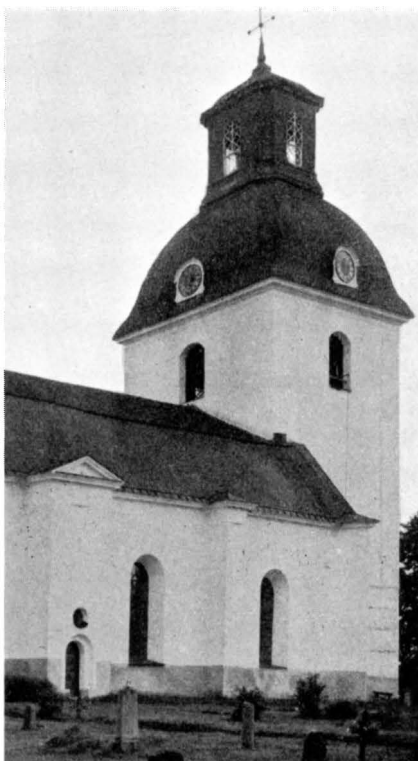

Fig. 344. Ovansjö kyrka. Tornet.
Foto Edle 1930.

Turm von Nordosten.

Tower from the north-east.

hört en grupp, framställande Marie död (fig. 355). De gråtande apostlarna stå samlade omkr. Marias dödsläger. H. 50. Omkr. 1430—50. Korets s. vägg.

Maria med barnet (fig. 359). Maria står på månskäran inom en rosenkrans och omgives av 4 änglar och överst en duva. Bilden står mot röd dorsal med stjärnor i silver, under baldakin med masverk, grön sockel med stjärnor i silver. Starkt restaurerad, färgen är helt nymålad. H. 300. Början av 1500-t.

S. Birgitta (fig. 358), i helgonskåp. I handen håller helgonet en öppen bok, dräkten är den vanliga med viv och vil. Livklädnaden sammanhålles om livet av ett rep. På kolonnetter stå till v. S. Helena med kors och till h. S. Katarina av Vadstena med hjort och kalk. Skåpet och figurerna äro starkt renoverade och färgen ny. H. 230. 1500-t:s början, samme mästare som föregående. N. väggen.

Altarringen är en brunmålad balusteranordning från den sista restaureringen 1897. Tidigare hade kyrkan en hög, hel altarring med buktande profil och plan (fig. 345), utförd av snickaren Ullgren från Gävle, då kyrkan ombyggdes.

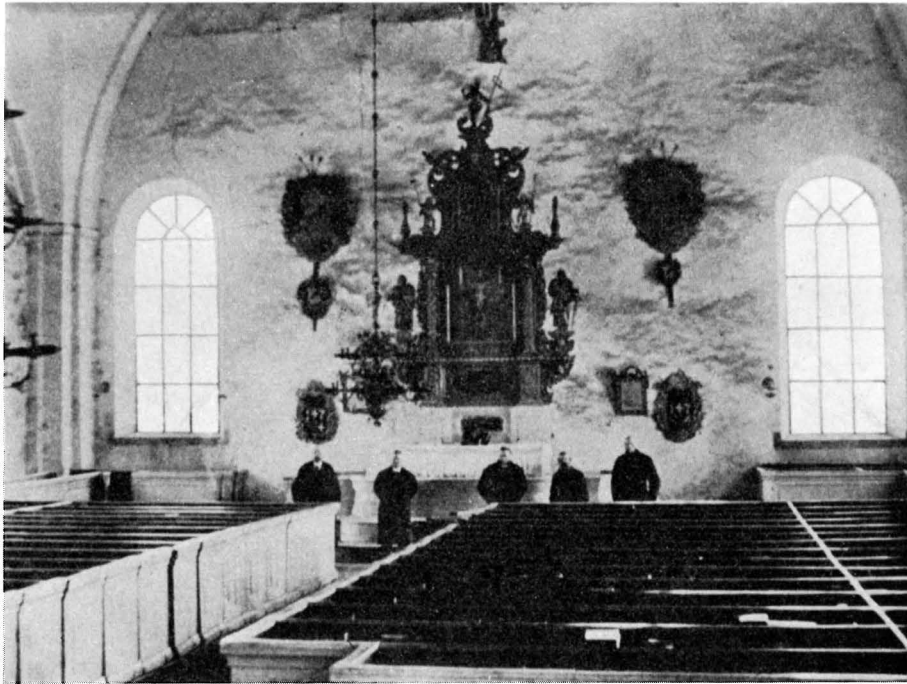

Fig. 345. Ovansjö kyrka. Interiör mot öster före 1895. Foto A. T. A.
 Inneres gegen Osten vor 1895. Interior looking east before 1895.

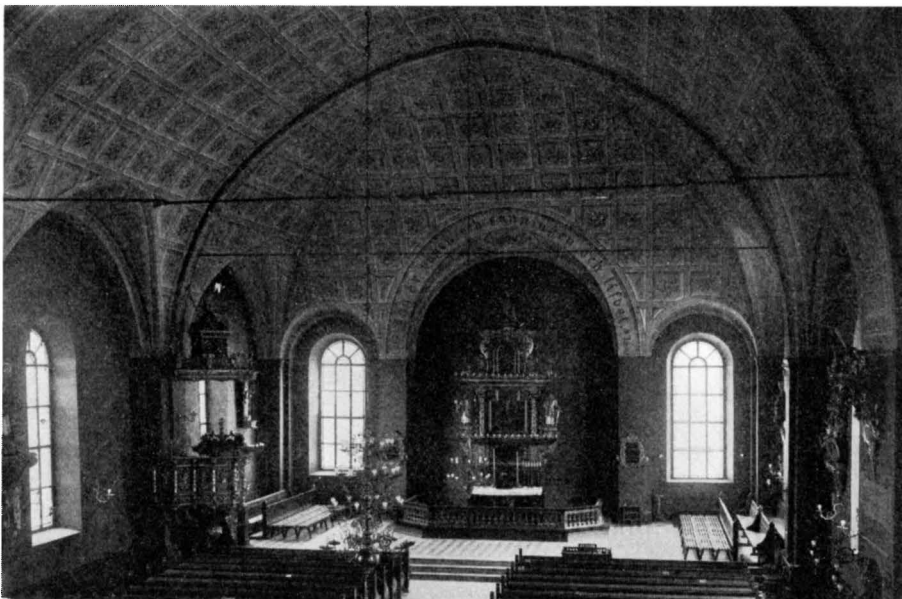

Fig. 346. Ovansjö kyrka. Interiör mot öster. Foto Edle 1930.
 Inneres gegen Osten in heutiger Gestalt. Present interior towards the east.

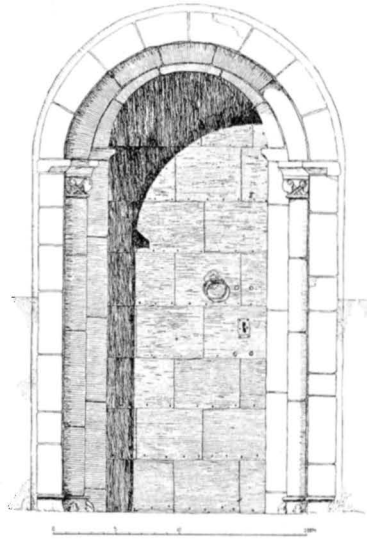

Fig. 347. Ovansjö kyrka.
Sydportalen. 1200-talets
mitt.

Südportal. South portal
Mitte des 13. from the middle
Jahrh. of the 13th cen-
tury.

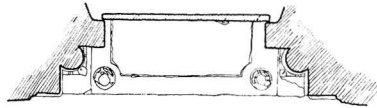

Fig. 348. Ovansjö kyrka.
Västportalen. 1685. Foto
Edle 1930.

Westportal. West portal
1685. 1685.

Fig. 349. Ovansjö kyrka. Kapitäl på sydportalen. Foto Edle 1930.
 Kapitäl auf dem Südportal. Capital of the south portal.

På de östligaste ändarna av altarringen stå två firsidiga pyramider (fig. 368), skurna i trä och målade i guld, grönt, rött och brunt. Dessa ha tillhört ett korskrank, som i gamla kyrkan markerat gränsen mellan koret och skeppet. Det utfördes 1667 av Jöran snickare och försågs samtidigt med altarpuppens tillkomst med flera prydnader av mästare Jochum. År 1742 förändrades skranket betydligt; 1748 förgylldes och målades det av Johan Winge från Gävle. En beskrivning från 1751 omnämner, att korskranket var prytt med två eldsprutande bomber, en pyramid och en vriden pelare med omvirade vinrankor och druvor samt med tre mans- eller munkbilder på manssidan. På kvinnosidan var utsmyckningen densamma med undantag av, att bilderna där voro kvinnor eller nunnor. Av detta förvaras nu i tornet 26 svarvade balustrar, H. 54, och 4 klot med eldsflammor, H. 90. Bilderna voro förmodligen rester av medeltida altarskåp. Korskranket hör synbarligen till samma typ som 1600-talsskranket av Ewert Friis i Gävle Trefaldighetskyrka, som också prytt av bilder på krönlisten.¹

Predikstolen (fig. 350) med tak har åttsidig plan och är rikt ornerad med vinranksvirade pilastrar, skurna broskornament, hermer och maskaroner i mycket eleganta men upplösta former. Mot ornamentens rörliga liv kontrasterar skarpt figurernas otympliga stelhet, ett förhållande, som karakteriserar hela den samtida, ovanligt rika konsten av detta slag i Norrland. I nischer på korgens sidor stå Kristus och 6 apostlar, på

¹ S. 79, fig. 41.

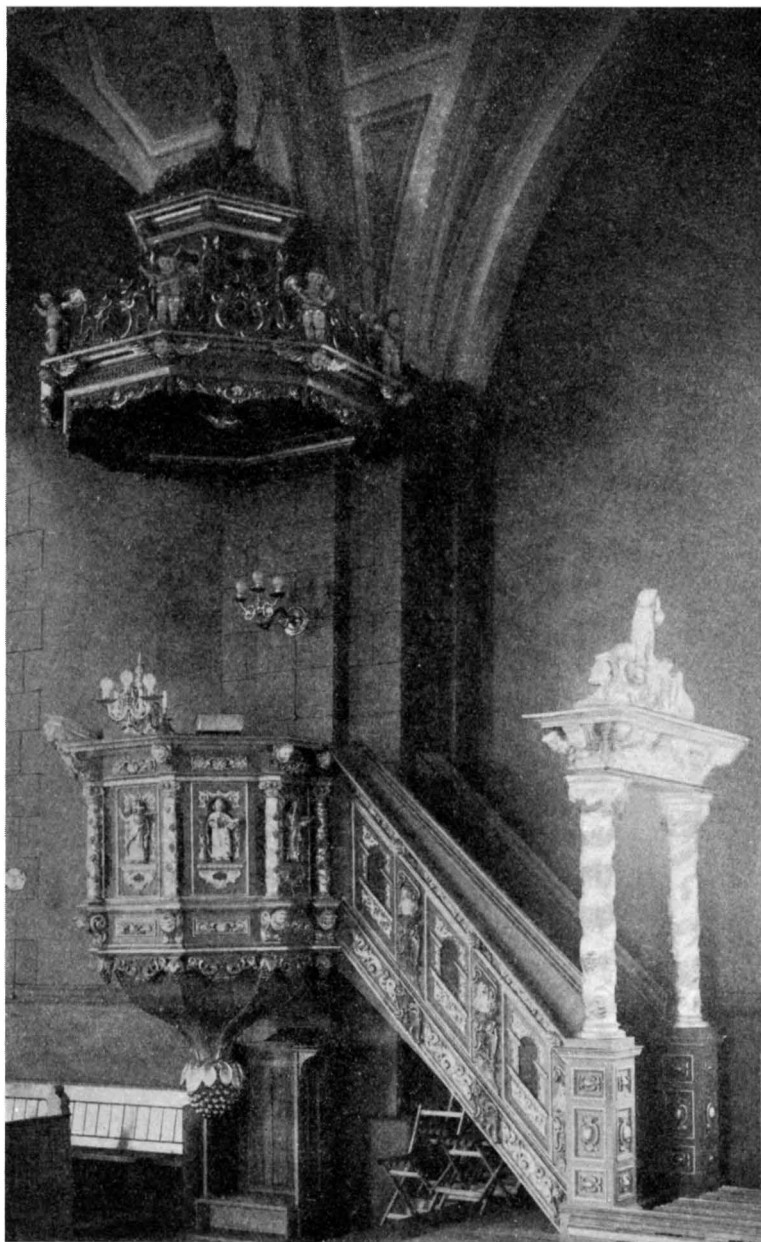

Fig. 350. Ovansjö kyrka. Predikstolen. 1662. Foto Edle 1930.
Kanzel von Ewert Friis aus Holstein. 1662. Pulpit by Ewert Friis from Holstein. 1662.

Fig. 351. Ovansjö kyrka. Triumfkrucifix. 1400-talets förra hälft. Foto A. T. A.
Triumphkreuz. 1. Hälfte des 15. Jahrh. Rood crucifix. Early 15th century.

Fig. 352—353. Ovansjö kyrka. Markus- och Matteussymbolerna på triumfkrucifixets ändplattor.

Markus- und Matthäussymbole auf den Endplatten des Triumphkreuzes. Symbols of St. Mark and St. Matthew on the end plates of the rood crucifix.

takets kantlist änglar med Kristi pinoredskap och överst Kristus som världsfrälsare. Runt takets kantlist återfinnes följande skurna inskr.: »TED ÄR MIN TRÖST I MIT ÄLENDE AT TIT ORD VEDERQVEKER MIG. HOC SUGGESTUM SUMPTIBUS ECCL: A. 1662 ADORNARI CURAVIT MARCUS JOH: SIMMING PASTOR» (Kyrkoherde Marcus Joh: Simming lät år 1662 pryda denna predikstol på kyrkans bekostnad). Predikstolen är nu målad i guld, silver och brunt med blått i nischerna. Arbetet är utfört av mästern Ewert Friis i Gävle (s. 83 ff.) med hjälp av bildhuggargesällerna Johan och Jonas och var färdigt 1662. Snickeriarbetena utfördes av Daniel snickaren. Församlingen var mycket nöjd med arbetet, och mästern Ewert, som även utfört en del arbeten utöver kontraktet, fick 100 daler mer än överenskomna summan 400 (RÄK.). Den av kraftiga vinranksvirade kolonner omgivna dörromfattningen till trappan är utförd av bildhuggaren Petter Blom i Gävle 1743.

I tornet förvaras 2 urnor med guirlander och eldsflammar, H. 45, fragment av kapital, lika predikstolens, och 2 skadade blomguirlander. Dessa fragment ha sannolikt tillhört de prydnader bildhuggaren Petter Blom utfört för kyrkan 1743 enl. RÄK.

Timglas med 4 glas i en hållare av trä, vridbart fastsatt vid en svarvad ståndare på 4 kulor och krönt av en eldsurna. Målad i guld, gråblått och gulbrunt. Enl. inskr. gåva av Catharina Cederström och Hans Hierta 1738. H. 76.

Bänkinredningen är nu öppen och målad i ekimitation. 1700-talsbänkarna voro slutna (fig. 345) och utförda av snickaren Ullgren från Gävle.

Fig. 354—355. Ovansjö kyrka. Ovan: Tronande Kristus; under: Marie död.
1430—1450. Lösa delar från altarskåp. Foto Edle 1930.
Oben: Thronender Christus; unten: Marias Tod. 1430—50. Lose Teile eines Altarschreins. 1430—50. Loose parts of an altar piece.

Orgelläktaren har barriär med pilasterindelning målad i brunt med förgyllda detaljer och bäres av 18 grönmarmorerade kolonner.

Den nuvarande orgeln uppsattes år 1895, med fasad efter ritning av E. A. Hedin. Den föregående utfördes 1789 av orgelbyggaren Jonas Ekegren, då den gamla år 1713 av mästare Cahman förfärdigade försålades till Årsunda kyrka (s. 227). Icke heller det orgelverk, som föregick Cahmans orgel, var kyrkans äldsta utan hade år 1647 ersatt ett ännu äldre (RÄK.).

Läktarbröstning i tre delar med kraftiga listverk och omväxlande rektangulära fält med skurna blomornament och kvadratiska med rosor. Allt skuret i furu och målat i rött, grönt, gult och vitt samt med svartvitgrå och röd marmorering. H. 37. L. 150, 80 och 80 resp. Sannolikt utförda av Petter Blom 1743 (RÄK.). Förvaras nu i kyrkans materialbod.

Dopfunt (fig. 365—66) av gulgrå kalksten av en känd gotländsk typ, de s. k. mussel-cuppornas. Urtappningshål saknas. H. 105. 1200-t:s mitt.

Dopställ av trä; en rund bricka buren av en barnaängel, målad i brunt och guld med ljus karnation. Skuren av Petter Blom 1742 (RÄK.).

Nummertavlor, 2 st., skurna i trä och förgyllda (fig. 346). Målad inskr.: »ANNA CHRISTINA MACKAY¹ 1744» resp. »JUSTINA CHATARINA REFTALIA 1777»; den senare kopia av den förra. H. 130.

Nattvardssilver: Kalk, förgylld, med djup skål. Enl. inskr. omgjord och tillökad år 1761 på kyrkoherden Samuel Hedmans bekostnad. Stplr (P. STENFELT, Gävle). H. 30. — Patén, stämplad som kalken. Diam. 17. — Vinkanna (fig. 360—61), delvis förgylld, cylindrisk; med pip i form av ansiktsmask, tillkommen omkr. 1700. Handtag ornerat med av musslor avslutade, fristående spiraler; fotlist med drivna ornament och djur; på locket delfiner, enhörningar och putti samt knapp, uppbyggd av små figurer. Stplr: Dubbelörn — H S, sammanskrivet. H. 40. Kannan är ett Lübeck-arbete från tiden omkr. 1600 och skall enl. en sägen ha varit gömd i ett stenrös på Grundsjö, där den återfunnits i början av 1700-t. och försålts till brukspatronen Johan Uhr, som testamenterade den till kyrkan.² Kannor av detta slag voro under förra hälften av 1600-t. ganska vanliga och förekomma i flera exemplar i svenska kyrkor. Nästan alla ha senare fått pip för att bättre kunna fylla sitt ändamål.³ — Balusterformad

¹ Medlemmarna av släkten Mackay, av skotsk härstamning, drevo fr. o. m. 1600-t. bruksrörelse på ett flertal platser inom landskapet. Anna Christina Mackey fortsatte efter makens, brukspatronen Johan Uhrs, död 1741 med stor framgång rörelsen på Hammarby och Gammelstilla. Även släkten Uhr, härstammande från Gävle, var en framstående bruksägaredynasti. Bland dess medlemmar märkes i synnerhet ovan nämnde Johan N. Uhr, brukspatron till Hammarby, Gammelstilla och Kungsgården (HÜLPHERS).

² K. G. BROBERG, En kannas historia, Julhälsningar till församlingarna från präster i Gestrikland och Helsingland, 1906.

³ MARC ROSENBERG avbildar i Goldschmieder Merkzeichen en Lübeckkanna i ursprungligt skick, III Aufl., II Band, Tafel 61.

Fig. 356. Ovansjö kyrka. Mässhake. 1709.
Kasel 1709. Chasuble from 1709.

Fig. 357. Ovansjö kyrka. Brudsmücken. 1600-talet. Foto
Andrén 1933.
Brautkreuze. 17. Jahrh. Bridal crosses. 17th century

Fig. 358. Ovansjö kyrka. S. Birgitta.
1500-talets början. Foto Reimers 1934.

St. Brigitta. Anfang des 16. Jahrh.   St. Brigitta. Early 16th century.

vinkanna (fig. 362); på locket stående Kristusfigur. Inskr.: »TESTAMENTE TILL OFWANSJÖ KYRKIA EFTER S MAG ERICUM HAMNARINUM FORDOM H. L. PASTOREM ANNO 1645 AF NYO OMGJORD TILLAGD $6\frac{1}{4}$ LOD OCH FÖRGYLD MED KYRKIONES BEKOSTNAD DEN 7 AUG. ANNO 1703». Stplr (Augustus Rudman, Gävle). H. 35. — Balusterformad vinkanna med pip och handtag samt på locket liggande lamm. Stplr (E. Adolf Zethelius, Stockholm, 1818). H. 40. — Oblatask, avlångt åttssidig på 4 kulor. På locket lamm med korsfana. Stplr (Augustus Rudman, Gävle). Inskr.: »TESTAMENTE TILL OFWANSJÖ KYRKIA EFTER SAL. HUST: KARIN ABRAHAMS DOTTER, COMINIST: OLAI BALINGSTADII

Fig. 359. Ovansjö kyrka. Maria med barnet i rosenkrans. 1500-talets början. Foto Reimers 1934.

Maria mit dem Kinde im Rosenkranz. Anfang des 16. Jahrh. Mary with child in a rosary. Early 16th century.

MODHER A^o 1696». L. 13,5. — Oblatask, oval. Stplr (E. Adolf Zethelius, Stockholm, 1818). L. 18,5. — Sockenbudstyg: 1) Kalk m. stor, rund fot, skaft med knapp, ornerad med 3 kerubhuvuden, liten skål, inuti förgylld. Stplr saknas. H. 14,5. — Patén. Diam. 8. Tillverkade 1687 (RÄK.). — 2) Kalk, lik föregående men utan kerubhuvuden på knappen. Stplr saknas. H. 13,7. — Patén Diam. 7,8. — Platt, rund oblatask. Stplr (Arvid Öhrn, Gävle, 1844). Diam. 4,7. — Vinsked, förgylld. Stplr (Johan Ek, Gävle). L. 19.

Brudkronor, 3 st., av silver med röda och smaragdgröna stenar. 2 av kronorna

Fig. 360. Ovansjö kyrka. Vinkanna. Detalj
av fig. 361. Foto Andréén 1933.

Weinkanne. Detail von
Fig. 361.

Wine-can. Detail of
of fig. 361.

Fig. 361. Ovansjö kyrka.
Vinkanna. Omkring 1600.
Lybeckarbete. Foto An-
drén 1933.

Weinkanne. Lübecker Arbeit
um 1600.

Wine-can. Lubeck work from
about 1600.

Fig. 362. Ovansjö kyrka.
Vinkanna. 1703. Foto
Andréén 1933.

Weinkanne. 1703.

Wine-can. 1703.

sakna stenarna. Diam. nedtill: 9. Tillverkade 1877 av äldre, vilka sedan 1670 upprepade gånger omgjorts. — Två brudsmucken (fig. 357) i form av krucifix av förgyllt silver i kedjor av samma material. Båda tillhöra brudskruden, den ena har graverade initialer: »I A — K O D». 1600-t.

Fem ljuskronor av malm. 1) (fig. 367) Profilerad stam, krönt av en man med stav och yxa och avslutad med ett lejonhuvud, bitande om en ring, som består av 2 fiskar, vilka i sin tur bita om ett hjärta nedtill. 6 ljuspipor. H. 70. Inköpt till kyrkan 1664 (RÅK.). Sakristian. — 2) Krönt av segergudinna med lager och krans. 16 ljuspipor. Enl. inskr. skänkt 1692. Närmast altaret. — 3) Krönt av rättvisans gudinna. 32 armar i 4 kretsar, musselformade droppskålar. Enl. inskr. skänkt 1724. 2:a från altaret. — 4) 16 ljuspipor med runda droppskålar i 2 kretsar. H. 95. 3:e från altaret. Inköpt 1662 av mästare Elart från Skultuna bruk (RÅK.). — 5) Krönt av sol. 12 armar. Inskr. och årtalet 1672. H. 85.

Ljuskrona av mässing. 1684. H. 70. Vapenhuset.

Ljusarmar av malm. En på predikstolen med figur och ansiktsmask. 3 pipor. Inskr.: »I M : A : M D : L : ANNO 1671» (Isaac Mackey och Anna Månsdotter Leufstadia). L. 50. — Ett par med väggplattor, ornerade med kerubhuvuden; 3 ljuspipor med musselformade droppskålar. Inskr.: »H. JOHAN UHR. F. ANNA CHRISTINA MAKEI 1735». L. 75. — Ett par kopior av föregående, gjutna 1897. — 18 st. med en pipa och musselformad droppskål. L. 73. Gåvor 1746 av Anna Christina Mackey till minne av hennes båda män, kaptenen David Kammecker och Brukspatronen Johan Uhr, samt dotter Anna Christina Uhr.

Ljusstakar. En av malm på platt, rund fot. 3 pipor med runda droppskålar H. 36. Inköpt 1674. Altaret. — Ett par, av driven försilvrad mässing (fig. 363), 1 pipa. Insk.: »ANDERS LARSSON UHR — ANNA ESBJÖRNSDOTTER BERG — ANNO MDCC DEN 25 DECEMB:». H. 62. Altaret. — Ett par, av driven mässing. 1 ljuspipa. H. 26. Omkr. 1700, Sakristian.

Antependium av röd sammet med silvergaloner och spår av påsydda initialer och årtal av silverplåt, vilka alla saknas: »IRSM : AMDL A^o 1699» (Isaac Rolofsson Mackey och Anna Månsdotter Leufstadia). Mått: 95 × 260.

Fig. 363. Ovansjö kyrka. Ljusstake. Skänkt 1700. Foto Edle 1930.
Leuchter. Geschenk 1700. Candlestick, presented to the church in 1700.

Fig. 364. Ovansjö kyrka. Klocka gjuten av E. Göthe Ericsson i Falun 1794, före omgjutningen 1901.
Glocke. 1794. Bell. 1794.

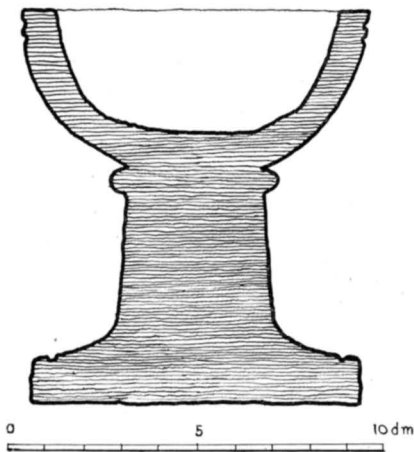

Fig. 365. Ovansjö kyrka. Sektion
av dopfunten.
Schnitt des Taufbeckens. Section of font.

Fig. 366. Ovansjö kyrka. Dopfunt.
1200-talets mitt.

Taufbecken. Mitte des 13. Jahrh. Font. Middle of 13th century.

Fig. 367. Ovansjö kyrka. Ljuskrona. Inköpt 1664. Foto Salvén 1917.
Kronleuchter, käuflich Chandelier, bought in erworben 1664. 1664.

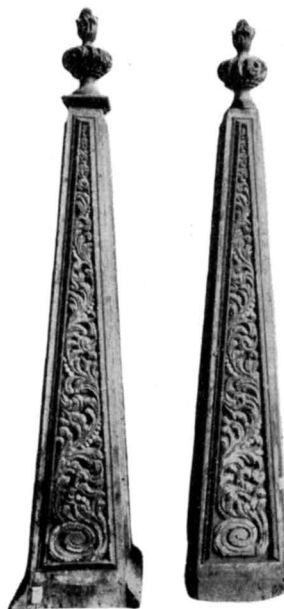

Fig. 368. Ovansjö kyrka.
Pyramider.
Pyramiden. Pyramids.

Bland mässhakarna märkas tre: från 1709 (röd) (fig. 356), 1759 (svart, med initialerna »A. U.» och »M. E. G.» — Anders Uhr och Margareta Elisabeth Gahm) och 1810 (svart).

Bland kalkdukarna må nämnas en från 1690-t. av röd sammet med initialerna »H. L. S. W.» och »H. M. D. L.» (Johannes L:son Weslander och Helena Månsdotter Leufstadi), en från 1749 med initialerna »A. C. M.» (Anna Christina Mackey), en från 1751 av svart sammet med initialerna »M. E. G.» (Maria Elisabeth Gahm).

Bokdynor, en från 1699 av röd, en från 1757 av svart sammet.

Ett par kollektståvar av röd sammet 1720, ett par svarta 1761.

Epitafier. 1) Över brukspatronen Anders Larsson Uhr och hans maka Anna Asbjörnsdotter Berg A^o 1706. Försilvrad och förgylld träskulptur med de båda avlidnas porträtt målade på duk i ovala ramar. — 2) Upprättat av fru Elisabeth Weslander över hennes make, Assessor Johan Weslander, 1727, och dennes fader Hans och broder Lars, båda kyrkoherdar i Ovansjö; skuret i trä i form av en pyramid på kraftig sockel, allt grönmarmorerat med ornering i guld. En mindre, lös tavla nedtill visar, att även hans dotter, fru Helena Weslander, vilar i samma grift. — 3) Av sandsten över kyrkoherden Samuel Hedman, 1761.

Huvudbanér. Med fam. Hiertas vapen, 3 hjärtan genomborrade av en pil och som hjälmprydnad 3 pilar. 1) Utfört för löjtnanten vid Kongl. Artilleriet herr Olof Hierta, död 1749. H. 200. — 2) För översten och riddaren herr Hans Hierta, död

1754. H. 200. — 3) För Bengt Hierta, död vid ett års ålder 1738. H. 75. — 4) För Pehr Hierta, död 1747 vid 2 års ålder. H. 100. Banären hänga inne i kyrkan.

I koret, vapenhuset och s. stigluckan gravhällar från 1700-t.

I vapenhuset finnas två runstensfragment.

Sockensigillet förvaras i prästgården och har som vapenbild en gående hjort (älg). Omskrift: »OFWENSIÖ SOCHNE SIGNET AN 1685».

Tre klockor (fig. 364), gjutna resp. 1862, 1901 och 1806.

SAMMANFATTNING

I. Rektangulär kyrka med gotländsk portal, gotländsk funt, gotländsk madonna-bild omkr. 1240—60.

II. Vapenhus och sakristia tillkommo senare. — Omkr. 1430—50 altarskåp med Marie kröning och död. Omkr. 1500 försågs kyrkan med valv och målningar; 1500-t:s början ett helgon-skåp med Maria, ett med Birgitta.

III. Predikstol av Evert Friis från Gävle 1662, korskrank 1667, altaruppsats 1690 av mästern Jochum från Stockholm. Textilier av i regel röd sammet, 1680-t.—1720.

IV. Den nuv. kyrkan uppfördes 1760—62 av murmästaren Daniel Lundqvist från Gävle.

V. Restaurering 1895, ledd av stadsarkitekten E. A. Hedin, Gävle. Öppna bänkar, inre målade dekoration.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Ovensjö (Grundriss Fig. 337, Schnitt Fig. 336, Äusseres Fig. 335, Inneres Fig. 346) wurde 1760—62 errichtet. Dabei wurden gewisse Teile einer älteren Kirche beibehalten, u. a. das Südportal, (Fig. 347), eine gotländische Arbeit aus der Mitte des 13. Jahrhunderts. Aus dieser Zeit dürfte auch die ursprüngliche Kirche stammen.

Das Aussehen der mittelalterlichen Kirche geht im übrigen aus den Abbildungen Fig. 338 und 339 hervor. Eine Anzahl mittelalterlicher Holzbildwerke aus dem Besitz der Kirche in Ovensjö sind in Fig. 351—55 und 358—59 abgebildet.

Im Besitz der Kirche befindet sich auch eine Weinkanne (Fig. 360—61) aus der Zeit um 1600 aus teilweise vergoldetem Silber, eine Lübecker Arbeit mit dem Meisterstempel HS (zusammengeschrieben). Dieser Typus ist in schwedischen Kirchen recht häufig und ist in der Regel — wie hier — später mit einer Tülle versehen worden.

SUMMARY

Ovensjö Church (plan fig. 337, section fig. 336, exterior fig. 335, interior fig. 346) was erected in 1760—62. Certain parts of an older church were taken over, inter alia, the southern door (fig. 347), a Gotlandic piece from the middle of the 13th century, which is probably the time when the original church was built. The aspect of the mediæval church is to be seen on fig. 338 and 339. Some mediæval wood sculptures belonging to Ovensjö Church are reproduced on fig. 351—55 and 358—59.

Moreover, the church owns a vine-can (fig. 360—61) from about 1600 of partly gilded silver, a Lubeck piece marked HS (written in one). Its type is rather common in Swedish churches. As a rule, these cans have, like this one, been supplied with a spout at a later date.

Fig. 369. Storviks kapell.
Klockstapel. Foto A. T. A.
Glockenturm 1922. Belfry 1922.

STORVIKS KAPELL

INOM OVANSJÖ FÖRSAMLING

Storviks samhälle har nått sin betydelse såsom järnvägsknut vid N. stambanan och blev 1916 municipalsamhälle.

I ett kapell, tillhörigt Evangeliska fosterlandsstiftelsen, förhyres gudstjänstlokal.

En klockstapel av rest timmer, brädklädd och täckt med tjärad spån (fig. 369) har uppförts efter arkitekterna T. Wennerholms och U. Åhréns år 1922 fastställda ritningar.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapellengemeinde Storvik hat noch kein eigenes Gotteshaus.

SUMMARY

Storvik chapelry is still without a church of its own.

Fig. 370. Järbo kyrka. Foto Edle 1930.
Aussenansicht von Westen. Exterior from the west.

JÄRBO KYRKA

AV

BRYNOLF HELLNER

Järbo har sedan gammalt haft två bergmanshammare, den övre, som privilegierades 1637, och den nedre, som var uråldrig, båda med två härdar och privilegium på 900 skeppund smide.¹ Med denna relativt blygsamma början växte Järbo under 1800-t. till ett stort, modernt samhälle genom att dit förlades flera industrier. Numera drives där stångjärnshammare, yllefabrik och snickerifabrik, vartill komma flera företag av samma slag i trakten. Av ålder hörde Järbo och däromkring liggande område till Ovansjö församling men blev, tack vare en kraftig folkökning, år 1856 kapellförsamling i samma socken och ombildades 1861 till annexförsamling. Sedan 1870 utgör Järbo ett eget pastorat.

KYRKOGRÅRD Kyrkobyggnaden omgives av en begravningsplats, år 1926 utvidgad i n. och ö. Kyrkogårdens äldre parti inhägnades i n. och ö. av ett goticerande gjutjärnsstaket och avgränsas från utvidgningen av en gammal terrassmur. Den nya delen omgives

¹ HIST. STAT. OCH GEOGRAFISKT LEXIKON, 4, Sthlm 1863.

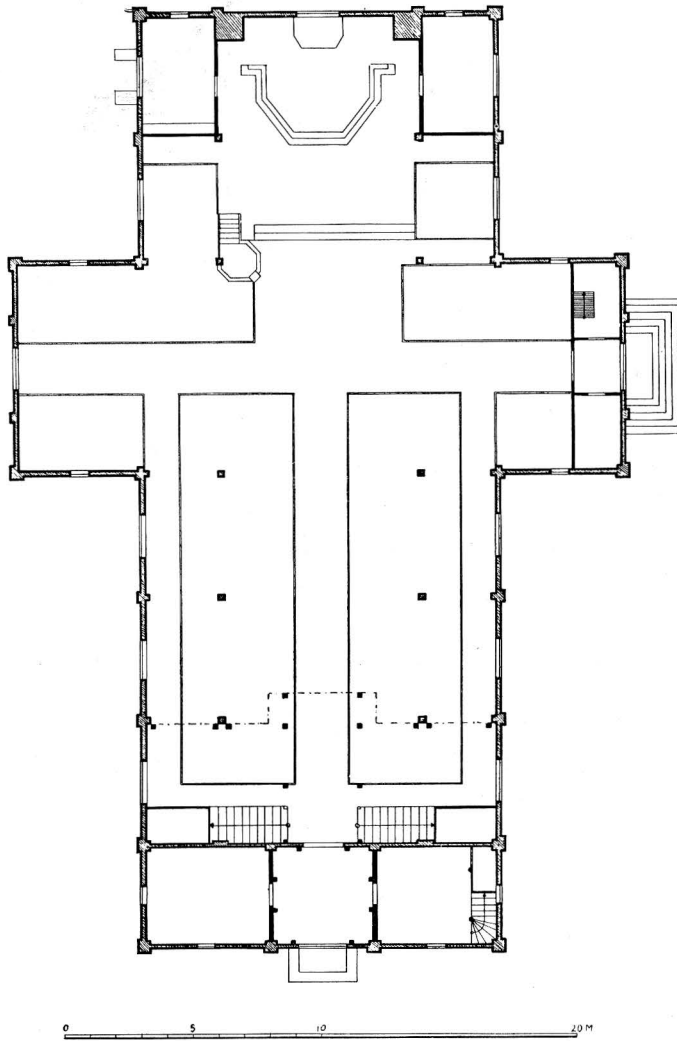

Fig. 371 Järbo kyrka. Plan. Skala 1:300.
 Grundriss. Plan.

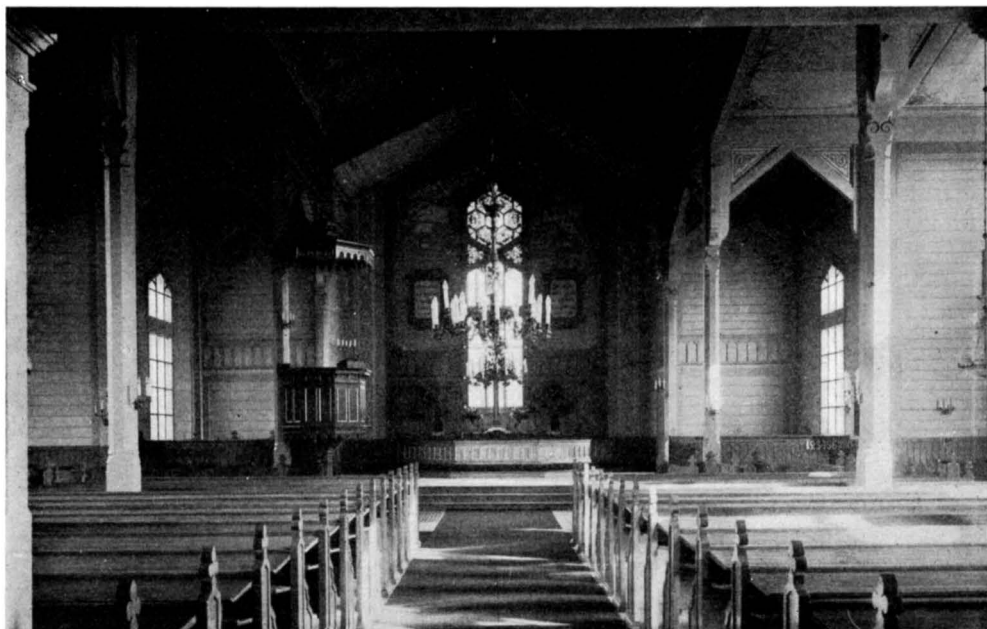

Fig. 372. Järbo kyrka. Interiör mot koret. Foto Edle 1930.

Inneres gegen den Chor.

Interior towards the choir.

av ett enkelt staket av smidesjärn mellan murade stenpelare och med en överbyggd port i n. I det nordöstra hörnet ligger ett av arkitekten M. Dalander ritat bårhus, en brunmålad träbyggnad med spåntäckt tak.

KYRKO-
BYGGNAD

Kyrkobyggnaden (fig. 370) är år 1862 efter ritningar av arkitekten L. E. Åhrman i Stockholm uppförd av timmer med liggande, vitmålad panel. I ö. är en takryttare med två ljudgluggar på varje sida. Taket är plåttäckt och rödmålat. I det inre äro väggar och tak panelade med liggande, spåntade bräder, oljemålade i gulvitt (fig. 372). Korväggen upptages till stor del av ett fönster med glasmålningar. På ömse sidor om koret äro avdelade två rum, det n. sakristia, det s. bibliotek.

Såväl arkitekturen i sin helhet som den dels målade, dels skurna och lövsågade dekorationen, bågarnas vinkelform, de mångkantiga, smala kolonnerna m. m. äro typiska drag för en av islamisk arkitektur påverkad riktning, som var omtyckt vid tiden för kyrkans tillkomst.

Redan 1856 hade här uppförts ett kapell, som 1860 rasade på grund av snöanhopning på taket.

INREDNING
OCH LÖSA
INVENTARIER

Altare med altarpnydnad i form av ett kors, altarring, predikstol och bänkar äro samtida med byggnaden och målade i ekimitation.

Inventarierna äro till största delen från kyrkans tillkomsttid och senare. En tenn-dopskål, utförd i Gävle 1802, och ett par ljusstakar på altaret från 1800-t:s början utgöra undantagen.

Innan de två klockorna från år 1880 anskaffats, brukades vid ringningen en större triangel av stål varpå man slog med en hammare. Triangeln är förkommen, men hammaren förvaras ännu i tornet.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Järbo wurde 1862 erbaut. Einrichtung und Inventar stammen aus der Entstehungszeit der Kirche und aus späterer Zeit.

SUMMARY

Järbo Church was erected in 1862, fittings and inventories originating from this and from later times.

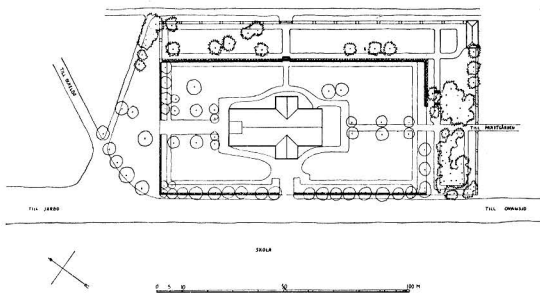

Fig. 373. Järbo kyrka. Situationsplan.
Lageplan. Plan of situation.

TILLÄGG

IGGÖ KAPELL

INOM HILLE SOCKEN

I socknens kustparti har legat ett medeltida kapell, varav emellertid numera inga rester återstå. HÜLPHERS omnämner, att ett kapell med begravningsplats enligt traditionen funnits på ett skär vid Iggön, kallat Kapellskär. Spår av en begravningsplats funnos här ännu på HÜLPHERS' tid, då däremot kapellet var försvunnet. Helt säkert är detta identiskt med det Ygöö kapell, som redan 1544 var ödelagt, då fogden över Gästrikland, Markus Andersson, därifrån konfiskerade en kalk om 12 lods vikt. Jfr sid. XII.

ORTSREGISTER

Asterisk (*) framför en siffra betecknar sida med avbildning av vederbörande person el. föremål. Siffra tryckt med kursivstil betecknar sida, innehållande huvudbeskrivningen av ett föremål el. en arkitekturdel.

Ala k:a, dopfont	270	Forsa k:a, altarskåp	215
Alderholmen	18	Forsbacka bruk, Valbo s:n, kapell.....	132,
Alfta s:n	24		*148—*150
Alnö k:a, valv	209		
Amsterdam: Nieuwe Kerk, korskrank	83	Gammelstilla bruk	356
Antwerpen, Museum, måln. av Rubens	95	Gavleån.....	5, 7, 27, 49, 148 f
Anundsjö k:a, valv	209	Greifswald, universitet	15
		Grundsjö	356
Basel	290	Gysinge bruk	184, 300
Bergs by, karta	*250	Gästrikland	253, 300
Bergianska trädgården	44	» finnmarker	25
Bergsunds Bruk	48	» järnhantering	4
Bomhus, fiskeläge	5, 8	» kontraktsindelning	5
» kapell	*126 f	Gävle: Andra Tvärgatan	119
Borg k:a, broderier.....	169	» Boulognerskogen	7
Borgsjö k:a, valv.....	209	» Brynäsberget.....	115, 118
Boteå k:a, valv.....	209	» Brynäsgratan	115
Braunsberg, Polen, universitet	15	» Drottninggatan	35, 41, x44
Brattfors hammarsmedja	292	» Elfbrinkska gravkoret.....	*51
Bysjön	277	» Enneska gravkoret	*50, *52
Bönan, fiskeläge	5	» Fredriksskans	26 f
» kapell	*108 f	» församling	5—39
		» Gafvelbron	6
Dal k:a, valv	209	» Gammelbron	41
Dalarna, järnhantering	4	» Gymnasiegården	42
Dalälven	179, 206, 299	» Gymnasium och trivialskola.....	25, 41
Dalälven, vattenfall	4	» Heliga Trefaldighets församl.	5
Delft, fajans-fabr. »De star»	142, 145, 314	» Hospital	35—39
		» Hospitalsgatan	39
Edebo k:a, kalkmålningar	215	» Hospitalsgränd	39
Enköping	16	» Hospitalskyrkan .. 4, 35—39, 113, 128	
Enånger, kalkmålningar	209, 215	» Hospitalskyrkan, riddarhus	39
		» Järntorget	39
Falun, Kopparbergs kyrka, predikstol	83	» Kapellbacken, fiskarekapell	5
» Kristine k:a.....	51	» Kaplansgatan	15, 41, *14
» » » altare och predikstol... ..	76	» kartor	*9, *17, 40 f, 45, 55, 59
Fole k:a, dopfont	305	» Kaserngatan	119
Fornvi	277	» Klockstapel.....	*3
		» Kloster.....	5

Gävle, Kroknäshagen.....	7	Hamrånge k:a	249—273
» kyrka, äldre	5, 41, 58 f, 140	Hamrångeån.....	250
» Kyrkogatan	41, *44	Hanebo k:a, valv.....	209
» Kyrkoherdebostället	41, *44 plan	Harmånger k:a, valv	209
» museum	131,	Harnäs	26
	133, 134, 136 f., 140, 142, 146, 151,	Hedesunda k:a	179—197
	179, 207, 234, 249, 277, 292, 299, 339	» » valv.....	209
» Inv. fr. Trefaldighetskyrkan.....	82—84	» » sigill	172
» prästgård	6	» » s:n	7, 206
» Norra Kungsg.	35	Hemlingby by, sammanslagning med Valbo	5
» Ridдарhusgatan	39	Hille k:or	151—173
» Sankt Ansgars hus	41	» » klockstapel	208
» sjukhus	35 ff	» » kalkmålningar.....	209
» skola	*3	» » sockengäld	179
» Skomakaregatan	41, *44	» s:n	5, 15, 131
» skyddsåtgärder under stora ofreden	26 f	Hillesjön	152
» slott	*3, 31 ff, 59, 65, 318	Hofors kapell	337 f
» slottskyrka	32 ff	» » brudkrona	333
» Sofia Magdalena kyrka... 4, 36, 39, 128		» » sågverksaktiebolag	292
» stad, uppkomst	4 f	Horsen, Klosterkyrka, korskrank	83
» Staffans förs.	5, 8, 113, 118	Hoån	337
» » kyrka	* 113—125	Hälsinglands finnmarker	25
» Staketgatan	35, 79	Högbo bruk	234
» Stapeltorget	*20, 40, 47	» kapell	234—40
» Steneberg	118 f	» s:n... 207; Nybonds gård	236
» stiftsstad för Norrland.....	14	Järbo kapell	*366—369
» Svea-esplanaden.....	115	Kalix k:a, valv.....	208
» Södra Kungsgatan	5, 35	Karskär, fiskeläge	5
» Södra muren	31	Kastet, fiskeläge	5
» tegelbruk	17 f	Kopparbergs sågverksaktiebolag.....	292
» Tolvforsheden.....	49	Korsnäs sågverk.....	126, 178
» Tredje Tvärgatan	119	Kungsgården, bruk.....	356
» Trefaldighetskyrka.....	*3, *40—	Linköping, domkyrka, rest.	162
	*105, 113, 135, 159, 184, 196 f, 225,	» » stiftsbibliotek	249
	253, Pl. I—III.	Lourain	169
» Trefaldighetskyrka, altarupsats ...	326	Luleå k:a, valv.....	209
» » gravkor	*55	» s:n	15
» » korskrank	351	Lundbosjön	174
» » Östra bogårdsporten	42	Lübeck: S. Annemuseum	159
» Tyska församlingen	31—34	» S. Maria, dopkapell	85 f
» Valbo landsväg	49	Löten, kapell	234
» Östra Lillån	35, 39	Lövgrund, kapell	*110 ff
Gävlefjärden.....	126	Haga k:a, skulptur	140
Haga k:a, skulptur	140	Hammarby bruk.....	356
Hammarby bruk.....	356	» kyrkogård	343
» kyrkogård	343	Madrid: Pradomuseet.....	296
		Mårdängssjön	152

Nordstigen, norrländsk kustväg	152	Strömsbro, förstad till Gävle	5, 8, 35, 39
Njurunda s:n	15	» kapell	*106 f
Norrlandet, fiskeläge	5	Stöde k:a, dopfont	305
Nyköping, Karl Filips kansli	16	Sundborn, k:a ljuskrona.....	142
» vapen	92	Sättra, by, sammanslagning med Hille	5
Nystad, freden i	8	Södra landet.....	5
		Sörby, by	5
Ockelbo k:a.....	277—291		
Olmütz, Polen, universitet	15 f	Tensta k:a, vapenhus.....	344
Oslättfors, Hille s:n, kapell 174—178, 234, 236		Testeboån.....	106, 174
Othems k:a, korportal	343	Tidö slott	225
Ovansjö k:a	*339—64	Tolvfors, Valbo s:n, bruk.....	132
» » altarskåp	281	Torsåker k:a.....	27, 253, 317—36
» » mässhake	237	» » valv	209
» » orgel	227	» » ljusredskap	230
» » predikstol.....	197	Torsåkers s:n	337
» » sockengäld	179	Träkumla k:a, huvudportal	343
» s:n	207, 366		
Sala.....	300	Ullånger k:a, kalkmålningar.....	209
Sandviken, k:a	234, 241—248	Uppland.....	14
» prästgård.....	236	Uppsala	300
» s:n.....	207	» möte 1593	98
Schlesien, protestantisk religionsfrihet	146	Utomälven	178, 206
Sevalbo, Hedesunda s:n, kapell	206	Utvalnäs, fiskeläge.....	5, 108
Sidensjö k:a, valv	209		
Sikvik, fiskeläge	5	Valbo k:a.....	131—147
Skellefteå, visitationsresor till	14	» » sockengäld	179
Skog k:a, valv	209	» s:n	5—7, 48 f, 151
» s:n.....	249	Vendels k:a, vapenhus	344
Skultuna, bruk.....	361	Viborg, Danm., altarskåp	220
Stockholm.....	41	Wien, Hofmuseet	296
» Akademien för de fria konsterna	228	Viksjö bruk	292
» Bergianska trädgården	44	Vretas, Valbo s:n, hembygdsgård.....	132, 140
» biskopssäte	14	Västanbyn	234, 239
» handel på.....	59	Västerfärnebo s:n, Vsml.	299
» Jakobs k:a	51	Västergarns k:a, portal	343
» Klara »	51, 69	Väster Hästbo, Torsåkers s:n, runsten.....	335
» Kungsholms k:a, altartavla	257	Västerås, domkyrka, dopkapell	85
» slott	137	Västerås' stift, kyrkoråd	11
» Storkyrkan	196		
» » korskranck.....	83	Ytterlännäs k:a, valv	209
» » S. Göransgruppen	195	» » kalkmålningar	209, 215
Storkyro, slaget vid	26		
Storsjön	149, 207	Åbo, handel på	59
Storvik, kapell.....	365	Åbrogruvan	292
Storån (Gavleån).....	41		

Åbrons masugn	292	Årsunda k:a, valv	157, 344
Ål s:n	18	» » sockengäld	179
Åmot, Ockelbo förs., kapell.....	292—98	Österfärnebo k:a	299—316
» skola	293	» » altarpupsats	184
Årsunda k:a	207—233	» » ljusredskap	230
» » kor.....	182	» s:n	7, 26
» » orgel	356	Österhed, begravningsplats	251

PERSONREGISTER

A. A. S. i Wi, bergsman	334	APPEL, PETTER JOHAN, gravsten	58
A.-B., gravsten	56	ARNFASTA, runsten	146
A. E. D., gravsten	232	ASMUND KARESON, runstensmästare	146f
A. I., gravsten	56	ASPLUND, E. G., arkitekt	338
A. L., träsnidare	100	AVEELEN, J., VAN DER, kopparstickare	3
A. L. D., gravsten	232	AURIVILIUS, OLOV (OLAV) CH., kyrkoherde	
A. L. S., gravsten	56		18, 53, 101
A. N. B., gravsten	56	» » » » gravsten...	56
A. O., gravsten	56	AX, MARCUS, gelbgjutare	49, 92, 296
A. O. D., gravsten	232	AXMARK, JOHAN, kyrkoherde	259
A. P. D., gravsten	232		
A. P. S., gravsten	232	B. A. D., gravsten	56
A. S. D., gravsten	230	B. H. D., gravsten	56, 58
ABRAHAM ANGERMANNUS, se: ANGERMANNUS		B. M. D., gravsten	56
ABRAMSON, ERIK, konterfejare	301	B. O. D., gravsten	232
ACHRELIUS, JOHANNES, rektor	21	B. O. D. B., gravsten	230
ADELCRANTZ, överintendent	68 f	B. O., gravsten ..	58
ALESSON, NILS, ärkebiskop	179	B. R., gravsten ..	56
ALBREKT, konung	4	B. W. D., gravsten	58
ALMQVIST, ERIK, lektor, magister	36	BÄCKSTRÖM, ARVID, fil. dr., arkivarie	289
ALRÖT, E., hävdatecknare, topografisk för-		BALINGSTADIUS, OLAUS, komminister	358
fattare... 4 f, 131, 136, 152, 278, 280 317, 342		BARBARA P. CASSIOPÆA, gravsten	56
AMBERG, NILS, grosshandlare	36	BARBRU LARSDOTTER, gravsten	58
AMÉEN, G., arkitekt	277, 288, 290	BARCHEUS, ANDERS, donation	312
AMNELIUS, CARL, organist	10	BECKMAN, JOHAN, byggmästare	65
ANDERS, byggmästare	59, 102—104	» JOH., A & Co	172, 338
ANDERSON, JOHAN	101	BEER, JAN DE, Antwerpenmålare	220, 233
ANDERSSON, ERIK, murmästare	63	BEHM, BRITA, fru, donation	271
ANDERSSON, NILS, handelsman	90	BENEDICKS, G., brukspatron	184
» » gravsten	56	BENNO, kanik	339
ANDZ, ärkebiskop	282	BERENDS, SOPHIA VON, donation	270, 272
ANGERMANNUS, ABRAHAM, ärkebiskop	14	BERENS, I. F., signatur	313
ANKARCRONA, GUSTAF, konstnär	338	BERG, ANNA ESBJÖRNSDOTTER, g. m. Anders	
ANKARSTRÖM, CLAS, donation	89		Larsson Uhr
ANKARSTRÖM, HELENA	89	» » » » donation ...	361
ANNA JAKOBSDOTTER, gravsten	56	» » » » epitafium ...	363
ANNA NILSDOTTER, gravsten	56	BERG, EDVARD, målare	163
ANTHELIUS, JOHANNES, kyrkoherde	15	BERG, MARIA, gravsten	335
» ZAKARIAS, konrektor	15 ff	BERGGRAF, JONAS, handelsman	27, 84
ANUND, runinskr	332		

- DAHL, DAVID, ark. 339, 343
   » F. G. A., ark. 151
 DAHLBERG, ERIK, arkitekt, militär..... 3, 5, 40
 DALANDER, M., länsark. 368
 DALENIUS, OLAUS NICOLAUS, kyrkoherde,
   porträtt 314
 DANIEL, snickare..... 354
 DANIELSSON, JOHAN, murmästare 323
 DE LA GARDIE, MAGNUS GABRIEL 137
 DEPKEN, SIMON, borgmästare 18
 DOROTEA, g. m. Adam Kopernicny, donation 312
 DRENCHLER, VIET FLJTHSSON, kanngjutare 306
 DUNDER, ANDERS, rådman, kyrkovärd 12
 DUNDERBERG, ANDERS, guldsmed ... 199 f, 289
 DYCK, A. VAN, målare ..... 296 f
- E. D., gravsten 58
 E. M., gravsten 58
 E. N. D., gravsten 232
 E. O. S., gravsten 232
 E. S. B., gravsten 56
 E. S. D., gravsten 56
 ECKMAN, PETTER, inskr. 332
 EGHIL, målare... 157, 172 f, 209, 212, 215, 233 f
 EHRENCRONA, ERIK, bergmästare, begravningsvapen 100
 EK, JOHAN, guldsmed ..... 87 f, 200, 236, 289, 305, 332, 359
 EKEGREN, JONAS, orgelbyggare 356
 EKMAN, stadsmurmästare 48
   » MARGARETA ELISABETH, g. m. Nils Jochum Uhr, donation 334
 EKMAN, MÅRTEN, advokatfiskal 296
 EKSTRÖM, HANS PETERSSON, guldsmed ... 305
 ELART, gjutare..... 613
 ELDH, ALBERT, dekorationsmålare..... 134
 ELFBRINK, kommerseråd 94
   » släktgravkor..... 49, *51, *54
 ELFSTRAND, släktgrav 46, 49
   » P., bibliotekarie ..... 4, 35, 39 f
 ELIS, HANS ..... 17 f
   » J., kyrkovärd 53, 101
   » LORENTZ, rådman ..... 12, 17 f
 ELISABET NESSELIA, donation 200
 ELISON, rådman, gravsten..... 56
 ENEROTH OLOFSON, OLOV, kyrkoherde..... 35
   » » porträtt..... *97
- ENGLUND, N., redaktör 4, 10 f, 13 f, 18, 23, 31 f
 ENNES, PEHR, ... 48
   » » släktgrav 46, 48, 50, *52
 ENQVIST, ARVID, arkeolog..... 137
 ERASMI, PETRUS, pastor 252
 ERDMAN, AXEL, konstnär 149
 ERICSSON, E. GÖTHE, klockgjutare..... 362
   » V., konsul..... 121
 ERIK XIV..... 14
 ERIXON, SIGURD, professor 155, 174
 ERNANDER, J. P., silversmed 305
 ERSON, ZACHARIAS, gravsten 56
 ESBERNI, PETRUS, kyrkoherde, porträtt..... 314
 ESBJÖRN, inskr. 146, 232
 ESKILSSON, JOHAN, borgmästare 148
 ESTENBERG, PEHR, bildhuggare 289
- FAGERBERG, CARL, bildhuggare... 119, 121, 125
 FALK, ELISABET, gravsten..... 56
   » HÅKANSSON, gravsten..... 56
   » KARL, justitieborgmästare 20
   » LORENZ, arvingar, gravsten 56
 FANT, J. E., historisk författare 4, 19, 25
   » & LÅSTBOM 19, 25
 FERNÆUS, LAURENTIUS, kyrkoherde, porträtt 314
 FLUUR, MARGARETA, gravsten 335
 FOLCKER, JÖRAN PETERSSON, rådman, epitafium *98, 100
 FONTELIA, ANNA, dotter till Petrus Fontelius 25
 FONTELIUS, PETRUS, kyrkoherde..... 11, 19 f
   » » gravsten 56
 FORSBERG, OLOV, soldat, snickare 195
 FORSELL, SAMUEL, häradshövding 137
 FREDRIK I 237, 239
 FRIIS, EWERT, bildhuggare ... 73—77, 82 f, 85, 100—02 f, 197, 204, 326, 332, 351 f, 354, 364
 FRISTEDT, JONAS NILSSON, murmästarålder- man ..... 32 f, 65, 102 ff
 FROMLING, stadsbyggmästare 66
 FUHRMAN, S., donation 200
 FYHRVALI, O., historisk författare ... 4, 6, 14, 25, 34 f, 39 f
- G—H, guldsmed 332
 G. R., gravsten 56

GAFVELSTRÖM, JON, komminister	21	HAGMAN, DANIEL, byggmästare	208 f, 220
GAHM, MARGARETA ELISABETH, g. m. Anders Uhr, donation	363	HAGTORN, MARGARETA, donation	178
GAHM, MARIA ELISABETH, donation	363	HALLMAN, MAGNUS, målare	239 f
GARBERG, ANDERS, grosshandlare	39	HAMAR, BRITA, gravsten	56
» BARBARA CAROLINA, inskr.	93	HAMILTON, HUGO, friherre, landshövding...	26
» KARIN, Anders Garbergs hustru	39	HAMMAR, MARGARETA, gravsten	56
» släktgrav	46	HAMMAR, STINA HANSDOTTER, gravsten ...	56
GAVELIN, PETRUS, komminister	19 f	HAMMARIN, ERIC, kyrkoherde	358
GAVELIUS, E. PETRI, borgmästare	101	HANNA JAKOBSDOTTER, gravsten	56
GEIJER, AGNES, fil. lic.	204, 312, 316	HANS AND. ..., gravsten	58
GERDES, teckn.....	64	HANSON, JÖRAN, gravsten	58
GERINGIUS, E., grafiker.....	171	HANSSON, PEDER, klockare, gravsten.....	58
GERMUNDSSON, HANS, donation	87, 90	HARDTREICH, MARTIN, gravsten	57
» » gravsten	57	HARTIN, JOHAN KRISTIAN, donation	290
GESTRICIUS, PETRUS OLAI, rektor	15	HEDENGRAN, A., kopparstickare	98
GESTRIN, S.	49, 279, 283	HEDIN, E., personhistorisk författare.....	4, 29
GRANLUND, MAGNUS, ornamentsbildhuggare	140	» E. A., stadsarkitekt.....	50, 53, 55, 73, 103, 107, 126 f, 151, 163, 277, 288, 290, 339, 343, 356, 364
GREDSÖ, LARS, gravsten	58	HEDMAN, PEDER ANDERSSON, gravsten	56
GRJSS (GRJJS), PER, rådman	12	» SAMUEL, kyrkoherde, epitafium	356, 363
GRJJS, PETER, rektor	18	HELSINGIUS, NIKOLAUS OLAI, kyrkoherde ..	14
GRIPENHJELM, A. J, friherre, landshövding	137	HELLMAN, A. F., guldsmed	333
GROOP, ESAIAS, ...	167	HENNERBERG, C. F., bibliotekarie, person- historisk författare	4, 10
GROOT, ANNA, donation.....	142	HEMMING NILSSON, ärkebiskop	5
GROTH, L. A., grafiker	37	HENRIK, biskop	159
GRUBB, ANDERS HANSSON, kyrkoråd, borgare	12	HERLITZ, NILS, professor	4
» HANS ANDERSSON, borgmästare.....	18	HILDING, ANDERS	182
» JACOB, prost	89, 95	» JONAS, arkitekt	179
» P., borgmästare.....	101	HIERTA, BENGT, huvudbanér	364
GRÖNQVIST, snickare	140	» HANS, överste, kammarherre	237, 239
GUDHENIA, ELISABETH HÅKANSDOTTER, grav- sten.....	58	» donation	354
GUDÄLV, inskr.	232	» huvudbanér	363
GULLESSON, HAKEN, bildhuggare	265	» OLOV, löjtnant, huvudbanér.....	363
GUSTAV III.....	31, 99, 287	» PER, ryttmästare	304
» » monogram.....	172, 286	» epitafium	314
GUSTAV, kronprins.....	35	» huvudbanér	364
GUSTAV VASA	5, 11, 14, 237	HILBERG, PETTER, donation.....	271
GYLLENKROOK, MARIA CHRISTINA, gravsten	56	HILDEBRAND, HANS, riksantikvarie ...	159, 311
GÖRANSSON, G. F., konsul.....	241	HILLBERG, PETRUS, prost	290
» gravkor	49	HILLEBERG	152
H. B. C., gravsten	57	HILLSTRÖM, ERICK, klockgjutare	167, 178, 230, 239, 306
H. O. S., gravsten	58	HIÄRPE, ANNA, gravsten	56
H. P. S., gravsten	56	HOFRÉN, MANNE, intendent	332
HADENIUS, ERIK, kyrkoherde	171	HOLM, SAMUEL, gravsten	56
HAGBERG, N. O., bruksinspektör	290	HOLMDAL, GUSTAV, arkitekt.....	152

HOLMÉN, ERIK, styckjunkare	27 f	JEDERSTRÖM, ZAKARIAS, gruvfogde, grav-	
HOLMGREN, H. T., arkitekt	299	sten.....	335
HOLMIUS, NILS NILSSON, hovpredikant, kyrko-		JERLER, BARBRO, gravsten	335
herde	183, 196	» JOHANNES, kyrkoherde, porträtt ...	334
» donation	200	» gravsten.....	335
HOLST, JUDITH, gravsten	57	» MARGARETA ISBRANDSDOTTER, grav-	
» MARCUS HANSEN, gravsten.....	56	sten.....	335
HONNON, HANS, gravsten	58, *63	JERNBERG, OLOF, kyrkoherde	313
» HENRIK, borgmästare	24 f	» porträtt.....	314
HORN, R. H., överste	257, 270	JOHAN, bildhuggaregesäll	354
HOSTRÖM, ANDERS, smed	318	» domprost.....	282
HÜLPHERS, A. A:SON, topografisk författare		» III.....	15
4, 40, 131 f, 152, 179, 207, 250—252, 265,		JOHANSSON, E., guldsmed	88
279, 299, 301, 317, 323, 342, 356		» JOHAN, kanngjutare	167, 201
HÜLPHERS, PER, rådman	90	» S., komminister	118
HÅRLEMAN, begravningsvapen.....	146	JONAS, bildhuggaregesäll	354
» PER, kaptan	30	JONSON, JON, donation	289
» CARL, arkitekt.....	69, 184	» OLOV, gravsten	230, 232
HÖGFELDT, V., arkitekt.....	339	» MÅNS, bildhuggare.....	326—28, 335
HÖGSTRÖM, P.	4, 14	JUSTINA CHATARINA REFTALIA, donation ...	356
HÖK, ANDERS LARSSON, donation	306	JÖRAN, GA...A, gravsten.....	58
HÖÖK, JOHAN PEDERSSON, gravsten	56	» snickare	351
HÖRSNEMÄSTAREN	347		
		K. A., gravsten	56
I. H., gravsten.....	56	K. A. D., gravsten	56
I. H. H., gravsten	56	K. A. P., gravsten	56
I. H. S., gravsten	57	K. E. D., gravsten	232
I. I. N. C H, gravsten	232	K. I. D., gravsten	58
I. P. D., gravsten	232	K. L. D., gravsten	230
I. R. C., gravsten	56	K. N. D., gravsten	232
I. W., gravsten	58	K. O. D., gravsten	232
IDAL, runsten	146	K. P. D., gravsten	56
IHRFORS, E., arkivforskare ... 40, 131, 151,		KAMMECKER, DAVID, kaptan.....	361
179, 207, 234, 249, 277, 282, 292 f, 296,		KARIN ABRAHAMSDOTTER, donation	358
299, 317, 339		» ERIKSDOTTER, g. m. Erik Laür, grav-	
INGEMARSSON, OLOF, donation	87	sten.....	230
INGRID GAVELIA, gravsten	56	KARIN I. ., gravsten	56
» NILSDOTTER, gravsten	56	» ZACKRIESDOTTER, g. m. Olof Bärg	272
INSULANDER, JOAKIM, kaplan	24	KARL X	101
ISBERG, CATHARINA, g. m. NILS JACOBSSON		» XI	7, 19, 137
SEHLBERG	89	» XII	26
ISOPÆDIUS, MAGNUS PETRI, kyrkoherde, por-		» XIII, tal	100
trätt	314	KARL FILIP, hertig.....	16
		KARLSSON, NAT., arkitekt.....	206
JACOBSON, JACOB, gravsten	56	KENICIUS, PETRUS, ärkebiskop ... 14, 234, 239	
JAKOBSSON, PEDER, rådman	149	KERSTEN PÅLSDOTTER, donation.....	142
		KLING, C. J., guldsmed.....	296

- KLING, FRIEDRICH HEINRICH, guldsmed ... 227
 KOPERNICNY, ADAM, donation 312
 KRISTINA, drottning 31, 59, 65
 » » Karl IX:s gemål..... 7
 KRUSE, JÖRAN H., kyrkovärd 12
 KRUSE, ANNA JACOBSDOTTER, gravsten ... 56
 » JACOB, gravsten 56
 KRÖGER, DANIEL, donation 86, 94
 KURE, HELENA NILSDOTTER, gravsten 56
- L. B. S., gravsten 56
 L. E. S., gravsten 230
 L. H. S., gravsten 56
 L. I. S., gravsten 58
 L. K., donation 112
 L. L. I., gravsten 56
 L. L. S., gravsten 232
 L. O. S., gravsten 232
 LARSSON, ANDERS, arvingar 199
 » OLOF, bergmästare 234
 LAÜR, ERIK, kyrkoherde. gravsten..... 230
 LAXBOM, JOHAN 92
 LEJONFLYCHT, JONAS, regementskvarter-
 mästare 282, 289
 » KATARINA, g. m. Jonas Lejon-
 flycht..... 289, 290
 LENESIUS, inspektor 57
 LEONARDO DA VINCI, målare (Nattvarden) 289
 LEUFSTADIA, HELENA MÅNSDOTTER, g. m.
 Johannes L:son Weslander, donation ... 363
 LEUFSTADIA, ANNA, g. m. Isaac Mackei
 333, 343, 361
 LEUFWENIUS, ANDERS, komminister 314
 LEYONFLYCHT, löjtnant 333
 LILJENCRANTZ, JOHAN, finansminister 31
 LIND, J. W., byggnadskommitterad 118
 LINDAHL, klockgjutare 239
 LINDBERG, C. F., teckn. .... 151, 154 f, 157
 LINDBLOM, ANDREAS, professor... 169, 201, 312
 » J. A., ärkebiskop 288
 LINDBERG, W., top. förf. .... 4 f
 LINDERBERG, klockgjutare..... 101, 109
 » N. P., klockgjutare 273
 » PEHR, klockgjutare 101, 146
 LINDGREN, G., arkitekt, hovintendent 179,
 184, 204
 » JOHAN, guldsmed..... 296
- LJUNG, JOHAN, ornamentalsbildhuggare 137,
 143, 225, 228
 LJUSBECKIUS, MAGNUS PETRI, kyrkoherde,
 porträtt 314
 LOFTMAN, HENRIK, förgyllare 196
 LUDOLF AV SACHSEN, dominikanermunk,
 författare 209
 LUND, GABRIEL MATSON, murmästare 63
 » JOHAN, guldsmed 200
 » PETER ERSON, guldsmed..... 271
 LUNDAHL, SAMUEL, guldsmed 88, 128
 » SAMUEL JEAN, guldsmed ... 167, 178
 LUNDÉN, G. E., hist. förf. .... 4 f, 8, 15 f
 LUNDQUIST, A. P., silversmed 297
 » ANDERS, TH., kyrkoherde 334
 » donation 229
 » C., målare 252
 » DANIEL, stadsmurmästare... 36
 43, 55, 65—70, 72, 79, 84, 103 f, 135,
 184 f, 204, 253, 273, 322 ff, 335, 346 f, 364
 LUNDQUIST, JOHN, skulptör..... 246, 248
 LUNDSTRÖM, HEDVIG CAROLINA, donation 142
 » MÅNS HANSSON, gravsten..... 56
 LUTKENSCHWAGER, JOCHUM, bildhuggare... 347,
 351
 LÅSTBOM, A. TH., hist. förf. 4, 19, 25
 LÖFGREN, NILS, konsthantverkare 121
- M. A. D., gravsten 56
 M. E. D., gravsten 56
 M. N. B., gravsten 56
 M. O. D., gravsten 56, 232
 M. P. D., gravsten 56
 M. R., gravsten 56
 M. W., gravsten 58
 MACHEI, se Makei
 MACHEY, se Makei
 MACKAY se Makei
 MAGNUSSON, E., fru 246
 » ELISABET, f. Göransson, g. m.
 Tord Magnusson 243
 » TORD, bruksdisponent, dona-
 tion..... 243
 MAITRE DE VIBORG, medeltida träskulp-
 tör 220
 MAKEI, ANNA CHRISTINA, g. m. brukspatron
 Johan Uhr..... 332 f, 356, 361, 363

MAKEI, ANNA ISACSDOTTER, donation.....	306	MÖLLER, CARL, arkitekt, överintendent 40, 73, 82, 84, 103 ff	
» ISAK ROLOFSSON, bruksförvaltare, do- nation.....	333, 343, 361	» MICHAEL, bildsnidare	326
» MARGARETA, g. m. Erik Warg, do- nation	264, 270	N. B., gravsten.....	56
MALIN JOHANDOTTER, gravsten	56	N. E. S., gravsten	*230 f
MARGARETA, drottning	4	N. I. S., gravsten	232
» EMPORAGRIA, gravsten	56	NETZELIUS, HAQUIN, pastor	
» ERICKESDOTTER, gravsten	56	» » donation	229
» JANSBOTTER, gravsten	56	» » gravsten	230
» JÖRANSBOTTER, gravsten	56	NILSSON, GEORG A., arkitekt	292, 296, 298
» LARSDOTTER, g. m. handels- mannen Nils Andersson, do- nation	90	» NILS, kyrkoherde	196
» gravsten	56	NJURENIUS, ERIK, rektor, kyrkoherde	15 f
» LARSDOTTER, g. m. Hans Ger- mundsson, donation	90	NORDENLÖF, ANDERS, förgyllare	83, 100
» MICHAELSDOTTER, gravsten ...	56	NORDENSKJÖLD, KNUT, arkitekt 115—119, 124 f	
» OLOFSDOTTER, gravsten.....	57	NORDIN, JOHAN MAGNUS AF, friherre, lands- hövding, gravkor ...	132, 153
» PEDERSDOTTER, gravsten	56	NORLANDER J., historisk författare	4, 16
» PERSDOTTER (Ångerman)	94	NORIN, HELENA, prostinna	306
» SEBECKIA, g. m. Haquin Net- zelius		» JACOB, byggmästare	158
» » donation	229	» JOHANNES P., notarie	313
» » gravsten	230	» P. B., kyrkoherde	306, 313
MARIA ELEONORA, drottning	59	» porträtt	314
» LARSDOTTER, g. m. Olov Jonsson		NORLING, HENRIK, guldsmed	271
» » gravsten	232	NYSTRÖM, A. T., arkitekt, hovintendent 73, 151, 162	
MATTHIAS i Torsåker, målare.....	326, 328	» JOHAN ROBERT, ark.	162
MATTON, IDA, skulptris	49	O. A. S., gravsten	232
MEIJER, ANDREAS, guldsmed	271	O. A. S. K. L. D., gravsten.....	232
MENLÖS, JACOB ANDERSSON, gravsten	58	O. H. S., gravsten	58
MEYER, CHATARINA, g. m. Gerhard Meyer		O. D. P. O. B., gravsten	232
200, 204		O. E. S., gravsten	56
» GERHARD, klockgjutare.....	204, 314	O. L. S., gravsten	230
» G. S., klockgjutare	273	O. L. S., gravsten	232
MICHELSSON, ANDERS, byggmästare	323	O. N. S. S., gravsten	56
MICRANDER, HENRIK, kyrkoherde	318	O. O. S., gravsten	56
» » epitafium	335	ODELSTRÖM, ERIK, landshövding	33, 65
MOLINDER, BRITA, g. m. Anders Dunder- berg	289	OLAUS MARTIN, ärkebiskop	283
MONTAN, E. V.....	4	OLOF, ärkebiskop	249
MÅN SON, JOHAN, donation.....	142	» i Gävle, landsprost.....	282
MÅRD, ANDERS LARSSON, gravsten	56	OLOFSON, OLOF, gravsten	56
MÅRTENSSON, HANS, byggmästare	318, 323	» PEDER, gravsten.....	58
MÖLLENBORG, guldsmed.....	142	OLSSON, HANS, donation	142
MÖLLER (MÜLLER), BERENDT HENRIKSSON, guldsmed	87	» JON, bonde, smed	182
		» OLOF, byggmästare	63

OLUF IN, gravsten	56	PUTENSEN, G., klockgjutare	101
OXENSTIERNA, AXEL, rikskansler	225	PÄLL, murmästare	43
» JÖNS BENGTSSON, ärkebiskop, vapen	136	PÄRSON, PÄDER, gravsten	56
OYER, INGEBORG JACOBSDOTTER, gravsten...	56	PÄRSSON, ANDERS, snickare	226
		» KARL, smed	272
P. A. S., gravsten	56	QUIST, ERIK, skomakargesäll, pietist	30 f
P. D. S., gravsten	232		
P. H. D., gravsten	58	RASPE, ANNA, g. m. Georg Raspe, dona- tion	90
P. H. S., gravsten	56	» GEORG, donation	90
P. M., gravsten	56	REHAUSEN, ELISABETH HELENA VON, g. m. Anders Lundquist, donation	334
P. N. B., gravsten	56	REINBOTT, OTTO HANSON, kyrkoråd, borgare	12
P. N. H., gravsten	56	ROMBERG, ANDERS, murmästare... 301, 323, 335, 346	
P. O. S., gravsten	58	» ERIK, byggmästare ... 132, 134, 183	
P. P. S., gravsten	56	ROOSVAL, JOHNNY, professor	199, 220, 270, 305, 344
P. R. S., gravsten	56	ROSENADLER, KARL ALBREKT, kansliråd, do- nation	271
PALMBORG, JOHAN, borgmästare	6, 31 f	ROSENBAUM, arkitekt	40, 68 f, 79, 84
PALMQUIST, MAGNUS, friherre, landshövding	31	ROSENBERG, MARCUS, konsthistorisk för- fattare	356
PASCH, LORENTZ, d. y., målare	97	ROSPIGG, ANDERS PÄRSSON, gravsten	56
» » d. ä., porträttmålare 237, 239 f		RUBENS, P. P., målare	95, 296
PEHRSSON, OLOF, bildhuggare	225	RUDMAN, AUGUSTIN, guldsmed .. 163, 200, 229, 271, 358	
» PEDER, murmästare	63	» JOHAN, guldsmed	87 f
PELLAS ERIK PERSSON i Mora, urmakare...	54	RUDS, KARIN PADERSDATER, gravsten	58
PERSSON, ANDERS, byggmästare	134	RUNA, inskr.	232
» CARL, bonde, smide	208	RUNÉR, klockgjutare	239
» L., gravsten	58	RÅLAMB, MAGNUS ÖSTENSON, kyrkoherde » gravsten	146
PERSSON, LARS, gravsten	56	RÖDBECK, MÅRTEN HANS, rådman	101
» OLOF, bildsnidare	225, 232, 305	» » »	*99, 100
PESIÖR, JOHANNA, gravsten	57	RÖÖK, JOHAN, bergsfogde	174
PETRE, bruksägare	337	RÖNQUIST, JAKOB, kyrkoherde	25
PETRI, ERIK, djäkne	16	» MARGARETA ERIKSDOTTER, grav- sten	56
» HENNING, guldsmed	92, 271		
» NICOLAUS, kyrkoherde, gravsten ...	335	S. H. D., gravsten	56
PETTERSSON, G., byggmästare	277	S. I. D. M., gravsten	58
PFEFFER, GUST., arkitekt	287	SALIN, PETRUS, gravsten	56
PFORZHEIM, JAKOB, boktryckare	290	SALVÉN, ERIK, fil. dr., intendent	270
PHJL. byggmästare	64	SAMSING, GÖRAN ERIKSSON, donation	306
POLHAMMAR, CHRISTOFFER, se Polhem.			
POLHEIM, CHRISTOFFER, se Polhem.			
POLHEM, CHRISTOFFER, mekaniker	64, 323		
POPPELMAN, DANIEL, guldsmed ... 140, 289, 333			
» BASTIANUS, rådman, kyrko- värd	53, 101		
PORTUAN, MARTIN G., kyrkoherde	270		
POUSETTE, RAPHAEL, stads- och länsbygg- mästare	55, 66 f, 70 f, 79, 102—104, 277, 279, 281, 286 f		
PSEUDO—BLESIVS, Antwerpenmålare... 220, 233			

- SANDMAN, PETER, smed 54
 SARA CATHARINA, g. m. Jonas Berggraf ... 84
 SAUTER, ISAK, guldsmed 332
 SCHLEFER, ANNA ELISABETH, prostinna, testa-
 mente 92
 » JOHAN, prost ..... 5 f, 13, 24—26
 » JOHAN H., inskr. 87
 » PETER, prost, Johan Schæfers
 bror, pietist ..... 28 ff
 SCHINKEL, DAVID, kommerseråd 257
 SCHRÖDER, CASPAR, bildhuggare 98
 » HENRICH, gravsten 56
 SCHÄKTA, HELISABETT, gravsten 56
 SEDIN, O., guldsmed 178, 289
 SEHLBERG, släktgrav 46
 » J. H., hist. förf. 4, 15, 18,
 21, 24 f, 40, 62 f, 93, 131 f, 135 f,
 151 f, 155, 179, 207, 249, 251, 257,
 277, 279, 299, 317, 339, 342 f, 345
 » NILS JACOBSSON, rådman, dona-
 tion 89
 SEITZ, HERIBERT, amanuens 314
 SELGGREN, J., top. förf. 4, 39
 SIGISMUND, konung, porträtt *237
 SETTERBERG, C. A., länsbyggmästare ... 49,
 249, 257, 273
 SIGRI(D) OLSDOTTER, donation 87
 SILLÉN, GUSTAV AF, hovintendent 299, 301, 315
 SILVERKLOO, JOHAN 281
 SIMMING, MARCUS JOH., kyrkoherde 354
 SJÖDIN, snickarmästare 195, 197
 SJÖSTRÖM, ERIK, länsbyggmästare 325, 334
 » ZACKARIAS, kopparslagare 209
 SKANCK, OLOF OLOFSON, gravsten 57
 SKARP, MATTIAS P., gravsten 230
 SNATERMOR, musikanter 162
 SNIPLANK, runinskr. 314
 SOFIA MAGDALENA, kronprinsessa 35
 SOLENIUS, OLOF, kyrkoherde, prost 333
 SOPHIA VERVETIA, donation 94
 SPAAK, CARL, bildsnidare 184,
 204, 304, 313, 315
 SPARRE, KARL, friherre, landshövding 21, 23, 36
 » FREDRIK, friherre, generallöjtnant,
 kommendör 36
 STAFFAN, Gästriklands apostel ..... 118 f
 STAPHANSSON, PEDER, gravsten 56
 STEEN, ERIC, gravsten 57
 STEEN, MARGARETA JOHANDOTTER, grav-
 sten 56
 STEINERTS, ERICH, gravsten 57
 STENFELT, PETER GERHARD, guldsmed 128
 229, 356
 STENKLYFT, CHRISTOPHER, lantmätare ... 9, 40, 55
 STERNMARCK, NILS, överstelöjtn., epita-
 fium ..... 313 f
 STRAND, PETER, orgelbyggare 85
 STRINDBERG, TORE, skulptör 296
 STRÅHLE, DANIEL, orgelbyggare 198, 323
 STRÖM, ANDERS, snickarmästare ..... 225 f
 » HELENA, donation 89
 » OLOF, handelsman 89
 STRÖMBECK (-BÄCK) FREDR. LOR., bruks-
 patron ..... 35—38
 » KATHARINA, donation 178
 » PETER, rådman 64
 » donation 178
 » gravsten 56
 STRÖMBOM, SIXTEN, fil. dr., intendent ... 97
 STÅHL, C., arkitekt, ... 299, 305
 SUNDSTRÖM, JONAS E., hist. förf. 4,
 14, 40, 85, 90, 102
 SVEN, runinskr. 146
 SVENSSON, ANDERS, gravsten 56
 » O., konservator 221, 347
 SÄLGSTRÖM, HANS, länsman, gravsten 335
 SÖDERBLOM, ERIC, murmästare 250
 » NATHAN, ärkebiskop 125, 206
 SÖDERHJELM, gravkor 132, *133
 SÖDERHOLM, N. S., ritlärare 163
 TEGMAN, ERIK, prost, magister 12, 23, 36
 TEMPELMAN, OLOF SAMUEL, arkitekt 131, 135, 141
 TENSTADIUS, JOHANNES, äventyrare 18
 THEL, HELENA, gravsten 58
 » JOHAN, gravsten 58
 THELAUS, MARGARETA, textilkonstnärinna 169
 THOMAN, ERNST PHILIP, ornamentsbildhug-
 gare 289
 THULIN, C., topografisk författare 4, 7
 TIERNSTEN, PEDER ERIKSON, gravsten 56
 TORGEIR, inskr. 232
 TORHAMN, GUNNAR, konstnär 246
 TOTTIE, JACOB, grosshandlare 36
 TRAPP, top. förf. 83

TRAUTZELL, ABRAHAM, guldsmed	140	WESLANDER, JOHAN, assessor, epitafium ...	363
TROLLE, GUSTAV ERIKSSON, ärkebiskop, vapensköld	215	» JOHANNES L:SON, donation ...	363
TYRSSON, JOHAN, gravsten	57	» LARS, kyrkoherde, epitafium	363
		» MAGNUS, kyrkoherde 6, 282, 290	
UGGLAS, C. R. AF, friherre, antikvarie	140,	WESLENIUS, JOHANNES, klockare	201
	169, 189	WESSMAN, JACOB JACOBSSON, gravsten	56
UHR, ANDERS, donation	363	WESSTRÖM, ANDERS, hovmusiker	4, 10
UHR, ANDERS LARSSON, brukspatron, donation	361	WESTER, BERTIL, fil. lic.	227
» epitafium	363	WESTERMAN, ANDREAS, kyrkoherde 8, 30—32	
» JOHAN H., brukspatron	333, 356, 361	» gravsten	56
» NILS JOCHUM, brukspatron	334	» porträtt	96
ULFSSON, JACOB, [ÖRNFOT], ärkebiskop, vapen	157, 201, 215	WESTERVIK, JAKOB, orgelbyggare	282
ULLGREN, NILS, snickarmästare 79, 99, 351,	354	WESTIN, FREDRIK, målare	163, 257
ULRIKA ELEONORA, drottning	98, 239	WESTLANDER, CATHARINA, g. m. kyrkoherde	
UPMARK, G., konsthist.	85, 332	P. B. Norin	313
		WESTMAN, PEDER NILSON, gravsten	56
W. M., gravsten	58	WETTERLING, GUNNAR, länsarkitekt 44, 48, 49, 44	
WAGNMAN, E. O., donation	91 f	WIBERG, C. F.	179, 277
» ERICH OL(SON), gravsten	56	WIJDBERG, PETTER, målarmästare	347
WAHLMAN, LARS ISRAEL, arkitekt, professor	242 f, 246, 248	WIKMAN, målare	326
WAHLROT, JOHAN, kyrkoherde	232	VILEF, inskr.	314
VALLEY, SAMUEL, rådmän	54	WIMOD, inskr.	232
» släktgrav	46	VINSEL, inskr.	232
WALMSTEDT, JOHAN, arkitekt	179	WINGE, JOHAN, förgyllare ... 159, 301, 304, 351	
WALLIN, GÖRAN, prost	24	» M. E., konstnär	184
» NICOLAUS, gravsten	56	WITTE, WIGTUND, Haquinus Netzelius'	
» SIGURD, fil. dr., intendent... 157, 208		hustru	
WALLMAN, CARL JOHAN, gravsten	55	» donation	229
» JOHANNA, f. Schivert, g. m. Carl		» gravsten	230
Johan Wallman, gravsten	55	WITTFOTH, fru, g. m. Anders Barchæus ...	312
WALLQVIST, O., personhistorisk författare	4, 39	» GUSTAV, brukspatron	300
WALMSTEDT, JOH. H.	179	» donation	313
WARG, ELISABET, g. m. Martin Portuan ...	270	WITTINGH, FREDRIK LARSSON, kyrkoherde,	
» ERIK, brukspatron	264, 270	porträtt	314
WENGSTRÖM, orgelbyggare	270	VOUGT, donationer	142, 169
WENNERBERG, THURE G., arkitekt	319, 326	WULF, JOHAN, målare	347
WENNERHOLM, T., arkitekt	365	WÄHLBERG, BERNHARD ANDERS, kyrkoherde,	
WERKMÄSTER, JERK, konstnär	120, 122	porträtt	314
WERNER, JON ANDERSSON, gravsten	56	X. X. Q. V. N., gravsten	232
WESLANDER, ELISABETH, g. m. Johan Wes-		ZETHELIUS, ERIK ADOLF, guldsmed... 230, 358 f	
lander	363	» E. W., guldsmed	149
» HANS, kyrkoherde, epitafium	363	ZETTERQUIST & SON, orgelfirma, Örebro 84, 121	
» HELENA, epitafium	363	ÅBOM, J. F., arkitekt ... 151, 249, 257, 273, 299	
		ÅHRÉN, U., arkitekt	365

ÅHRMAN, L. E., arkitekt	368	ÖHRN, CHATARINA HELENA, donation	88
ÅKERBLOM, LARS, guldsmed	178, 332 f	ÖNIOT, runinskr.	314
Ä. P. D., gravsten	232	ÖRN, ANDERS, guldsmed	200
ÄNGMAN, JACOB, guldsmed	246, 338	» JOHANNES, kyrkoherde.....	305
Ö. I. S., gravsten.....	232	» JOHANNES SAMUELIS, kyrkoherde, por- trätt	314
ÖBERG, P., klockgjutare	102, 298	ÖSTERDAM, ANDERS, förgyllare	76
ÖHRN, ARVID, guldsmed	149, 359	ÖSTLING, ERIK, brukspatron.....	163
		ÖSTLUND, J. O., guldsmed	88, 140
		ÖSTMAN, ANDERS NILSSON, gravsten	56

SAKREGISTER

Adam och Eva.....	326	»Bidderehjelp»	35
Adjunkter, avlöning	7 f	Biskopar	14
Alnlikare	146, 172, 314	Bisättningsrum.....	25
Altare	36, 73, 112, 120, 127, 137, 158, 163, 184, 220, 234, 242, 246, 255, 257, 289, 296, 304, 325, 338, 347, 368	Bod	342 f
Altarduk	125	Bokdyna.....	94, 169, 363
Altarkors	107, 246	Bottniska handelstvänet 1636	59
Altarprydnad, -skåp, tavla, - uppsats	73, 76, 79, 102 f, 109, 112, 120, *122, 137, *143, *158—*160, 163, 183 f, 188, *191, *216, 220, 236, 250, 255, 257 f, 281, 289, 304, *319, 323* f, 342, 346 f, 368	Brudkronor.....	88, 140, 200, 230, 236, 271, 289, 297, 305, 333, *357, 359, 361
Altarring, -skrank.....	36, 79, 107, 109, 127, 137, 195, 225, 234, 242, 246, 257, 347, 351, 368	Brudsmücken	200, 361
Ankarjärn	184	Byggnadsmaterial	59, 119, 132, 152, 155, 163, 174, 182 f, 206, 208 f, 234, 242, f, 250—52, 255, 257, 278—80, 286 f, 293, 296, 300 f, 304, 323
Apostlar.....		Bänkar	22 f, 27, 84, 107, 109, 121, 127, 140, 162 f, 178, 197, 206, 226, 236, 242, 246, 255, 289, 305, 332, 338, 345, 354, 368
»	188, 301, 326	Bänkdynor	23, 290
» Andreas	159	Bänknnycklar	22 f
» Bartolomeus.....	159, 201	Bårhus	278, 368
» Jakob	159	Böcker	283
» Johannes	201		
» » sörjande	159	David, konung	228
» Paulus	93, 159, 188, 201, 289, 304, *313, 347	Djäkneskulle	23, 84
» Petrus	142, 188, 201, *257, 259, 304, *313, 347	Dopfat	140
» Tomas	*90, 93	Dopfund	58, *83—85, 102, 121, 161, 193, *227 f, 246, *270, 282 f, *289, 296, *332 f, 356, *362
Arbetshus	35	Dopmössa	171
Arkiv	163	Doppåse	169, *170 f
		Dopskrank.....	79, 85 f, 102 f
Baldakin	188, 225, 304	Dopskål	*85 f, 163, 199, 228, 246, 296, 338, 369
Barometer	112	Dopställ	140, *144, 161, 356
Basilika	243		
Benhus	342	Elisabet, Marias fränka	159
Begravningsplats	126, 149, 251	Epitafier.....	*98 ff., 272, 282, 313 f, 335, 363
Begravningsvapen	100, 140	Evangelister.....	159, 167, 197, 225, 312, 328
Bibliotek	368	Evangelistsymboler	140, 246, 347, *354

Fattigbössor.....	172, *231 f, 272, 314	Helgon, Helig biskop.....	159, *161* f, 188, 215, 264
Fattighus.....	251	» Helig påve.....	159
Fattigvård.....	12, 34 ff	» S. Henrik.....	159
Fattigvårdsavgifter.....	34 f	» S. Josef.....	169
Fiolspelande figurer.....	*227 f	» S. Katarina av Alexandria.....	159, 169, 188, 201, 221, 268
Flöjel.....	152, 155, 208, 252	» S. Katarina av Vadstena.....	348
Fronton.....	288	» S. Laurentius.....	159, 188, 216
Fönster.....	36, 106, 108, 119, 126, 134—136, 149, 155, 174, 183, 208, 234, 252, 279 f, 286, 293, 216, 301, 304, 323 f, 337, 343, 345	» S. Leonard.....	159
Förhall.....	246, 287 f	» S. Margareta.....	159, 215
Församlingsbibliotek.....	257	» Maria Magdalena.....	159, *162, 201, 215, *224, 312
Församlingssal.....	206	» S. Martin.....	*263, 265, 278
Församlingsrum.....	163	» S. Olov.....	159, 188, *194, 221, *224, *260, 264
Gapskulle.....	85	» S. Sigfrid.....	215
Gavel.....	134, 155, 158, 183, 243, 280, 293	» Sunaman.....	215
Generalis præpositus aquilonaris (general- uppsyningsman över Norrland).....	14	» Unaman.....	215
Glasmålningar.....	163	» S. Ursula.....	157, 216
Golv.....	73, 106, 108, 119, 182, 184, 209, 242, 246, 257, 287, 296, 301	» Vinaman.....	215
Gravar.....	23 f	Heliga blodet.....	159
Gravkapell, -kor, -valv.....	23 f., 103, *105, 126, 132, 149, 152, 241, 246, 301, 325, 338, 343	Heliga slakten.....	169, 221
Gravhällar, -stenar.....	56—58 *62* f, 146, *230—32, 272, 290, 301, 314, 335, 364	Helige Anden.....	142
Gud Fader.....	142, 209	Helvetesgapet.....	216
Guldsmedsbolaget.....	121	Himmelen.....	216
Gördelbågar.....	184	Hoppet.....	137
Helgon.....	188, 195, 199, 215 f, 312	Hospitalsråd.....	38
» S. Anna.....	169, 188 f, *196	Hospitalssyssloman.....	38
» S. Antonius.....	188	Huvudbanér.....	363 f
» S. Apollonia.....	169	Hovgång.....	38
» S. Barbara.....	159, 201, 221	Häxeriprocesser.....	19 ff
» S. Birgitta.....	188, *259, 265, 348, 358	Inhägnad.....	174
» S. Botvid.....	215	Inkomster, kyrkans.....	24
» S. Erasmus.....	195, *197	Johannes döparen.....	168
» S. Erik.....	159	Järnspekt.....	146
» S. Eskil.....	159	Kalkmålningar.....	136, *154 f 157 f, 183, 209, *212 f, 246, 307, 323
» S. Gertrud.....	159, 168, 188	Kalvariegrupp.....	188, 201
» S. Göran.....	189, *198, *264 f	Kantor.....	8 f
» S. Helena.....	157, 348	Kaplaner.....	7
		Kaplansgård.....	8
		Kapital.....	243

- Keruber 304
 Kistor 100
 Klockare ..... 8 ff.
 Klockor ..... 13, 101 f, 107, 109,
 112, 127, 146, 172, 178, 204 234, 242,
 246, 273, 290, 298, 314, 335, 338, *362,
 364, 369
 Klockskatten 146
 Klockstapel 14, 66, 71, 103,
 108, *110 f, 132, *151 f, 174, 182, 208, 234,
 251, 279, 293, *298, 300, 318, 338, 343, *365
 Kollekt 22, 31
 Kollektåv ..... 94 f, 100, 142,
 146, 149, 169, 178, 204, 237, 246, 272, 270,
 296, 313, 334, 363
 Kolonn 198, 287, 304
 Komministrar ..... 7 f
 Konsol 296
 Kopparstick 146
 Kor 135, *136, 182, 184, 206,
 279 f, 288, 296, 301, 325
 Korskrank ..... *72 f, *76, 79,
 82 f, 102, 195, 225, 255, 268, 270, 301, 351
 Kristus 163, 167, 197, 200, 225
 » Barnamordet i Betlehem 221
 » begråtes ..... 195 *f, 296
 » bergspredikan 246
 » döpes av Johannes 140, 171
 » Ecce homo *81, 83
 » flykten till Egypten 215, 221
 » frambärandet i templet 221
 » födelsen 121, 184, *219
 » förebedjare 209
 » förhöres 87
 » förklaringen 120
 » gisslas *80, 83
 » gravläggningen 83, 326, 347
 » himmelsfärden 75
 » hos Maria och Marta 195, *199
 » inridandet i Jerusalem 312
 » konungarnas tillbedjan ..... *218 f, 221
 » korsbärandet 83, 121
 » korsfästelsen ..... *75, *94 f,
 100, 163, 216, 236, 326, 334, 347
 » monogram 312
 » nattvarden 184, 289, 304, 328
 » nedstigen till dödsriket 83
 Kristus, nedtagandet av korset 83
 » omskärelsen *220
 » pinoredskapen 136, 157,
 197, 201, 215, 354
 » symbol för Nya Testamentet 326
 » tronande ..... 347 f, *355
 » törnekröningen 83
 • uppenbarelse för Maria 221
 » » » Petrus 184
 » uppståndelsen 75, 83,
 163, 195, 304, 326
 » vid 12 års ålder i templet 221
 » världsdomaren 75, 197
 » världsfrälsaren 289, 354
 Kronfodral (Kronbytta) 140, 297
 Kronotonde 7
 Krucifix 127, 137, 142, 246, *248, 296
 Kväkare 28
 Kyrkhärbre 135
 Kyrkoarrest 22
 Kyrkofäder 215
 Kyrkogård 23, 41, 132, *137,
 152, 182, 208, 234, 241, 246, 250, 278,
 293, 300, 318, *322, 337 f, 342 f, 347, 366
 Kyrkogårdsinhägnad 103, 108,
 132, 149, 152, *157, 182, 208, 234, 241,
 246, 278, 293, 300, 318, 342, 266
 Kyrkoområde 257
 Kyrkoråd ..... 11—13, 62
 Kyrkstallar ..... 278 f
 Kyrktupp 209
 Kyrkvaktare 13
 Kyrkväktarstav 146
 Kyrkvärd 13
 Lamm med korsfana 200
 Landskapssigill 342
 Lanternin 135, 209, 236, 287, 304
 Licism 123, 125
 Likbår 343
 Likpenningar 34
 Likpredikan över Ulrika Eleonora 98
 Likvagn 343
 Ljudgluggar 135, 155, 209, 238
 Ljusredskap ..... *88—92, 107, 109,
 112, 121, 127, 142, *144 f, 149, *166 f,
 178, 200, 230, 236, 240, *271 f, 289, 296 f,
 *305 ff, *331, 333 f, 338, *361, *363, 369

- Ljusstavar 137, 140
 Långhus ..... *134—36, *139, 182, 184,
 243, 251—53, 286—88, 301
 Läktarbröstning 356
 Läktare ..... 27 f, 36, 65, 79, *82,
 84, 101, 107, 140, 158, 162, 183 f, 199,
 226 f, 236, 255, 270, 281, 289, 301, 323, 338, 345
 Lärostrider 28, 30
- Maria:** Bebildelsen *217, 221, 312
 » död 348, *355
 » födelse 221
 » kröning 201, 348
 » Mater dolorosa 159
 » monogram 312
 » Madonna ..... 159, *163 f,
 169, 189, *193, *224, *258, *263 f,
 266, 268, 298 f, 347 f, 359
 » mötet med Elisabet 142, 221
 » rosenkransmadonna 220, 281, 290
 » som förebedjerska 209
 » tempelgång 221
 » trolovningen 221
 » uppfostran i templet 221
- Maskaroner 227
 Masverk 135
 Materialbod 182
 Mattor 125
 S. Mikael ..... 195, 250, *258* f, 265, *328
 Minnestavla *171
 Moses som symbol för Gamla Testamentet 326
 Mässan i Bolsena 159
 Möbler ..... 100 f, 109, *144, 146, 314* f
- Nattvardssilver ..... *86—88, 107, 121
 127 f, 140, 149, 163, *166 f, 178, 199, 228,
 236, 242, 271, 283, 289, 291 f, 305, *330,
 332 f, 338, 356, 358—*360
 Nischer 246, 287, 304, 354
 Nummertavlor 87, 289, 296, 332, 356
 Nytestamentliga scener 246
- Offerkista** 272
Ordinarier 14
Organist ..... 8 ff
- Orgel, -fasad, -läktare, -verk ..... 9 f, 36,
 84 f, 107, 109, 118, 121, 127, 184, 198,
 227, 236, 242, 257, 270, 281, 289, 296, 301,
 305, 323, 332, 356
 Orgelpipor *227, 246
- Paradiset** 100
 Pedellstav 204, 239, 272, 290
 Pelare 246, 257, 287, 324, 343
 Piedestal 198, 393
 Pietas, förening för textilkonst 334
 Pietister ..... 28 ff
 Pilaster 136, 209, 293
 Portal 132, 134, 136, 163, 183,
 *190, 208, 243, 252, 279 f, 286, 296, 300 f,
 304, 323 f, 343, *350
 Porträtt ..... *96 ff, 237, 239, 314, 374 f
 Predella 221
 Predikstol ..... 36, *77—*81,
 83 f, 102 f, 109, 112, *119—121, 127, 140,
 159, 174, *177, 183, 196, *202, 225 f, 236,
 242, 246, 255, 270, 281, 289, 293, 304,
 323, *327 f, 338, 351* f, 354, 368
 Privilegier, prästerskapets, 1650 11
 Processionskors 159, *164, 189
 *193, 221, *223
 Profeter 301
 Profilör 184
 Präster, avlöning ..... 6 f
 » prästgård 6, 251
 » prästval 6
 Putti 184
 Pyramider 195, 268, 270, 351, *363
- Ringare ..... 13 f
 Runstenar 146, 232, 314, 335
 Rökelsekar 142, 171, *330, 333
- Sakramentskåp** 335
Sakristia 38, 66, 109, 120, 134
 155, 157, 163, 174, 182—184, 208, 236,
 242, 246, 252 f, 257, 280, 287 f, 293, 301
 323, 325, 337, 343, 368
Sakristidörr 134
Series Pastorum 171
Sigill 190

Sigurdssagan	232	Tillsyningsmän	14
Silverkista	172	Timglas	84, 140, 163, 226, 322, 354
Skolan	14 ff.	Torn	66, 69 f, 119, 134 f, *141, 174, 184, 203 f, 234, 279, 286—88, 304, 323—25, 337, 343—45, *348
Skolhus	*15, 41	Tornhuv.....	135, 152, 184, 209, 242, 257, 287 f, 300
Skolväsen	12	Tornur	325
Sköldbåge.....	134, 136	Treenigheten	250, 258
Skriftepengar	7	Triumfbåge	134, 183
Smycke	230	Triumfkrucifix.....	121, 159, *161, *165, 189, *193, *221 f, *267—69, 347, 353
Socket	134, 208 f, 243, 251, 257, 286, 293, 304	Tron	137
Sockenmagasin	301	Uppsalamisalet, det andra	290
Sockensigill	*172 f, *205, 232, 272, 290, 335, 364	Uppvärmning	24, 120, 199, 343
Sockenstuga	132	Urtavla	198, 287
Sockenstämma.....	11 f	Urverk	71
Speculum Humanæ Salvationis	209, 215	Valv.....	63—65, 119, 134—136, 152, 157 f, 174, 182—184, 208 f, 220, 234, 243, 252 f, 257, 280, 286 f, 293, 296, 301, 304, 323—25, 343—45
Spira.....	152, 155, 208 f, 279, 287	Vapenhus	58, 63, 102 f, 120, 134, 136, 155, 157, 174, 208 f, 252, 279 f, 293, 301, 343 f
Spögubbar	13	Vapenhusdörr	136
Stamböcker	31	Vaser	314
Stickbåge	286	Veckopredikningar	7
Stigluckor.....	22, 132, 318, 342	Versikularier.....	8
Syndafallet	100	Väggdekorationer	163, 174
Tak	106, 108, 110, 119, 126, 135, 152 f, 155, 157 f, 163, 174, 178, 182— 184, 206, 208 f, 234, 242 f, 252 f, 257, 279 f, 286—88, 293, 300 f, 303, 323—25, 343—45, 368	Värjor	146, 272, 314
Tal, Gust. III:s.....	99	Värmekammare	174, 287, 325
» Karl XII:s	100	Åminnelsetavlor	98
Tavlor	*94 f, 112, 146, 184, 195, *199, 239, *296 f	Återfinnandet av Kristi kors	215
Tegelörnering	344	Änglar	137, 142, 157, 184, 197, 215, *225, 228, 270, 304
Tenn	112		
Tertial	7		
Textilier	*90—93, *123, 125, 117 f, 142, *145, 149, *167—70, 201 f, *203 f, 230, 237, 242, 246, 272, 283, 286, 280, 297 f, *310—12		

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

GÄSTRIKLAND

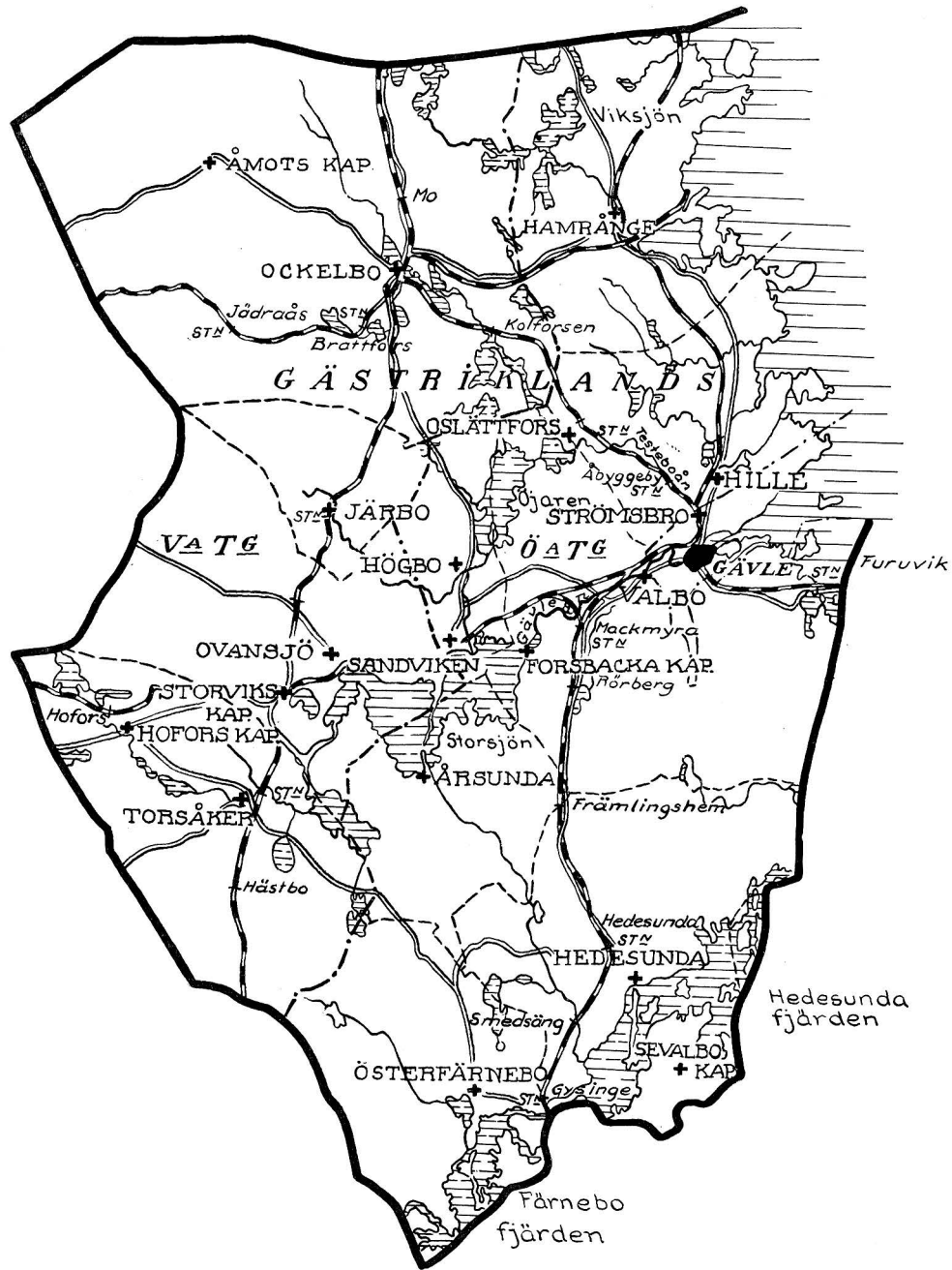
Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag
STOCKHOLM

*UTGIVET MED BIDRAG AV
HUMANISTISKA FONDEN*

Esselte aktiebolag
STOCKHOLM 1936

GÄSTRIKLANDS KYRKOR

GÄVLEBORGS LÄN, UPPSALA ÄRKESTIFT

Karta över Gästrikland.

F Ö R O R D

Tryckningen av Gästriklands landskyrkobeskrivningar, som tillsammans med det år 1932 utgivna häftet GÄVLE STADS KYRKOR bilda ett band, betecknar samtidigt slutbearbetningen av hela landskapet Gästriklands kyrkor. GÄSTRIKLAND är härigenom det första svenska landskap, som blivit slutgiltigt publicerat i SVERIGES KYRKOR.

Arbetets tryckning har möjliggjorts tack vare frikostiga bidrag av Gävle stads församling, församlingarna i Hamrånge, Hille, Högbo och Årsunda samt vidare genom anslag ur Humanistiska Fonden. Vi bedja härmed att för detta ekonomiska stöd få uttala vår stora och uppriktiga tacksamhet. Vi rikta även vårt tack till alla de institutioner och enskilda, vilka på olika sätt varit oss och författarna behjälpliga vid beskrivningarnas utarbetande.

Särskilt vilja vi tacka redaktören Ernst Serrander, Gävle, som under hela den tid, arbetet pågått visat detsamma ett aldrig svikande intresse, ävensom rektorn Karl Hedlund, Storvik, vilken i egenskap av sekreterare i Gästriklands kulturhistoriska förening förhandlat med landskyrkoförsamlingarna om bidrag. Dåvarande stadsarkitekten Gunnar Wetterling har välvilligt ställt uppmättningsritningar över Trefaldighetskyrkan till utgivarnas förfogande.

De nu avslutade beskrivningarna om landskyrkorna i Gästrikland hava uppställts efter det nya mönster, som för första gången tillämpats i GOTLAND, BAND II (se detta bands förord). Detta innebär, att skildringarna av såväl byggnader som inventarier väsentligt koncentrerats och förkortats.

Stockholm i september 1935.

SIGURD CURMAN

JOHNNY ROOSVAL

Uppmättningsritningarna i detta band äro utförda 1931 av arkitekterna L. K. Arborelius, B. Rehnvall och G. Wetterling.

LITTERATUR ÖVER GÄSTRIKLANDS LANDSKYRKOR

- ALROT, E., De Gestricia. 1—2. Upsaliæ 1720—22. Cit. ALROT.
- BOHLIN, B., Minnesskrift Hille församling tillägnad, Strömsbro 1904. Cit. BOHLIN.
- CORNELL, H., Norrlands kyrkliga konst. Uppsala 1918. Cit. CORNELL.
1700-talets landskyrkor i norra Sverige. I: Gustavianskt. Studier tillägnade Sigurd Wallin 1. 1. 1932. Sthlm 1932.
- ELFSTRAND, P., Bibliografi.
- Från Torsåkers socken och bergslag. Gävle 1927.
- HEDLUND, K., Gästrikland och järnet. Sv. Turistföreningens årsskrift 1932.
- Herrans hus, Hedesunda 1775—1925. Gävle 1925.
- Historiskt, Geografiskt och Statistiskt Lexikon över Sverige. Sthlm 1859—69. Cit. HIST. GEOGR. OCH STAT. LEXIKON.
- HÜLPHERS, A. A:SON, Samlingar til en beskrifning öfwer Norrland och Gefleborgs län. 1. Om Gästrikland. Westerås 1793. Cit. HÜLPHERS.
- LINDHOLM, V., Österfärnebo sockens krönika. Gävle 1932.
- SALVÉN, E., Den medeltida skulpturen i Hamrånge kyrkas konstsamling. Medd. av Gästriklands kulturhistoriska förening 1920.
- Sverige, geografisk-topografisk-statistisk beskrivning, utg. av K. AHLENIUS, ARVID KEMPE, E. APELQVIST och O. SJÖGREN. Cit. SVERIGE.
- SÖDERBERG, J., Några drag ur församlingslivet i Hamrånge under flydda tider. Gävle 1929.
- [WESTIN, E.,] Minnesblad vid Hamrånge kyrkas guldbrylllopsdag med församlingen den 17 juli 1904. Tr. ss. mskr. Strömsbro 1904.

Dessutom artiklar i Gefle Dagblad, Norrlandsposten och Gefle-Posten.

Litteratur ang. Gävle stads kyrkor, se förteckningar å sid. 4 o. 40.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid.		sid.
Förord	V	Staffans kyrka.....	113
Litteratur över Gästriklands lands- kyrkor	VI	Bomhus kapell.....	126
Förkortningar	VIII	GÄSTRIKLANDS ÖSTRA TINGSLAG av ERIK ANDRÉN och BRYNOLF HELLNER	129
Översikt över Gästriklands kyrk- liga konsthistoria av ERIK ANDRÉN och BRYNOLF HELLNER	IX	Valbo kyrka	131
Kyrkligt silver från Gästrikland, konfiskerat av Gustav Vasa av O. KÄLLSTRÖM	XI	Forsbacka kapell	148
GÄVLE STADS KYRKOR av ERIK ANDRÉN, PERCY ELFSTRAND och BRYNOLF HELLNER	1	Hille kyrka	151
Gävle Stora eller Heliga Trefaldig- hets kyrka	3	Oslättfors kapell.....	174
Ur församlingshistorien	3	Hedesunda kyrka	179
Kyrkobyggnad och inventarier	40	Sevalbo kapell.....	206
Läge och omgivningar.....	41	Årsunda kyrka.....	207
Kyrkogård, gravkor, klockstapel etc. ...	41	Högbo kapell	234
Begravningsplatsen	47	Sandvikens kyrka	241
Ny begravningsplats	49	Hamrånge kyrka.....	249
Kyrkobyggnaden	50	GÄSTRIKLANDS VÄSTRA TINGSLAG av ERIK ANDRÉN och BRYNOLF HELLNER	275
Förteckning över gravstenar i kyrkan 1830	56	Ockelbo kyrka	277
Byggnadshistoria	58	Åmots kapell.....	292
Inredning och lösa inventarier.....	73	Österfärnebo kyrka	299
Sammanfattning.....	102	Torsåkers kyrka	317
Zusammenfassung.....	103	Hofors kapell	337
Summary.....	104	Ovansjö kyrka	339
Strömsbro kapell	106	Storviks kapell	365
Bönans kapell	108	Järbo kyrka	366
Lövgrundss kapell	110	Tillägg: Iggö kapell.....	370
		Register	371
		Ortsregister.....	371
		Personregister.....	375
		Sakregister	386

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND

(Jfr även litteraturförteckningarna)

A. B. B. L. = Allmänna Brandförsäkringsverkets för byggnader å landet arkiv, Stockholm.

A. T. A. = Antikvariskt Topografiska Arkivet, Stockholm.

BOHLIN = Minnesskrift.

BR. FÖRS. = Brandförsäkring.

B. ST. = Kungl. Byggnadsstyrelsen, Stockholm.

G. LVK. = Gävle läroverks bibliotek.

G. S. ARK. = Gävle Stads Arkiv.

GÄVLE MUS. = Gästriklands kulturhistoriska förenings museum, Gävle.

IHRFORS, Gest. = Gestricia sacra.

    , Ant. = Anteckningar om Gestriklands äldre kyrkor.

INV. = Inventarium.

K. B. = Kungl. Biblioteket, Stockholm.

K. R. = Kyrkoråd.

KR. PROT. = Kyrkorådsprotokoll.

KST. PROT. = Kyrkostämmoprotokoll.

L. ST. = Kungl. Lantmäteristyrelsen.

MAG. PROT. = Magistratsprotokoll.

N. P. = Norrlandsposten.

R. A. = Riksarkivet, Stockholm.

RÄK. = Räkenskaper.

SEHLBERG = Gestriklands fornminnen.

SST. PROT. = Sockenstämmoprotokoll.

ST. H. M. = Statens Historiska Museum, Stockholm.

STPLR. = Stämplrar.

SV. DIPL. = Svenskt Diplomatarium.

U. B. = Uppsala Universitetsbibliotek.

U. L. A. = Uppsala landsarkiv.

V. H. A. = Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.

VIS. PROT. = Visitationsprotokoll.

Ö. I. Ä. = Överintendentsämbetet (nuv. Byggnadsstyrelsen).

H. = Höjd, B. = Bredd, L. = Längd, Diam. = Diameter, Dj. = Djup.

Alla mått i centimeter (då ej annat anges).

N. = Norr, S. = Söder, Ö. = Öster, V. = Väster.

Silverstämplar tydda enl. UPMARK, G., Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850.

Tennstämplar tydda enl. LÖFGREN, A., Det svenska tenngjutarehantverkets historia.

ÖVERSIKT ÖVER GÄSTRIKLANDS KYRKLIGA KONSTHISTORIA

AV ERIK ANDRÉN OCH BRYNOLF HELLNER

Gästriklands nio medeltida församlingar lyda under Uppsala ärkestift och uppräknas tidigast i en taxuslista från 1314¹: Valbo med annex (Hille), Hamrånge, Ockelbo, Ovansjö med annex (Årsunda), Färnebo, Torsåker och Hedesunda.

Dessa nio församlingar manifesterade under 1400-talets slut sin samhörighet medelst ett gemensamt sigill för »Terre Gestringeland», förvarat i Ovansjö kyrka under nio lås.

Under medeltid och vasatid var antalet församlingar oförändrat. Först under 1600- och 1700-talen medförde den uppblomstrande bruksrörelsen anläggandet av kapell vid de större bruken (Högbo 1622, Oslättfors 1742, Åmot 1797). Under 1800-talet och ända in i våra dagar fortsätter kapellbildningen (Forsbacka 1840, Järbo 1856, Sandviken 1882, Strömsbro 1899, Bomhus 1905, Hofors 1909 och Sevalbo 1927). Brukssamhällenas snabba utveckling har i ett par fall medfört att kapellförsamlingarna blivit egna pastorat (Högbo 1869 och Järbo 1870).

Landskapets karaktär av kustland markeras av de båda fiskekapellen i Gävlebukten: Lövgrund 1831 och Bönan 1843. — Ett medeltida kapell vid Iggö omnämnes redan 1544 såsom ödelagt.

Den stundom framförda hypotesen, att de första kyrkorna varit byggda av trä, kan icke verifieras. För sannolikheten av antagandet talar dock förekomsten av kristna runstenar (1000-talet) och en dopfunt i Gävle (1100-talet). De äldsta gråstenskyrkorna (Hedesunda, Ockelbo, Hamrånge och Torsåker) från 1200-talet ha ett rakslutet kor, som är lägre och smalare än långhuset. Till denna typ hör även Valbo från 1300-talets början. Från 1200-talets senare del härröra några exempel på den andra viktiga plantypen, den rektangulära med koret lika brett som långhuset, nämligen Österfärnebo och Ovansjö. Hit höra även Hille från c. 1300, Årsunda från 1300-talets början och Gävle Trefaldighetskyrka från c. 1400.

Med all sannolikhet ha de nämnda kyrkorna ursprungligen haft innertak av trä eller helt öppen takstol. Först från 1400-talets mitt (Valbo) och 1500-talets början (Hille och Årsunda) är valvslagning känd i samband med vägg- och valvmålning. De båda sistnämnda kyrkorna ha dekorerats av den i Norrland verksamme mästaren Eghil, som signerat målningarna i Ytterlännäs i Ångermanland.

¹ Redan 1302 nämnas Hedesunda, Valbo och Hamrånge i en av ärkebiskop Nils Allessons visitationslistor.

Vid medeltidens slut ha vapenhus tillbyggt (Hille och Valbo), men i regel kan icke tillkomsttiden för vare sig vapenhus eller sakristior närmare bestämmas.

Medeltidskyrkorna sakna torn. Först under 1600-talets andra fjärdedel anlägges ett torn i Gävle och det tidigast fullbordade tornet är Torsåkers (1758). Under 1770-talet tillkommo i samband med till- eller nybyggnader tornen i Valbo, Hedesunda, Årsunda och Ovansjö. Utvidgning av medeltidskyrkorna framtingas av församlingarnas ökade folkmängd under 1600-talet (Hedesunda och Torsåker) och under 1700-talet (Valbo, Årsunda). Under 1700- och 1800-talen nedrivs flera medeltidskyrkor och ersättas med nybyggnader. Arkitekter för om- eller nybyggnaderna äro under 1700-talet provinsbyggmästarna Daniel Lundqvist i Gävle, Anders och Erik Romberg från Dalarna, Daniel Hagman, verksam utefter Norrlands kust, m. fl. Endast en stockholmsarkitekt, O. Tempelman, har bidragit med ritningar för tornet i Valbo. Under 1800-talet dominerade Ö. I. Ä. och arkitekterna i huvudstaden, G. af Sillén (Österfärnebo 1819), J. F. Åbom (Hamrånge 1847) och A. Nyström d. y. (Hille 1857), något som även gäller i våra dagar, L. I. Wahlman (Sandviken 1929) och K. Nordenskiöld (Staffans kyrka i Gävle 1930).

Inom stenskulpturen gör sig i mitten av 1200-talet ett gotländskt inflytande starkt märkbart (portalerna i Hedesunda och Ovansjö, dopfuntarna i Hamrånge och Österfärnebo). Gotländsk stil i uppsvensk översättning visar Gävlefunten, som möjligen utförts för Valbo kyrka under 1100-talets senare del. Även inom träskulpturen finns en motsvarighet härtill i en om Hörsnemästarens stil erinrande madonna i Ovansjö, men samtidigt gör sig ett norskt-engelskt inflytande märkbart i en Olofsbild från Hedesunda och en biskopsbild i Hamrånge. Den i synnerhet för ärkestiftet betydelsefulla konstverksamheten vid Uppsala domkyrka omkr. år 1300 torde haft sin stora betydelse även för Gästrikland, men av det som bevarats representerar endast en Olofsbild i Hamrånge denna fransk-uppsaliensiska skulpturskola.

De tre vid 1300-talets mitt tillkomna Mariabilderna i Hille, Hedesunda och Hamrånge äro av en baltisk-nordisk typ, som har sina närmaste motsvarigheter i några Lübeckskulpturer. Denna under nordtysk hegemoni stående konstutveckling fortsätter under hela 1400-talet, rikt företrädd i flertalet av landskapets äldre kyrkor. Först under 1500-talets andra decennium sker en omkastning, här markerat med det från Antwerpen importerade altarskåpet i Årsunda.

Den nyare tidens kyrkliga inredningskonst i Gästrikland präglas alltifrån 1650-talet främst av den Schleswig-Holsteinska stilen, införd av Ewert Friis från Holstein. Denne utförde från 1657 och till sin död 1672 flera arbeten för landskapets största kyrka, Trefaldighetskyrkan i Gävle, och dessutom predikstolarna i Hille och Hedesunda.

Äldre till sitt ursprung, men senare företrädd i landskapet är den inom Västerås stift utbildade snickarskolan (Västerås domkyrka och Tidö slott), som representeras av Salamästaren Olof Perssons predikstolar i Österfärnebo och Årsunda, tillkomna på 1670-talet. Detta är dock endast en episod, ty den Schleswig-Holsteinska riktningen fortsattes av Hudiksvalls-mästaren Måns Jonsson (predikstol och altarpupsats i Torsåker, 1680-talet) och är även senare företrädd i Hamränge och Hedesunda. Som en utlöpare av denna riktning kan också Gävle-mästaren Petter Blom betraktas (dopängel i Ovansjö 1742).

De nya former för den kyrkliga inredningskonsten, som Tessin med Burchardt Prechts hjälp skapat, infördes av Carl Spaak (altarpupsatserna i Hedesunda och Österfärnebo 1731), och vidhölls av Johan Ljung (dopängel i Årsunda 1757 och altarpupsats i Valbo 1775) samt Magnus Granlund (predikstol i Valbo 1766).

Den gustavianska tidens predikstolar placerades med förkärlek mitt på östväggen över altaret (Högbo och Hedesunda 1777, Oslättfors 1779 och Åmot 1798).

Under 1800-talet utformas inredningarna av de arkitekter, som byggt de nya kyrkorna eller lett restaureringar av de äldre.

KYRKLIGT SILVER FRÅN GÄSTRIKLAND KONFISKERAT AV GUSTAV VASA

Av O. KÄLLSTRÖM

I likhet med vad fallet var i övriga svenska kyrkor, konfiskerades även i Gästrikland under Gustav Vasas regering sådant kyrksilver, som ej var för den lutherska gudstjänsten erforderligt: monstranser, ciborier, relikskrin m. m. I regel lämnades däremot kalk och patén kvar, ofta även en oblatask samt i somliga landskap en brudkrona. Konfiskationen i Gästrikland skedde vid en sen tidpunkt i konungens regering; de från tidigare konfiskationstillfällen kända kungliga skrivelserna och omständliga protokollen (tack vare vilka en uppfattning av föremålens utseende ofta kunnat ernås) hade fått vika för en kortfattad, räntekammarmässig notering av det indrivna kyrksilvrets sammanlagda vikt. Av hittills företagna efterforskningar att döma angiva nedan följande, sockenvis upptagna notiser allt kyrksilver, som landskapet under denna tid förlorat; att summan är relativt liten beror möjligen på att Gustav Vasa ända sedan daljunkerupproret haft i minne gästrikarnas lojalitet och varit mildare stämd mot dem.

Med undantag för några få poster inlevererades silvret av prosten och kyrkoherden Anders i Valbo den $\frac{11}{5}$ 1547. (Urkunden förvaras i Kammararkivet: Kyrkor, skolor, hospital, Uppsala stift, Kyrkor allm.). Ej säkert Ortsbestämd är en notis om en »testamentsskål», en skål, möjligen profan, testamenterad konungen som ett slags danaarv, av prästen herr Lars i »Gielsta» (Gästriklands handlingar 1554: 3, Kammararkivet).

Förklaringar: v. = vikt; löd. mk = lödig mark (210,62 gram); lod = $\frac{1}{16}$ av lödiga marken (13,2 gram); kvintin = $\frac{1}{4}$ av lodet (3,3 gram).

Gävle. Helförgyllt silver, v. 3 löd. mk $9\frac{1}{2}$ lod; delvis förgyllt silver, v. 2 löd. mk $9\frac{1}{2}$ lod ($\frac{11}{5}$ 1547).

Hamrånge. Helförgyllt silver, v. 20 löd. mk 12 lod; oförgyllt silver, v. $11\frac{1}{2}$ lod ($\frac{11}{5}$ 1547).

Hedesunda. Helförgyllt silver, v. 18 löd. mk 1 lod 3 kvintin; delvis förgyllt silver, v. 1 löd. mk 8 lod; oförgyllt silver, v. $2\frac{1}{2}$ löd. mk $1\frac{1}{2}$ lod ($\frac{11}{5}$ 1547).

Hille. Helförgyllt silver, v. 11 löd. mk 6 lod; delvis förgyllt silver, v. 1 löd. mk 5 lod; oförgyllt silver, v. 7 lod 3 kvintin ($\frac{11}{5}$ 1547).

Hille socken, Iggöns kapell(?). Av fogdens över Gästrikland Markus Anderssons uppörd samt Måns Jönsson Smeds(?) kvitto därpå, av den $\frac{16}{6}$ 1544, framgår, att från »ett ödelagt kapell», benämnt »Ygöö», konfiskerades en silverkalk, v. 12 lod (Gästriklands handlingar 1544: 2, Kammararkivet).

Ockelbo. Helförgyllt silver, v. 7 löd. mk $5\frac{1}{2}$ lod ($\frac{11}{5}$ 1547).

Ovansjö. Helförgyllt silver, v. 10 löd. mk $4\frac{1}{2}$ lod 1 kvintin; delvis förgyllt silver, v. 3 löd. mk 8 lod 1 kvintin; oförgyllt silver, v. 4 lod 1 kvintin ($\frac{11}{5}$ 1547).

Torsåker. Helförgyllt silver, v. 15 löd. mk 8 lod 3 kvintin; delvis förgyllt silver, v. 1 löd. mk 5 lod 1 kvintin ($\frac{11}{5}$ 1547).

Valbo. Helförgyllt silver, v. 11 löd. mk 7 lod 1 kvintin; oförgyllt silver, v. 1 löd. mk $7\frac{1}{2}$ lod ($\frac{11}{5}$ 1547).

Årsunda. Helförgyllt silver, v. 4 löd. mk 12 lod 1 kvintin ($\frac{11}{5}$ 1547). »Testamentssilver» efter en herr Lars, v. $2\frac{1}{2}$ lod ($\frac{30}{10}$ 1542; Gästriklands handlingar 1542: 5, fol. 10, Kammararkivet).

Österfärnebo. Helförgyllt silver, v. 12 löd. mk 6 lod 1 kvintin; delvis förgyllt silver, v. 1 löd. mk $3\frac{1}{2}$ lod 1 kvintin ($\frac{11}{5}$ 1547). »En papegoja med en kedja» av silver, »som hade varit uti Färnebo gille», v. $8\frac{1}{2}$ lod (Räntekammarboken 1542, Kammararkivet; jfr AHNLUND, Medeltida gillen i Uppland, sid. 8).

